

Artur London

Bekännelsen: i Prag-processens maskineri 1951-1952

Franska originalet: *L'Aveu* (Paris 1968). Svensk utgåva 1970 i översättning av Eva Vejde.

Inledning

Efter brytningen mellan Stalin och Tito 1948 igångsatte Moskva en kampanj för att skärpa kontrollen över de östeuropiska "folkdemokratierna". I detta ingick utrensning av alla som kunde misstänkas sympatisera med Tito eller på annat sätt vara beredda att ifrågasätta eller föra en från Moskva självständig politik. Därför iscensattes under åren 1949-52 ett antal skådeprocesser, där ledande kommunister anklagades för brott liknande dem under Moskva-rättegångarna på 30-talet. Rättegångarna kulminerade med Slánský-processen i Tjeckoslovakien, där 14 ledande kommunister ställdes inför rätta och dömdes, 11 av dem till döden.¹

Slánský-processen är den bäst dokumenterade av de östeuropeiska skådeprocesserna, vilket beror att man i Tjeckoslovakien från mitten av 1960-talet fram till hösten 1968 (då Sovjet satte stopp för experimentet) strävade efter att skapa "en socialism med ett mänskligt ansikte". Det medförde bl a att man beslöt att grundligt utreda Slánský-processen,² vilket resulterade i en rapport, vars utgivning stoppades i Tjeckoslovakien, men publicerades utomlands.³

Den sk Pragvåren gjorde det möjligt för många av de som på olika sätt varit involverade i rättegångarna att göra sina röster hörda, däribland anhöriga till de dömda. Dessutom: Av de tre som bara(!) fick fängelsedomar och återupprättades (1963), skrev två böcker om rättegångarna. Mest känd av dem är Artur London⁴, vars *Bekännelsen* även bildat underlag för en utmärkt film med samma namn, regisserad av Costa Gavras.⁵

Bekännelsen är unik i flera avseenden, inte minst därför att här redogörs i detalj för hur förhören m m gick till. Eftersom de i praktiken leddes av ryska "rådgivare" med erfarenheter av liknande sovjetiska rättegångar, så kan vi nog förutsätta att de använde samma slags metoder som tidigare, t ex inför Moskvarättegångarna 1936-38. Därför ger Londons bok även en inblick i hur man framtvungade bekännelser under Stalinepoken i Sovjet. /MF

Innehåll

Första delen: Koloděje	1
Andra delen: Ruzyň.....	54
Tredje delen: Konspirationen ändrar natur.....	101
Fjärde delen: Processen i Pankrác	149
Femte delen: De mina	178
Sjätte delen: Sanningen segrar	211
Tolv år senare	250
Historiska och biografiska anmärkningar	251

¹ Andra liknande rättegångar under dessa år är Rajk-processen i Ungern, Kostov-processen i Bulgarien och Xoxe-processen i Albanien.

² Vägen dit var dock ingen smärtfri process. Se "Historiska och biografiska anmärkningar" allra sist nedan.

³ Jiri Pelikan (ed), *The Czechoslovak Political Trials 1950-1954*, MacDonald, London 1971. Inte nog med det: Sekreteraren i den kommissionen som utredde rättegångarna, Karel Kaplan, skrev senare en bok om utredningen, som finns på svenska: *I centralkommitténs hemliga arkiv – sanningen om Slanskyprocessen* (1982).

⁴ För mer info om författaren, se (engelska Wikipedia): [Artur London](#).

⁵ Den andre är Eugen Löbl, vars bok finns på engelska: *Sentenced and Tried* (1969).

Första delen: Koloděje

1

Jag orkar inte längre. Kosta vad det vill, denna söndag beslutar jag att gå till Ossik för att be honom hjälpa mig ännu en gång. Ossik – Osvald Závodský, chefen för säkerhetstjänsten – är min vän sedan spanska inbördeskriget och motståndsrörelsen i Frankrike. Vi satt tillsammans i Mauthausen. Men sedan några månader har jag tvingats erkänna att han undviker mig. Han ger intryck av att påverkas av den misstänksamhet som sprider sig inom partiet och i landet. Vårt gemensamma förflutna borde vara en garanti. Har han blivit feg? Ser jag sakerna annorlunda än han?

Jag känner mig förföljd sedan Pavlik och Feigl arresterades och i ännu högre grad sedan Noël Field försvann och hans namn förekom i processen mot Rajk. Ändå skulle det vara så enkelt att förklara mina förbindelser med dem. Man har ju förhört mig. Längre. Jag trodde det hela var över, men det har börjat igen. Skuggningen har återupptagits, denna påtagliga skuggning, vilken flera personer i min omgivning har observerat – till och med min chaufför. (Senare fick jag veta att säkerhetspolisen gett honom order att förse dem med detaljerade rapporter över mina förflyttningar, även de minsta.) På utrikesministeriet har min situation blivit outhärdlig.

Ossik bor mitt emot ministeriet, i en av de stora byggnaderna i Letna, där en avsevärd del av tjänstemännen har sina bostäder. Jag går först till Oskar Valeš, som arbetar vid säkerhetspolisen och som bor på samma ställe. Vi är vänner sedan tiden i Spanien. Han är storsint och har inte förändrats genom sitt arbete. Jag vet att jag kan anförtro mig åt honom, tala fullständigt öppet.

Jag har inte tagit fel. När jag informerat Valeš om min situation, erbjuder han sig att gå med hem till Závodský.

Denne är inte ensam. Han har Tonda Svoboda och Otto Hromádko hos sig, den sistnämnde tillsammans med sina båda små döttrar. De förklarar att en ren slump ledde deras söndagspromenad till den här stadsdelen. När de märkte att de var så nära gick de upp. (Men var det inte snarare en vag oro, ett slags villrådighet, som omedvetet förde dem dit? Helt enkelt behovet att komma åt nyheter genom Ossik?)

Závodský hämtar Pavel, som bor en trappa högre. På så sätt blir vi sex veteraner från Spanien återförenade i den här våningen. Men var är vår gamla entusiasm, glädjen vid de föregående mötena, då vi återupplivat minnen från Jeruel, Madrid, Casa de Campo, Albacete?

Vi talar bara om det som händer i vårt hemland. Šling har arresterats – också han en gammal spanienkämpe, medlem av centralkommittén och sekreterare för Brno-regionen – tillsammans med flera andra av våra bekanta. Enligt Josef Pavel är detta ett intet jämfört med vad som hotar. Vi kan vänta flera processer i stil med den mot Rajk.

För några veckor sedan avsattes Pavel från posten som vice inrikesminister. Han ”utnämndes” först till chef för gränsbevakningen. Därefter skickades han till partiets centralskola som elev. Svoboda leder inte längre partiets armésektion. Han skickades till Militärakademin för ”finslipning”. Dit förflyttades Otto på samma sätt från partiets direktion inom armén. Bara Oskar Vale och Závodský har fått behålla sina gamla befattningar. För min del skulle jag vilja lämna utrikesministeriet. Pavel påstår sig vara nöjd med förflyttningen. Och när vi talar om alla dessa omplaceringar tillägger han:

– Listan över spanienkämparna, som vi lämnade partiet, var en god ide. Genom den har vi kanske avvärjt en mängd missförstånd och kan skydda våra kamrater från utrensningen.

Ossik frågar mig om det har hänt något nytt. Han hajar till då han får veta att hans intervention visserligen medförde att skuggningen avbröts för någon tid men att den återupptagits. Han går nervöst fram och tillbaka:

– Är du säker? Varför tror du det är hemliga polisens bilar?

Jag går mot fönstret. Nedanför står den bil som skuggar mig. Jag pekar ut den för Ossik och ger honom papperet, där jag antecknat numren på de bilar som följt mig under den senaste tiden. Han stirrar länge tigande på lappen.

Jag förklarar för de andra. Ingen utom Valeš vet någonting. De tar det inte heller på allvar. Tonda Svoboda skämtar om ”snutarna” och deras ideer. Hromádsko säger med syftning på Ossiks ovetenhet om hans egna underlydandes åtgärder:

– ”Smedens häst och skomakarns kärring har de sämsta skorna”! Bara Pavel tiger. Men man känner att han är spänd. Efter en stund vänder han sig till Ossik:

– Om det fortsätter trots dig är det allvarligt! Du måste ta reda på varifrån ordena har kommit. Är det som jag misstänker, så akta dig. Då kan det bli verkligt farligt.

Jag lyssnar med häpnad. Jag vet inte vem han tänker på.

Ossik blir allt nervösare. Samtalet flyter trögare. Pavel blir den första som går. De andra avviker strax. Slutligen går även jag.

Hemåt kör jag långsamt. I backspegeln ser jag hemliga polisens bil. Jag är både förtvivlad och förolämpad. Som om de inte borde ha annat att syssla med!

Senare på eftermiddagen kör jag till ministeriet och hämtar tidningarna.

De följer mig hela tiden. Jag beslutar mig för att ta en annan väg och återvända till Ossik.

Den här gången är han ensam och ser inte överdrivet förtjust ut när han öppnar. Innan jag hinner förklara varför jag kom frågar han om jag blivit skuggad på nytt. Han blir blek när jag berättar, släcker lamporna och spanar mot bilen som jag visar honom.

– Jag är förbannat trött på det här, utbrister jag. Vad vill de nu? Har jag inte svarat på alla deras frågor om Field? Har jag inte lämnat en detaljerad rapport om mina relationer till honom? Ingenting borde vara enklare för dem än att kolla vad jag har sagt. Ni ska inte ta mig för en idiot! Jag vet att Field sitter i fängelse i Ungern. Vad väntar ni på? Varför konfronterar ni oss inte om ni inte tror mig? (Vid den tiden betvivlade jag fortfarande att säkerhetspolisen kunde få vem som helst att bekänna vad som helst – om sig själv och om andra ...)

Efter mitt utbrott förebrår jag Ossik hans attityd under den senaste tiden:

– Du struntar i dina kamrater. Förstår du inte att om de ger sig på mig och Dora Kleinova, så är de ute efter dig också!

Jag relaterar ett samtal som jag haft med ”hans” minister Ladislav Kopřiva. Ända till maj 1950 var Kopřiva ansvarig för centralkommitténs kaderavdelning. Man hade utnämnt honom till chef för säkerhetsministeriet då detta bildades genom att man frigjorde vissa sektioner – bland annat den som Závodský arbetade för – från inrikesministeriet. Kopřiva kallade mig enbart för att ställa frågor om Závodský. Han befallde mig hålla samtalet hemligt. Men i detta ögonblick, oss emellan, kan det inte längre vara någon mening med att bevara en sådan hemlighet.

– Någon anklagar dig för förräderi under kriget. Samma person påstår till och med att du har kamraters död på ditt samvete ...

Ossik svarar att han hört talas om detta men att han aldrig tänkt sig att någon kunde ta sådana påståenden på allvar:

– Och vad sade du till Kopřiva?

– Jag påpekade att ditt beteende alltid ansetts oförvitligt och att partiet i Frankrike kunde styrka vad jag sade. Jag tillfogar: I stället för att hålla oss på avstånd borde du göra rent hus med misstankarna omkring oss. Du sade att du gav order om att jag inte fick oroas längre. Men ändå är det du som är hemliga polisens chef. Förklara då hur de kan gå förbi dig!

Han försöker avbryta. Han tittar på mig, men han ser mig inte.

Det var jag som sökte hjälp hos honom, men han är lika skrämmd, lika maktlös. Som om han trots sina funktioner inte har en aning om vad som sker.. .

Hur han går fram och tillbaka i det mörka rummet, allt mera nervös!

Bara gatlyktan ger oss ljus. Han talar osammanhängande. Jag kan inte följa tankegången. Han är rädd. Han försöker inte längre dölja det. Till slut lovar han att granska min dossier på nytt, att hålla mig underrättad.

Jag lämnar honom. När jag säger adjö ber han mig köra långsamt. Han vill förvissa sig om att förföljarna verkligen tillhör hans polisstyrkor. Men det borde egentligen inte finnas några tvivel. Jag startar enligt vår överenskommelse. Den svarta bilen sätter sig genast i rörelse. Jag är rädd. Vad är det för en okänd kraft som jag utsätts för? Hur förklara att jag skuggas natt och dag av statens säkerhetspolis trots uttryckliga order från dess högste chef?

Och Ossiks förvirring? Jag förstår honom inte, och därför blir jag ännu räddare. Ångesten, som förföljt mig sedan lång tid tillbaka, fördjupas.

Jag skyndar hem för att komma nära min familj och slippa de mörka tankarna. Michel jollar. Vi har just firat hans första födelsedag. Gérard och Françoise leker. Jag pratar med min fru och hennes föräldrar. Det brukar lugna. Men i dag hjälper ingenting. Jag anar att allt kommer att sluta mycket illa. Vad blir det då av dem alla, främlingar i landet? De kan ju inte ens tala vårt språk!

På måndag morgon skuggas jag till ministeriet. Men mitt på dagen, på kvällen, under dagen därpå – ingenting. Hela veckan går utan störningar.

Jag blir ändå inte kvitt min tryckande oro. Jag begraver mig i arbetet. Jag anstränger mig att handlägga uppgifterna med skärpt noggrannhet. Det minsta misstag skulle ju tolkas som en fientlig handling. Jag ringer Ossik. Han blir märkbart lättad när han får veta att skuggningen upphört.

Jag försöker också lugna mig, men jag kan inte. Jag beslutar att tala på nytt med Široký, min chef, utrikesminister efter Clementis som utrensades i mars 1950. Jag ska berätta öppet och sedan lämna in min avskedsansökan – denna gång oåterkalleligt. Han känner mig. Vi samarbetade 1939–1940 i Paris. Vi stod i daglig kontakt under ett år. Han måste veta hur noggrant och framgångsrikt jag utförde alla de svåra uppgifter som ålades mig av den tjeckiska kommunistdelegationen i Frankrike, vilken han själv tillhörde. Han känner hela min familj. Den tog emot honom med öppna armar. Han är också informerad om mina svårigheter under det senaste året. Han vet hur jag lärde känna Noa Field i Schweiz, då jag var där för vård efter ett återfall av min tuberkulos från Mauthausen. Tack vare Field fick jag hjälp av Unitarium Service, där han då var ordförande.

Det var också genom Široký som jag lärde känna Pavlik och Feigl i Paris 1939. Han vet även att jag omedelbart anhöll om befrielse från min funktion som viceminister sedan jag förstätt

att partiet hyste misstankar mot mig och jag inte längre kände det förtroende som krävs för en sådan uppgift.

Široký har inte uppträtt som jag väntat, och han är ändå inte ovetande om min ångest. Men jag är säker om att han till slut kommer att förstå mig och godkänna min avskedsansökan.

När jag fattat mitt beslut känns allting en smula bättre.

Det är två veckor sedan jag såg Široký senast. Han har slutat sammankalla våra viceministermöten. Mina kolleger har kallats enskilt till hans rum för att diskutera löpande ärenden.

Han låter sin sekreterare meddela att han är upptagen: alla handlingar och förfrågningar måste gå via henne. Jag kör fast i mitt arbete, ber henne meddela hur förvånad jag blivit över hans fasoner. Utan resultat. Slutligen begär jag audiens av brådskande, personliga skäl. Detta möte skjuts upp från dag till dag. Lördagen den 27 januari, när jag många gånger sagt mig att sammanträffandet aldrig skulle bli av, meddelar sekreteraren att ministern skulle ta emot mig tidigt på måndag morgon.

Jag skulle aldrig infinna mig. Och Široký måste redan ha vetat om det.

2

Vi är framme vid den ödesdigra söndagen den 28 januari 1951. Tonda Havel är hemma hos oss. Jag lärde känna honom genom Otto Hromádko. Han har varit lantarbetare. Partimedlem blev han 1933. Han sköter nu administrationen av ett statsjordbruk. Hans praktiska erfarenhet uppväger de examina han saknar. Han retar sig på lokala myndighetspersoner som utför order uppifrån helt mekaniskt även då deras sunda förnuft borde säga dem att direktiven bör anpassas till ortens förutsättningar. Enligt honom innehas många befattningar av personer som saknar de mest elementära kunskaper. Kort och gott – han är i Prag för att träffa Smrkovský, generaldirektör inom förvaltningen av statens jordbruk och skogar. Före kriget var båda verksamma i den kommunistiska ungdomsrörelsen. Jag lovar Havel att ordna ett sammanträffande på måndag morgon. Allt känns lovande. Smrkovský kommer att lyssna och lösa problemen.

Min hustru avslutar ”Långt från Moskva”. Hon anser att romanen är full av nyttiga lärdomar.

– Varje kommunist bör läsa den – du också! säger hon.

Lise har bevarat hela sin ungflicksfräschör: Man måste se henne hetsa upp sig, bli lidelsefull, ta ställning och anstränga sig att förmedla sin övertygelse till alla i omgivningen. Hon tycks inte kunna företa sig någonting halvhjärtat. Hur beredd hon än är att offra allt för sina vänner så är hon omutlig när det gäller kommunisternas plikter. Hon hyser en ren tro på våra ideal, ett absolut förtroende för partiet och Sovjetunionen. Hennes principer är fanatiskt enkla: ”Den som börjar tvivla på partiet är inte längre kommunist.” – ”Sanningen segrar alltid.” Hon är benhårt övertygad om att våra provningar skall ta slut. Hon säger ofta: ”Vad skulle vi frukta när vi har rent samvete?”

Jag drar mig för att avslöja för henne min förvirring, min oro, min rädsla, min ångest. Men å andra sidan – åt vem annan skulle jag anförtro mig?

Efter lunchen skall jag följa Havel till Otto. Jag går ut i trädgården, där Lise leker med våra pojkar. Françoise är inte med. Hon har gått till födelsedagsbjudning hos en skolkamrat. Lutad mot grinden betraktar jag Lise i hennes vida, blå kappa. Hon håller lille Michel tätt intill sig. Gérard springer runt omkring dem.

Jag har svårt att slita mig från dem och frågar Lise om hon vill göra en tur i staden med barnen. Hon blir glad, men Gérard protesterar:

– Du har lovat leka med mig i dag. Jag vill inte ut och åka! Lise tittar leende på mig:

– Löfte är löfte. Jag stannar. Stick iväg du, men kom snart tillbaka!

Jag kysser henne och går. Motvilligt.

Denna avskedsblick, denna bild av min fru och mina barn skulle jag aldrig glömma.

Jag är nu så van att bli skuggad att jag automatiskt tittar i backspeglarna. Jag konstaterar att ingen följer mig i dag.

Jag kör förbi slottet och beundrar ännu en gång staden djupt nedanför, som tycks stiga ur en violett dimma, ur vilken de ålderdomliga taken framträder i alla nyanser – glanslöst rött, ärgad koppar och guld.

Plötsligt upptäcker jag en Tatra, en av de bilar som hängt efter mig förut. Gripen av en dyster aning ber jag Havel anteckna numret. Jag kör omvägar och ber honom kontrollera om samma bil följer med.

– Ja, det är samma. Vad händer egentligen?

– Det är en svår tid för kommunisterna just nu. Det händer allvarliga saker som måste redas ut i partiets intresse. Men allt kommer att bli bra igen.

Jag tror inte att han förstår. Han tigger.

Vi åker förbi en flanerande grupp. Jag känner igen Dora Kleinova med sin lille son i barnvagnen. Jag träffade henne i Spanien, där hon tjänstgjorde som läkare, och senare i Frankrike. Där arbetade hon inom den tjeckisk-talande gruppen för verksamhet bland invandrarna. Hon arresterades i Paris och sändes till Auschwitz men undkom och återvände till Polen, hennes hemland. Efter en pogrom i Kielce beslöt hon bosätta sig definitivt i Prag, där hon studerat medicin. Här lärde hon känna Gisèle, hustru till författaren Egon Erwin Kisch. Det är tillsammans med henne hon promenerar i dag.

De upptäcker mig och ler, och jag vinkar. De har också haft svårigheter under den senaste tiden. Även de kände Field. Men jag tror att allt har gått bra för dem. Det är kanske bara jag som har känslan att drivas mot katastrofen för fulla segel.

Havel förstår inte hur en gammal kämpe som jag, veteran från Spanien, motståndsmän under kriget, kan övervakas på detta vis. Han blir ursinnig. Jag söker förklara hur det hela börjat. Medan vi talar, kommer vi fram till Hromádkos hus. Han bor vid en liten gata bakom gamla parlamentet, Valentinska. Havel säger adjö. Ett ögonblick vill jag följa med till Otto för att själv få en andhämtningspaus, men jag avstår. Jag vill inte kompromettera honom.

Hemliga polisens bil har stannat bakom min. På andra sidan gatan parkerar en annan av samma märke. Tre personer sitter inuti. Jag kör vidare men vet inte längre ens vilken väg.

Jag vill återvända till Ossik men får för mig att jag borde ringa honom i förväg. (Jag hade ingen aning om att både han, Valeš och de andra arresterats dagen innan.) Jag kör till ministeriet.

I samma ögonblick som jag går in i byggnaden stannar båda bilarna bredvid min. Jag vill inte längre ringa Ossik, jag tänker gå direkt till honom.

Några få ord med portvakten – och jag tar till flykten.

Trehundra meter längre fram, då jag svänger in på den lilla gatan längs Toscana palatset, blir jag omkörd av den ena bilen ur min svans. Den stannar och spärrar vägen. Sex beväpnade män kastar sig ur fordonen. Jag slits ut på gatan, får handbojor på och vräks in i den främre

bilen, varefter föraren gör en rivstart. Jag försöker slåss. Jag skriker protester. Jag kräver legitimation av männen.

– Käften! Inga frågor. Tids nog får du besked!

De binder för mina ögon. Detta är ingen häktning. Det är kidnappning. Är jag offer för en grupp revoltörer? Man har på sistone viskat om beväpnade grupper, som skickats över av det västliga spionaget. De sägs ha råkat i skottlossning med säkerhetspolisen ...

Jag tar igen mig lite. Jag protesterar på nytt. Jag ber få bli befriad från bindeln.

– Käften!! Du har ingenting att begära. Med dig är det slut nu!

Bilen rullar genom staden. Jag hör spårvagnar och bilar. Flera gånger stannar vi. Männen viskar. En av dem går ut ett slag, kommer tillbaka. Nya viskningar, ny start. Jag får intrycket att vi åker i cirklar. Min ångest djupnar med väntans längd. Efter ännu ett uppehåll stiger en av männen in i bilen och säger:

– Om tjugo minuter kan vi komma.

Trafikbullret avtar. En grusbelagd väg börjar knastra under däcken. Händer sliter mig ur bilen. Blind knuffas jag in i en korridor, uppför trappor, utför trappor, genom ännu fler långa korridorer. Efter detta kringirrande river man bort bindeln och befriar mig från handbojorna. Jag befinner mig i ett kallt rum utan fönster. Över ett bord i ena hörnet glöder en liten lampa. Allt annat i rummet ligger i mörker.

Jag tvingas klä av mig och dra på en overall utan knappar samt ett par formlösa tofflor. Jag kräver att omedelbart få träffa någon ansvarig inom partiet och höras av denne. Resultatet blir en störtskur av förolämpningar och hotelser. Mina få föremål av värde tas från mig och jag tvingas underteckna ett mottagningsbevis. En av kidnapparna river åt sig kreditkuponger jag lagt på bordet – gällande för cirka 1 000 tjeckiska kronor vid inköp i de statliga specialbutikerna – och rusar mot dörren. En annan skyndar efter honom:

– Vart ska du med det där – låt det ligga!

(Senare fick jag veta att samtliga mina tillhörigheter blev stulna efter hand.)

Ögonen binds för igen – denna gång så hårt att jag får svårt att andas. Jag drivs genom nya korridorer, uppför och utför flera trappor, knuffas mot väggarna. Slutligen rycks bindeln bort. Jag är inne i en cell. I hörnet ligger hopvikta filter och en madrass.

Innan männen stänger dörren ropar de:

– Förbjudet att sitta! Gå på! Cirkulera!

Denna arrestering är mitt livs prövning. Så snart jag fått handbojorna på mig började bilder av 22 år i partiet fladdra genom min hjärna: mina kamrater – levande och döda – med vilka jag kämpat i Tjeckoslovakien, i Spanien, i Frankrike, i fångelser och i nazistiska läger. Deras förtroende, deras tillgivenhet har jag aldrig svikit. Jag tänker på min familj, som så många gånger offrat allt för partiet: mina svärföräldrar, Lise, mina barn. I dag väntar de förgäves.

Ensamheten i cellen gör mig förtvivlad men ger mig samtidigt, paradoxalt nog, en känsla av lättnad. Jag ska äntligen få veta vad jag misstänks för. Jag blir anklagad och kommer att kunna försvara mig. Allt skall klaras ut – i partiets intresse. Jag klamrar mig fast vid denna förhoppning trots att arresteringen påminner mer om gangstervåld än om kommunistisk etik. Jag slutar gå. Jag är fruktansvärt trött. Men dörren slår upp med ett brak. Två vakter rusar in, griper tag i mig och skakar mig, dunkar mitt huvud mot muren för att ”mina tankar skall komma i rätta banor”. De hotar göra om samma sak varje gång jag får ”ett återfall”. Dessa

vakter bär uniform och den femuddiga röda stjärnan på mössan. Jag tvivlar inte längre: Jag är omhändertagen av hemliga polisen.

Det är nu kolmörk natt. Inget ljus skimrar genom fönstret med den matta rutan.

Jag undrar var jag befinner mig. Är det fängelset vid Ruzyň-flygfältet, som man börjat viska om med fasa? Motorbuller i närheten bekräftar min hypotes.

Jag tvivlar ändå inte på att jag snart får träffa någon av partiets toppmän – Široký, kanske Kopřiva. Man arresterar inte en viceminister utan att det väcker uppmärksamhet. Mina kamrater kommer att hjälpa mig.

Jag tänker intensivt på min familj. Jag söker föreställa mig vad de gör just nu. I början trodde de nog bara att jag blivit fördröjd. Sedan blir de oroliga. Lise ringer säkert omkring och frågar.

Nu måste de ha underrättat henne. Vad har de sagt?

Det grämer mig att jag inte hunnit hem före arresteringen. I går kväll kunde jag ju inte heller tala ut med Lise. Eftersom jag känner hennes karaktär ville jag inte såra henne genom att bekänna mina misstag. Nu blir det säkert andra som talar med henne! Vad hon kommer att lida, min Lise som är så hängiven, så överkänslig när det gäller oss två, vår kärlek, just när jag hade behövt hennes förtroende allra mest ...

Plötsligt ett tyst slamrande mot golvet. Det är dags för soppan. Jag har passerat många fängelser ända från Ostrava vid början av 1930-talet till de franska under ockupationen, la Sante, Poissy, Blois Överallt var sopputdelningen förknippad med larm – slammer från tallrikar, matkärrans rullande, träskor mot golvet, vakternas vrål. Här är allt bara tystnad. I närheten hör jag bara tysta steg, viskningar.

Jag fantiserar ihop en lång korridor med många dörrar, att den dova tystnaden kan vara en av säkerhetspolisens metoder. Jag har alltid tänkt att de måste vara hårda för att nå effekt men samtidigt mänskligare än i kapitalistländernas fängelser och anpassade till den socialistiska lagstiftningen. Den verklighet jag möter gör mig rasande. Brutalitet, Bestialitet. Omänsklighet. (Men jag anade fortfarande inte vad som väntade.)

De tysta stegen stannar inte vid min dörr. Ingen soppskål för mig. Egentligen har det ingen betydelse eftersom jag vore ur stånd att svälja vad det vara må. Jag kan inte föreställa mig att de också kommer att tortera mig genom hunger! Min tortyr för ögonblicket, det är tankarna på den fruktansvärda natt de mina måste genomlida.

3

Äntligen får jag tillåtelse att sträcka ut mig på madrassen. Jag stirrar mot glödlampan. Min cell påminner om en, där jag satt för tjugo år sedan. Enda skillnaden är att jag då hade en järnsäng. Nu ligger min madrass på nakna golvet. Då var jag sexton år, och det var första gången jag arresterades.

Jag tänker åter på min hustru. På de mina. Jag talade ofta med Lise om misstänksamheten kring mig, övervakningen, skuggningarna. Om mina fåfänga ansträngningar att få företräde hos partisekretariatet och slutligen hos Široký. Jag visste hur bortkommen och hjälplös hon var, hur hon saknade sitt arbete som journalist. Jag ville inte att hon skulle plågas, att hon skulle dela min skräck. Jag ville värna hennes renhet, hennes optimism.

Den där telefonpåringningen mitt i natten någon gång i november. Lise lyfte halvsovande luren. En berusad stämman sludrade:

– Aha, är det fransyskan! Din karl blir hängd endera dagen!

– Vem ringer? frågade Lise.

Och de andra som skrattade, skrattade för att de kände sig tappra sedan de druckit ... Till mig sade hon:

– Det är ingenting att bry sig om – bara ett band lymlar.

Efter hand som tiden går försvinner mitt mod. Oron växer. Jag minns den tunga atmosfären i Moskva 1935-1937. Alla människor som försvann spårlöst. I våra internationella kretsar var det otänkbart att fråga efter dem. Ett försvinnande kunde betyda att personen i fråga bara återvänt till sitt hemland för att arbeta illegalt. Ämnet var således tabu. En gång berättade jag om detta för min sekreterare på utrikesministeriet, Jiří Drtina, som frågade ut mig om min ungdom och tiden i Sovjetunionen.

– Vad blev det av alla dessa människor? frågade han.

Vi återsåg en enda – Marthe, en polska, uppvuxen i Frankrike, där hon studerade innan hon begav sig till Sovjet. Hon blev helt enkelt adopterad av den franska kolonin. Hon var så trevlig att hon hade enbart vänner. Hon försvann i början av 1937. Därefter nämnde ingen ens hennes namn. Vi återsåg henne i Paris 1945 kort efter vår egen befrielse. Lise frågade:

– Har du också varit i koncentrationsläger?

Hon tänkte givetvis på Hitlers läger. Men tårarna började plötsligt flöda över Marthes ansikte, hennes läppar darrade:

– Ja, ett läger. Men i Sibirien. Ett mycket hårt läger. Hon tillfogade generat: Låt oss glömma det där. Det var en svart sida i vår historia, men nu är det över.

Vi talade ofta om Marthe. Vi såg ingen möjlighet till jämförelse mellan våra tre år i ett läger i det ockuperade Frankrike och ett koncentrationsläger. Man kunde inte jämföra eftersom vi blivit fast under strid mot fienden medan hon dömdes av de sina. Vi försökte förklara misstagen och rättfärdiga dem med den hårda kamp vi måste föra. Vi förteg våra tvivel.

Jag minns åter min ungdom – när jag var fjorton år och med kropp och själ kastade mig in i kampen för revolutionen. För min generation var min ringa ålder ingenting ovanligt. På den tiden var den kommunistiska ungdomen verkligen ung.

Eftersom vi föddes under det första världskriget, märktes vi både av denna tid och de svåra år, som följde. Arbetslöshet, fattigdom, blodiga strider mellan arbetare och ordningsmakt – det var vårt lands problem. I utlandet: den italienska fascismen, gradvis övergång mot reaktionära regimer i Polen, Bulgarien och Ungern. Min far talade med lidelse om affären Sacco-Vanzetti. Vi demonstrerade tillsammans i Ostrava mot det legala mord, som USA var på väg att begå.

Jag var aktiv både i ungdomsrörelsen och inom partiet. Ledarna valde mig att arbeta inom den antimilitaristiska verksamheten trots min låga ålder. Det var en utmärkelse för mod och tillgivenhet. För varje kommunist var det på den tiden av högsta vikt att hindra förstörelset av världens första kommunistiska stat. Därför var det så väsentligt att arbeta inom de kapitalistiska ländernas arméer för att fostra soldaterna till fredsvilja och revolutionär defaitism – allt enligt den strof, som då fogades till Internationalen:

Vill ni så gärna göra hjältar
av oss, så lär er, kannibaler,
att våra kulor genast faller
era egna generaler!

Jag arbetade tillsammans med en man och en kvinna som blev politiska flyktingar i Tjeckoslovakien då Kommunen i Ungern föll. Partiet anförtrorde dem under många år mycket svåra och känsliga uppgifter.

Jag skulle såsom en mellanhand förvara propagandamaterial som var avsett att delas ut i kasernerna och bland permittenter på tågen.

Vidare var det min uppgift att ta hand om traktaterna på det hemliga tryckeriet. Jag gömde dem i min fars ateljé och under min broder Oskars bädd i vår lilla lägenhet. Min far upptäckte vad jag sysslade med men fällde inte den ringaste anmärkning. Den 1 augusti 1931 instiftades den "Internationella dagen för kamp mot kriget". Inför denna manifestation överlämnade jag mina paket till kamrater, vilkas identitet var mig obekant.

Den 29 juli ringde en av våra grannar till min arbetsplats och talade om att polisen gjort razzia hos oss och lagt beslag på traktaterna. Jag hann nätt och jämnt informera en kamrat i Ungdomsrörelsen, som arbetade inom samma företag som dekoratör, och ge honom i uppdrag att varna partiets lokala sekretariat, förrän firmans detektiv – en gammal pensionerad poliskonstapel – kom och bad mig att omedelbart uträtta ett ärende. Jag tittade ironiskt på honom:

– Jag väntade mig något sådant.

Han vek inte ett steg ifrån mig medan jag tog på ytterkläderna och lämnade huset genom personalingången. Två polismän grep mig genast:

– Följ med utan krångel, annars måste vi sätta på dig handbojor och släpa dig kedjad till prefekturen.

Jag förhöordes länge i polisens lokaler. Varifrån fick jag allt material? Vem lämnade jag det till?

Trots tröttande förhör och prygel vägrade jag tala. När jag konfronterades med den kamrat, vars arrestering medfört min egen, förnekade jag att jag kände honom. På samma sätt påstod jag att varken far eller min bror kände till min verksamhet och att jag inte ens visste vad jag gömde eller vad det var avsett för.

Jag följde mina ledares direktiv: "Inför fienden måste man tiga!"

På så sätt misslyckades polisens försök att avslöja en vuxen förbrytare – såsom minderårig kunde inte jag bli dömd. De skickade mig till ungdomsavdelningen på regionsfängelset i Ostrava, där jag sattes i isoleringscell. Jag anklagades för att ha hotat republikens säkerhet. I min ensamhet oroade jag mig mera för mina föräldrar än för mig själv. Och det som följde visade att jag hade goda skäl. Jag vidhöll min berättelse inför åklagaren, och han måste låta mig gå.

Mitt uppträdande medförde att polisföljelserna avbröts. Den antimilitaristiska apparaten kunde arbeta vidare i trygghet. Fängelsevistelsen hade dock märkt mig. Timmar som aldrig tycktes ta slut, veckor ... Hungern ... Jag var sexton år. Men ingenting kuvade mitt mod, min övertygelse att kampen måste fortsättas.

Jag gjorde flera besök i Ostravas polishus och i fängelset. Arton månader senare, i januari 1933, satt jag inne igen, arresterad för uppvigling inom gruvarbetarnas förläggning.

Två gånger i veckan fördes jag till fängelseskolan för att undervisas i samhällskunskap av en gammal knarrig herre. Det bröt min isolering, inte minst på grund av att vi fick låna böcker. Trots att dessa var uppbyggliga och avsedda att omvända en till respekt för den etablerade samhällsordningen, hjälpte de mot den leda som jag kände.

En dag frågade avdelningsvakten:

– Är ni inte Robert Londons brorson?

När jag svarade ja, berättade han att han ofta spelade kort med min farbror på kaféet om kvällarna. Han verkade skakad över att denne fine man kunde ha en sådan odåga till brorson. Upptäckten gjorde emellertid att jag fick dubbel ranson bönor eller ärter, som utgjorde den vanliga fängelsedieten. Jag var ständigt hungrig, och denna andra ranson blev en verklig välsignelse för mig.

En dag fick jag en cellkamrat – en ung zigenare, arresterad för lösdriveri. I början var jag lycklig över att slippa ensamheten. Men efter en kort tid kom vi i gräl om städningen, som skulle utföras två gånger per vecka i tur och ordning. Hans renlighetsiver var inte särskilt utpräglad. Vaktchefen – den som spelade kort med min farbror – trodde att jag var den skyldige och pryglade mig. Efter detta stod jag inte ut med min cellkamrat, vilken till råga på allt skröt med sina framgångar som ficktjuv och sin goda tur. Jag bad få komma in på isolering igen.

Vad allt detta känns avlägset!

Det är fortfarande natt. Med regelbundna mellanrum öppnas luckan i dörren. Senare dagras en smutsgrå vinterhimmel utanför fönstret. Vad kan klockan vara? En koltrast sjunger. Lise, du sover nog inte heller denna trista gryning. Vad tänker du på? Hur har vi kunnat råka in i detta? Jag tycker mig känna att du vill ge mig mod. Vi är dock tillsammans.

Jag väntar att dagen skall börja. Vem vet – kanske får jag äntligen träffa någon från partiet som kan återge mig livsmodet?

Äntligen vaknar fängelset. En vakt kommer med order att jag ska vika ihop filtarna och börja marschera igen. En ny väntan börjar, fylld av oro, osäkerhet, förnedring.

Jag tror att jag har travat runt mycket länge när dörren öppnas på nytt och en vakt med ett block i handen ryter:

– Har ni några klagomål? Några frågor?

Jag börjar:

– När får jag träffa –

Han avbryter genast med ett vrål:

– Giv akt! Rapport! Här har ni inget namn, bara ett nummer. Jag hade glömt det nummer jag fick vid inskrivningen, tillsammans med ett gott råd: ”Här har ni inget namn, ni är nummer så och så.

Jag börjar gå igen – från den ena väggen till den andra.

Klockan tolv äter jag min första skål soppa. Jag får inte sitta ner. Ljuset börjar redan försvinna då de kommer och hämtar mig. De binder för ögonen, knuffar mig utför trappor, längs korridorer. När jag får se igen befinner jag mig i en underjordisk cell utan fönster. Min häpnad och min ångest varar emellertid inte länge. De kommer med kläder, som jag skall ta på i stället för fängelseoverallen. Äntligen har uppgörelsens tid kommit.

Men dörren stängs och jag lämnas i absolut mörker. Ibland bländas jag av en strålkastare. Den flammar inte bara de gånger vakten kontrollerar vid titthålet utan lyser ibland utan uppehåll tio minuter i taget, vilket känns outhärdligt.

Hur många timmar har gått innan de kommer och hämtar mig? I stället för bindel får jag ett slags mask – ett par motorcykelglasögon, där glasen ersatts med svart väv. Den tillåter mig

åtminstone att andas bättre. De sätter på handklovar också. (Dem skulle jag få behålla en hel månad.)

Vi går ut i det fria. Jag motas in i en bil och får en vakt på varje sida. Dessa gåtfulla åtgärder oroar mig mer och mer. Vart skall vi? Min otålighet blir större än rädslan – snart får jag veta mitt öde.

Stadens brus försvinner. Vi åker fort på öppen landsväg. Jag försöker orientera mig men ger snart upp. Meningslöst att fråga i vilken riktning vi far. Vakterna öppnar inte munnen förrän vi är framme och bilen äntligen stannar.

Man för mig genom en labyrint av nya korridorer och trappor. (Jag fick senare veta att jag hamnat på slottet Koloděje ungefär femton kilometer från Prag. Det hade förut varit Clement Gottwalds sommarresidens innan han blev president. Därefter rekvirerades det av säkerhetstjänsten till utbildningsanstalt.)

Brutala händer knuffar mig med ansiktet mot väggen. De river bort bälte och slips och fäster handklovarna bakom ryggen. Metallen skär in i köttet. Jag knuffas vidare till ett rum, där masken tas av och jag får order att marschera, utan uppehåll.

Rummet är svagt upplyst av en glödlampa mitt i taket. Tjocka bräder som spikats för fönstret fångar min uppmärksamhet: Detta är inget vanligt fängelse. Rummet liknar inte någon cell. Det är alldeles tomt. Ett primitivt titthål har sågats upp i en vanlig dörr. Jag går till fönstret för att söka urskilja någon detalj som kan hjälpa mig till något slags orientering. Men bräderna är spikade utan mellanrum. Jag ser ingenting. Och någon sparkar på dörren så att jag hoppar till. Samma röst som tidigare upprepar ordern att cirkulera.

Fyra steg från dörren till fönstret. Titthålet öppnas med allt mindre intervaller. Ibland – bakom dörren – hörs viskningar. Dessemellan är tystnaden tät och mystifierande. Det är ohyggligt kallt. Jag går fort, för att värma mig. Handklovarna har skurit in i handlederna. Mina svullna händer är känsellösa och frusna.

Denna andra natt verkar ändlös. Mina steg tycks få ett eko i andras. Det jag måste uthärda drabbar även andra! Men vilka är de? Jag går och går. Från den ena väggen till den andra, försjunken i mina tankar. Stannar jag, får jag omedelbart order att fortsätta. Utanför titthålet finns ögon som aldrig lämnar mig. Jag blir utmattad, jag orkar inte längre hålla mig på benen.

Så kommer de, sätter på masken. Efter en ny promenad i labyrinten hamnar jag i ett varmt rum. När masken tagits av bländas jag av en strålkastare. Ur mörkret säger en röst med stark ukrainsk eller rysk accent:

– Ni är här av mycket allvarliga skäl. Partiet gav order att ni skulle arresteras. Vi har uppdrag att förhöra er. Jag säger än en gång att detta är en oerhört allvarlig sak. Den har att göra med internationellt spionage och förräderi mot Sovjetunionen och de socialistiska republikerna. Det är er plikt att stödja sanningen. Ni är inte ensam arresterad. Flera högt uppsatta personer är inblandade. Någon som helst hjälp ska ni inte räkna med. Ni har varit länge i partiet, och jag befäller er att hjälpa partiet och Sovjetunionen. Har ni något att erkänna?

Jag lyssnar med fasa. Dessutom undrar jag vem jag har att göra med. En sovjetmedborgare?

(Senare fick jag veta att det var Janousek, som hade bott lång tid i Sovjet och därefter arbetat på inrikesministeriet under några år. Han avskedades av Závodský för sin brutalitet. Han misshandlade de anklagade fruktansvärt under förhören. Man sade att han var narkoman och att han hatade sin förre chef och alla oss, som nu var i hans våld. Efter avskedandet tog de sovjetiska rådgivarna hand om honom och lät honom arbeta inom ett specialkommando, som de skapat i och bredvid säkerhetstjänsten.)

Så småningom vänjer jag mig vid det bländande ljuset. Bredvid mannen m talar urskiljer jag två silhuetter.

– Vad har ni att erkänna om Field och om de före detta spanienfrivilligas fientliga aktivitet?

Jag svarar att trots den chock jag fick vid arresteringen och trots behandlingen, så är jag lättad över att äntligen stå inför en partiets representant, vars uppgift det är att kasta ljus över min person. Jag talar om hur ofta jag begärt få bli hörd av partiet och att jag är redo att svara på alla hans frågor.

Rösten avbryter:

– Det räcker. Nu ska vi skriva en rapport tillsammans.

Papper rullas i en skrivmaskin. En annan stämman frågar:

– När och var kom ni i kontakt med den amerikanska spionverksamhet som dirigeras av Allen Dulles? Vem rekryterade er, och var? Vilka personer har ni samarbetat med?

Jag är förkrossad. De har inte tagit mig hit för att förklara något. Jag är inte bara anklagad. Man har redan funnit mig skyldig. Chocken är fruktansvärd. Jag skriker:

– Aldrig! Ingenstans! Jag har aldrig rekryterats av någon. Jag protesterar av hela min kraft mot sådana påståenden!

(Jag fick senare veta att det var kommendör Smola, som förhörde mig. Han hade valts till ledare för den grupp ”utfrågare”, som skulle ”intervjua” spanienkämparna.)

Den första rösten, Janouseks, gormar:

– Tig! Jag varnar er! Den här historien ska få huvuden att rulla. Vi har alla bevis. Vi kommer att använda metoder som förundrar er men som får er att erkänna vad vi vill. Ert öde beror på oss. Antingen avlägger ni fullständiga bekännelser och försöker köpa er fria, eller envisas ni och förblir Sovjetunionens och partiets fiender till galgen. Till att börja med – svara på frågan!

Jag framhärdat i mina indignerade protester. Janousek ropar på en vakt och skickar ut mig:

– Försvinn tillbaka till cellen och tänk efter! Det kan bli nyttigt. Om inte får ni ångra er bittert.

Masken på nytt. Så cellen på nytt, och rösten som befäller mig att gå. Fasan griper mig. Jag söker förgäves i minnet. Jag fattar ingenting.

4

Paris hade klätt sig i vitt för att välkomna tåget med befriade som evakuerats från Mauthausen av Internationella Röda Korset. Repatrieringsplanen avsåg egentligen bara västerländska medborgare, men lägreets hemliga styrelse beslöt att även ta med utlänningar som arresterats i Frankrike. På så sätt kom Závodský tillbaka till Paris. Där träffade vi Laco Holdoš, en spanienkamrat som kommit från Buchenwald.

Det snöade denna första maj 1945, när vi med några tiotal kamrater, vilka överlevt som vi, defilerade i det enorma folktåget från Place de la République till Place de la Nation. Paris hälsade i oss de första deporterade som återvände från dödslägren. Människor grät när de såg oss, utmärklade, ynkliga. Hela vägen trängdes män, kvinnor och barn som ville röra vid oss. Många visade fotografier:

– Kände ni min far, min man, min son, min bror? För dem var vi deras sista hopp, men själva visste vi hur bräckligt det var. Ytterst få skulle svara ”Här!” vid ett upprop.

Vi vågade inte säga sanningen, denna sanning som var så fruktansvärd att den var otrolig. Men vi behövde inte vänta länge, förrän några av dem som hjälpt leverantörerna till dödslägren började antyda:

– *Vad beror det på att just ni kommer tillbaka?*

Snart skulle jag få höra denna fras i mitt eget lands fängelser!

Jag lärde känna min son, som föddes mer än två år tidigare i fängelset i la Roquette. Jag återförenades med min dotter, en stor flicka på hela sju år och med mina svärföräldrar. Men Lise fanns inte där. Vi hade inga underrättelser om henne. Varje dag gick vi till I-Hôtel Lutétia, som förvandlats till mottagningscentral för de deporterade. Varje dag läste vi namnlistorna över dem som räddats. Hon kom inte tillbaka förrän i mitten av maj.

Med vilken glädje vi återförenades med våra stridskamrater – Svoboda och Zina, Hromádko, Věra, Ickovič och Isabelle, Nelly Štefková – som hade lyckats klara sig igenom oroligheterna och deltaga i striderna vid Paris' befrielse.

Alla förberedde sig att återvända till det befriade Prag. För mig var problemet ett annat. Min hustru var aktiv medlem av det franska kommunistiska partiet. Hon hade just valts till nationalsekreterare för kvinnoförbundet och skulle dirigera dess press. André Marty, som då hade inflytande på partiets personpolitik, ansåg att jag borde återvända till mitt hemland, medan Lise borde stanna i Frankrike. En sådan lösning föreföll oss hänsynslös och grym. Vi vägrade acceptera den.

Jag minns vårt samtal med Maurice Thorez under en måltid hos mina svärföräldrar:

– Andrés inställning är inte riktig. Han ställer frågan fel. Vi är ju inte internationalister utan orsak. Du har varit lång tid i Frankrike. Du arbetar för vårt parti. Du har varit i motståndsrörelsen. Du har många kamrater och vänner, och din familj finns här. Varför skulle du återvända när du kan arbeta som kommunist här också?

Jeanette Veermersch talade om bindningar till ens fädernesland, om allas önskan att en dag få vila i dess jord. Till detta anmärkte Maurice med ett leende:

– Fråga fader Ricol om han vill återvända till Aragonien, som han måste lämna för att eländet där var för stort! Hans fädernesland finns där han fått leva och arbeta och kunnat livnära sin familj. Det är i den bemärkelsen man skall förstå vad Marx och Engels velat säga med Manifestets slutord: ”Proletärer har inget fädernesland! De har bara sina kedjor att förlora. Proletärer i alla länder, förenen eder!”

Partiets sekretariat föreslog till sist att jag skulle stanna i Frankrike och överta ansvaret för MOI, sedan Bruno-Grojnowsky och Hervé-Kaminsky återvänt till sitt hemland Polen.

Mina landsmän förstod min situation. De motsatte sig inte att jag valde Frankrike som ett andra hemland. Vi fick dessutom tillfälle att diskutera saken en andra gång, då jag var i Prag april–maj 1946 tillsammans med Jacques Duclos, som representerade Frankrike vid tjeckoslovakiska kommunistpartiets åttonde kongress.

Slánský, partiets generalsekreterare, försökte övertala mig att stanna och arbeta inom kadersektionen, men han förstod snabbt mina skäl att avböja.

Det var på våren 1946 i Paris, under utrikesministrarnas sammanträde som föregick fredsmötet, som jag på nytt träffade Clementis, som då var statssekreterare i utrikesdepartementet. Jag lärde känna Jan Masaryk och Vavro Hajdu – ovetande om att ödet skulle binda samman vår framtid som två grenar på samma träd. Vavros intelligens, hans kunskaper och hans ovanliga minne gjorde honom till en auktoritet när vi diskuterade problemet Tyskland.

Under senare delen av 1946 öppnades tjeckoslovakiska informationsbyrån och grundades tidskriften "Parallèle 50", som skulle främja den tjeckisk-franska gemenskapen. På Clementis' och Kopeckýs begäran blev jag tidningens politiske redaktör.

I början av 1947 fick jag ett allvarligt recidiv av tuberkulosen. Båda lungorna var angripna. Mitt tillstånd krävde stora doser streptomycin, som då var mycket svåråtkomligt i Frankrike. Jag tvingades åka till Schweiz för att få den rätta behandlingen.

Jag kunde inte klara mina utgifter för både mat, logi och medicin. Clementis och Kopecký gav omedelbart order att jag skulle antecknas som fast anställd på kulturministeriet så att jag kunde få ut min lön i Schweiz. Dessa formaliteter tog tid. Min anställning måste godkännas av konseljens personalkommission och valutautförelsen av statsbanken.

Jag kunde inte vänta till alla dessa problem blivit lösta. Jag mottog med tacksamhet mina vänner Jean och Ninon Vincents gästfrihet. Min son Gérard bodde för övrigt redan hos dem för att bli frisk efter en infektion som drabbat honom i fängelset.

Vem anade att denna vistelse i Schweiz en dag skulle betraktas som ett brott? Eftersom jag inte erhöll vare sig lön eller bidrag gick det franska kommunistiska partiet med på att Hervé-Kaminsky sökte temporär hjälp för mig hos Unitarian Service, en amerikansk organisation som under kriget hjälpte judar och antifascistiska flyktingar. Organisationens vilohem ställdes till de befriades disposition. Spanska republikaner hade också fått hjälp därifrån, särskilt sårade militärer. Dessa vårdades på ett sjukhus nära Toulouse.

Det var på det sättet jag blev bekant med Noël Field, amerikansk medborgare men bosatt i Genève och direktör för Unitarian Service i Europa. Jag hade ett rekommendationsbrev från hans franska medarbetare, Herta Tempi. Han lovade hjälpa mig under en kortare tid. Tre månader senare, när jag äntligen fick min lön genom vår kulturattaché i Genève, underrättade jag Field att jag hädanefter inte behövde hans hjälp. Jag uttryckte samtidigt min tacksamhet för det stöd han lämnat.

Min tuberkulos var mycket besvärlig. Jag slapp med nöd ifrån den operation som min läkare ville göra, huvudsakligen tack vare att mina läkare i Paris opponerade sig mot den. Under 1948 förbättrades mitt tillstånd. Clementis, nyutnämnd utrikesminister, ville att jag skulle bli första ambassadråd i Paris vid den nye ambassadören Hoffmeisters sida.

Utvecklingen ville något helt annat. Just då inleddes en kampanj mot mig i den schweiziska pressen. Den pågick under dagarna efter vad man i väst kallade "Pragkuppen" och angreppen mot mitt hemland var hårda. Journalister, som troligen fått sina idéer från emigranter, föreställde sig att jag inte sökte vård i Schweiz utan reste dit för att bli förbindelseman mellan kommunistpartiet i Frankrike och det schweiziska arbetarpartiet. Hade det varit under en normalare tid hade alla förstått hur idiotisk tanken var, inte minst för att jag bodde hos en av partisekreterarna, Jean Vincent – att det skulle vara en "hemlig förbindelse".

Men de som ville åt mig nöjde sig inte med detta. Enligt dem var jag Kominforms grå eminens i Frankrike och hade på samma sätt varit Kominterns agent i Spanien. Det skulle alltså inte ha varit André Marty och Palmiro Togliatti utan jag, en ung frivillig på tjugotvå år! Det var verkligen en oväntad hedersbevisning.

Men under denna tid rasade det kalla kriget som värst. Den enfaldiga kampanjen, som inte skulle ha hållit för den enklaste seriösa undersökning, resulterade i att Schweiz vägrade förlänga mitt visum. Ännu allvarligare var att jag inte kunde få den franska regeringens godkännande av min föreslagna diplomattjänst i tid. Jag måste alltså återvända till Prag i slutet av 1948.

Det var där jag två år senare på nytt utsattes för falska anklagelser, men nu från den motsatta sidan. De gjorde mig till agent för både det franska och det amerikanska spionaget. (Tjugo år senare – 1968 – blev jag en misstänkt figur i neostalinisternas ögon. För dem finns det aldrig någon rök utan eld. De andra, som inte heller kunnat glömma eller lära något, betraktar mig som Moskvas man – vilket de anser förklara, varför jag inte blivit hängd ... Och under tiden som fånge i Ruzyň såg mina plågoandar ett bevis för min brottslighet i det faktum, att jag sluppit levande från Mauthausen.)

Jag återvände till Prag för att vänta på franskt visum. När det ännu inte kommit i februari 1949, föreslogs jag av partiet till vice utrikesminister. På detta sätt blev min hemkomst definitiv, och familjen följde med.

Vi hade knappt hunnit installera oss, jag hade knappt vant mig vid det nya arbetet, när ryktet spreds i Prag att Rajk blivit arresterad. Noël Field försvann under en resa i Tjeckoslovakien. Ryktesvis beskylldes han för komprometterande samröre med vissa ungrare, som redan häktats. På ministeriet såg jag många noter som vår regering och den amerikanska växlat om honom.

När jag fått veta detta gick jag omedelbart till Bedřich Geminder. Han ledde centralkommitténs internationella sektion och följde kommunisternas aktivitet på utrikesministeriet. Han rådde mig att redogöra för min förbindelse med Field inför kadersektionen, som då leddes av Kopřiva och Šváb och av min vän Závodský vilka hade till uppgift att kontrollera vaksamhet inom partiet. Jag informerade dem muntligen och skrev sedan en rapport. Jag trodde att historien var utagerad med detta.

Men där tog jag fel. Kort därefter arresterades fem av mina kamrater, Pavlik och hans fru, Feigl och hans väninna Vlasta Veselá samt Alice Kohnova, som jag kände mycket väl. Orsaken var Noël Field.

Pavlik återvände till Slovakien efter den ungerska Kommunen. Han presenterades för mig av Široký i Paris 1939 och skulle samarbeta med vår tjeckiska grupp.

Feigl rekommenderades också av Široký vid samma tid. Han var i Frankrike som representant för ett stort amerikanskt företag, som tillhörde en av hans kusiner. Eftersom han hade höga inkomster brukade han bidra till finansieringen av vår illegala verksamhet. Han redigerade en rapport om ekonomiska problem för franska kommunistpartiet med hjälp av den information han fick genom olika radiosändningar och den internationella press, som fanns tillgänglig i Paris 1940-1941.

Vlasta Veselá var frivillig sjuksköterska i Spanien. Båda paren hade återförenats i Schweiz och tillbringade resten av krigstiden där.

Alice Kohnová, också en frivillig, emigrerade till USA när tyskarna ockuperat Frankrike. Där upprättade hon en hjälporganisation för f. d. spanienkämpar, särskilt för de invalider som internerats i den s. k. fria zonen i Frankrike. Hon bidrog också med pengar till vår verksamhet.

Jag förhöordes av Šváb på centralkommittén:

– Det är underligt. Alla som arresterats refererar till dig.

Jag kände mig förolämpad av detta samtal, där Šváb uppträdde mera som polis än som kamrat. Innan jag lämnade honom krävde jag därför att mina relationer till Field skulle undersökas och att kadersektionen skulle utforma en slutgiltig rapport.

– Du kommer att bli varse vad som händer i så fall, sade han okamratligt. Misstron som föregick min egen arrestering hade börjat växa.

I augusti 1949 meddelade Šváb att Fields hustru kommit till Prag för att forska efter sin make. Hon hade vid flera tillfällen bett att få träffa mig. På centralkommittén lät man henne tro att jag hade semester. När hon vidhöll att hon måste tala med mig, gick sekretariatet med på hennes krav. Vi träffades på Hôtel Paris. Med gråt i rösten berättade hon sin makes levnads-historia, fylld av uppoffringar för kommunismen. Jag blev upprörd, men jag kunde inte hjälpa henne. Jag återvände omedelbart efter samtalet till centralkommittén. Šváb ville ha en skriftlig rapport senare. Jag vägrade:

– Ge mig i stället en maskinskriverska, så dikterar jag omedelbart. Jag har allt klart i huvudet. På så sätt undviker vi motsägelser och luckor gentemot inspelningen som ni säkert gjorde på hotellet.

Han belönade mig med ett tvetydigt leende:

– Skulle vara intressant att veta hur du har fått reda på det där! En månad efteråt öppnades processen mot Rajk. Tre saker ökade min förvirring:

Field utmålades som en första klassens spion, som skulle ha spelat en framträdande roll i den underjordiska amerikanska aktiviteten mot folkdemokratierna. Unitarian Service kallades ”agentur för rekrytering av amerikanska spioner”.

Szönyi, chef för det ungerska partiets kadrer, dömdes till döden. Han erkände att han och flera andra fått pengar av Field och att denne använt kvittona som påtryckningsmedel. Szönyi påstod sig också veta att den amerikanska underrättelsetjänsten hade en hemlig organisation i Tjeckoslovakien och att Pavlik var medlem. Brankov, en jugoslav, påstod att enligt den jugoslaviske inrikesministern Rankowitsch arbetade USA:s underrättelsetjänst bättre hos oss än i Ungern.

Rajk hade varit frivillig i Spanien och därefter internerad i franska läger. Han erkände att de flesta spanienkämparna påverkats av trotskismen, som spreds av jugoslaverna, att ”Le Deuxième Bureau” jämte Gestapo och USA:s underrättelsetjänst hade rekryterat många agenter bland dem, och att Gestapo under kriget hade sänt hem frivilliga till deras respektive länder med uppgift att spionera för Tysklands räkning.

Som nationell representant för MOI har jag personligen hjälpt till att organisera hemskickandet av före detta frivilliga – däribland också jugoslaver – så att de skulle kunna fortsätta kampen mot regeringar som samarbetade med Hitler, eller direkt mot de tyska ockupanterna. Kominterns direktiv utfördes på detta sätt av det franska kommunistpartiet.

Jag begärde ett nytt sammanträffande med Geminder för att förmå honom att låta partiet undersöka mitt fall på nytt. Varje dag ringde jag till honom. Ingenting tycktes ske. Slutligen bad jag honom ordna ett möte med partiets generalsekreterare Slánský. Så småningom svarade han:

– Slánský är oerhört upptagen.

(Hans förlägenhet bekräftade min aning, att Slánský vägrat.)

– Han kommer att ringa dig så snart han kan.

(Slánský kunde aldrig...)

När Jaques Duclos vid ett tillfälle besökte Prag, anförtrodde jag mig åt honom. Kände han till MOI:s arbete under kriget? Han erkände att han också var orolig på grund av Rajks bekännelser. Men, sade han, ett enda träd bör väl inte få skymma en hel skog!

5

Hösten 1949 leddes vår FN-delegation av Clementis. Široký, vice konseljpresident, fungerade som utrikesminister i hans frånvaro. Eftersom vi hade arbetat tillsammans och han visste vad jag utträttat i Frankrike, beslöt jag informera honom om mina svårigheter. Jag hoppades på stöd, men jag förstår nu att Široký ändrade inställning från och med den dagen. Han blev reserverad och höll sig på avstånd.

Jag råkade ut för ett nytt bakslag. En av våra diplomater i Schweiz, som stått Field mycket nära, skickade mig ett oförseglat brev att överlämnas till centralkommittén. ”Det var”, skrev han, ”hans plikt att informera partiet om att kurirposten på min order befordrat Noël Fields brev – samme Field, vilken avslöjats som spion under processen mot Rajk.”

I själva verket var det hans fru som under en resa till Prag på våren hade medfört brev till Noël Fields vänner – Gisèle Kisch, Dora Kleinova – och ett kort till mig, där han gratulerade till min utnämning. Jag nämnde detta för Šváb och Závodský redan första gången jag talade med dem om mina kontakter med Field.

Jag överlämnade brevet tillsammans med en dementi. Jag fick senare veta av min vän Vavro Hajdu att diplomaten och hans fru blev hemkallade. En sådan order skulle ha gått genom mig. Jag påpekade med skärpa detta för Široký. Han svarade kyligt att han handlade som han själv ansåg bäst.

Några dagar senare kallades jag till inrikesministeriet av en person som förblev anonym. Man vägrade förklara vad saken gällde.

Jag fick gå igenom pressande förhör från klockan åtta på morgonen till nio om kvällen. Tre säkerhetspoliser frågade ut mig om Field. På min begäran konfronterades jag med diplomaten och hans fru. Han tog omedelbart tillbaka anklagelsen och sade förvånad att han ”redan för flera dagar sedan märkt att han hade begått ett misstag”. Hela förhöret var alltså meningslöst från början till slut. Hemliga polisen uppträdde i en bestämd avsikt, och jag visste inte varför.

En kapten, som kommit senare, ingrep flera gånger för att dämpa mina inkvisitorer. Han diskuterade därefter med dem på egen hand och frågade mig om jag ville göra självkritik för att vi skulle få slut på förhöret. På så sätt kom jag alltså att skriftligen erkänna att jag slappnat i den vaksamhet som alltid krävs av oss.

Det var Osvald Závodský som skickat kaptenen för att förhindra att jag arresterades, vilket annars torde ha varit oundvikligt.

Jag blev alltmer förvirrad av dessa påståenden och av partiets arbetsmetoder. Jag hade med förtroende vänt mig till dess ledare för att få mitt fall undersökt och min politiska lojalitet bevisad. I stället blev jag förhörd av hemliga polisen som om jag varit skyldig till allt .

Jag informerade Široký och talade även om att anklagelsen tagits tillbaka. Jag bad att få lämna min befattning tills en genomgripande utredning hunnit göras.

Tre dagar senare meddelade han att Kopřiva inte godkänt min avskedsansökan eftersom partiet inte hade något att förebrå mig. Jag vidhöll. Široký bekräftade partiets vägran. Men han talade om att jag snart skulle få träffa Kopřiva, som kunde gå igenom alla problem med mig.

Detta möte sköts upp många gånger av olika skäl och inhiberades slutligen. Geminder ansåg också att det var onödigt eftersom allt som gällde mig blivit klarlagt. Jag visste att detta inte var sant. De hade säkerligen tagit emot diplomaten för att reda ut alla problem i samband med honom.

På ministeriet var Širokýs misstro så öppen att man inte längre kunde misstaga sig. Jag skulle ha skickats till Paris för att ta emot Clementis då han återvände från FN. I sista ögonblicket motsatte sig Široký min resa.

Vid samma tid arresterades flera personer som känt Field eller hans bror Herman, som försvunnit i Polen.

Några dagar efter Clementis' återkomst till Prag blev hans sekreterare, Theo Florin, arresterad på öppen gata när han var på väg till ministeriet.

Clementis' åtgärder för att få veta orsaken blev utan resultat. Även inrikesministern, Václav Nosek, påstod att han inte visste något. Detta svar anförtrodde Clementis mig och Vavro Hajdu. Det gjorde oss verkligen upprörda: Hur kunde säkerhetstjänstens åtgärder helt undgå den minister som ansvarade för dem? Clementis vände sig till högsta instans – till Slánský och till Gottwald – för att få veta sanningen. Tre dagar senare meddelade Gottwald honom per telefon att arresteringen inte var av politisk karaktär och att utredningen skulle gå mycket snabbt. När minister Nosek äntligen lyckades få en rapport från sina underordnade, skickade han vice-minister Vesel och hemliga polisens chef Závodský till Clementis för att tala om för honom varför Florin arresterats. Deras besked pekade i samma riktning som det Gottwald sagt tidigare.

En vecka senare blev jag vittne till en scen som skakade mig. Jag kom in i ministerns rum tillsammans med Vavro Hajdu. Clementis hörde oss inte. Han stod vid ett fönster och drog försiktigt gardinen åt sidan och kikade ut. Han var nervös och spänd. Han talade om att man ökat hans livvakt med ännu en grupp från säkerhetspolisen. Dessa män befann sig i korridoren och i förrummet. De hade order att ”vaka över honom” dygnet runt. När han vände sig till Nosek för att få veta orsaken, svarade denne att man vidtagit samma åtgärder till hans eget skydd. De var nödvändiga eftersom vissa personer i ledningen hotades av utländska agenter. Nosek svarade i god tro. Även han riskerade att arresteras eftersom han varit chef för kommunisternas emigrationsbyrå i London under kriget. Det var troligen Klement Gottwalds personliga ingripande som förhindrade att Nosek häktades.

Men dessa förklaringar lugnade inte Clementis. Florins arrestering fick nu en helt annan innebörd för honom. Han kände sig personligen utpekad. Dessutom höll man inte löftet att klara upp fallet så snabbt som möjligt. Vid flera tillfällen under samtalet förrådde Clementis sin oro. Han förband dessa händelser med en kampanj som utlöstes i västerländsk press medan han vistades i New York: man hade spått att han skulle arresteras så snart han återvänt till Prag.

Gottwald, som alltid visat honom förtroende, skrev då ett personligt, lugnande brev. Som ytterligare bevis på sin tillit meddelade han att Clementis' hustru Ludmila snart skulle komma till New York. Hon fick faktiskt också resa dit och vistas där med honom. När han återvänt hem, fortfor det goda förhållandet mellan honom och Gottwald på samma sätt. Ändå kände Clementis att något var i görningen, men han trodde inte att det hotade från Gottwald utan från sekretariatet.

För att motivera sin ångest anförde han bl. a. fallet André Simone som exempel. Hade inte han också haft partiets förtroende? Föll inte han också i onåd från den ena dagen till den andra? Clementis beskrev hur det hade gått till. Under fredskonferensen i Paris på hösten 1946 frågade dåvarande ryske utrikesministern Molotov vad André Simone hade där att göra och kallade honom föraktfullt ”den där globetrottern” inför Slánský och Gottwald.

Denna anmärkning vidarebefordrades av Slánský till ledarna för politbyrå i Prag. Kort därefter fick Simone lämna sin post som utrikesredaktör i ”Rudé Právo”. Nästa åtgärd blev att han tvingades skriva sina artiklar och radiokommentarer under pseudonym.

Clementis' oro fann ett eko i min egen. I början av februari 1950 upphörde sammanträdena med de båda utskott inom centralkommittén där jag och Clementis var medlemmar. Verksamheten inställdes på ett sådant sätt att vi förstod avsikten: Man ville bli oss kvitt.

Den 13 mars 1950 kallades jag till Clementis' tjänsterum. Han hade just återvänt från Hradcany, där Gottwald bett honom avgå. Han ansågs ha fört en felaktig kaderpolitik. Jag lyssnade upprörd:

– Gav Gottwald några konkreta exempel?

Clementis lät mig förstå att detta inte varit fallet.

– Då är jag också utpekad eftersom vi har samarbetat sedan ett år. Clementis ryckte på axlarna med ett uttryck av maktlöshet. Min ångest djupnade när jag anade att man motiverat hans fall med en förevändning.

Jag frågade om samtalet med Gottwald även hade rört Clementis' politiska inställning 1939, då han varit emot den tysk-ryska pakten, Röda arméns ockupation av Vitryssland och Ukraina, samt rysk-finska kriget. Clementis svarade att dessa saker aldrig nämndes, men han höll med om att den egentliga orsaken till hans avpollettering måste sökas i den riktningen.

Jag lät honom få veta mina egna svårigheter. Jag sade också att det som förebråddes honom även kunde användas mot mig. Två dagar senare deltog både ordinarie och vice ministrar i ett sammanträde. Vi fick då officiellt meddelande att Clementis begärt avsked och att Široký skulle bli den nye utrikesministern.

Dagen därpå kallades jag till honom. Han överöste mig med förebråelser:

– Hur har du kunnat samarbeta med Clementis ett helt år och överskylla hans galna kaderpolitik?

När jag bad om en precisering genom konkreta exempel, röt han att hela kaderpolitiken var dålig och att jag hade min del av ansvaret. Širokýs ankomst till utrikesministeriet betydde inte att min ställning blev bättre. Tvärtom.

Jag träffade Clementis ytterligare några gånger medan han bodde kvar i ministerresidenset. Hans flyttning förbereddes av ministeriet. Detta skakade mig eftersom jag själv blivit överkänslig på grund av polismetoderna som användes. Jag antog att hans nya bostad skulle späckas med mikrofoner och att övervakningen skulle skärpas. När vi möttes sista gången antydde jag mina farhågor. Det visade sig att han hyste samma känsla.

Vavro Hajdu blev den ende som stödde mig på ministeriet. Hans kunskaper och erfarenhet var till enorm hjälp. Tack vare dem kunde jag snabbt orientera mig i mitt nya arbete. Jag hade aldrig haft någon regeringsbefattning, och jag hade varit borta från Prag i femton år. Vårt departements arbetsuppgifter var från och med februari 1948 dessutom bland de svåraste och känsligaste. Förutom vanliga komplikationer – många diplomater ”valde friheten” och lämnade sina tjänster – mötte jag en atmosfär av intriger och korruption. Hela departementet var späckat med säkerhetsfolk som inte drog sig för att oroa med spioneri, angivelser och allmän misstro. Rapportörerna brukade iscensätta kampanjer mot intellektuella och judar. Misstag i arbetet betraktades alltid som medvetet sabotage av dessa tjänstemän.

Trots min egen osäkra situation tvekade jag aldrig att bekämpa sådana fenomen. Jag gick så långt att jag vägrade säkerhetstjänstens män tillträde till ministeriets lokaler. Avdelningscheferna fick order att vägra släppa ut andra informationer än dokumentära. Ingen, framför allt inte inrikesministeriets tjänstemän, fick fordra något annat – om kraven inte kommit från hierarkins toppar. Jag råkade i våldsamma konflikter om dessa åtgärder. I början fick jag stöd

av Clementis, Geminder och även av Široký. Vid ett tillfälle trängde debatten ända till Gottwald.

Jag hörde i juni 1950 att flera tjänstemän på ministeriet blev förhörda om mig på uppdrag av centralkommitténs kontrollutskott. Mitt tjänsterum genomsöktes. En gång märkte jag att skrivbordslådorna öppnats. Samtidigt fann jag att bilar följde efter mig eller stannade i närheten av min bostad om natten med släckta lyktor. Min telefon avlyssnades. Jag blev uppringd utan att någon tycktes finnas på andra sidan... När jag skulle överlägga med partiledarna lät de sig ersättas av underordnade. På sammanträden och bjudningar drog de sig undan.

Plötsligt blossade affären Field upp även i DDR. Flera partimedlemmar, ledande personligheter, statstjänstemän, som jag kände från både Spanien och Frankrike, dömdes för samröre med honom. Under en mottagning på slottet tilltalades jag plötsligt av Šváb:

– Din dossier växer till det otroliga! Har du sett vad som hände i Tyskland? Och här har vi inte heller nått slutet på historien!

(Då kunde jag inte ana, inför denne Švábs iver och sadistiska utspel, att vi snart skulle träffas i samma fängelse. Sedan de utnyttjat honom beslöt de att offra honom också.)

Jag började lida av verklig förföljelsemani. I varje blick läste jag misstankar. I varje uttryck anade jag anspelningar. Min gamle vän Ossik hjälpte mig i början men undvek mig senare. Hans uppträdande avslöjade djup ångest. Leopold Hoffman, chef för president Gottwalds personliga vaktstyrkor, relaterade ett samtal med Ossik en kväll under hemväg från en mottagning: ”Vi som en gång varit frivilliga i Spanien, vi som stannade i Väst under kriget, vi får en dag svårt att förklara var vi egentligen står.”

Detta inträffade vid mitten av december, under samma tid som minister Kopřiva i hemlighet förhörde mig om Závodskýs påstådda förräderi under kriget.

På ministeriet blev stämningen outhärdlig. Trots all min uppmärksamhet och den omsorg jag ägnade arbetet undgick jag inte angrepp.

En dag blev jag varnad av en bror till en av våra diplomater att denne ville lämna sin tjänst och stanna utomlands. Tillsammans med en kollega, Truda Sekaninová, hoppades jag förmå mannen att ändra sig. Vi trodde att det skulle räcka med att låta bröderna mötas vid gränsen. Men vi misslyckades. Vi tvingades alla tre att infinna oss hos Kopřiva, men bara jag förhördes. Šváb hade då blivit vice-minister. Kopřiva skickade mig tillbaka till honom för att skriva en rapport. Šváb tog emot mig aggressivt:

– Du gör inte annat än samlar besvärigheter! En verklig lavin ända från affären Field till i dag...

Hans misstro kom i öppna dagar. Han gick så långt att han vägrade avbryta samtalet så jag kunde hinna i tid till flygplatsen för att möta en kinesisk delegation. Han släppte mig inte förrän rapporten var färdig och underskriven.

Därefter en ny historia: partikommittén på inrikesministeriet krävde i brev till motsvarande instans hos oss ett tillstånd att förhöra mig beträffande mina skäl för att vägra anställa en viss Treister, som just arresterats för spioneri. (Anklagelsen har visat sig vara falsk. Treister är rehabiliterad sedan 1956.) Han rekommenderades av Josef Frank, centralkommitténs sekreterare, och av Arnost Tauber, som då var ambassadör i Bern. Båda kände honom mycket väl från Buchenwald. Vårt enda skäl för att inte anställa honom var hans alltför färska tjeckoslovakiska medborgarskap. Han var född i Polen.

Den historien var ett år gammal. Man tog fram den bara för att visa att jag var ansvarig för att Treister senare anställdes på inrikesministeriet: jag hade ju glömt meddela dem att vi vägrat anställa honom.

Inrikesministeriets partikommitté krävde dessutom sanktioner mot mig samt löpande under rättelser om vilka åtgärder som vidtogs.

Detta borde ha varit skrattretande, men man gjorde ett berg av episoden. Ändå slog min argumentering sönder hela konstruktionen:

Var jag vice-minister på inrikes- eller utrikesdepartementet? Vilken av dessa två ministrar skulle jag informera om mina åtgärder? Borde jag ha vänt mig till en spågumma för att få veta var Treister hade tänkt söka jobb därnäst? Skulle jag underrätta republikens alla kontor varje gång vi nekade anställa någon?

Ministeriets partikommitté hade alltså mobiliserats för att pressa mig. Det verkade som om man hade för avsikt att öka misstron emot mig.

Säkerhetstjänsten å sin sida underkastade mig ett nytt förhör och sökte i timmar leda i bevis att jag bar ansvaret för att inrikesministeriet råkat anställa en "spion".

Nätet drogs tätare samman.

Vid slutet av november 1950 fick jag besök av en fransk partiledare som var på väg till Moskva. Han anförtrodde mig att affären Field var långt ifrån avslutad, att den hade förgreningar i alla länder och att MOI var särskilt komprometterat i Frankrike. Jag försökte övertyga honom om det löjliga i dessa misstankar mot MOI, som under kriget leddes av Jacques Duclos personligen.

Och så ännu en historia:

Vår ambassadör i ett av de skandinaviska länderna besökte Prag i januari 1951. Han var kallad att avslöja Šlings brottsliga verksamhet. Šling, regionalsekreterare i Brno, satt redan häktad. Ambassadören hade en gång haft viktiga befattningar i Brno. Šling avskedade honom med motiveringen att han var obegåvad. Som compensation utnämndes han till diplomat.

Fyra dagar efter sammanträdet med ambassadören fick Široký en rapport. Den innehöll helt fantastiska anklagelser: En förbrytare av samma art som Šling, nämligen London, arbetade på utrikesministeriet. Rapporten utpekade på samma sätt flera personer som medlemmar av min "klick".

Široký gav Černík, en av mina underordnade, ansvaret för en undersökning, givetvis med förbud att avslöja detta för mig. Černík var övertygad om att anklagelserna var falska. I sin upprördhet kunde han inte hålla tyst. Jag var övertygad om att anklagelserna hade föreslagits och inspirerats av säkerhetstjänsten. Ambassadören formulerade dem bara.

Det började bli tomt kring mig och min familj. Geminder undvek oss trots vår gamla vänskap. Han var också född i Ostrava. Dittills hade han med förtjusning tagit emot vänner från Frankrike, Italien eller Spanien tillsammans med oss. Nu avböjde han varje inbjudan med olika svepskäl.

Lise besökte en gång handelsminister Gregors maka. När hon åkte därifrån, fick hon av sin chaufför veta att fru Slánský omedelbart efter hennes ankomst lämnat villan genom en bakdörr. Min fru bad genast att få träffa Věra Gregorova för att fråga vad denna förolämpande flykt skulle betyda.

Věra Gregorova var ytterst förargad över händelsen och ville meddela fru Slánský vad Lise tyckte. Lise samtyckte och tillfogade att hon själv också tänkte ta reda på vad som låg bakom.

Nu vet Lise. Man umgås inte med makan till en man som strax skall arresteras!

Jag kände att partiet hade övergivit mig. Jag försökte än en gång bli mottagen av någon ansvarig. Varken Slánský, Geminder eller Köhler, som hade ersatt Široký på kadersektionen, ville träffa mig. Široký undvek mig också – under skiftande motiveringar.

De sömnlösa nätterna blev många.

När jag analyserar de metoder som användes under två års tid – från sekreteriatets vägran att ta emot mig ända till arresteringen – skönjer jag mönstret. Mitt psykiska sönderfall förbereddes avsiktligt och organiserades ända tills jag blev mogen att fastna i den fälla som mina egna gillrat.

6

Buller vid dörren avbryter mina tankar. En gränsvakt i fältuniform och den röda stjärnan på pälsmössan kommer in och riktar kulsprutepistolen mot mig. En annan vakt ställer en ångande matskål på golvet och närmar sig för att lossa mina handbojor. Vilken lättnad! Men den varar bara ett ögonblick. Han drar genast mina armar framåt och låser bojorna på nytt. Sedan går männen sin väg utan ett ord.

Jag är törstig. Jag skakar av köld. Jag tittar förvirrat på matskålen vid mina fötter. Några minuter går. Dörrar slås igen. Jag hör tomma skålar plockas bort. Jag kommer alltså varken att få någon sked eller en fri hand att äta med! Jag lägger mig på knä och lyckas med svårighet luta skålen till läpparna. Men hur skall jag kunna äta? Jag försöker få fatt i grönsaksbitarna. I det ögonblicket öppnas dörren.

– Hit med det där! säger vakten och tar skålen. Och nu – sätt igång och marschera igen!

När jag fått händerna fjättrade framför mig är det lättare än förut. Vad är klockan? Jag tycker att jag varit här en evighet. Utmattningen gör varje steg svårt. Vakten har redan varit inne två gånger och misshandlat mig för att jag stannat. Vad kan jag göra annat än lyda, underkasta mig, visa min goda vilja och på så sätt manifesteras min medgörlighet?

Smärtan i rygg och axlar blir stickande. Jag får kramp i de fjättrade armarna. Jag orkar inte tänka längre, medvetandet fördunklas. Utan underskjorta, tröja och rock fryser jag allt värre. Om en stund, vid nästa matutdelning, vet jag vad jag ska ta mig till med matskålen. Jag måste försöka äta trots bojorna. Nu kan det inte dröja så länge. Jag hör dörrar och skålar, men utanför min cell händer ingenting. Jag försöker intala mig att min tur inte kommit än. Men snart finns det inga tvivel längre. Skålarna plockas bort. Mig har man glömt.

Jag går och går. Jag har varken ätit eller druckit på ett dygn. De första tecknen på nytt dagsljus kan anas mellan bräderna. Jag orkar inte längre. Jag sjunker ner på golvet, men den brutala stämman ryter genast till. Jag orkar inte reagera. Vakten öppnar, stormar in och börjar hota. Jag vägrar resa mig. Jag säger till honom att ingen har rätt att behandla en människa så här och allra minst en oskyldig. Då ropar mannen på förstärkning. En andra vakt kommer in, börjar slå mig och ryter:

– Här får ni inte bära er åt som en fiende. Antingen lyder ni eller också sätter vi igång på skarpen!

Jag vill inte att mitt uppror ska betraktas som en fientlig attityd. Jag fortsätter att gå, marscherar med möda ända till kvällen. Då hämtas jag med förbundna ögon till en annan byggnad. Där kedjas mina händer bakåt. Masken tas av. Jag står framför en kraftigt byggd man av medellängd, elegant klädd, som jag inte känner. Han är ”utfrågaren”, som fått till uppgift att ”intervjua” mig.

(Senare fick jag veta att han var en misslyckad advokat från Prag som erbjudit sina tjänster åt Hemliga polisen.)

Jag hoppas att få exakta frågor, som jag kan besvara lika exakt och därigenom rentvå mig. Det blir inte så. Hela natten hör jag bara förolämpningar och en ständigt upprepad fras:

– Erkänn vem ni är! Bekänn era brott. Såna som ni har ett namn. Erkänn ert namn!

Jag fattar ingenting. Vem jag är? Artur London! Jag har inget att bekänna. Min inkvisitor blir utom sig. Han rycker och sliter i min jackkrage, dunkar mitt huvud mot väggen, skriker om och om igen:

– Bekänn! Erkänn! Erkänn, erkänn – bekänn!!

Jag tror att jag fått att göra med en galning, men jag försöker hålla mig lugn.

Han börjar angripa min familj, som han kallar ”fiendenästat”. Då säger jag att detta fiendenäste även inrymmer en medlem av det franska partiets politbyrå – min svåger. Han vrålar ännu högre:

– Ni är fiender allesamman – er svåger också! Vi vet nog hans verkliga roll; men han kan inte hjälpa er. Ni kan inte räkna med någon utanför de här väggarna!

Förhöret – denna hysteriska monolog – slutar inte förrän natten har gått. Det är nästan dag när ”utfrågaren” kallar på vakten som skall återföra mig till cellen. På väg ut ur rummet vänder jag mig om och säger:

– Man har säkert hittat ett paket dollarsedlar i mitt kassaskåp. Innan ni börjar trassla in er i otroliga fantasier vill jag bara meddela att de pengarna tillhör den internationella fredskommittén. Min svägerska Fernande Guyot, kommitténs administrativa sekreterare, anförtrodde dem åt mig för att de skulle vara i säkerhet medan hon tar sig tio dagars vila i bergen.

Inkvisitorn stirrar frågande. Han befäller vakten att se upp med mig och lämnar rummet. När han kommer tillbaka vill han att jag skall upprepa det jag sagt om dollarpaketet. Han skriver en rapport på maskin. Jag känner att han är snopen som en hund som blivit av med sitt ben. Han har gått miste om ett underbart bevis för min besticklighet!

När jag kommer tillbaka till min cell hör jag tömda matskålar samlas in. Än en gång har det blivit för sent för mig. Jag fryser och är hungrigare än någonsin. Och den tröttsamma marschen måste börja på nytt.

Hur kan jag låta dem där utanför veta att jag är oskyldig? Jag antar att mina smutskläder skickas hem för att familjen skall tvätta dem. Jag måste underrätta Lise på något sätt. När jag kommer till fönstret upptäcker jag att en spik sitter löst. Jag lyckas lirka ut den. Med en del svårigheter kan jag också dra fram en bit celluloid ur skjortkragen. Med spiken ristar jag: ”Jag är oskyldig.” Lise är van vid den illegala kampens metoder. Hon kommer att finna budskapet. Tanken tröstar mig en aning.

(Varken skjorta eller meddelande nådde fram. Plagget försvann i fängelsets klädförråd.)

Jag är fruktansvärt trött och genomfrusen. Hungern ger smärter i magen. Jag förstår ännu inte vad jag upplever, vad jag ser och hör, inte heller vad som verkligen händer mig.

Jag bultar på dörren, ber att få en toaletthink. Vakten vägrar ta av bojorna. Han står hela tiden med kulsprutepistolen riktad mot mig. Inför detta hot måste jag uträtta mina behov i upprätt ställning. Vilken förnedring! Jag är ohyggligt tafatt med mina kedjade händer. Jag känner mig ynkligare än ett djur.

Senare på förmiddagen kommer de tillbaka. På med masken igen! De knuffar mig, jag törnar emot bräder. Den här gången måste jag stå länge i mörker. Flera personer viskar bakom ryggen på mig. Äntligen öppnas en dörr. Masken slits bort. Jag placeras hårdhänt med ryggen mot väggen. Framför mig står fyra män varav en i civila kläder – kommendör Smola, som griper mig om strupen och hatfullt skriker:

– Ni och er smutsiga ras – vi vet nog hur ni ska behandlas! Ni är allesammans likadana. Allt vad Hitler gjorde var inte lika lyckat, men att han gjorde av med judar var bra. Lite för många slank undan gaskamrarna, men vi tar hand om och avslutar det han inte hann med! Han stampar vilt i golvet: Tio meter under jorden ska ni, hela er stinkande ras!

Detta säger en man med partiets märke i knapphålet i närvaro av tre andra partimedlemmar, och de samtycker genom att tiga! Vad har denna antisemitism och pogromanda att göra med kommunismen, med Marx, Lenin och partiet? Det är första gången jag som vuxen skändas för min härstamning, första gången min börd kastas i ansiktet på mig som ett brott! Och detta av en man från säkerhetspolisen i ett socialistiskt land, en partimedlem! Är det möjligt att ”de hundra svartas anda” – SS-andan – skulle leva upp mitt ibland oss? Det finns samma anda hos dessa män som hos dem som 1941 sköt min bror Jan, deporterade min mor till Auschwitz och lät henne dö i en gaskammare tillsammans med min syster Julia och hennes man och ett tiotal andra av våra släktingar! Jag lyckades dölja mitt judiska påbrå för Hitlers lakejer. Borde jag ha gjort detsamma nu? I ett socialistiskt land!?

Smola knuffar in mig i ett hörn:

– Ni måste tala, ni måste erkänna! Vi vet allt. Ni är inte ensam här. Alla era vänner som skyddade er är här. Titta bara! Han håller fram en handfull partikort – Závodskýs, Valeš’, mitt och de andras. Och de som fattas håller vi på att samla in, tillfogar han. Ni ska svara på de här tre kamraternas frågor. Er enda chans att klara huvudet är att tala ut och erkänna fortare än kvickt!

När han sagt detta lämnar han rummet. De övriga sätter sig bakom bordet. Jag känner igen en av dem. Han kom flera gånger till ministeriet för att reda ut problem som hade med inrikesministeriet att göra. Det uppkom missförstånd mellan oss på grund av att säkerhetspolisen blandade sig i saker som jag ensam var kompetent att handlägga. Nu sitter han framför mig som inkvisitor, men hans ögon utstrålar inte hat som de andras.

– Förra söndagen hade er grupp av trotskister och före detta spanienkämpar ett hemligt möte hemma hos Závodský. Ni anade att ni var avslöjade och satt och gjorde upp planer. Vad hade ni räknat ut att göra för att klara er?

Hur kan de tro att mitt besök hos Závodský och det oväntade mötet med några vänner skulle vara en konspiration? De verkar känna till vårt samtal. Vad innebär egentligen det? Och framför allt, varför tolkas mötet så vilseledande? Jag får inte tala. Från tre håll sprutar frågor som inte är avsedda att besvaras. De tre inkvisitorerna öser namn på spanienfrivilliga över mig – namn på personer som jag inte sett sedan 1939, namn på kämpar av olika nationaliteter, bland andra polackerna Rwal och Winkler vilka försvann i Moskva, ungrarna Rajk och Beneth, jugoslaver som Copik och Daptchewitsch, den sovjetiske journalisten Koltzov. De frågar ut mig om Anna Seghers, om Egon Erwin Kisch och hans fru som anklagas för att ha arrangerat möten bland intellektuella trotskister i Paris och Prag. Vart vill de komma? Varje gång jag försöker svara, att parera en anklagelse, avbryter de, skriker, gormar de mest monstruösa beskyllningar. De skymfar mig. De nämner olika städer – Paris, Marseille, Barcelona, Albacete ... De anspelar på möten med den ene eller den andre utan att precisera någonting.

De känner till vårt liv, våra strider. Vad vill de egentligen? Vad kan det ligga för brottsligt i det där – utom för våra fiender? Vi har alla ett förflutet som vi är stolta över.

– Erkänn era brott! vrålar de utan uppehåll. Ni måste säga allt. Det är enda sättet för er att klara livhanken. De andra erkänner. Gör som de, annars är det ute med er. För er är det i alla fall slut. Ni sitter alla här. Vår regim kan ni aldrig störta. Här får inga träd växa upp i himlen, de kapas i god tid!

Jag fortsätter att försvara mig:

– Precisera frågorna! Jag har ingenting att dölja. Jag vill och kan förklara!

Men fåfängt!

En av de tre går sin väg. Förhöret återupptas men något lugnare. De bägge återstående ställer frågor om Internationella brigaden. Från en hög av papper på bordet tar de ark efter ark:

– Vad vet ni om den? Om den här?

Jag försöker samla mina tankar, men inkvisitorerna ger mig aldrig ro:

– Vi vet att han har deserterat!

Någon visade dålig moral i Spanien. En tredje uppförde sig olämpligt i franska koncentrationsläger. Andra har kritiserat partiet och uttryckt opposition, trotskistiska tendenser. ”Undersökarna” har grävt fram fakta om en man, som av partiet i Spanien betecknades som ett skumt element, en fiende ...

Vad för slags material disponerar de? Av sättet på vilket frågorna formuleras märker jag att det handlar om rapporter, skrivna i Spanien, om de frivilliga. De formulerades ofta i den tidens anda som var orubblig och dogmatisk. Omdömena skrevs mitt under kriget, i skyttegravarna, ibland i stridens virrvarr. Deras stränghet beror av den allvarstygda tid vi genomlevde.

Alla frivilliga var nu inte några helgon. Bland oss fanns feglingar och även intriganter. Dessa avslöjade sig snabbt. Och vem skulle kunna skryta med att aldrig ha haft ett ögonblick av svaghet i denna kamp utan nåd? Somliga blev rädda vid själva elddopet och lämnade fronten, men senare kunde samme man visa stort personligt mod ... Under åren av illegala strider i Frankrike, hos oss eller i den tjeckiska armén i England uppträdde huvudparten av frivilliga som härdade och värdiga män.

Ur dessa rapporter tar utfrågarna enbart det negativa. Det som på partiets språk kallades ”kadermaterial” skulle naturligtvis innehålla en osminkad bedömning av medlemmarnas eventuella fel. Deras goda sidor var ju redan bekanta. Men rapporterna är ju av politisk karaktär och inga polisundersökningar! De tillhör partiets centralkommitté och har inte här att göra. Vem har överlämnat dem till Hemliga polisen? Partiet? Varför? Jag tänker på vårt sätt att lägga fram våra åsikter i dessa rapporter. På omutligheten. Vi stödde oss på vår politiska utbildning och bolsjevikernas exempel. Vi sökte svartsjukt hålla vårt hjältemod obefläckat. Jag betänker innebörden i vårt engagemang för det spanska folket. Vi underströk varje skugga hos oss själva, varje misstag. Och nu utnyttjas vår egen stränghet emot oss! Allt blir plötsligt skam, futtighet, smuts. Allt vänds upp och ner. Allt gott skrivs om till ont.

Dörren rycks upp. Smola kastar en ny packe papper på bordet. Han tar strypgrepp på mig och skriker:

– Här finns alltsammans. Závodský har erkänt. Ni behöver inte avslöja någonting för oss. Ni behöver bara gå över till er egen bekännelse och komplettera hans. Vi känner till hela er

antikommunistiska verksamhet. Det ni gjorde i Marseille! Ert samarbete med amerikanerna! Kontakterna med Field! Allt finns på de här papperen. Erkänn bara – nu är det er tur!

I det han läser upp urskiljer jag vissa samtal som jag haft med Závodský. De kan inte vara fritt uppfunna! Men allt kallas trotskism, fientliga handlingar mot partiet, sabotage. Våra kamratmöten utmålas som sammansvärjningar. Skulle vi då ha utgjort en trotskistgrupp sedan tidernas gynkelse och samarbetat med partiet?

Jag skakar på huvudet:

– Nej, det är inte sant. Om vissa fakta råkar stämma så tolkar ni dem och drar felaktiga slutsatser. Jag tror er inte. Závodský skulle aldrig ha skrivit sådana dumheter.

Örfilar klatschar. Smola dunkar mitt huvud mot väggen.

– Men det är inte sant – det är verkligen inte sant!

– Ni känner till hans stil! Titta på den här underskriften. Är det Závodskýs eller inte?

Han räcker mig arken. Nederst på varje sida läser jag Závodskýs namn. Det är hans underskrift. Jag känner den alltför väl. Smola visar ett papper där det står: ”Mitt arbete för FBI i Marseille.” Závodský beskriver där hur han såsom trotskist tog kontakt med amerikanska agenter.

– Men det är ju fel! Det kan inte vara möjligt!

Jag förmår bara upprepa mina egna ord. Jag är helt chockad. Jag förstår ingenting: Det är inte sant, det är inte sant!

Smola ger mig ett handskrivet papper:

– Läs er medbrottslings bekännelse, som han skrivit själv, och jämför med vad jag redan sagt!

Det är fortfarande verkligen Závodskýs handstil. Men det han skrivit är lögnar, fantasier och – ännu värre! – halvsanningar. Han relaterar våra samtal, beskriver vår verksamhet. Men hans tolkning är en fantasi och kommer att driva oss bägge till galgen! Hur har Ossik kunnat låna sig till sådan förfalskning? Han – av alla! Under spanienkriget och i Frankrike var han en lojal man och en exemplarisk kämpe.

Jag återsåg honom i Paris den dag jag skulle förklara nödvändigheten av övergå till väpnat motstånd mot ockupanterna. Det var 1941. Han blev medlem i ”Organisation Spéciale”, motståndsrörelsens kärna, på samma gång som Alik Neuer. Två veckor senare fick jag veta av Hervé-Kaminsky hur svårt det blivit för Ossik att anpassa sig till sin nya verksamhet. Vi beslöt att jag skulle tala med honom. Ossik blev glad att återse mig och anförtrorde sig helt: Hans chefer gav honom vissa uppgifter. Men när Závodský bett om vapen hade han enligt bestämmelserna fått order att skaffa sig dem själv – från fienden. Hur skulle han överfalla och avvärpa en tysk officer – mitt i Paris? För att ge honom hans mod tillbaka beskrev jag hur Neuer, som fick hjälp av några kemister, med primitiva medel framställde både spräng- och brandbomber. Vi talade länge. När han lämnade mig kände jag att han var beredd till vad som helst.

Sitt första vapen erövrade han några dagar senare. Han märkte att tyska officerare hängde upp sitt bälte med pistolen innan de satte sig. Tillfället kom en dag hos en frisör, där en tysk tog plats för att rakas. Ossik snappade åt sig pistolen och sprang. Om mannen som jagat honom kommit för nära hade han blivit tvungen att skjuta sitt första skott redan samma dag, berättade han senare skrattande för mig.

Závodský blev snabbt en erfaren kämpe och deltog i flera vanvettigt djärva raider. Hösten 1942 sprängde han tillsammans med två andra tjecker, Bukaček och Ickovič, ett tyskt hotell

vid rue d'Alésia i Paris. Ett trettiotal officerare dödades eller sårades. Varför gick Závodský med på att skriva dessa ohyggligheter? Han är dock medveten om vad sådana erkännande måste innebära för honom, för mig, för de andra.

Smola och en ”utfrågare” lämnar rummet. Jag blir ensam med den man som jag lärt känna på ministeriet. Han ser på mig ett ögonblick.

– Du sitter mycket illa till, säger han. De skämtade inte. Závodský har erkänt. Han häktades i lördags, 24 timmar före dig. Han hade inte varit här mer än en halvtimme förrän han gjorde sina första erkännanden. De trettio sidorna som du såg skrev han från lördagen till söndagen. Han skriver fortfarande. Hans bekännelser kommer att kosta dig livet. Din enda möjlighet är att erkänna själv. Jag har inget speciellt intresse i det här och minst av allt vill jag göra dig illa. Du har alltid varit hygglig. Jag har ett enda råd: erkänn! Du måste tro mig! Erkänn allt, och gör det fortare än kvickt! Om inte – eftersom du var deras chef i Frankrike har du ingen chans att klara dig.

– Men har ni då inte fattat att Závodský ljuger!? Ingen kan ta sådana erkännanden på allvar! Det finns ju bevis – officiella dokument. Allt kan kollas. Man kan vända sig till vittnen från den tiden, det franska partiet, andra organisationer som tillhört motståndsrörelsen!

– Du förmår ingenting mot dessa erkännanden. Andra har också börjat. Och de som inte satt igång ännu kommer att bekänna senare. Tro mig: här erkänner alla. Du måste förstå: det är Závodskýs erkännanden som man kommer att ta i anspråk inte bara därför att de är en anklagelse mot dig utan också för att de är din medbrottslings bekännelse. Se här hur han har gått till väga! Först erkänner han sina egna brott: ”Jag har spionerat för amerikanernas räkning i syfte att störta regimen. I denna fientliga aktivitet leddes jag av Artur London.” Tror du inte att ett sådant vittnesmål i sig själv blir tillräckligt övertygande för domstolen? En man anklagar sig själv för att ha begått de allra grövsta brott – och tillfogar att det skedde enligt dina order. Vem kommer man att tro, dig eller Závodský? Var så säker – dig kommer ingen att tro!

Han talar lugnt, nästan vänligt.

– Men eftersom det inte är sanningen! Jag kan väl ändå inte erkänna mig skyldig till brott som jag aldrig har begått!

– Det är erkännandet som räknas. Varför tror du Závodský bekänner sådant som kan kosta honom livet? Han är ingen dumbom, tvärtom. Han vet vad erkännandena betyder. Han har arbetat tillräckligt länge inom säkerhetstjänsten. Till i går var han ju chefen, glöm inte det. Han vill rädda sitt liv. Han vet att här gäller det bara en enda sak – att erkänna, bekänna så snabbt och fullständigt som möjligt. Tänk på det!

Jag tar stöd mot väggen. Det svindlar för mig. Jag är fruktansvärt trött, har ont överallt. Kramperna i armar och axlar blir allt smärtsammare. Jag sneglar mot en dörr på glänt mot rummet innanför, ser en alkov med ett badkar. Ingenting påminner om ett fängelse. Man skulle kunna tro att man befann sig i en vanlig våning. Var är jag? I vems händer, i vilket maskineri har jag råkat hamna?

Jag är törstig och ber om vatten. Mannen hämtar ett glas och lyfter det till mina läppar. De kedjade händerna är ju så fruktansvärt klumpiga! Han fortsätter tala, försöker prata förstånd med mig.

De båda andra återvänder. Smola ryter:

– Det är förbjudet att dua den där. Du talar inte med någon kamrat utan med en fiende som blivit demaskerad tack vare partiet. Han är en förrädare som ska hängas. Förhöret måste ledas

med största stränghet. Han närmar sig, griper mig om halsen och skriker: Er förbjuder jag att uttala partiets namn! Jag förbjuder er att nämna någon av dess ledare. Ni är en förbrytare som inte har något med partiet att skaffa. Partiet fick er arresterad. Hur skulle ni annars vara här – ni, Závodský och alla de andra? Ni kan aldrig slingra er ifrån förrädarrollen. Ni är avslöjad. Ni står här för att svara på våra frågor. Vi kommer att ta till alla metoder för att visa fram ert förräderi, smutsen och smörjan som ni har vältrat er i. Folket ska få se er naken!

Förhöret fortsätter. De läser upp uttalanden av andra frivilliga från Spanien. Liksom Závodský anklagar de sig själva och mig. Och hos var och en hittar jag en del av sanningen fastän den har förvanskats eller feltolkats. Resten är rena och simpla lögner.

Jag blir alltmer konfys av Závodskýs ”bikt” och de redogörelser jag får lyssna till. Utfrågarna upprepar ideligen:

– Tror ni att partiet hade gett order om er arrestering utan orsak?

Jag börjar tvivla på mina kamrater. Vad har hänt under de långa tider då vi inte hade kontakt? De satt i läger i Frankrike och Afrika eller som emigranter i London. Framför allt, vad hände sedan de flyttat hem och jag bodde kvar i Paris? Hade de låtit sig påverkas av socialismens fiender?

Utfrågarna slungar fram otaliga detaljer som skildrar deras antikommunistiska verksamhet. Min oro växer efter hand som de blandar nya anspelningar i förhørsfraserna:

– Ni förstod inte vem ni hade att göra med. De har lurat er. Enda vägen att bevisa er egen oppriktighet är att säga allt vad ni vet!

Jag söker förklara men inser snabbt att ”utfrågarna” tolkar mina svar lika tendentiöst som de totat ihop vad de låtit mig läsa. Jag värjer mig ursinnigt mot deras förvrängningar.

7

I början söker man hjälpa partiet av alla krafter genom att svara noggrant på frågorna och yppa alla detaljer man minns. Man vill hjälpa partiet att se klart. Man vill bli klar över både sig själv och de andra. Man vill förstå varför man är där, vilken okänd skuld som har lett en dit. År av kamp och disciplin i partiets tjänst, hela vår utbildning har lärt oss att partiet aldrig tar fel och att Sovjetunionen alltid har rätt. Man är helt beredd att göra självkritik och medge att man oavsiktligt har kunnat begå misstag och på så sätt råkat skada partiet.

Omsider upptäcker man att säkerhetstjänstens män vränger vartenda svar ut och in som en handske. Varje handling, varje tanke görs brottslig. Inte en sekund har dessa män önskat få fram sanningen. De vill helt enkelt framställa den de har i sitt grepp som en förbrytare. Man anstränger sig att fatta varför. Man förstår inte orsaken. Man blir ett maktlöst föremål som de leker med.

Man känner sig ensam, smärtsamt övergiven av alla – partiet, vänner, kamrater. Man inser att man inte kan vänta hjälp från någon. Alla där ute – även ens egen familj – misstänker en eftersom det var partiet som beslöt att arrestera en. Jag vet detta av egen erfarenhet. Jag reagerade ju själv på det viset när Moskva-, Budapest- och Sofia-processerna pågick. Vilken oppriktig och ärlig kommunist skulle inte oro sig – släkting till den häktade eller inte! Hur skulle någon förstå att partiet, som sätts över allt annat, kan ta till sådana ohyggliga, illegala metoder gentemot oskyldiga för att få dem att bekänna? Bekänna vad? Och varför? Man blir som besatt av dessa båda frågor. Man söker svar men hittar inget. Man kommer aldrig att finna något.

Den utfrågare jag råkar känna kallas ut. Han vänder inte tillbaka. (Jag återsåg honom aldrig.)

Nu ställs frågorna av en i sänder. Männerna turas om. De vill veta mina relationer till Field. Jag ska tala om mitt arbete på ministeriet, om verksamheten i Frankrike. Frågorna formuleras bedrägligt. Jag skall vilseledas, avväpnas, tappa all förmåga till urskiljning, fyllas med skuld känslor.

Så småningom mattas det ursinne som präglat förhöret från början. ”Utfrågaren” läser upp delar av Závodskýs bikt, berättar skrämmande saker om honom. Samma förfarande upprepas i fråga om Pavel och Valeš. Han påstår så mycket att jag till slut inte kan skilja mellan sanning och lögn.

Allt byggs förresten på halvsanningar – exempelvis beskrivningen av Laco Holdoš, Hromádkos och Svobodas uppträdande i koncentrationslägren, Valeš’ verksamhet i Spanien och inom den tjeckiska armén i England under kriget ... Jag vägrar tro på anklagelserna. Männerna kastar fram oerhörda mängder detaljer och noggrant valda förklaringar. Vissa saker känner jag till. Andra är helt främmande. Jag var ju inte tillsammans med var och en av alla dessa i varje tänkbart ögonblick. De påstår att Pavel skulle ha trätt i Gestapos sold i lägret i Vernet, att Valeš samarbetat med Intelligence Service när han vistades i England ... Jag vägrar åter tro på beskyllningarna. De kommer med nya mängder detaljer och förklaringar. Enligt dem befann sig Pavel i ett dilemma – att antingen skickas tillbaka till protektoratet Böhmen-Mähren, där han skulle ha blivit dödsdömd och avrättad – eller bli deporterad till Afrika på villkor att han började arbeta för Gestapo så snart han släppts fri. Valeš skulle deporteras till Kanada. Strax innan hade en båt med fångar sänkts av tyskarna på dess väg från Storbritannien till Kanada. Valeš fasade för samma öde – påstår utfrågaren – och accepterade därför att arbeta för Intelligence Service efter kriget.

Han ger mig detaljer om Závodskýs påstådda förräderi i Frankrike 1942.

Jag upprepar vad jag redan sagt till hans minister Kopřiva.

När vi återvänt från nazisternas läger fick vi höra talas om förhöret som Závodský underkastades av den antiterroristiska brigaden i Paris. Han klarade sig trots att han blev fruktansvärt illa slagen. Min referent bemöter detta genom att läsa ur Závodskýs bikt:

– ”Jag arresterades i Paris 1942. Jag svek flera av mina kamrater inför Gestapo. De greps och skickades till Tyskland. Några av dem kom aldrig tillbaka. Tack vare mitt förräderi slapp jag själv krigsrätt och dödsdom. På order av OSD blev jag endast deporterad till Mauthausen. – –

När jag fick veta att Artur London var Fields agent och en av USA: s viktigaste män i Tjeckoslovakien, gjorde jag vad som behövdes för att denna upplysning inte skulle leda till några åtgärder. Jag stoppade hans arrestering eftersom London kände till mitt svek inför Gestapo och jag visste att han skulle skydda mig. Om man häktade honom hade även jag och de övriga i vår trotskistiska grupp av f. d. spanienfrivilliga blivit fast.”

Utfrågaren tar upp nya ark och läser delar av andra vittnesmål utan att nämna vem som har avlagt dem. Han fortsätter med förolämpande rapporter, skrivna av två f. d. spanienkämpar flera månader tidigare. De berättar detaljerat om Závodskýs förräderi. Han skulle även bära skulden för att en ung flicka, som samarbetade med honom i den franska motståndsrörelsen, blev arresterad och dödad.

Senare får jag också se protokollet över förhören med Nekvasil, där han efter arresteringen bekräftat dessa ”fakta”. Han påstod bland annat: ”London kände till Závodskýs svek inför Gestapo. Han har t. o. m. haft tillgång till protokollet där förräderiet uppenbarades. Vi träffades på Café des deux Magots på Saint Germain des Près, där han visade handlingarna. Jag bad honom att omedelbart varna partiet. Han svarade att det för ögonblicket vore bättre att låta alltsammans bero. Han skulle själv ta itu med saken senare.”

Utfrågaren påstår att denna bekännelse bevisar hur jag tvingat Závodský att täcka mig i min egen spionageverksamhet.

Dessa bikter skulle få fruktansvärda följder. De utgjorde säkerhetstjänstens viktigaste bevismaterial. Ändå hade det varit enkelt att rekonstruera fakta. Varför vände man sig inte till partiet i Frankrike – som jag begärt? Det hade varit lätt att slå sönder denna kriminella bluff om man verkligen velat!

Efter min befrielse 1956 berättade jag för Lise om anklagelserna mot Závodský. Vid hennes första resa till Frankrike sedan jag rehabiliterats bad jag henne ta kontakt med Závodskýs unga ”offer” Régine Ickovitch, vår vän Salomons syster. Jag ville ge partiets rehabiliteringskommitté flera bevis för hur säkerhetstjänsten gillrat upp ett komplex av förtal och falska beskyllningar. Jag ville påskynda rentvåendet av de f. d. frivilliga från Spanien, som fortfarande satt inne, liksom dem som fått sin frihet tillbaka men inte äran.

Régines påstådda död efter arresteringen var den första lögnen. Lise skulle också granska de övriga anklagelserna. Hon sade att kamraterna från motståndsrörelsen hade bett henne kasta ljus över Régines häktning och de förhör som hon utsattes för.

Régine undrade djupt rörd om det gällde hennes eget uppträdande inför polisen. Hon berättade:

– Ingen angav mig. Jag blev fast när min chef arresterats – en rumänsk kamrat från MOI. Han skulle ge mig ett identitetskort vid vårt nästa möte. Polisen hittade både kortet och mig.

– Blev du konfronterad med kamrater?

– Ja, med min chef. Den stackaren hade blivit slagen tills hans ansikte inte såg mänskligt ut. Det var svårt att känna igen honom. Jag förnekade att vi var bekanta. Då slog de mig. Sedan visade de kortet med mitt foto. Det gick inte att neka längre ...

– Konfronterades du med Závodský också?

– Nej, aldrig. Det kan du förresten fråga honom själv om. (Hon visste ingenting om Ossiks öde.) Han kommer att berätta att när vi träffades efter hemkomsten från lägret, i kanten för deporterade, så kom han fram och kysste mig och berömde mig för att jag uppträtt som jag gjorde inför polisen.

– Du var mycket bra. Du kunde tåga.

Åter bad Régine min hustru att be Závodský bekräfta vad hon sagt.

Lise skrev en rapport. Régine undertecknade. Jag lämnade den till rehabiliteringskommittén. Alla anklagelserna mot Závodský smulades fullständigt sönder.

Men Závodský avrättades i mars 1954 som den sista i raden – sedan man vägrat honom nåd.

Ända till gryningen läser utfrågaren upp alla slags anklagelser mot Svoboda, Holdoš, Hromádka och Pavel utan att avslöja sagesmännen. Samma psykiska press! Jag skall övertygas om att jag blivit sviken av mina kamrater, att de missbrukat min goda tro och min tillit och att jag på det sättet blivit insyltad i en grupp av trostkister och spioner. Denna tes ältas om och om igen tills utfrågaren avlöses av en ny.

Han granskar sin kollegas anteckningar och fortsätter sedan på samma vis. Hela frivilligkåren anklagas för omoral och feighet.

Men även om man räknar med en generös felmarginal så svek ju inte mer än tio procent! Det är oerhört lite med tanke på de enorma strapatserna.

Under hela spanienkriget lämnades våra män förresten aldrig åt sig själva. De stannade under brigadernas militära och politiska ledning och under det spanska partiets kontroll. Intet av vikt kunde passera utan att ledningen i Prag omedelbart underrättades och vidtog åtgärder.

I början av 1937 befann sig Robert Korb, en av partiets representanter, i Spanien. På sommaren samma år besökte Jan Šverma, Gustave Beuer och Jan Vodička alla tjeckoslovakiska enheter. Delegationen förde långa överläggningar med brigadernas ledning och det spanska partiet. 1938 övertog Petr Klivar Robert Korbs uppgifter.

Jag erinrar förgäves om dussintals levande vittnen värda tilltro – medlemmar av andra kommunistpartier som kunnat svara för oss. Ingenting hjälper.

Nu används de svaga elementens ord emot oss. Nu är det de typer vi själva avslöjade i Spanien eller i de franska lägren som har talan. De utnämns till goda kommunister och förvandlas till offer för vårt band av trotskister. Säkerhetstjänsten torde inte ha haft några besvär med att få fram dessa lögnar. Att äntligen få hämnas och dessutom kunna begagna situationen och skaffa sig en ny moralisk jungfrulighet –!

De f. d. ynkryggarna kastar sig framför allt över Josef Pavel, som kommenderade bataljonen Dimitrov. Han var från början arbetare. Han kom till Spanien från Lenin-skolan i Moskva. Hans energi, duglighet och mod gjorde honom snabbt till chef för sitt förband. Redan i Spanien gick vissa individer till angrepp och försökte underminera hans auktoritet. Han anklagades till och med för att utan orsak ha låtit avrätta en av tjeckerna. Detta fick jag veta av Petr Klivar och Jan Černý. Den senare var chef för partiets ledargrupp vid de internationella brigadernas bas i Albacete. Exekutionen var straffet för ett myteri vid fronten under särskilt grava omständigheter.

Höga militära och politiska instanser gjorde en noggrann undersökning. Pavels åtgärd ifrågasattes aldrig. I början av 1939 befordrades han.

Samma personer demonstrerade senare i de franska lägren med plakat: "Pavel mördare!" De flesta tillhörde "Companie de Oro", en asyl för demoraliserade och desertörer. Vissa av dem blev angivare åt lägerpolisen och sattes av denna orsak i "karantän" av kollektivet.

Utfrågaren sätter sig vid skrivmaskinen och hamrar ner en rapport, som blir en syntes av kaderakternas karakteristik av ledarna och av den redogörelse vi på Pavels initiativ utarbetade gemensamt efter processen mot Rajk för att, som vi hoppades, avvärja misstankar mot de f. d. frivilliga.

Jag upprepar att den endast är en politisk rapport, avsedd för partiets kadersektion, och att den som sådan inte skall få läggas till grund för en polisundersökning.

Det har blivit onsdag middag. På sjuttio timmar har jag ätit en enda gång och bara druckit vattnet som jag fick av den vänlige utfrågaren.

Dörren öppnas, och de ger mig en soppskål och en slev. De tillåter mig att sitta ner.

Jag kan knappt använda mina kedjade händer. De stela fingrarna lyder inte. Ändå lyckas jag äta. Men respiten varar inte länge. Snart står jag på nytt i mitt hörn. Förhöret fortsätter utan större resultat ända till natten mellan torsdag och fredag.

Med masken på flyttas jag till en annan cell. Jag har fortfarande inte sovit. Det nya rummet är helt naket. Där finns inte ens en madrass. Det är iskallt.

– Ni får lägga er! ryter vakten.

Jag rullar ihop mig på golvet i en vrå och faller genast i dvala. När de väcker mig tror jag att jag just hunnit somna. Mellan bräderna sipprar grådagern in. Det är gryning. Jag har nog inte

sovit mer än två timmar. Vakten kommer med en vattenhink och en trasa: jag skall vaska cellen. Jag ber honom ta av bojorna. Han vägrar. Kedjad måste jag tvätta väggar och golv, krama ur trasan. Mina svullna handleder värker fruktansvärt under bojorna. Jag har inte längre händer utan uppsvällda blå köttstycken. Smärtan får mig nästan att skrika. Så snart jag är färdig tar vakten av bojorna, men låser dem i stället bakom ryggen och befäller omedelbart att jag skall börja marschera.

8

På fredagsmorgonen föses jag ut ur cellen. Blind som vanligt leds jag genom oändliga korridorer och utför trappor. Jag börjar andas fuktig, iskall luft. Det luktar mögel. Bindeln slits bort. En stämman befäller:

– Cirkulera!

Dörren stängs. Jag är i en källare, i ett hål där två väggar utgörs av hälften tegel och hälften lera och de bägge övriga av grova bräder. Jag har knappt fyra kvadratmeter till min disposition. Alla väggar är drypande våta. Av fukten blir mina kläder snart genomsura. Istappar hänger här och var. Golvet är lerigt. Jag går i min bur, i trånga cirklar som ett djur. Vad är detta för ett nytt påfund av mina plågoandar?

Ett ögonblick vill jag kasta mig ner på ett par bräder i ett hörn. De skulle ha skyddat mig en smula för golvets fukt, men jag tänker på vad en av frågarna sagt:

– Varje dag skickar vi en rapport till partiet. Det vi får att skriva om er är inte fördelaktigt. Ni vägrar erkänna. Det visar att vi har att göra med en förhärdad bandit!

Jag får inte ge dem orsak att skriva att jag dessutom gör myteri.

I det här hålet finns ingenting som kan ge mig ett begrepp om tiden. Jag kunde tro att allt liv upphört om jag inte då och då hör monotona knackningar mot trä och ibland ett vrål:

– Marschera! Ni måste gå på!

Jag är alltså inte ensam i detta underjordiska tillhåll. I närheten finns andra i liknande fängelsehålor. Varje kvart knackar vakten på dörren. Då måste jag ställa mig framför gluggen i givakt och svara med dämpad röst:

– Fånge nummer ... Närvarande!

Jag söker förgäves känna igen mina grannar på stämmorna. Mitt öra fångar bara bullret av fönster som öppnas och stängs, steg som närmar sig eller försvinner. Ingenting tillåter mig skilja på dag och natt.

Jag rör mig med allt större svårighet. Bröstkorg och rygg, axlar, armar och ben – hela min kropp värker. Jag orkar inte längre. Jag faller ihop. Några minuter senare sparkar rasande vakter mot dörren och ryter:

– Stig upp! Gå! Gå!

Jag lyder inte. Dörren slås upp. Två män lyfter mig under armarna, skakar mig, slår mitt huvud mot väggen:

– Ni ska lyda!

Jag vägrar eftersom jag inte orkar mer. En tredje vakt kommer med en hink, doppar mitt huvud flera gånger i kallt vatten.

– Så där, nu är ni vaken, säger de andra. Nu ska ni marschera. Ni börjar gå igen, och om ni inte lyder så gör vi om det här. Och vi har andra medel också om ni fortsätter trilskas!

De lämnar mig. Mardrömsmarschen fortsätter. Plötsligt hör jag röster. Bakom dörren står ett helt gäng. Den ene efter den andre visar sig i gluggen. De gör grimaser, hånar, hojtar obscena vitsar, smädar min familj. Tillställningen varar länge, men jag reagerar inte. Till slut ledsnar de och går sin väg.

Jag vet inte hur länge jag vandrar runt runt runt... Min kropp är ett hål fullt av smärta. Jag får allt svårare att hålla ögonen öppna. Medvetenheten om min omgivning avtar. Allt blir oklart som genom slöjor. Jag törnar mot väggarna. Till slut faller jag.

Männen griper tag igen. De sparkar mot revbenen. De tvingar mig att klä av mig till midjan. Sedan häller de en hink iskallt vatten över mig. (Det var deras sätt att hålla en vaken. Hela tiden jag var där fick jag flera gånger om dagen vara med om sådana behandlingar.) Jag återtar min vacklande marsch. Jag somnar gående. Fallen mot väggarna väcker mig. Jag går, jag drömmer, jag hör röster, bilder flimrar för ögonen. Jag kan inte längre skilja sken från verklighet. Är jag på väg in i en mardröm?

Långt senare, under natten mellan söndag och måndag (jag fick veta det efteråt genom att snegla mot almanackan på min plågoandes bord) hör jag någon tala på slovakiska genom gluggen:

– Vad har ni egentligen gjort?

Jag förstår inte medsamma. Jag har bara en känsla av att någon finns bakom dörren. Han knackar dämpat. Slutligen reagerar jag och drar mig närmare.

– Vad är det ni har gjort?

– Ingenting. Jag är oskyldig. Jag vet inte varför jag är här. Jag fattar inte vad de vill. Jag är oskyldig. Jag får varken äta eller dricka. De hindrar mig från att sova. Jag förstår inte vad som egentligen händer.

Rösten upprepar:

– Men vad har ni gjort för att förtjäna en sådan behandling? De har förbjudit oss att ge er något. Det är ni ensam om. Men jag ska låta er dricka!

Törsten plågar värre än hungern. Jag har antagligen feber. Smärtorna i bröstet är fruktansvärda. Det har blivit allt tyngre att andas. Det är sviter efter mina lungsäcksinflammationer. Förra måndagen skulle jag ha fått behandling. Doktor Dymer väntade förgäves.

Efter en stund öppnas dörren. Framför mig står en ung vakt i uniform. Han bär rysk örnlappsmössa med stjärna. Han har med sig en flaska vatten och för den till mina läppar, väntar tålmodigt medan jag dricker. Han varnar:

– Men tig med det här. Annars åker jag dit! Om några timmar ska ni antagligen hämtas upp igen. Då måste ni be att få äta och dricka.

Jag har fått tillbaka en smula optimism. Allt är inte förtvivlat, inte ens här!

Jag fortsätter gå – går tills jag hämtas för en ny, blind promenad.

Jag orkar knappt uppför trapporna. Jag kan inte andas. Jag flåsar. Jag är på väg att falla ihop, men energiska armar håller mig uppe, knuffar och drar. När bindeln lossas ser jag en ny man.

– Hur är det fatt? Ni verkar inte må särskilt bra.

– Hela veckan som jag varit här har jag knappt fått något att äta eller dricka. Jag har inte sovit mer än två timmar. Tre dygn har jag gått och gått i ett källarhål. Jag är slut. Ni bär er kriminellt åt. Sådana metoder har ni inte rätt att använda. Jag är oskyldig. Begär vad ni vill

men ge mig en möjlighet att sova normalt och skriv ner mina svar korrekt! Och jag vill träffa någon ansvarig från partiet!

Han spelar överraskad:

– Hur så, får ni inte mat? Har ni inte sovit? Det måste vara vakternas fel...

(Detta beklämmande spel upprepades ofta. De gjorde vakterna till syndabockar för allt. Men den unge slovaken hade låtit mig ana att alla order kom från säkerhetstjänstens män. Vakterna tillämpade dem bara. Så många veckor utan sömn, veckor då jag fick gå mig dödstrött, veckor utan mat och dryck – och alla dessa dygnslånga förhör!)

Utfrågaren tar av mig handbojorna, kedjar dem på nytt framför mig. En stund senare får jag en skål med varm dryck samt en bit bröd. Jag kastar mig över maten. Han säger:

– Vad beträffar er anhållan att få tala med någon från partiet så ska ni ha klart för er att här är det jag och mina kolleger som representerar partiet. Vårt uppdrag är att förhöra er och rapportera ert uppförande. Med andra ord: Känn er som om ni stod inför partiet. Kan jag uttrycka mig klarare? Erkänn! Ni måste hjälpa partiet att lösa de enorma problem som vi kämpar med.

Stående med ryggen mot väggen måste jag svara på frågor i snabb följd. Mannen är väl informerad. Men som jag redan har sagt – allt är höljt i en slöja av lögner och feltolkningar. Den förvrängda bilden är så långt från verkligheten att ”en katt skulle inte hitta sina ungar” om den råkade in i den. F. d. frivilliga från Spanien framställs som ett gäng desperados som i de franska interneringslägren sålde sig till spioner för USA, Tyskland, England, Frankrike.

Utfrågarna avlöser varandra. Jag måste stå kvar. Innan någon lämnar rummet antecknar han förhörets gång till ledning för efterkommande.

Mina yttranden om de frivilliga rensas från allt som kunde tolkas till min förmån.

Jag vägrar att skriva under sådana protokoll.

Plötsligt kommer Smola in i rummet:

– Nu är det klart – han är här! Han vänder sig mot mig: Jag talar om er vän Laco Holdoš. Det var bara han som fattades. Nu har vi hela ert band bakom galler. Nu vet vi vad de frivilliga från Spanien är för figurer. Ni vet hur det gick till i Ungern, men ni anar inte vad som sker i Polen och Tyskland. Er grupp var inte den enda. Alla de internationella brigaderna är insyltade!

Tiden går. Den verkar ändlös. Var skall jag finna ord att beskriva min trötthet, mina smärtor, bristen på sömn? Flera gånger sjunker jag ner på knä. Jag sover stående. Utfrågaren släpar mig till badrummet och doppar mitt huvud i vatten. Förhöret återupptas. Jag får ingen mer mat. Då och då ger de mig emellertid vatten – för att min tunga blir så stel att jag knappt kan tala.

Frågor, åter frågor. Vissa av dem påminner mig om något. Jag ropar:

– Men detta är ju exakt samma frågor som ställdes vid Rajk-processen!

– Ni tycks ha studerat den processen, herr London! Genom er tar vi itu med samma härva. Nu är det vår tur att göra som ungrarna. Inbilla er inte att vi inte vet vad ni gjorde i Spanien bara för att ni hade gömt er bakom Pyrenéerna. Och Alperna skylde inte heller vad ni hade för er i Schweiz. Men vi är inte ensamma. Den sovjetiska underrättelsetjänsten hjälper till. Vi har god nytta av erfarenheterna som de fick under Moskva-processerna och utrensningarna i bolsjevikpartiet. Det är tur förresten. Det var på det sättet Sovjet kunde vinna kriget. De hjälper oss till en totalbild av era förehavanden i både Spanien, Frankrike och Schweiz.

För mig blir detta en ny chock. Bakom allt det här står alltså Sovjet och dess hemliga polis. Var det den Pavel menade med sina antydningar till Závodský söndagen före min arrestering?

Sovjettryssar arbetar som rådgivare i Prag. Jag fick veta det när de på utrikesministeriet begärde matkuponger och andra förmåner som är reserverade för diplomatkåren. Vi vägrade. Däremot var ”rådgivarnas” närvaro inom nyckelsektorer naturlig enligt principen om hjälp från den äldre, socialistiska staten. Jag hade bara inte anat vilken roll de spelade inom säkerhetstjänsten.

Mina tvivel rörande flera anklagelser mot Rajk återvänder. Samma personer som nu arbetar här skulle ha varit med i kulisserna den gången? Dessa tankar rusar genom mitt huvud. Jag hinner inte fördjupa mig i dem. Jag måste svara, ständigt svara på frågorna som kommer i en fruktansvärd takt:

– Förnekar ni att ni kände Rajk?

– Jag träffade honom faktiskt i Spanien. Vi möttes några gånger i Albacete i början av 1938.

De frågar länge om Baneth, vår gemensamme vän i Spanien. Han härstammade från Slovakien och var politisk kommissarie i bataljonen Rakosi. Han begick självmord så snart Rajk hade arresterats.

De förhör mig om bulgariska frivilliga. Jag kände flera. De vill ha besked om min vänskap med frivilliga från Jugoslavien som förblivit Tito trogna. Frågorna kunde formuleras så här:

– Berätta om titoisten NN under spanienkriget!

De frågar också om Maud, som arresterades och dömdes tillsammans med Rajk. Han arbetade inom MOI. När Laco Holdoš arresterats fick han dennes tjänst inom vår kadersektion. Jag lärde känna honom i Paris innan han återvände till Ungern.

Mina krafter tar slut. Jag faller ihop. På nytt släpas jag till tvättstället och doppas. Den infernaliska ringdansen fortsätter med förhör och slag och förolämpningar, hot mot min familj. Min fru är värst utsatt. De hotar arresteras henne. Jag svarar som en robot. Jag vet inte längre vad jag säger. Jag urskiljer inte längre inkvisitorerna. De flyter samman till en enda figur. Jag vet inte vilken dag det är. Jag börjar använda olika språk. Överraskad hör jag mig själv svara på spanska, franska, ryska, tyska. Jag hoppar från det ena språket till det andra.

Senare är det inte utfrågaren jag vänder mig till. Jag talar med min vän Wagner. Vi var båda i Moskva 1936 under de stora utrensningarnas tid. Han arbetade inom Komintern. Han sökte upp mig på Sojuznaja, ett litet hotell vid Gorkij-gatan. Där bodde ungdomar från den internationella ungtkommuniströrelsen, kamrater som blivit omhändertagna av Röda hjälpen, förlagsanställda som gav ut böcker på främmande språk etc. Han var djupt deprimerad när han kom. Han hade blivit avskedad. Orsaken var några differenser i fråga om vissa detaljer i den nya självbiografi han tvingats skriva – minst den tionde på ett fåtal år. Det handlade om hans tid i Manchuriet. Dit hade hans far, en tsarrysk järnvägstjänsteman, förflyttats med sin familj. Wagner blev illegal agitator för Kinas kommunistiska parti. Därefter arbetade han inom Komintern som kontaktman med Kanton, Shanghai och andra kinesiska centra. Han smugglade koreanska kommunister över de rysk-kinesiska och kinesisk-koreanska gränserna. När hans situation i Manchuriet blev farlig återvände han till Moskva.

Hans chef arresterades under Kominterns senaste utrensning. Det företogs en ny undersökning av Wagners biografier. Differenser underströks med rött och svart, sade han. Så sparkades han alltså, miste legitimationer och partikort, jagades ut från sitt rum på Hotel Lux där flertalet av Kominterns anställda bodde. Utan pengar och partilegitimation, utan legitimation över

huvudtaget stod han på gatan. Då kom han till mig. Jag försökte lugna honom: han var välkänd och uppskattad. Allt skulle snabbt ordna upp sig!

Nu står han framför mig i förhørsrummet. Hans böjda huvud, hans ögon – allt uttrycker den djupaste förtvivlan. Vi talar. Jag säger till honom: ”Lägg dig i min säng, du får sova här. Du kan äta hos mig också, det gör ingenting. Du kan lätt komma in i mitt rum. Ingen får veta om det. På så sätt får du tid. Upp med humöret! En kille som du kan de helt enkelt inte låta falla. Och medan de gör utredningen måste de åtminstone hålla dig med arbete och någonstans att bo.”

Vi får sällskap med en landsman som jag lärt känna genom Wagner. Han är invalid – saknar ena armen. Han hade just avslutat journalistikskolan i Charkov och väntade på avresa till Tjeckoslovakien, där han skulle bli chef för partiets tidning i Nedre Karpaterna. En gång hade vi långa diskussioner om attentatet mot Kirov, arresteringarna, processen mot Zinovjev och Kamenev och de otaliga undersökningar som följde, utrensningarna i De ungas international och i Komintern.

Vi är tillsammans alla tre och jag fattar inte varför utfrågaren blandar sig i samtalet:

– Tala tjeckiska! Tala tjeckiska! Vad är det ni mumlar om?

Varför skriker han så där? Vad är det han blandar sig i? Han var inte med i Moskva. Varför tjarar han hela tiden om Spanien, om spanjorerna? Jag har inte varit där ännu. Förresten – hur kom karlen hit? Varför känner han mig? Varför skakar han mig och släpar mig till tvättstället och kör ner mitt huvud i vattnet? Jag säger till Wagner: ”Titta bara vad de gör! De har blivit tokiga!” Jag vill tala i lugn och ro med mina vänner men jag får ju inte. Dessa eviga frågor – Spanien, spanjorerna! Men jag är i Moskva med mina vänner. Vi talar om de internationella brigaderna. Varför hoppar mannen över så viktiga avsnitt? Jag hör honom vråla men fattar inte hans ord ...

(Hur kommer det sig att jag än i dag minns lika intensivt de ögonblick, då jag förlorade min personlighet inför trycket av tröttheten under förhören i det där rummet?)

Någon säger:

– Ni tappar tråden. Ni är inte klar i skallen längre.

De sätter på masken och leder mig till källaren. När jag fått ögonen fria ser jag en ny cell. Utrymmet är något större. Men genom ett slags avlopp i mitten väller då och då svart, äckligt vatten upp. Golvet översvämmas. Jag får fötterna i smörjan. Vakten upprepar samma visa:

– Gå!

Jag går som en sömngångare. Mina ögon ser ingenting. Jag stöter mot väggarna, faller ihop. Allt omkring mig är idel spindelväv som klibbar och snärjer. Jag försöker slåss mot ludna, tjocka taranteller som går till angrepp, men ett svartvitt galler glider alltid mellan mig och de monstruösa insekterna. Jag vaknar, rusar upp. Jag kan inte längre bedöma avstånd och går rakt mot väggarna. Sedan blir allting enbart mörker.

Ett ögonblick är jag svagt medveten om en dörr som öppnas och en röst:

– Låt honom sitta, de hämtar honom strax.

Mina kläder dryer av vatten. Jag släpas upp på bräderna i hörnet. Sedan bärs jag någonstans, ut i fria luften. Jag har en underbar vision: Jag är i Monte Carlo – där jag aldrig varit – på en mycket vacker strand, upplyst av tusen eldar. I hamnen ligger krigsfartyg, en hel flotta. Jag ser fyrverkeri, hör mjuk musik – wienervals. Båtarna skjuter salut ...

Jag återfår medvetandet. Jag ligger på nakna golvet. Ljuset mellan bräderna tyder på att det är morgon. Hur länge har jag sovit – fyra, fem timmar? Jag får en skål soppa och en bit bröd.

På eftermiddagen återupptas förhören. Det är fredag. En ny vecka har gått, nästan utan mat och dryck, utan sömn så när som på dessa fyra timmar. Jag måste stå hela tiden. Mina händer är alltid kedjade. Jag underkastas oupphörliga utfrågningar ända till natten mellan söndag och måndag.

Utfrågarna blir allt häftigare. Nu är de två eller tre på en gång. När de slår mig med knytnävarna och bankar mitt huvud mot väggen har jag ögonen förbundna. Varför? Så att jag inte skall se vilken av de tre som utför våldshandlingarna? För att öka min ångest?

Plötsligt griper två av dem tag i mig och släpar mig genom korridorerna, utför trappor, ut i det fria. De kastar en ögla om halsen och drar mig som en hund i koppel. Jag börjar strypas, men de drar ännu hårdare:

– Framåt! Gå!

Jag går.

– Språngmarsch!!

Jag faller ihop. De rycker upp mig, driver mig utför trapporna. Den iskalla luften och stanken av mögel säger att jag är tillbaka i källaren. En röst hånar på ryska:

– Din djävul! Trotskistiska bandit! Du började ditt skitiga trotskistiska hantverk redan i Sovjetunionen! Tala om vilka som var dina kumpaner där. Sedan ska du skjutas som en trotskist!

Det är ingen ryss som talar. Stämman låter tjeckisk. Jag svarar:

– Jag är ingen trotskist och har aldrig varit. Ni får mig aldrig att säga den sortens lögner.

De slår. De fortsätter att förolämpa på ryska, men jag vet att det är tjecker som talar.

Jag släpas till nytt förhör. När jag nekar får jag anonyma slag. Jag faller ihop. De reser mig upp. Nya slag, nya frågor. De tar av masken. Jag ser ändå ingenting. Allt snurrar. Jag är besatt av en enda önskan: sömn, sömn!

Natten mellan söndag och måndag kommer Smola in i rummet för att pröva en annan strategi. Han talar lugnt, bevakande:

– Det är alldeles klart att franska kommunistiska partiet var späokat med fiender. Se bara deras politik efter nederlaget! Ni skulle göra oss en stor tjänst om ni hjälpte oss att avslöja dem. Det vore dessutom ert tillfälle att köpa er själv fri. Är ni beredd att hjälpa partiet och Sovjet? Ni har väl inte sjunkit så djupt att ni vägrar samarbeta med oss?

Han appellerar till min partianda, till mitt kommunistiska samvete, min hängivenhet till Sovjetunionen, för att få ur mig det som fysisk och andlig tortyr inte åstadkommit.

Efter dessa tre dygn av förhör är jag slut. Jag får nya hallucinationer, hör röster, känner igen Lise och barnen i korridoren, talar med människor som inte finns, sludrar oredigt. Flera gånger faller jag ihop. Jag somnar och ramlar medvetslös omkull. Smola tror att han skall vinna. Han skriver en rapport över franska partiets politiska misstag. Trots mitt tillstånd protesterar jag mot det han läser upp. Han går med på att mildra formuleringarna. Han gör allt för att hans planer inte skall spricka.

– ”Jag har begått vissa misstag i mitt arbete, vilket berodde på det franska kommunistiska partiets ledning. Jag har haft kontakt med Alice Kohnova, Vlasta Veselá, Pavlík och Feigl,

alla redan dömda för sina förbindelser med Field.” (Förutom Vlasta Veselá, som begick självmord under förhören i Ruzyň ...)

”För partiets illegala verksamhet tog jag emot pengar av amerikanska imperialister.” (Det var så säkerhetspolisen tolkade de pengar vi fick av Feigl vid ockupationens början ...)

Nu minns jag inte längre innehållet i dessa påståenden. Mitt dåvarande tillstånd gjorde att jag saknar exakta hågkomster av dem. Jag var beredd att skriva under precis vad som helst för att vinna om det så varit bara fem minuters sömn.

Oerhört stolt över det som han betraktar som en framgång låter Smola dem leda mig tillbaka till cellen, där jag får sova några timmar. Dagen därpå blir emellertid min första åtgärd att kräva att rapporten tas tillbaka. Jag säger att jag undertecknade den av fysiskt och psykiskt tvång, i ett tillstånd av medvetlöshet.

Smola blir ursinnig:

– Inbillar ni er att den där rapporten skulle vara ett erkännande!?! Den duger inte ens som självkritik vid ett partimöte. Vad kan vi göra med ett sådant uttalande? Det är ju nu som ni ska börja tala – och det kommer ni också vackert att göra!

Förhör efter förhör, allt våldsammare. Mitt tillstånd är helt otroligt. Och alla vet att jag är svårt sjuk! Redan då jag arresterades talade jag om att jag fick läkarvård för mina lungor.

– Ni får behandling så snart ni har erkänt er trotskistiska verksamhet och spionaget! lyder de enda svar de lämnar.

Bojorna har förvandlat mina händer till svullna, smärtande köttmassor. Jag måste fortsätta att stå under förhören. Inkvisitorerna fortsätter arbeta i skift. Ibland är de flera för att kunna skymfa och fråga på samma gång. Då och då förs jag till cellen eller till den kala källaren. En enda förändring: bojorna sitter inte längre bakom ryggen utan framtill: vakten skall slippa ta dem av och på när jag utträttar mina behov – i hans närvaro. Vakter som hyser någon medkänsla hjälper mig med mina byxor.

Skålen ställs på golvet. Eftersom jag inte kan använda händerna måste jag ner på knä. Det är ytterst svårt att äta.

Dessa metoder, avsedda att bryta ens mänskliga värdighet, står i bjärt kontrast till den socialistiska etiken. Samma metoder användes under medeltiden och av fascisterna. De förnedrar en. Man berövas sin mänsklighet.

Trots allt vill jag leva. Jag fattar beslutet att kämpa. Jag avlade mig min första underskrift. Skall man dö så skall man – jag låter dem inte få mig så lätt! De ska inte knäcka mig. Jag tänker slåss för mig själv, för mitt förflutna, mina vänner. Det är jag skyldig mina kamrater och min familj.

9

Dag eller natt existerar inte längre. Jag hör bara ljud – steg i granncellerna, snyftningar, kvinnoröster, bultningar mot en dörr, oväsen från en brottning, den brutala orden ”Gå!!”, att någon släpas bort.

Under förhören vet jag att natten snart är slut när inkvisitorn börjar gäspa och sträcka på sig. Mot gryningen blir ”stämningen” dämpad. Jag har en känsla av att leva utanför tiden, i något överkligt. Men denna mardrömsvärld lyder vissa lagar. Då och då öppnas dörren, man bär in mat till en inkvisitor som packar upp den och äter i min åsyn. Det finns också ögonblick då vissa av dem förlorar fattningen och inte längre begriper någonting.

Mannen som de frågar ut ger dem visioner av en tid som de är okunniga om men som de måste beundra mot sin vilja:

– När lärde ni känna Valeš?

– Under en av hans permissioner i Barcelona.

– Det är inte underligt att män med ett så okontrollerbart förflutet blev förrädare. I Spanien deserterade han ju.

– Han lämnade sitt reguljära förband och anmälde sig som frivillig till extremt farliga uppdrag. Han blev en av de män som Hemingway skildrade i romanen ”Klockan klämtar för dig”. En dag 1938 skickades hans gerillagrupp femton kilometer bakom fiendens linjer i en sektor som hette Tramp. De skulle radera ut en fascistisk divisionsstab.

Jag beskriver hur de under natten tog sig fram till högkvarteret, som befann sig i en byggnad strax utanför en by. En del av gruppen skulle smyga sig in medan de övriga lade ut minor. Valeš var med i skyddsgruppen som skulle täcka själva aktionen och säkra återtåget. Natten var mycket klar. Männen tryckte i ett dike några meter från en vaktpost. I samma ögonblick som denne upptäckte dem och skulle slå larm angrep de. Posten och några officerare dödades, en tillfångatogs, och gerillamännen lyckades återvända utan egna förluster.

– Valeš deltog ända till krigsslutet i liknande aktioner, tillfogar jag. Det är givetvis sådant ni kallar ”vägen till Intelligence Service”!?

– Hur förklarar ni att Laco Holdoš inte lydde order när brigaderna skulle dra sig tillbaka på alla fronter för omgruppering i Katalonien? Hur kom det sig att han stannade i Spanien när de andra tjeckiska frivilliga redan var i Frankrike? Varför dök han en dag upp i Nordafrika?

– Laco föreslogs av Giuliano Pajetta, Luigi Longos adjutant (Longo var brigadernas generalinspektör) att leda de slovakiska radiosändningarna från Aranjuez nära Madrid. Eftersom det redan var bestämt att de frivilliga skulle dras tillbaka från Spanien och den republikanska regeringen hade accepterat detta, försåg man Laco med en spansk legitimation. Han arresterades och sattes i fängelse i Madrid som misstänkt för spioneri, eftersom den enhet som nämndes i hans papper inte fanns i verkligheten. Han väntade på avrättning i samma stad som han hade varit med om att försvara tillsammans med sin vän Josef Majek, som stupade vid hans sida 1936 under striderna i universitetsstaden. Jaime Guanter Coll – det var hans alias – vägrade upplysa om varför han stannat i den centrala zonen och vem som hade gett honom de falska handlingarna.

Han räddades i sista ögonblicket av en anarkist, en officer som hade lärt känna honom medan han kommenderade Gottwalds batteri vid Levante. När han äntligen blivit fri, sändes han till Valencia för att ta hand om en grupp frivilliga som skulle skickas hem. Efter Casados anti-republikanska kupp kontaktade Holdoš partiet i Valencia för att hjälpa till att rädda parti-ledare, som då utsattes för en veritabel häxjakt.

Francos trupper hade redan brutit igenom fronten. Casadisternas och Falangens flaggor vajade på taken då Laco lyckades rädda några kvinnor och män – under falsk identitet som frivilliga – in i de kaserner som han höll med sin grupp. Under dramatiska omständigheter lyckades de nå hamnpiren i Alicante och komma ombord på det sista fartyg som lämnade staden, Stambroock, en båt under engelsk flagg. Medan italienska flygplan släppte de sista bomberna över hamnen lämnade Laco och hans kamrater Spanien. Så gick det till när de for till Nordafrika, där de sedan internerades.

(Många inkvisitorer var övertygade om att de fullgjorde ett hedersamt uppdrag när de behandlade oss som de gjorde. De skulle hjälpa partiet att avslöja oss. De var indoktrinerade och övertygade om att varje metod var vällovlig mot partiets fiender.

Vissa av dem hämtades direkt från fabriker. De var en produkt av den snabbutbildning de bestods av organisationen som använde dem. Hur kunde människor, som från början inte visat några asociala drag, bli dessa lydiga och blinda verktyg? Jag tror att partiet för dem var en abstraktion. De deltog inte i partilivet och hade inget sinne för ansvar inför partiet. Deras chefer och de sovjetiska rådgivarna representerade i stället partiet för dem – eller rättare sagt, dessa chefer stod över partiet. Deras order var heliga budord. De fick inte diskuteras. Detta synsätt gjorde dem givetvis självtillräckliga. De betraktade slutligen sig själva som övermänniskor med rätt till insyn i allt ...)

Varje ny inkvisitor får en lapp med några frågor och de svar som måste klämmas fram. Under timmar och dagar upprepas samma ledmotiv:

– Skurk! Avskräde! Tala! Var tyst! Ljug inte ... Ni ljuger! Svin ... Varje gång en dörr öppnas någonstans hör man samma tjut:

– Svin! Hallick! Tala ... Tig Tig! – Tala!

Var och en av dem känner bara sin egen bit i det system av anklagelser som deras chefer satt ihop. Kosta vad det vill, de måste få fram våra erkännanden på just den punkten. Därefter ger man dem en ny del av anklagelsemängden – och så vidare.

Deras låga politiska nivå avslöjar dem som mycket nyblivna kommunister. Dessutom är de primitiva och obegåvade.

Det är nästan omöjligt att få dem att fatta ens det elementära i kommunistiska partiets illegala kamp, deras nationalfrontpolitik:

– Varför upprätthöll ni kontakten med tjeckiska konsulatet i Marseille sedan Frankrike ockuperats? Det styrdes ju av president Beneš' män! Varför vände ni er inte till den sovjetiska ambassaden i Vichy för att få pengar till er hemliga verksamhet?

När jag erinrar om den nationalfront som bildades i Frankrike och som bestod av både Beneš anhängare, kommunister och partilösa, tar inkvisitorn detta som bevis för att vi brutit mot de kommunistiska principerna:

– Hur kunde ni samarbeta med benešister? Tar ni oss för idioter? En annan blir rasande när jag förklarar hur FTPF arbetade i Paris:

– Ni får mig inte att tro att motståndsmän kunde vara verksamma i städer, allra minst i Paris. Det gick bara på landet, i skogarna. Var har ni någonsin sett motståndsmän i grupper på tre eller fem? Isolerade attentat? Hur vågar ni hitta på sådana lögner? Aktioner i Paris och mitt på dagen! Tror ni att ni klarar er genom att berätta godnattsagor?

En annan ifrågasätter helt enkelt värdet av väpnade motståndsrörelser i väst: det enda som hade någon betydelse i kriget var Röda arméns prestationer, som skulle ha haft samma effekt även utan någon maquis.

Andra kan absolut inte förstå, varför det franska kommunistpartiet underlät att ta makten efter den anglo-amerikanska invasionen.

För samtliga är varje människa som rest i väst en skum individ, en potentiell spion.

De kräver bekännelser, absurda som följande:

”MOI är det härskande organet i Frankrike.”

”I Europa styr Fjärde internationalen.”

Trots förklaringar som lätt hade kunnat kontrolleras envisas de med att förkortningen MOI måste stå för Mouvement Ouvrier International – som det tolkades av nazisterna. I själva verket betyder den Main d’OEvre Immigré – ”invandrad arbetskraft”.

Ingenting känns värre än att vara försvarslöst isolerad mitt i dumhet och förblindad enfald. Och detta under timmar, dagar och månader –.

De är döva för varje argument, varje uppenbart bevis.

Jag förstod att säkerhetstjänsten använde sådana individer därför att de lät sig manövreras likt robotar. De hade valts med avsikt. De var en garanti för att den anklagades alla argument skulle studsas mot stupiditet och trångsynthet. Begreppet ”erkännande” förblev oantastat. De var fixerade till sin uppgift att få ”patienten” att bekänna. Deras mentala skygglappar gav dem ett perspektiv som bara räckte från fängelset Ruzyň till Dejvice, där säkerhetstjänsten då hade sitt högkvarter i Prag.

Maskineriet avslöjades gradvis under förhörens gång. Det var konstruerat på följande sätt:

Varje utfrågargrupp leddes av en chef, som kallades kapten eller kommandant. Överstelöjtnant Doubek samordnade gruppernas aktivitet. Han var i sin tur inrikesministeriets kontaktman.

Gruppcheferna var inte samma enkla redskap som utfrågarna. De dirigerade förhören betydligt skickligare och slugare. Deras syn på oss anklagade var inte lika trång. De var samma medgörliga verktyg i händerna på de sovjetiska rådgivarna, men dessa gav dem personliga informationer. De kände således en del av ”konstruktionen” bakom det spel de skulle iscensätta med hjälp av sina utfrågare.

Detta fick jag veta av Alois Samec sedan jag blivit rehabiliterad 1956. Han var en f. d. frivillig, som i början samarbetat med de rådgivare som nästlat sig in i säkerhetstjänsten.

De kom till Tjeckoslovakien på hösten 1949 efter Rajk-processen. De påstod att vi säkert måste ha en sammansvärjning mot staten också, att fiender till den socialistiska regimen infiltrerat alla nivåer av både partiet och regeringsapparaten:

- De instruerade oss att arresteras alla personer ”som skulle kunna tänkas” bedriva verksamhet mot staten genom sina funktioner och förbindelser. Bevisen söktes i efterhand.
- Jag fick order av Borissov, en av rådgivarna, att efter förhören överlämna en kopia av varje protokoll till honom personligen. När jag anmärkte att en sådan kopia redan lämnats till partiets generalsekreterare, påpekade han att hans instruktioner inte fick diskuteras.
- Jag hade också kontakt med andra – särskilt Likhatchev och Smirnov. De samlade komprometterande uppgifter om framför allt personer med höga poster som Gottwald och Slánský.
- De grundade och breddade sin makt genom att profitera på partiets förtroende. Ledningen såg dem ju som en garanti för att arbetet inom säkerhetstjänsten skulle bedrivas skickligt och rättvist. I varje allvarligt fall vände Gottwald sig till dem ...
- Deras inflytande låg bakom de flesta viktiga åtgärderna. Orderna kom från dem i stället för att gå den normala, byråkratiska vägen. Framst de som arbetade inom undersökningskommissionerna hade ett enormt inflytande på säkerhetstjänsten. De började med att infiltrera alla avdelningar med ”förtroendemän” som var dem tillgivna med hull och hår. På så sätt lyckades de inom Hemliga polisen skapa en separat kår, som inte lydde någon annan än dem.

Under de dagliga förhören före själva processen och de tjugotvå månaderna i Ruzyň började jag begripa att det existerade förtroendemän, utsedda av dessa rådgivare. De var inte bara gruppchefer utan även enkla utfrågare. De hade specialuppdrag av sina egentliga chefer. Vid flera tillfällen märkte jag en antagonism mellan den officiella säkerhetsapparaten och sovjetmännen.

Under ett förhör kom t. ex. Kohoutek in och förde min utfrågare åt sidan. Med låg röst – men mina öron som vant sig vid att uppfatta även svaga ljud lyckades fånga en del av samtalet – gav han honom en order från kommendant Doubek att till minister Kopřiva överlämna rapporten om ... Ett namn följde som jag inte hörde.

– Du måste ta bort allt som ... Där gick fortsättningen åter förlorad. Men lägg allt på plats igen då du fått handlingarna tillbaka!

Inkvisitorn tog ut dossiern från arkivet. Inför Kohoutek sorterade han bort en del papper som han låste in i en låda. En kvart senare, när Doubek kom för att hämta handlingarna, fick han en censurerad bunt. Den gången överlämnade Kohoutek en lapp med ett namn. När Doubek återvände två timmar senare gjorde min inkvisitor på motsatt sätt – interfolierade handlingarna med de papper som tidigare tagits ut och deponerade sedan det hela i arkivet på nytt. Något senare återvände Kohoutek:

– Är allt som det ska? Har han inte sagt något?

Två eller tre dagar före processen, alltså i november 1952, kom Kohoutek helt oväntat in i förhörsrummet:

– Ge mig alla protokollen. Minister Rais är här för att titta på dem. Justitieministern själv fick alltså inte del av rapporterna förrän omedelbart före rättegången.

Men de var faktiskt inte avsedda för hans ögon. Jag såg Kohoutek och utfrågaren sätta i gång att leta febrilt i handlingarna, ta bort sida efter sida och gömma dem. Det var avsnitt som handlade om minister Rais själv. En del bikter gjorde ju gällande att han upprätthöll intima kontakter med själva kärnan av vår statsfientliga klikk. Dessutom var han ju av judisk börd .

I fängelset i Leopoldov 1954 återsåg jag dessa sovjetiska rådgivare. De kom i samma ärende – att få Oldrich Černý att erkänna ”krigsförbrytelser” som begåtts av president Antonin Zápotocký. Denne hade nämligen gjort det oförlåtliga misstaget att ha varit deporterad till Sachsenhausen och där deltagit i motståndsrörelsen. Rådgivarna hotade Černý med att samla liknande material mot presidenten som användes för att fälla Josef Frank och Šváb.

I Ruzyň var alla rapporter översatta till ryska. Denna version ansågs som den enda giltiga. Rådgivarna gjorde ändringar och korrigeringar innan de skickade ens dossier till gruppchefen, vars uppgift det var att tvinga en att signera bekännelsen.

Detta system tillät rådgivarna att både följa förhören etapp för etapp, dirigera ”erkännanden” och organisera en tävling mellan utfrågargrupperna. Regeln var att ett protokoll måste innehålla den anklagades restlösa bekännelse. Men det var en diffus regel som tillät alla att göra vad som helst. Den som fortast fick fram ”de snyggaste erkännandena” blev ”de verkliga ledarnas” gunstling. Det gällde inte bara att pressa fram de bikter som ingick i uppdraget. Ytterligare resultat av extra, personliga initiativ uppskattades högt. Sinsemellan skröt våra inkvisitorer likt klena poeter med sina formuleringar. Redan i mitten av april upptäckte jag detta. Medan Smola förhörde mig kom en utfrågare med ett papper i handen, strålände glad:

– Titta bara – nu går luften ur honom! Titta vilken skaplig formulering! Den ger allt vi behöver ...

Han satte sig och skrev en kopia för kommendör Smola. När han gick upprepade han:

– Detta är verkligen bra, verkligen mycket lyckat!

En halvtimme senare blev Smola desperat inför mitt eviga nekande, tog mig om strupen och skakade mig. Därefter visade han ”de verkligt lyckade” vändningarna. Jag läste en rapport över Svoboda. På en fråga hade man fått honom att svara:

”Detta är allt jag har att säga om de f. d. frivilliga, den trotskistiska gruppens arbete i Paris.”

Utfrågarens personliga framgång utgjordes alltså av orden ”den trotskistiska gruppen” i Svobodas protokoll. Hans chef blev rasande när han själv inte nådde liknande framgångar med mig.

Senare övertog Kohoutek ledningen av förhöret med mig. Jag protesterade mot hans sätt att använda uttrycket ”trotskistisk grupp”. Han svarade cyniskt:

– Det är bara början. Framtida rapporter tänker jag formulera så här: ”Organisationen för trotskistiskt spionage”, och ni ska gå med på det. Odla framför allt inga illusioner om någonting av det här!

En hel natts förhör gäller ett uttalande av en säkerhetsman, som skickats till ambassaden i Paris men återkallats av utrikesministeriet. Vi nekade honom att ta in hela sitt bagage utan förtullning. Han förde med sig varor långt över de godkända normerna. Han hämnades genom att skriva sexton sidor mot ambassadör Hoffmeister och mig, där han anklagade oss för att ha spionkontakter med en viss Lampe. Jag känner faktiskt en Lampe, Maurice, f. d. frivillig och gammal agitator från det franska partiet. Jag träffade honom i fängelset i Blois och sedan i Mauthausen, där vi höll nära kontakt – han var medlem av sitt partis hemliga styrelse.

Efter en hel natt av missförstånd och prat hit och dit upptäckte jag att det inte gällde samme Lampe utan en orkesterdirigent som jag inte alls kände till! Vår man från säkerhetstjänsten hade inte dragit sig för att påstå att Hoffmeister med min hjälp stoppade ambassaden full med förrädare, som skulle göra en kupp i Tjeckoslovakien.

Jag börjar ana att säkerhetsmannens svärfar ligger bakom detta förhör. När vi begärde att han skulle återkallas från Paris blev jag varnad av en kamrat:

– Passa dig – hans svärfar är en höjdare i Hemliga polisen!

Det blir allt mera uppenbart att hela undersökningen i själva verket gäller de f. d. frivilliga. Vi verkar alla redan fällda. Utan undantag betraktas vi som farliga äventyrare. Vi arresterade är trotskister, partifiender, franska agenter, OSS-män, IS-män, gestapos. Varje namn på en f. d. frivillig åtföljs av attribut som ”demoraliserad”, ”trotskist” och dylika. Senare blir själva ordet ”frivillig” ett skällsord. Varje samtal, varje episod, även de mest vardagliga, karakteriseras som konspirationer mot staten, fientliga handlingar.

Jag känner en pogromstämning mot oss frivilliga som liknar den mot judarna.

Denna fördom uttrycktes fortfarande 1953 i ett cirkulär till alla statens administrativa organ, där de f. d. frivilliga kallades avdankade poliser och soldater i det tysta protektoratets arméer och Hlinkas fascistiska, slovakiska garde.

De internationella brigaderna från Spanien jämställdes med dem som kämpade mot Röda armén åren 1918-1922 och mot den ungerska sovjetrepubliken 1919. Denna attityd gällde brigaderna i deras helhet. Ingen skonades. På så sätt blev bl. a. jag själv länge förhörd om en middag som Pavel, Svoboda, Závodský, Valeš, jag och några till höll i Prag 1950 för Luigi Longo, numera generalsekreterare i det italienska partiet och samma person som i Spanien var generalinspektör för frivilligbrigaderna.

Min vänskap med Edo D'Onofrio, senator och medlem av partiet i Italien, ansågs motivera en liknande utfrågning. Han besökte mig varje gång han var i Prag.

Jag pressades också angående en mottagning som jag ordnat för en annan av mina vänner, den bulgariske ministern Dimo Ditchev, under ett av hans besök i Tjeckoslovakien. Han ville träffa några f. d. frivilliga. Inbjudna var också min svåger Raymond Guyot, medlem av det franska partiets styrelse, och dennes fru –.

Inkvisitorn rusade upp från sin stol, överantvordade mig åt en annan och försvann för att informera en ”vän” om något mycket allvarligt.

När han kom tillbaka efter en kvart, slog han mig våldsamt för att få mig att erkänna att jag hade ställt till med denna bjudning för att låta Guyot träffa Ditchev. Därigenom hade jag underlättat deras organiserande av ett spionnät i Europa.

10

Spanien! Som försvar mot den smörja de rör upp mot mig varje dag söker jag rekonstruera vårt Spanien så ofta jag blir ensam, det Spanien jag bär i mitt hjärta. Eftersom den politiska amnestin i Tjeckoslovakien våren 1936 inte gällde mig, ansökte jag i november, då striderna i Madrid rasade som värst, om inträde i frivilligkåren. Jag bodde fortfarande i Moskva och måste vänta på tillstånd från KIM – De ungas international. Först i mars månad meddelade en kvinnlig kamrat från den tjeckiska sektionen att jag skulle resa – om en timme. Bladen i det falska passet var täckta med visa av olika slag. Hon bad mig studera det noggrant och varnade:

– Det här får inte under några omständigheter falla i händerna på utländska myndigheter.

Hon lät mig också inpränta resvägen med hjälp av en karta. Jag fick en biljett som gällde till Esbjerg i Danmark. Därifrån måste jag klara mig på egen hand.

Ingen borde känna till min avresa. Jag ordnade i alla fall så att jag fick ta farväl av min svåger och svägerska, som just då uppehöll sig i Moskva.

Jag hade inte ens hunnit stänga resväskan då chauffören kom för att köra mig till stationen. Jag åkte tåg till Leningrad. Där hade jag en hel dag ledig. Jag passade på att se denna stad, som är så vacker och där Oktoberrevolutionen började. Filmen ”Sändebudet från Baltikum” hade premiär. Jag kom helt exalterad från föreställningen. Jag tyckte mig ha upplevt en vision av den kamp som fördes bortom Pyrenéerna och i vilken jag snart skulle ta del.

Jag blev ensam i kupén, i hela vagnen. Vid gränsen mot Finland betraktade jag med stor rörelse de sista soldaterna med röd stjärna. De log och önskade lycklig resa. Tåget rullade långsamt under transparangen av trä med devisen:

”Proletärer i alla länder, förenen eder!”

Jag lämnade Sovjetunionen efter tre år. Vid min ankomst hade landet stora svårigheter. Livsmedelsförsörjningen var bristfällig. Viktiga varor saknades. Jag fick ofta nöja mig med en brödbit, en kopp te eller bara varmt vatten till middag. Nu var ekonomin stabilare. Landet hade nått ett relativt välstånd, livet var lättare. Men i stället kastades andra skuggor över oss: strax efter Kirovs död kom misstron och rädslan. Sedan började allvarliga saker hända ...

Det var orsaken till att jag, trots att jag var rörd, kände lättnad över att få resa därifrån. Jag var förväntansfull inför nya strider och vägen mot ett liv som säkert skulle bli hårdare, men som samtidigt kunde bjuda fler ögonblick av storhet.

Min hustru var redan i Spanien. Hon arbetade som sekreterare hos André Marty på frivilligbrigadernas högkvarter i Albacete. Jag skulle snart återse henne ...

I Malmö var det skymning när tåget rullade in på färjan. I Köpenhamn stoppades jag av passpolisen. Jag blev inte orolig för egen del men för mitt pass. Polisen förhörde mig hela natten om min identitet, varför jag hade rest så mycket, varhän jag skulle. Jag hade inget val. ”Belgien”, blev svaret. Vad tänkte jag göra sedan? Jag svarade att jag ämnade se den internationella utställningen i Paris. Varför en sådan lång rundresa över Helsingfors och Stockholm när det fanns en direkt förbindelse?

Jag gav dem alla goda motiveringar som jag hade förberett. Tidigt på morgonen tog en polis mitt pass till det tjeckoslovakiska konsulatet för att kolla min identitet. Jag trodde att allt var förlorat. Jag tänkte helt förtvivlad på partiets dom för att jag lämnat ifrån mig passet.

Den ene av de båda poliserna visade sitt medlemskort i det danska socialistiska partiet. Han visste att alla som kom från Sovjet var på väg till Spanien, sade han och uttryckte en önskan att Franco måtte förlora. Men tyvärr måste han själv handla enligt den s. k. Neutralitetskommitténs beslut, som förpliktade alla regeringar att söka hindra de frivilligas genomresa. Slutligen meddelade han att jag kunde gå men att jag måste ha lämnat Danmark inom tjugofyra timmar.

Från Esbjerg reste jag per båt till Antwerpen. Där vidtog den verkligt svåra delen av min resa. Den belgiska polisen var ytterst misstänksam. Jag blev allt nervösare. Men allt gick vägen.

Äntligen satt jag på tåget till Paris. Min väg mot Spanien låg fri.

På Gare du Nord hörde jag, en smula omtumlad av vimlet, plötsligt ett rop:

– Gérard! Gérard! Ända sedan 1934 hade jag kallats så av mina närmaste och mina kamrater.

Det var mina svärföräldrar, som kommit för att möta. De hade aldrig sett mig, men de kände igen mig efter fotot som Lise hade lämnat dem.

Två dagar senare anmälde jag mig till tjänstgöring hos partiet. Jag fick order att resa med båt till Sitges. Gränsen var redan effektivt spärrad. Många frivilliga hade arresterats och skickats tillbaka under de senaste veckorna. Tre dagar senare fick jag nya instruktioner, som innebar att jag blev kvar i Paris. Min smala tur för övrigt. Fartyget jag skulle ha följt med sänktes av en italiensk u-båt utanför den katalanska kusten. Bara ett fåtal undkom.

Jag bodde två veckor hos mina svärföräldrar i det tjugonde arrondissementet, nära kyrkogården Père-Lachaise. Min svärfar åtog sig att visa mig huvudstaden – till fots, ty med sin aragoniska envishet vägrade han åka med tunnelbanan:

– Ingenting överträffar ett par ben om man vill lära känna en stad!

Tack vare honom lärde jag verkligen känna och älska Paris' gator. Jag återvände hem om kvällarna uttröttad men hänförd. Min guide talade en blandning av franska och spanska som jag i början hade svårt att förstå. Han var mycket stolt över sin lärarroll och bröstade sig inför sin fru:

– Morena, har du hört vilka progressos min amigo har gjort!

Jag gjorde verkligen framsteg tillsammans med honom – inom båda språken på samma gång!

Avfärden närmade sig. På utsatt tid mötte jag en kamrat på ett visst kafé. Han förde mig till ett hotell som jag inte fick lämna förrän det var dags att bege sig till tåget. Den som ansvarade för transporten talade om att en mängd frivilliga, de flesta österrikare, fanns fördelade på de andra rummen. Eftersom jag kunde flera språk bad han mig hjälpa till som tolk.

Jag träffade före detta medlemmar ur det österrikiska socialistpartiets militanta organisation, Schutzbund. Efter deras nederlag mot fascisterna på barrikaderna i Wien i februari 1934 hade

de flytt till Sovjet. Jag återsåg två landsmän som kommit samtidigt med mig till Moskva. I gruppen fanns också tyskar, bulgarer, några jugoslaver, engelsmän och amerikaner.

Vi kom utan svårigheter ända till Perpignan. Redan samma kväll fraktades vi fem och fem i taxibilar ut på öppna landsbygden.

Det var en vacker natt, en aning kylig. Mot den svarta himlen höjde sig Pyrenéerna under ett svagt silverskimmer från månen och de matta stjärnorna.

Vägvisaren väntade på oss. Han var en liten mager, fransk bergsbo i femtioårsåldern. Vi fortsatte i gåsmarsch. Jag följde omedelbart bakom guiden som tolk. Vi hade fått ta på oss espadrilles för att kunna smyga tyst.

Marschen blev svår från början. Bortom alla banade stigar trängde vi fram genom snår och moras, klättrade uppför branter i en takt som var svår att hålla. För mig blev det svårare än för de andra. Vid slutet av min vistelse i Paris råkade jag ut för en förkylning med recidiv av lungsäcksinflammationen. Jag hade tigit med det för att inte försena avresan, och nu var det bortom all diskussion att överge gruppen. Vägvisarens order måste följas:

– Stanna här! Sprid er och göm er i snåren!

Han kände gränspatrullernas väg och deras exakta tider. Han visste precis var vi skulle gömma oss och vänta tills månen gått ner. Jag kunde inte längre hålla takten, och mina kamrater blev tvungna att gå långsammare och göra tätare uppehåll.

Vägvisaren upprepade ideligen att vi måste raska på och komma över gränsen före gryningen om vi inte ville bli fast. Men jag kunde inte gå fortare. För att göra marschen lättare hade jag redan kastat mina personliga tillhörigheter så när som på ett par små minnessaker. Mina kamrater stödde mig under armarna, närapå bar mig för att jag skulle kunna hänga med. Vi var halvvägs när en färgad amerikan utmattad föll samman trots alla våra uppmaningar. Vägvisaren lät honom gömma sig i ett snår med en smula proviant och befallde honom att hålla sig stilla där till följande dag. Då skulle han hämta honom vid sin nästa tur till Spanien. Mannen hade talat om för mig att han gjorde denna färd fem gånger per vecka!

Marschen över de högsta passen var ohyggligt tröttsam. Pyrenéerna är väl värda sitt rykte! Vi gick genom tät dimma. Plötsligt kom vi in i en lysande grå dager. Det var vår första spanska gryning, full av skiftande ljus och färger. Vi tog en sista paus i skogen för att vila och invänta det lämpliga ögonblicket att springa över en äng medan vakterna befann sig på annat håll.

Allt gick bra. Vi kom andfådda och uttröttade fram till en liten stuga i skogen, där en skär rökstrimma svävade uppåt genom solens första strålar. Fyra män kom ut och hälsade med knutna nävar:

– Saludos, camaradas!

Vi var äntligen i Spanien.

Våra nya vänner bjöd på gott, varmt kaffe. Vår vägvisare sade snart farväl. Vi bad honom att inte glömma vår svarte vän. Han försäkrade om igen att han nästa dag skulle leda en ny grupp. Vi återsåg vår färgade kamrat ett par dagar senare i Figueras.

Nu ledde vägen utför. Men mina krafter var plötsligt slut. Spanska kamrater blev tvungna att bära mig på sina gevär, som de lade i kors. På det sättet anlände jag till fästningen Figueras, de frivilligas första samlingspunkt.

Det var också genom Figueras som jag lämnade Spanien 1939. Partiet skickade oss till Lagostera, där en ny internationell brigad bildades. Vår uppgift var att åstadkomma en partiorganisation. Pavel satte upp förbandet. Han hade kommenderat bataljonen Dimitrov,

som ansågs vara en av de bästa. Trots att han var trött efter att ha marscherat från Garriga på natten, fyrtio kilometer, gjorde han allt för att bli färdig i tid och delta i eftertruppens strid. Vi började diskutera läget, men han lämnade oss snart. Då kom Hromádko in i rummet. Händerna i fickorna, pojaktigt leende – ingenting kunde knäcka honom. Inte ens bombningen som just började. Senare 1941 i Paris, när vi hjälpte honom att fly från en transport till Tyskland, var han på samma sorglösa humör. Då kastade han sig också huvudstupa in i striden och slogs ända tills Paris befriats, eftersom han var en av ledarna för milisen.

Vi skulle hålla överläggning på kvällen, men situationen förvärrades. Motoriserade italienska trupper hade brutit igenom fronten och var på väg mot byn. Kulsprutornas hackande hördes redan från alla håll. Pavel gav brigaden order att samlas vid utfarten som alltså var fri. Där träffade jag Tonda Svoboda i närheten av kyrkan. Han lade sitt maskingevärskompani i ställning för att täcka reträtten. Han såg bra ut i sin uniform, men hans hår var redan nästan vitt. Man kände hans makt över manskapet. Han visade oss vägen mot Gerona, där André Marty väntade oss dagen därpå.

I gryningen kom vi äntligen fram. Där hörde vi bara att Marty redan lämnat platsen. På regionala partistyrelsen trodde man att vi var desertörer. Sambandskarlen som Marty lämnat kvar kunde lyckligtvis gå i borgen för oss. Vi återvände till Figueras för att möta Marty där. Vi kom just i tid för ett fruktansvärt bombardemang, det mest mördande som staden utsatts för.

Några dagar senare, omkring den 9 februari 1939, när de fascistiska trupperna närmade sig den franska gränsen, gjorde spanska partiets centrala kadersektion upp listor över politiska och militära chefer av respektive nationaliteter, även de frivilliga från Sovjet. Avsikten var att ge dem hjälp att via Paris återvända hem. Vår lista upptog ett tjugotal namn – Pavel, Hoffman, Knezl, Hromádko, Štefka, Svoboda, Neuer, Grünbaum. De kallades genom ilbud till mötesplatsen bakom La Junquera. Den republikanska armén, redan försatt ur stridbart skick, koncentrerades på en smal linje utmed gränsen. Generalerna Listes och Modestos enheter täckte återtåget. I den förvirring som rådde kunde bara ett fåtal kontaktas.

André Marty gav mig uppdraget att återupprätta den avbrutna kontakten med det spanska partiets centralkommitté. Han flyttade på sig varje dag för att undvika en attack från fascister eller femtekolonnare. Jag måste ta reda på hur man tänkte genomföra de sista republikanska truppernas gränsövergång. Jag skulle också skicka Ercoli till Marty. (Ercoli var ett smeknamn på Palmiro Togliatti, en av Internationalens sekreterare och därmed också sändebud hos Republiken Spanien.) Jag tilldelades en motorcykelordonnans. Vi måste åka genom en trakt där fascisterna redan intagit byarna, och genom orter där strider fortfarande pågick. Jag träffade äntligen Mije, medlem av partistyrelsen, och utförde en del av mitt uppdrag. Ercoli hade redan rest sin väg. När jag skulle återvända hade ordonnansen försvunnit. Han hade varit rädd att behöva köra samma farliga väg tillbaka och styrde i stället rakt mot gränsen. Jag befann mig sexton kilometer från La Junquera. Jag måste ge mig av till fots. På vägen kom jag in i en grupp flyktingar och soldater på reträtt. När vi nådde korsvägen såg jag ingen som tog vägen mot La Junquera.

– Figueras har fallit – de är säkert redan i La Junquera också!

Vad skulle jag göra? Om detta var ett av de falska rykten som vi haft så många av de senaste dagarna, och om jag inte visade mig, kunde de betrakta mig som desertör. Jag beslöt alltså att gå mot La Junquera. Då och då stannade jag för att lyssna på det avlägsna mullret från artilleriet och lokalisera det. Innan jag gick fram till något ensligt hus eller en by iakttog jag platserna. Alla verkade öde. Där fanns ingen som ens kunde ge mig råd. Jag bultade förgäves på dörrar och fönster. Men dämpade ljud avslöjade att människorna tryckte inomhus. Jag var alldeles ensam på vägen och rädd att plötsligt möta en motoriserad fiendepatrull.

Fascistiska plan flög lågt på sina rekognosceringsturer. Jag slutade gömma mig var gång de passerade. Jag måste komma fram snabbt, det var min enda chans.

Plötsligt såg jag två silhuetter i fjärran. Jag närmade mig med ångest. Men det var mina kamrater! De sade att vi måste skynda på ännu mer. Fascisterna var bara fem eller sex kilometer borta. I gruppen fanns politiska fångar som flytt från Barcelona, anarkister och medlemmar av POUM. De flydde också för frankisterna. Spioner och femtekolonnare stannade däremot kvar för att ta emot sina vänner.

På kvällen nådde jag äntligen ett litet hus bakom La Junquera, där Marty höll till. Han stod på vägen med bandage kring huvudet, var helt utmattad, nervös, halvgalen. Han röt åt mig för att jag kommit för sent. Omkring honom stod människor av olika nationaliteter som inte kunnat evakueras. Än befallde Marty att vi skulle driva tillbaka alla soldater som var på väg mot Frankrike, än hotade han skjuta oss om vi hindrade militära transporter till samma gräns ...

På natten kallade han på mig och meddelade att alla tjecker redan hade nått gränsen.

– Nu är det er tur att sticka, sade han. Förresten ger vi oss alla av i natt, senast i morgon bitti. Ni åker tillbaka med Rol Tanguy och en tysk. Ni passerar vakterna med två franska deputerade, er svåger och Raoul Cathelas.

Det var första och enda gången jag träffade denne man, som giljotinerades 1942 av Hitlers män i fängelset La Sante. Rol Tanguy tog i sällskap med general Leclerc emot general von Choltitz då denne kapitulerade med den tyska garnisonen Gross Paris. Vart min tyske kamrat tog vägen vet jag inte.

Vi närmade oss gränsen till fots. Vi var inte mer än några kilometer från den. Natten var stjärnklar. Grupper av militärer och civila tog en sista vilopaus på spansk jord. Vi gjorde oss av med våra brigadpapper. Vi plockade isär våra vapen och kastade delarna i en ravin.

Gränsvakterna avväpnade alla militärer. Vid vägens sidor växte högarna med vapen. Av oss begärde de ingenting. Vi hade klätt oss civila. Flyktingarnas alla frågor om vägen mot Toulouse, Marseille, Bourdeaux, besvarades oupphörligt av posterna:

– Till vänster, stora vägen. Det är den som leder till de improviserade lägren i Argelés och Saint Cyprien.

Vår grupp slapp igenom utan svårigheter. Vi kom fram till byn, där en stor bil väntade med de deputerades symbol, den republikanska mössan. Min tyska kamrat och jag lade oss på golvet. Vi passerade flera kontroller. De båda deputerade visade sina kort från parlamentet. Vi kom till Perpignan, där vi tog in på La Maison du Peuple.

Dagen därpå körde bilen oss ända till Tarascon. Därifrån tog vi tåget till Paris.

11

Medan min inkvisitor dricker kaffe en natt, talar han om att de har fått order att arbeta dygnet runt med oss. Centralkommittén behöver material till ett sammanträde under denna månad. Kamrat Gottwald skall förklara inför partiet och hela landet och motivera varför f. d. frivilliga arresterats.

Så skall Závodskýs ”erkännanden” alltså användas! Säkerhetstjänstens ledare tänker få centralkommittén att acceptera iden om en trotskistisk sammansvärjning av oss!

Gottwald talade inför centralkommittén den 22 februari 1951:

– I dag ser vi ett annat liknande fenomen. Ödet har hunnit ifatt flera personer som deltagit i spanska inbördeskriget. Efter republikens fall kom många frivilliga till läger i Frankrike. De

levde där under mycket svåra förhållanden och utsattes för påverkan och lockelser först från franska och amerikanska och senare från tyska och även andra länders spionorganisationer. Dessa lyckades värva många av dem. Det gick lätt på grund av fångarnas svaga fysiska och även psykiska tillstånd. De som värvades av fransmän och amerikaner började omedelbart tjäna kapitalismen. Gestapoagenterna gick efter kriget över i amerikansk sold.

Vi kämpade för att bevisa vår oskuld, men vi var redan dömda. Partiets ställningstagande utnyttjades av säkerhetstjänsten och hade lättförståeliga följder för oss. Inkvisitorerna arbetade med ohämmad energi.

De formuleringar som gjordes i det dystra slottet Koloděje slog tillbaka mot oss som bumeranger sedan de passerat partiets centralkommitté. Gottwalds ord blev ”odiskutabla bevis” och berättigade inkvisitorerna att använda alla metoder eftersom partiet önskade det, och de uttryckte sin partihängivenhet när de torterade oss.

Även om platsen för förhören växlar, saknar den alltid dagsljus. Denna värld badar i mitt minne i matt eller bländande elektriskt sken. Vid varje avbrott i utfrågningen förs jag till ett annat rum. I allmänhet föser de mig ner i källaren för att jag skall hämta mig till nästa fas. Att vistas i en torr cell med madrass på golvet är ingen fördel. Jag måste rulla ut den med mina kedjade händer och sedan rulla ihop den igen och tvätta cellen, alltid kedjad. Smärtan får mig att längta efter den fuktiga källaren, där jag åtminstone slipper denna tortyr! Från dag till dag klämmer bojorna hårdare kring handlederna. De är ju så svullna att järnklovarna skär djupt in i köttet.

(Minnet av dessa bojar skrämmer mig fortfarande. Jag brukar då och då massera handlederna utan att tänka på det.)

De stelnade armarna med sin tyngd tvingar mig framåt under det jag går och går i oändlighet. Den lutande hållningen ger mig kramp i rygg och axlar. Mitt huvud törnar mot muren då jag somnar gående. Väckt av chocken kan jag inte längre skilja fantasi från verklighet. Jag är sällan ensam i källaren. En fantastisk och skrämmande värld följer och förföljer mig. Tillståndet liknar nog delirium. När trötthet, smärta och sömn tar överhand och jag faller, duschas jag med iskallt vatten, måste gymnastisera och städa cellen.

Även de efterlängtrade måltiderna är tortyr: skålen ställs alltid på golvet. Den ångar i den iskalla luften. Det finns varken bord eller pall. Med mina kedjade händer måste jag knäböja för att dricka. Människan har inte djurens resurser, och när de tar ifrån mig skålen är den sällan tömd. Min hunger finns kvar och förvärrar hallucinationerna.

Förhören blir mindre diffusa. Våld och påtryckningar får ett mål. Jag utnämns först tillsammans med Pavel och senare ensam till ledare för den korrumperade gruppen av f. d. frivilliga.

Senare fick jag en förklaring till denna ändring av taktiken. En dag 1953, några månader efter processen och domen, sade en av inkvisitorerna:

– Tro inte att ni blev vald som chef från början. Ni hade inte varit i Tjeckoslovakien på många år. Ni kom tillbaka efter 1948. Detta utgjorde ett handikapp. Vi betraktade först Pavel och sedan Holdoš som gruppchefer, men det räckte inte. Då föll valet på er. Ni hade stannat tillräckligt länge i väst. Både här och utomlands har ni haft höga poster. Ni hade förbindelser med Field och vittgående internationella kontakter. Dessutom är ni jude. Ni hade alla egenskaper som behövdes ...

Jag är alltjämt vid början av den väg som skall leda mig till insikt om vad som verkligen händer. Medan jag går och går i de olika källarutrymmena, söker jag få ordning på mina tankar. Men jag slår ideligen huvudet mot samma orimligheter. Även om den yttre situationen

blivit allvarligare, till och med om man upptäckt en konspiration emot staten – på vad sätt skulle vi f. d. frivilliga vara inblandade? I början trodde jag att jag var ensam anklagad på grund av mina förbindelser med Field, men nu glider detta i bakgrunden. De första angreppen kom vid tiden för den s. k. jugoslaviska affären. Under Rajk-processen blev de hårdare. Och nu detta hugg från Gottwald. Hur kan en man som han döma hundratals människor så hårt, människor som inte tvekade att lämna hem, anställningar, sina älskade, för att bege sig till fronten i Spanien? De gjorde detta för att partiet kallade dem, för att de trodde sig försvara också sitt eget land när de försvarade Spanien.

Hur har partiet kunnat använda polisens förfalskningar som underlag utan att kontrollera fakta? Hur kunde partiet underlåta att höra oss innan beslutet fattades? Hur kunde partiet överlämna sitt väsentliga ansvar mot medlemmarna till säkerhetspolisen? Den enklaste undersökning hade bevisat hur ogrundade anklagelserna var. Och varför står sovjetiska rådgivare bakom inkvisitorerna och manövrerar dem som marionetter?

Jag kan inte reda ut mina tankar. Det finns inget värre än att inte ens förstå det man upplever!

Än en gång föses jag i väg med förbundna ögon. Till källaren? Nej, i stället för den vanliga, fuktiga dunsten får jag andas ren luft. Vi är ute. Jag knuffas in i en bil. Vart är vi på väg? Kommer jag rent av att bli fri?

Bilen stannar. Jag leds uppför trappor, längs långa korridorer. De tar bort bindeln. Jag står i en vanlig cell. Dörren stängs omedelbart.

– Ni får lägga er, säger någon genom gluggen.

Ordern är överflödig. Jag faller ihop och somnar omedelbart.

Jag vaknar när någon skakar mig. Två män har kommit in. En av dem tar av mig handbojorna, som jag burit i över en månad. Obeskrivliga lättnad att känna händerna fria, kunna röra fingrarna och stå rak! (Därefter blev jag kedjad endast en gång i veckan, då de kom in i cellen för att raka mig.)

Jag måste ta på mig en dräkt utan knappar. Byxorna hålls uppe av ett resårband. På fötterna får jag tunga tofflor av filt med en hård sula av kokosfiber, som skär in i fötterna. (Jag anade inte att detta var den nya tortyren, som skulle ersätta handbojorna.)

På nytt får jag order att marschera. Från det första steget känner jag smärtan i fötterna. Det är som att gå på rakknivar. Mina fötter börjar genast svullna. Efter det helvete jag genomlevt är det likväl skönt att sitta i ett vanligt fängelse. Hoppet återvänder. Mitt fall kommer att klaras upp. Jag ska få veta var jag står, få en aning om vad som väntar, upplysningar om min familj.

De ger mig en skål ångande varm mat. Jag får också för en gångs skull tillåtelse att sätta mig på en pall och äta. Jag tycker att jag lever upp.

Något senare förs jag med bindel för ögonen i okänd riktning. Jag ställs åter inför Smola. Han betraktar mig en stund.

– Om ni såg er själv skulle ni inte känna igen er.

Jag tvivlar inte. En månads skägg, smutsig och mager, märkt av hunger och törst, bristen på sömn –!

– I dag är det den första mars. Ni befinner er i ett av säkerhetspolisens fängelser. Vi kommer att ta om förhören med er från början. Partiet har anförtrott oss ert och de andras fall. Vi håller varje dag partiet underrättat om ert uppförande och om undersökningen. Vill ni köpa er fri finns det en enda utväg: erkänn allt om er själv och om de andra.

– Jag begär inget annat än att få svara på alla frågor ni ställer – men på ett villkor: att protokollet återger vad jag verkligen säger och inte det som ni vill att jag ska säga!

– Riskera inte ert huvud! Tänk över er attityd ordentligt. Om ni reser er mot oss reser ni er mot partiet. Gå tillbaka till cellen och vänta! Den första mars! Jag har tillbringat över en månad i Koloděje!

12

Jag var säker på att min hustru använde hela sin energi på att riva upp himmel och jord och få fram en förklaring.

Långt senare fick jag höra henne berätta vad som hänt henne sedan de tagit mig:

– Vi väntade hela eftermiddagen. Jag var både arg och ledsen eftersom du lovat komma tillbaka tidigt. När det började bli matdags ringde jag både hit och dit för att få fatt i dig. En gång, två gånger, tre gånger ringde jag till Hromádsko. Ingen svarade. Jag ringde Závodský. Till Valeš. Där svarade en främmande man: ”Vem är det som ringer?” – ”Londonova.” – ”Vad vill ni?” – ”Oskar eller hans fru – är de hemma? Jag vill gärna tala med dem.” – ”Nej, ingen är här.” Luren lades på.

– Jag ringde flera av dina vänner, men ingen var hemma. Vi satte oss till bords. En bil stannade. Jag sprang ut eftersom jag trodde det var du. Men det var fyra män, mycket unga. De marscherade rakt in och skrek: ”Vi skall söka genom huset!” – ”Har ni rätt till det? Visa mig tillståndet!”

– De hade inget. Jag sade att jag omedelbart skulle ringa Slánský och säkerhetsministern och begära hjälp. De väntade nog inte detta motstånd. Ringa fick jag inte, men de kom överens om att en av dem skulle hämta visitationsordern. De andra satte sig att vänta på soffan i hallen.

– Mina föräldrar var ju hos mig. Mamma blev skrämmd. Jag övertalade henne att gå till sitt rum och lägga sig. Pappa stannade. Han begrep inte vad det rörde sig om, men han höll modet uppe och försökte hjälpa oss.

– Under tiden kom Françoise tillbaka. Jag sade till henne att männen var från ministeriet och att du hade skickat dem. Hon anade ingenting utan gick upp för att lägga sig – sedan hon berättat in i detalj vad hon gjort hela dagen.

– Min far gick fram och tillbaka i vardagsrummet. Michel jollrade: ”Pappa, pappa!” Det var hans första ord. Han tultade fram till männen. De såg generade ut. Han klängde sig fast vid deras ben, pladdrade och skrattade. De frågade hur gammal han var. ”Tretton månader”, svarade jag. – ”Och kan gå så här bra! Men så lustigt att han alltid ropar på sin pappa!” Jag bjöd dem på kaffe, förklarade att min far var spanjor och gruvarbetare till yrket, och att han var gammal medlem av det franska partiet. De verkade imponerade av vår attityd. De blev hövliga och försökte undvika att verka påträngande.

– Tre timmar senare kom en ny bil och som en tornado en ny grupp av polisgorillor, minst fem stycken. Deras chef gav mig ett papper. Utan att vänta tills jag hunnit läsa knuffade han mig åt sidan och gav order om husundersökning. Den varade nästan hela natten. Jag lyckades få dem att hålla tyst i barnens rum. De små tittade upp men somnade om när jag lugnat dem. Hos mina föräldrar var de också och rotade igenom alla deras saker. Mamma låg och grät tyst. ”Ni uppför er lika gement som den nazistiska polisen mot mig och min man 1942!” sade jag till dem.

– Gruppen som kommit senare tog med sig dokument och personliga papper. De tre unga stannade. Min far och jag tillbringade natten utan sömn i deras sällskap. Jag försökte få fram en förklaring, men de visste bara att de hade sina order.

– På morgonen gav jag barnen frukost i köket som om ingenting hänt. De gick till skolan. Senare kom en säkerhetsman och hämtade sina kamrater. Innan de for förbjöd han mig att tala med någon om undersökningen och befalld mig att fara till arbetet som vanligt.

– Och ministeriets bil kom i vanlig tid. Chauffören verkade generad men sade ingenting. Innan jag gick använde jag direktlinjen och slog Širokýs nummer. Han blev pinsamt överraskad. Jag talade om att du blivit arresterad och krävde att han skulle ta emot mig omedelbart. Han lovade ge mig tid morgonen därpå.

– Jag försökte ringa till Geminder. Hans sekreterare svarade. Geminder var upptagen och kunde inte komma till apparaten. Det svaret fick jag varje gång. Slánský intog samma hållning. Jag begrep mycket väl ... Dagen därpå fick jag verkligen träffa Široký. Han påstod att han blivit mest överraskad av alla. Jag berättade om din oro och frågade varför han inte tagit emot dig när du ville lägga in om avsked. Han spelade överraskad: ”Har han försökt träffa mig? Det visste jag inte!”

– Han påstod att han hade skaffat informationer så snart jag hade ringt dagen före. Jag behövde inte alls var orolig. Du var inte arresterad, bara isolerad för den tid som behövdes till en undersökning som du måste hjälpa partiet med. Jag sade att du borde ha fått behandling för dina lungor. Han försäkrade att du fick all den vård som du behövde ... Till sist sade han att bilen och chauffören skulle stå till min disposition som förut. Samtalet gav mig verkligen en smula hopp.

– När jag gick därifrån träffade jag Hajdu. Han verkade mycket orolig och frågade vad som egentligen stod på. Jag upprepade Širokýs ord. Han blev lättad och sade mycket vänligt att han var beredd att hjälpa mig på alla sätt.

– Jag gick till ministeriet varje dag. Ingen anade något. På onsdagen kom en annan chaufför med en gammal Skoda och sade att han skulle ersätta den förre. Jag antog att han var polis, men det spelade ingen roll.

Han följde mig överallt under mer än två månader även vid den allra kortaste tripp – ända till den dag då han talade om att ministeriets partigrupp hade uteslutit dig ...

Efter samtalet med Široký skickade Lise ett brev till partiledningen. Jag lärde inte känna innehållet förrän efter rehabiliteringen. Brevet är daterat den 30 januari 1951:

”Till Partiets sekretariat, kamrat Slánský personligen.

Värderade kamrater!

Jag går för närvarande igenom en svår prövning, utan tvivel den värsta i mitt liv, som dock inte har varit ombonat. Som medlem av partiet och den kommunistiska ungdomsrörelsen sedan 1931 är jag stolt över att kunna säga att jag alltid ägt partiets förtroende. Min självbiografi finns hos kadersektionen, varför jag inte tänker upprepa den här.

Förra söndagen sökte säkerhetstjänsten igenom vår bostad två gånger med två olika grupper. De betedde sig som om de haft att göra med partifinder, med fascister. Jag sade till dem att min make inte hade sitt kontor hemma. Han arbetade verkligen aldrig här, för att slippa transportera handlingarna från ministeriet. Det var alltså mina personliga papper, saker som tillhör mina föräldrar och mina barn, som genomsöktes. Det var brev, uppsatser, dokument, korrespondens som jag bevarat från kriget, då både jag och min man satt internerade i Frankrike, brev som vi på den tiden skickade till våra föräldrar och som de kärleksfullt bevarat. Resväskan och de dokument och papper som bars bort av säkerhetsmännen tillhör mig och mina barn, så när som på några identitetshandlingar som är min makes.

Jag fick samtidigt till min bestörtning höra att han blivit arresterad. Kamrat Široký sade i går att man inte skulle använda det ordet, men alla de yttre tecknen finns ju.

Jag upprepar att jag känner en enorm bestörtning. Jag hyser obegränsat förtroende för min man. Hur skulle jag kunna utan sorg se honom lida under en sådan prövning? Är inte detta det svåraste som finns – att få veta att ens parti inte längre hyser förtroende för en?

Men det är också med det djupaste lugn som jag väntar mig att missförståndet klaras upp. Jag har levt sida vid sida med Gérard i mer än femton år. Vi har tillsammans upplevt många svårigheter. Han uppträdde alltid som en sann kommunist både under spanienkriget, Frankrikes ockupation, i fängelserna och i Hitlers läger.

Överallt där han arbetade vann han både partiets och kamraternas förtroende. Min tillit för hans politiska uppriktighet är absolut. Hängivenheten till partiet har varit ledtråden genom hela hans liv. Jag säger detta rättframt och lidelsefritt. Jag är inte förblindad av kärlek. Jag bedömer min make som kommunist och är väl medveten om både hans goda egenskaper och hans fel. Kamrat Široký förklarade att Gérard inte är arresterad utan bara isolerad för att hjälpa till att reda ut några högst allvarliga problem.

Jag har varit medlem av partiet länge nog för att veta att partiet äger rätt att känna sina medlemmar, och att det när som helst kan begära utredning om deras handlingar och liv. Ingen står över denna regel. Finns det problem, som Gérard måste klara upp, inser jag att det är hans plikt att göra detta.

Men även då jag uttrycker denna insikt, anser jag de metoder som har använts förkastliga. Inget i vårt beteende rättfärdigade en sådan behandling. Jag försäkrar att jag inte skulle ha kommit med formella invändningar om kamraterna hövligt hade bett oss att få kontrollera vad som fanns i vårt hem. Men att finna sig i sådana här metoder utan protest är helt uteslutet.

För två år sedan skulle Gérard lämna säkerhetstjänsten en förklaring beträffande sin tillfälliga förbindelse med Field. Kadersektionen har aldrig gått med på att diskutera denna fråga för att äntligen sätta punkt. Detta är också enligt min åsikt fel. Om partiet har rätt till insyn i medlemmarnas liv, har det samtidigt plikten att undersöka deras problem och uttala sig. Gérard har lidit svårt av partiets attityd gentemot honom.

Jag är säker på att han även nu är lugn och modig, att han söker hjälpa till med allt som ännu kan vara oklart. Även i detta handlar han som en medveten kommunist. Han knäcks inte av de metoder som används mot oss och som hade skakat varje annan människa.

Jag påpekar i förbigående att jag, trots att jag insisterat på att få tala med någon av säkerhetstjänstens ledare för att få en förklaring, har stött emot idel osynliga väggar.

Det är endast mitt förtroende för Gérard som dikterar mitt beteende, då jag för alla på mitt arbete och i min omgivning döljer vilken tragedi jag upplever. Jag är övertygad om att min make skall återvända till oss, och jag anser att dessa händelser inte bör bli kända, så att partiets anseende skadas. Jag ber samtidigt partiets ledning att å sin sida vidtaga alla åtgärder för att denna historia skall klaras upp så snabbt som möjligt.

Med kommunistisk hälsning.

Lise Ricol–London.”

Det var också först efter min befrielse jag fick läsa breven som min hustru och min dotter skrev fyra dagar efter arresteringen:

”Den första februari 1951, klockan 22.00.

Min Gérard!

I dag är det din födelsedag. Jag är övertygad om att du tänker lika intensivt på oss som vi på dig. Jag saknar dig mycket, men jag väntar med ro. Jag är lugn därför att jag är kommunist och för att jag är säker på dig. ‘Man kan aldrig bränna sanningen och inte dränka den i brunnar’, säger ett ryskt ordspråk. Sanningen segrar alltid, och detta framför allt inom partiet.

Min Gérard, känner du hur nära jag är i mina tankar? Jag lämnar dig aldrig, men jag är inte ledsen. Jag leker med barnen. Jag arbetar. Jag har ett oändligt förtroende för dig och på samma sätt för

partiet. Jag hade naturligtvis gärna sluppit denna prövning, men vi som är gamla kommunister måste möta svårigheterna med mod och kämpa för att övervinna dem.

Detta är vad jag ville säga dig i kväll, Gérard. Jag väntar med tillit. Jag älskar dig.

Din Lise.”

Françoises brev lydde:

”Min kära lilla pappa!

Jag skriver detta för att önska dig en lycklig födelsedag och för att säga hur mycket jag tänker på dig medan du är borta. Jag är så glad att jag just på din födelsedag kan tala om för dig att jag fick fina betyg i skolan och att jag hoppas att snart få pionjär-schalen. Och jag tänker på hur glad du ska bli när jag kommer hem med schalen, som du så många gånger önskat att jag hade om halsen. Gérard fick också rätt skapliga betyg. Han säger så malligt: ‘När pappa kommer hem blir han säkert belåten med mig och låter mig åka till Sovjet och studera!’ Vi tänker ofta på dig, i dag mer än någonsin. Det var med minnet av dig vi gick till bords. Vi tänkte alla: ‘Om pappa var här ...’ Mamma sade att du kommer om en vecka och att vi ska fira din födelsedag då istället. Från och med i dag har vi ferier och det är vi mycket glada för. Michel kan spela fotboll och klättra upp på stolar. Mamma har klippt honom ‘en chien’, så nu ser han riktigt ut som en flicka. I morgon går jag nog med Pépé och ser filmen ‘En stor medborgare’. Den handlar om en del av Kirovs liv. I skolan har lärarna blivit väldigt stränga. Det är väldigt lessamt, för man kan inte alls prata med sina bänkggrannar. Mamma har läst färdigt ‘Långt från Moskva’ och jag skall just börja. Självt har jag läst ‘Oleg Kotchevois liv’. Han var en av de unga gardets kommissarier. Jag hoppas att du är frisk som vi. Nu slutar jag brevet och skall gå och lägga mig.

Från din flicka, som älskar dig.

Françoise.”

Andra delen: Ruzyň

1

Ingen berättar i vilket fängelse jag hamnat. Flygplansbullret, min enda ledtråd, får mig att tro att jag är tillbaka i Ruzyň. (Där tillbringade jag totalt 27 månader i absolut isolering. Jag såg bara vakter och inkvisitorer. De flyttade mig aldrig mellan cell och förhörtrum utan ögonbindel.)

Min cell är liten. Ett fönster med matta rutor öppnas några minuter varje dag. Då ställs jag vid den motsatta väggen. De gånger jag slipper stå med ansiktet mot muren ser jag topparna av två popplar avteckna sig mot himlen. (När jag senare kom till det nya fängelset förlorade jag även denna underhållning. Ventilationen var automatisk. Inga fönster behövde öppnas.)

Mellan förhören är min cell som ett skyddsrum. Ljud från livet utanför tränger in – avlägsna röster, hundskall, sparvarnas kvitter, trastsång, ibland begravningsmusik eftersom cellen förmodligen vetter mot kyrkogården i Ruzyň.

Ett smalt bord av trä, två pallar kedjade till väggen, madrassen fylld med halm, latrinhållet i ett hörn – detta är som det brukar. Jag lär mig att beräkna tiden efter solstrålar och skuggor och så småningom att identifiera alla ljud i fängelset. Än en gång i mitt liv är jag isolerad, men isolerad som aldrig tidigare, i oanad ensamhet, övervakad som aldrig förr. När jag får sova skall madrassen ligga mittför gluggen i dörren. Taklampan är tänd hela natten. Ljuset faller rakt mot mina ögon. Det är kallt. Dräkten värmer inte alls. På kvällen måste jag pedantiskt vika ihop den på pallan. Om vakten kommer på ett enda felaktigt veck jagar han upp mig för att vika den på nytt.

Den vänstra väggen vetter mot en cell där fångarna ofta byts ut. Några av dem försöker ta kontakt. De knackar morsetecken mot väggen, eller det alfabet som revolutionärerna en gång använde i tsartidens fångelser. Jag behärskar bara det sistnämnda och kan inte alltid svara på de anonyma nödropen. Jag avslöjar inte heller mitt namn eftersom jag inte vet vem jag har att göra med. Ett par gånger överraskas jag av vakten. Som straff måste jag klä av mig. Han spolar iskallt vatten över mig, tvingar mig att gymnastisera och att lägga ut och vika ihop min bädd flera gånger.

Ibland hörs våldsamma slag mot grannens dörr, hemska skrik, steg av flera vakter som rusar till. Det blir slagsmål. En kropp släpas iväg. Mannen stönar och kvider. Efter en stund förs han tillbaka. Jag uppfattar vakternas viskningar. De har satt på honom tvångströja för att få honom under den iskalla duschen. (Vissa fångar måste ha tvångströjan på tjugofyra och till och med fyrtioåtta timmar. Senare lärde jag också känna den sortens cell eller snarare håla.)

Jag får inga brev. Jag vet ingenting om det som händer utanför. Jag är isolerad med mig själv och mina tankar. Varje morgon kommer vakten med sin evinnerliga ramsa:

– Klagomål eller krav?

Jag vidhåller min önskan om sammanträffande med en representant för partiet. Jag begär också få skriva till centralkommittén.

Trots att maten är bättre här än i Koloděje är jag fortfarande hungrig. Man får ju så små portioner! En inkvisitor ser min blick mot hans smörgås.

– Är ni hungrig? Säger han. Men erkänn då! Så snart ni bekant får ni full portion!

Efter våldsamma diskussioner ger han mig en brödbit. Han är också från Ostrava.

Värst av allt är bristen på sömn, att ständigt stå under förhören och att gå i cellen.

Förhören blir längre. De kan börja på morgonen och sluta först vid fyra–femtiden dagen därpå. Medan utfrågarna vilar ut måste jag marschera i cellen tills jag hämtas ut igen. Det händer också att jag hämtas vid sängdags till nattlånga förhör. Efteråt måste jag genast börja gå igen – väckarklockan har redan skrällt genom korridorerna när jag kommer tillbaka till cellen.

När de tillåter mig att sova de fyra timmar jag har teoretisk ”rätt” till, måste jag ligga på rygg med armarna sträckta längs kroppen, utanför filtarna. Om jag vänder mig i sömnen eller stoppar en arm under filten kommer vakten. Jag måste vika samman bädden och gymnastisera. Han tvingar mig att klä av mig och stjalper vatten över mig. Jag måste gå en stund. Efter allt detta kan jag lägga mig igen.

Det händer att dessa repressalier upprepas tre eller fyra gånger samma natt. Om jag själv inte är offret är det grannen. Vaktens skrik och slag väcker mig. I praktiken blir de fyra timmarna inte mer än en och en halv eller möjligen två.

Eftersom jag ofta förhörs 18 till 20 timmar utan uppehåll och alltid stående, börjar de låta mig ”sova ut” på morgnarna. Detta går till så här: ett förhör som började klockan nio på kvällen kan sluta vid fyratiden. Innan jag hunnit tillbaka till cellen och bäddat och klätt av mig blir klockan halv fem. En timme senare sker väckningen. Jag måste upp som alla de andra i fångelset, tvätta mig, städa cellen, vänta på morgonmålet, lämna tillbaka skål, handduk, tvålbit och tandborste.

06.45 lägger jag mig igen för att sova till klockan åtta. Men vilan avbryts ideligen.

07.15 kommer en vakt för att öppna fönstret och vädra.

07.30 hämtar en annan den dagliga rapporten om mina önskemål. 07.45 återvänder den förste för att stänga fönstret.

08.00 måste jag upp.

09.00 börjar nästa förhör ...

Andra dagar kommer jag tillbaka från förhöret klockan åtta. De vanliga morgonsysslorna tar sin tid. Jag lägger mig vid niotiden. Min sömn avbryts flera gånger. Halv tolv blir jag definitivt väckt. Jag får mat, tvingas gå, och snart kommer ännu ett förhör.

En tid ser rutinen ut så här: hela dagen måste jag gå i cellen. På kvällen somnar jag omedelbart. Vakten väcker mig, tar mig till förhörsrummet. Efter en eller två timmar förs jag tillbaka, somnar, väcks till nytt förhör. Hela nätter går på detta sätt.

Bristen på sömn under veckor och månader förklarar mina hallucinationer och anfall av förvirring. Jag behärskar inte längre min hjärna. Jag är rädd att bli sinnessjuk. Ibland är jag slö, helt apatisk. Jag rör mig och handlar som en robot.

Intet kan vara värre än denna ständiga brist på sömn! Jag arresterades flera gånger under den första republikens tid och i Frankrike under ockupationen. Jag var med om förhör som kallades brutala. Jag har lärt känna de värsta koncentrationslägren – Neue Bremme och Mauthausen. Men den tidens förolämpningar, hot, slag, hunger, törst var barnsliga lekar i jämförelse med denna organiserade sömnlöshet, denna helvetestortyr som berövar en alla tankar och gör en till ett djur, som endast har självbevarelsedriften kvar.

Samtidigt intensifieras de andra fysiska och psykiska påfrestningarna – som den oavbrutna marschen. Jag har varit med om den i ett gestapoläger i Neue Bremme i närheten av Sarrebruck. Metoden tillämpades inom ramen för den nazistiska utrotningspolitiken som uppmjukning av fångarna innan de transporterades till förintelselägren. Men för min del varade marschen bara 26 dagar. Här pågår den månad efter månad och blir särskilt besvärlig eftersom armarna måste hållas stramt utmed byxsömmarna. ”Tack vare” tofflorna, som för övrigt byts ut när sulan mjuknar, är mina fötter fulla med blåsor och sväller som om jag hade elefantiasis. Huden mellan tårna spricker. Sårnaderna fylls med var. När jag vill gå barfota får vakterna raseriutbrott. Denna tortyr blir lika fruktansvärd som handbojorna var.

En dag blir dock en vakt oroad när han ser mina fötter. Han skickar in en läkare. Denne undersöker mig i ett par sekunder. Därefter ordinerar han urindrivande medel.

Efter sex månader är mina fötter i ett sådant tillstånd att en inkvisitor ett par gånger låter mig sitta en stund.

Trots att jag begär läkarvård får jag ingen. Två dagar i följd spottar jag blod. När man beslutat föra mig till ett sjukhus förklarar Smola:

– Tro inte att vi gör det för er skull. Ni ska bara hållas vid liv över processen, så ni orkar gå själv till galgen.

Doktorn konstaterar att det inte längre finns någon pneumothorax. Han försöker återställa den men lyckas bara delvis. Den nedre hälften av mina lungor förblir sammanklibbade. Dessutom har jag en lungsäcksinflammation med utgjutningar.

Förhören skärps. Jag skall göras till chef för ”den trotskistiska sammansvärjningen” i Tjeckoslovakien.

Varje nytt förhör innebär nya anklagelser. Man presenterar nya ”erkännanden” av de fängslade. Efter Závodský bekänner Dora Kleinova, Svoboda, Holdoš Hromádsko, Pavlik, Feigl, Spirk, Nekvasil och ännu fler.

Varje ny bikt innehåller värre anklagelser än de föregående och även förvirrande halv-sanningar, det enda slags lögnery som inte kan vederläggas. (Senare fick jag veta att hela Vales' protokoll skrevs av inkvisitorerna och att han inte hade någon aning om innehållet. Och detta var inte den enda mystifikationen av den sorten.)

Säkerhetstjänsten och partiets organisationer samlar dussintals vittnesmål utanför murarna. Detta är svaret på partiets appell: Alla som känner oss måste hjälpas åt att avslöja förrädarna. Uppmaningen till angiveri åstadkommer den flodvåg av kollektivt hysteri, som måste till för att bereda vägen fram mot processen.

Från dag till dag växer högen med anklagelser på utfrågarnas bord. De visar dem älskvärt för mig för att öka min förvirring och låta mig förstå att vad jag än tar mig till så kommer jag inte undan. Många brevskrivare har låtit sig påverkas av hatartiklar och hetstal. Vardagliga episoder tolkas som brott. Somliga gör det för att kunna berömma sig av att ha hjälpt till att samla ris på kättarbålet, andra av feghet. Många skriver saker som de senare kommer att ångra. Men allt gör samma tjänst. Vare sig dessa angivelser gjordes i god eller dålig avsikt får de samma följder för oss.

Andra deltar aktivt i anloppet mot det nedlagda bytet och hittar helt enkelt på sådant som bör behaga våra åklagare. Fler än en startar sin karriär eller påskyndar den på det viset! Ambassadtjänstemän och partifunktionärer diktar hela romaner även då de knappast känner mig. Vissa gör det för att ta avstånd och skaffa en egen livförsäkring. Men somliga blir själva arresterade på grund av sina rapporter. Säkerhetstjänsten kommer till slutsatsen att vederbörandes personlighet stämmer med schablonen för en "anstiftare", och därmed har brevskrivarna själva försatt sig i ett läge där de snart måste komma med egna "bekännelser".

De flesta av dessa brev adresseras till centralkommittén. Man läser upp en del av dem, och jag får ännu fler i händerna. Ett har en anmärkning i marginalen: "Överlämnas till minister Kopřiva", och ännu en av annan hand: "Till kamrat Doubek".

På det sättet utnyttjar säkerhetstjänsten centralkommittén.

Jag kan inte förmå partiet att lyssna. Vanmakten känns fruktansvärd. Man vägrar att sätta upp ett protokoll med mina svar. I stället skriver inkvisitorerna långa rapporter till partiledningen: min vägran att underteckna bevisar vilken förhärdad fiende jag är.

(När jag träffade Vavro Hajdu efter processen – han arresterades något senare än jag – berättade han om ett samtal med Široký kort efter min häktning. På frågan: "Hur tar Gérard allt det här?" svarade Široký okonstlat: "Illa. Han intar en mycket dålig attityd." Felet på min attityd var alltså att jag framhöll min oskuld.)

Jag börjar för övrigt ana att inkvisitorerna är oroliga. Redan i Koloděje upplyste en av dem att de arbetade dag och natt. Då krävde centralkommitten underlag för en kommuniké över arresteringarna. Nu har en offentlig rättegång blivit politiskt nödvändig. Den sägs skola äga rum i maj eller juni.

– Situationen kräver att hela er brottsliga verksamhet avslöjas, säger Smola och tillfogar muntert: Det blir en stor process. Högsta Domstolen kommer att avslöja ert band inför hela arbetarklassen. Fattar ni vad det innebär? Högsta Domstolen kommer sannerligen inte att ge er några små presenter!

De börjar hota med lyckta dörrar:

– Ni får betala med huvudet även utan någon bekännelse. Enbart våra rapporter räcker för att fälla er.

En utfrågare säger:

– Vi informerar åklagaren. Det är också vi som informerar hela domstolen. Vi får er dom som vi vill ha den. Vår hållning gentemot er under processen blir densamma som er egen mot oss.

De skulle alltså kunna döma mig i fullkomlig tysthet! Då skulle ingen få veta att jag verkligen är oskyldig. Detta hot känns värre än alla andra, men det får ändå inte någon större effekt.

Även om mitt hopp minskar från dag till dag vägrar jag fortfarande tro att jag inte skulle få förklara mig. Varför skulle partiet dölja sådana brott? Det verkar orimligt. Och själva insikten om det orimliga i situationen hjälper mig att härda ut.

I slutet av maj hasplar en utfrågare ur sig just innan han går:

– När vi lade vantarna på er hade vi ganska knappa informationer om er fientliga verksamhet. I dag vet vi allt. När ni har bestämt er för att erkänna, kommer ni inte att kunna säga ett enda ord som vi inte redan vet. Bredvid er verkar själve Rajk som en liten novis!

Alla försöker verkligen bevisa att vår ”grupp” har arbetat parallellt med ”Rajks grupp”. Alla bekännelser som mina häktade kamrater tvingats avlägga är ett slags repetition av processen mot Rajk och hans ”medbrottslingar”. Inkvisitorerna upprepar stereotyp de olika anklagelserna. Det är på det sättet vårt förflutna i Spanien och Frankrike målas upp.

Kan något stoppa denna helvetesmaskin?

Fyra månader har redan gått sedan jag fångades in av dess tentakler.

2

De som leder spelet i Ruzyň är mästare i att uppväcka skuldkänslor hos dem de arbetar med. Förhören igenom utnyttjar de det faktum att den anklagade inte vet vad han anklagas för. Han deklarerar sitt liv som en troende för sin biktfader. Han söker utan uppehåll orsaken till partiets missnöje. Finns den i privatlivet? I missförstånd eller reservationer inför något av partiets beslut? Utfrågarna behärskar konsten att begagna sig av varje tänkbar blotta. De upptäcker alla svagheter. De glömmet ingenting. De manipulerar begreppen objektivitet och subjektivitet för att driva offren till sammanbrott. Och deras ledare har erfarenhet, tid för eftertanke, perspektivet. De arbetar från avstånd genom utfrågarna. Människan som råkat i deras fälla upptäcker inte deras existens förrän efter lång tid. Gåttfullheten som höljer dem ökar också deras auktoritet och deras makt. De stegrar offrens ångest.

Dessa spelets ledare är de sovjetiska rådgivarna.

Jag återfann hos Kierkegaard vad jag upplevde: i sin ångest, inte för att verkligen vara skyldig utan för att misstänkas vara det, blir individen full av skuldkänslor.

Denna skuldmedvetenhet finns latent i varje individ. Den är en del av vårt samvete.

Vem kan påstå att han aldrig rodnat ända ut i öronen i sin skolbänk då läraren krävde att den som begått en liten försyndelse skulle erkänna?

Vem har inte känt obehag vid blotta åsynen av tullmannen då han skulle passera en gräns, även om han inte haft med sig något förbjudet?

Vem har inte undrat: ”Vad har jag nu ställt till?” när en polis närmar sig, och detta redan innan denne sagt ett ord!?

Vilken av våra kamrater i det illegala arbetet har inte tänkt när han arresterades: ”Om jag hade följt anvisningarna bättre ... Om jag inte hade besökt min hustru eller min mor ... Om jag bara inte hade återvänt till min gamla gömma ... Om ... Om ... Om ...”

Vi praktiserade självkritiken, strävan mot perfektionen, för att lära oss att i oss själva söka grunden till vår otillräcklighet, felen, våra misslyckanden. Vi formades av denna drill utan en

aning om att de stalinistiska metoderna, det som skulle komma att kallas personkulten, utvecklade självkritiken till ett slags omedveten religionsutövning.

Men om vi reagerade på det sättet redan i frihet och kände denna oklara skuld gentemot det avgudade partiet, hur skulle vi då kunnat undgå den inför trycket av en arrestering som anbefallts av samma parti, godkänts av presidenten och legaliserats av sovjetiska ”rådgivare”?

Jag kände effekten av detta säkerhetstjänstens vapen på mig själv. I dag kan jag analysera dess mekanism. Då kunde jag det givetvis inte. Jag underkastade mig. Varje åtgärd och varje händelse måste värderas objektivt i protokollen. Senare värderade man den subjektivt. Det betydde: Eftersom jag haft kontakt med Field och Field avslöjats som spion, måste jag erkänna min objektiva skuld på grund av denna kontakt, även om jag subjektivt var helt ovetande om hans roll på den tiden. De betydde vidare: mina kamrater från Spanien bekände brott mot staten. Eftersom jag var deras ledare, var jag objektivt skyldig.

Temat om den objektiva skulden nöts in dag efter dag, natt efter natt, rapport för rapport.

Ett exempel: De förhör mig om ett ministermöte 1949 på Clementis’ tjänsterum med vice konseljpresidenten Dolansky, finansminister Kabel och handelsministern, Gregor. Som svar på en ansökan från regeringen i Pakistan beslöt dessa fyra ministrar att skicka dit en viss Havlicek såsom industriexpert. Denne var inte medlem av partiet, men ministrarna hoppades att få beställningar till vår industri genom honom. Clementis beordrade mig att organisera Havliceks resa. Jag gjorde detta. Jag kände honom inte på minsta sätt och såg honom inte ens.

Har han ”valt friheten” eller något i den stilen? Jag anklagas för att ha skickat en osäker man till Pakistan, en ”objektiv fiende”. Sakens subjektiva sida – att jag bara utfört en order – tas inte till protokollet. Min ”objektiva skuld” är det enda som noteras.

– Ni var ansvarig för utrikesdepartementets kaderavdelning när Brotan skickades till Schweiz och Kratochvil till Indien. Båda vägrade återvända. De begick alltså förräderi. Kan ni förneka att ni skickat förrädare till utlandet? Vad kallas en politik som går ut på att skicka förrädare till utlandet? Det är objektivt sett sabotage och förräderi!

Inkvisitorerna påstår till och med att alla informationer till utlänningar, även kommunister, är spionage enligt våra lagar – och detta även om upplysningarna stått att läsa i det officiella politiska organet ”Rudé Právo”.

– Ni samtalade med era franska gäster om situationen i vårt land. Hur kunde ni veta att det inte fanns spioner bland dem? Dessa samtal var alltså objektivt sett spionage.

En utfrågare lämnar en briljant förklaring av begreppet ”spionage”:

– Vi vet att Field naturligtvis inte presenterades för er som spion. Dessa typer arbetar inte på det sättet ... Han bad om upplysningar och ni gav dem – adressen till radiohuset i Prag, radiochefens namn – adressen till informationsministeriet och Adolf Hoffmeisters namn. Ni avslöjade att ni var redaktör för ”Parallèle”. Allt detta talade ni om för en spion. Objektivt sett innebär det att ni samarbetat med en spion, och så bedöms ert uppträdande enligt våra lagar ... Han fortsätter: Kände ni Field?

– Ja.

– Fortsatte ni umgåas med honom?

– Ja.

– Avslöjades Field som amerikansk spion?

– Ja.

– Hur kallar man förbindelser med en spion? Jo – spionage! Eller hur? Den som umgås med en spion är själv spion. Varför är ni ängslig för ord? Den som bakar bröd är väl bagare?

Jag försvarar mig våldsamt mot en sådan tolkning. De uppgifter jag gav Field var ju allmänt kända. Han hade kunnat slå upp adresserna i telefonkatalogen i Prag. Men utfrågaren svarar:

– Om en soldat avslöjar att kalibern på hans gevär är 7.92 så är det spionage även om det stått en detaljerad beskrivning av vapnet i pressen dagen innan!

Med en sådan tolkning, denna vrängning av fakta, kan allting användas efter behag. När de med den här sortens logik à la Ruzyň och med andra metoder en gång tvingat den anklagade att erkänna sig ”objektivt skyldig”, vänder de på skivan och börjar tala om hans ”subjektiva skuld”:

– Ni har erkänt att ni hade kontakter med Titos anhängare, att ni umgicks med Field, att ni saboterade utrikesministeriets kaderpolitik. Vågar ni påstå att hela denna serie fakta är en rad av tillfälligheter? Ni är varken naiv eller korkad. Ni har handlat på det sättet eftersom ni är en förrädare och ville skada partiet och regeringen ...

Med sådana metoder måste de oundvikligen finna episoder och handlingar i en människas förflutna som går att vantolka och förvränga. Vem som helst kan göras till spion, sabotör och trotskist. Varje form av lojal verksamhet kan ges skenet av tvivelaktighet.

Enbart upprepningarna skulle räcka för att göra en tokig. Till detta kommer ”rådgivarnas” förbluffande och helt vidriga frågor, som avslöjar deras okunnighet om livet i väst och deras vägran att lära sig förstå vare sig detta eller den politiska situationen. Allt vi gjort värderas och bedöms enligt de dagsaktuella normerna i Sovjet. Om jag lärt känna en jugoslavisk kommunist i Spanien 1937, skriver utfrågaren: ”Redan före kriget var jag omgiven av titoister såsom –.”

Sovjetagenternas förbindelseman säger en dag ordagrant:

– Vi måste se allt i ljuset av dagens händelser och inte enligt det förflutna. Hur skulle vi annars kunna åstadkomma någon process? Partiet behöver en process!

Då och då ändras taktiken:

– Eftersom partiet påstår att ni och er grupp är skyldiga måste ni erkänna!

Eller också:

– Som gammal, disciplinerad medlem av partiet måste ni underkasta er dess dom och erkänna i den riktning som fordras.

Chefen för Ruzyň, Doubek, uttrycker samma sak men mera poetiskt:

– Enda sättet för er att bevisa er trohet mot partiet är att vänja er vid dess sätt att bedöma händelser i det förgångna. Föreställ er partiet på ena sidan floden och er själv på den andra. Ni måste i vattnet för att återförenas med partiet. Det kalla vattnet får inte skrämma er ... Han sammanfattar: I varje fall kommer partiet att vinna. Går ni med på att agera i partiets intresse, lovar vi att lägga detta på minnet.

Jag svarar:

– Om jag är en så förtjänt medlem av partiet – vad gör jag då här? Om jag är trotskist, en fiende, hur kan ni då appellera till mina känslor som kommunist?

Man ställer sig slutligen frågan: När hjälper man partiet – när man hävdar sanningen genom att vägra erkänna brott som man aldrig begått? Inkvisitorerna svarar nej. Hjälper man partiet om man erkänner ditills oanade förbrytelser, som utfrågarna pådyvlar en? De säger ja. Men

som kommunist vet man att ett socialistiskt samhälle aldrig kan byggas på lögn. Kommunismen innebär ärlighet, sanning, uppriktighet. Det som sker här har ingenting att göra med den socialistiska humanismen.

Jag idisslar detta problem och stöter alltid på frågan vad som ledde Závodský att redan den första dagen erkänna allt vad de ville. Även om de utövade ett fruktansvärt tryck för att överbevisa honom om att jag var spion och att det varit tack vare hans hjälp som jag kunnat utöva min verksamhet och undgå arrestering, så kan det inte förklara hans totala sammanbrott.

Det var kanske avslöjandet av hans "förräderi" hos Gestapo, som bröt honom. Men inte ens detta räcker. Och jag förstår bättre inkvisitorns ord i Koloděje: "Závodský känner till säkerhetstjänstens funktioner." Han kände till avdelningen som dirigeras av de sovjetiska rådgivarna. Jag erinrar mig Pavels antydningar då vi talade om skuggningen av mig: De fick sina befogenheter över Závodskýs huvud. Denne kunde inte ha hyst några illusioner. Han visste att den anklagade förr eller senare börjar bekänna. Han fördrog att göra det i förskott. Han visste mycket mer än vi ...

En natt kallas Smola till telefonen. Han lämnar mig i korridoren med bindel för ögonen, bevakad av en utfrågare. Jag uppfattar ett dämpat samtal, känner igen Závodskýs röst. Han viskar:

- Vem är det?
- London.
- Vad han måste vara trött.
- Han får bara vad han förtjänar. Han är hårdfjällad. Men för honom är det i alla fall klippt.
- Vad väntar egentligen mig själv?
- Er kommer vi troligen att skicka till en kolchos i några år tills affären är glömd – fyra, fem eller så ...

När Smola använder Závodskýs "vittnesbörd" nästa gång svarar jag ursinnigt:

- Alla dessa lögnare fick ni ur honom genom att lova -. Jag upprepar vad jag fått höra i korridoren. Den dagen är jag vild, fullständigt utom mig av raseri. Jag säger vad jag anser om deras metoder. Smola rusar in i rummet bredvid och skäller ut – tror jag – utfrågaren som låtit mig höra för mycket.

(När jag blivit rehabiliterad träffade jag denne man och begärde en förklaring till Závodskýs erkännanden. Han svarade: Minister Kopřiva hade gett order om att Závodský skulle behandlas mildt i två månader, som en kamrat. Därefter ändrades ordern utan förklaring.)

De andras erkännanden tvingas fram med omänskliga metoder och under trycket av Závodskýs bikt. De skall bekräfta denna men innehåller också nya argument emot mig. Med utsökt skicklighet har utfrågarna t. ex. fått Svoboda att säga att han gett alla upplysningar om vår armé och att "London på så sätt kunde informera de västerländska imperialisterna" i min egenskap av "agent i den trotskistiska gruppen".

I denna bekännelse svarar ordet "kunde" på den machiavellistiska frågan: "Kunde han överlämna dessa upplysningar?" – "Ja, det kunde han ha gjort." Detta görs sedan till bevis för att jag verkligen gjort det.

Min långa exil innebär en lucka i deras verksamhetsberättelse. För att få den utfylld tvingar de Závodský att bekänna att han hållit mig underrättad per brev om gruppens verksamhet och skickade upplysningar, som kunde kallas för spioneri, och att jag instruerade honom i mina brev. Svoboda erkänner att Závodský dirigerade verksamheten men att jag var den egentlige

ledaren. Pavel säger att han 1944 i Frankrike fick mina instruktioner hur han skulle leda den fientliga verksamheten. Men 1944 satt jag i Mauthausen –!!

Kohoutek ersätter Smola. Han söker intensifiera min förvirring:

– Ser ni nu hur alla kastar sig över er som vargar!

Detta är säkerhetstjänstens sista vapen. På ett sataniskt vis vänder den oss mot varandra, väcker agg och personliga konflikter, göder och fördjupar dem. Vi blir lurade:

– Den och den har sagt si och så om er ...

– Har han sagt det, den djävulen – !?

– Det sade han – och ännu värre saker! Medan ni, arma fårskalle, vill skydda honom ...

Inkvisitorerna provocerar en härva av förtal, ur vilken de fiskar sina ”bevis”. De läser upp valda avsnitt. Jag hittar speglingar av de missförstånd som hetsade Hromádko mot Svoboda och Nekvasil, denne mot Závodský och Věra Kleinova mot Hromádko. Missuppfattningarna förstoras och förvrängs. Inkvisitorerna låter dem glida från det personliga till det politiska planet. Vad har de åstadkommit med dessa lojala kämpar?

Trycket mot mig betonas:

– Där ser ni vad för slags folk ni hade under er! Men sådan herre, sådan dräng!

Vart har den stridens solidaritet tagit vägen, som enade fångarna i kapitalistiska och nazistiska fängelser och var grunden för deras hjältemod inför polis, domstol och bödlar!

Jag minns den dystra fängelsegården i Poissy, september 1943, bland 80 politiska fångar, alla dömda till stränga straff. Beväpnad till tändarna väntade både Vichy-polisen och den tyska på att fängelsedirektionen skulle utlämna oss. I allmänhet gjorde man så med gisslan som skulle föras bort och skjutas. Vi väntade alla på detta slut. Vi sjöng Marseljäsen och Internationalen och ropade ”Leve Frankrike! Leve de Gaulle! Leve Röda armén! Leve Stalin!” De kamrater som hållits kvar i cellerna förenade sina röster med våra.

Plötsligt ropade någon mitt namn. Jag sökte bland människorna som klängde i gallren mot gården. I ett fönster upptäckte jag Laco Holdoš, gick närmare och hälsade i min tur. Han grät och ropade:

– Jag vill gå med er! Jag vill dö med er!

Detta var vårt fostbrödralag, vår trohet ända till graven.

Vad har de gjort oss till här i Ruzyň?

Fängelsekamraternas stympade uttalanden, dessa smädliga bikter fyllda med falska anklagelser, de kommer från ett band skurkar. Jag hatar dem som en ursinnig flock som förvandlat mig till det jagade djuret.

Splittringens vapen hanteras oerhört skickligt. De lyckas få Dora Kleinova emot mig. Závodský nämnde en episod ur hennes liv och påstod att han kände till den genom mig. Därefter fick de Dora att tro att jag hade gjort uttalandet. Hon vände sig mot mig eftersom hennes förtroende varit så stort, vänskapen så djup. Inkvisitorerna profiterade på hennes besvikelse och tvingade ur henne falska anklagelser mot mig. Efteråt vände de samma ord mot henne själv och fick henne att bekänna egen ”fientlig verksamhet”.

På detta sätt gör de envar anklagad till en varg mot de andra. Dessa infernaliska metoder resulterar i en serie falska dokument om ”förräderi” och ”skurkstreck”. Varje dag blir min dossier minst en ny anklagelse tjockare.

Varje dag dekoreras med ett nytt brott, alltid grövre än de föregående.

– Ni började inte 1947 med Noël Field. Ni praktiserade redan i Spanien. Vi kan bevisa hur –.

Denna gång har de formulerat beviset på följande sätt:

”Artur London gjorde det möjligt för Nationernas Förbunds internationella kommission att besöka de tjeckiska frivilliga i lägren, att samtala fritt med dem och narra dem att fylla i frågeformulär. På detta sätt bedrev han spioneri på internationell nivå.”

Jag minns dessa dagar på hösten 1938, då NF på den spanska regeringens förslag beslöt dra tillbaka alla utländska trupper från landet. För att kontrollera att detta beslut genomfördes av båda de stridande parterna fungerade en internationell kommission både på det territorium som erövrats av Franco och inom det republikanska området.

De frivilliga samlades i repatrieringsläger i Katalonien.

Sedan alla registrerats fick kommissionens medlemmar rättighet att samtala med var och en utan vittnen för att bli säkra på att de inte utsattes för påverkan. Viktigast var frågan vilket land vederbörande ville återvända till, särskilt för dem vilkas hemland blivit fascistiskt och som riskerade fängelse vid hemkomsten.

På den tiden var jag instruktör vid det spanska partiets centralkommitté. Som sådan tog jag emot en f. d. officer, vår landsman Smrčka, som blivit tolk vid den internationella kommissionen. Han varnade oss för den naivitet med vilken de frivilliga berättade hur de kommit till Spanien, och särskilt hur de avslöjade personer som arbetat inom olika hjälpkommittéer och medverkat vid rekryteringen och organiserandet av de frivilligas resor. Somliga hade t. o. m. skrivit ner dessa fakta i formulären.

Redan med tanke på den situation som uppstod i Tjeckoslovakien efter Münchenavtalet var detta allvarligt, och ännu värre på grund av att många av våra kamrater ville återvända hem för att fortsätta kampen mot Hitler. Tyskarna hade redan ockuperat Sudetlandet och var på väg att slå under sig hela Tjeckoslovakien.

Tack vare Smrčka lyckades vi få tillbaka dessa formulär. Vi instruerade våra kamrater att fylla i nya men utelämnat varje detalj som kunde skada antifascister och kommunister här hemma.

Min vänskap med Smrčka förvrängdes till bevis för att jag ”bedrivit internationellt spionage genom FN:s internationella kommission och genom Smrčka”.

Denne yrkesofficer kom också till Spanien som frivillig. Han blev förbindelseofficer vid 15:e brigadens stab. Somliga trodde att han arbetade för den tjeckoslovakiska underrättelsetjänsten. Det är möjligt. I varje fall höll han helt öppet kontakt med vår konsul i Barcelona. Men alla måste erkänna att hans uppträdande inom brigaderna var oförvitligt. Eftersom han kunde tala med soldaterna vann han deras stora bevägenhet. Hans mod väckte beundran och respekt. Under ett anfall blev den politiske kommissarien sårad framför en fientlig skyttegrav. Alla försök att hjälpa honom misslyckades. Fascisterna öppnade spärrelsd så snart någon närmade sig.

Smrčka anmälde sig frivilligt för att söka rädda honom. Han ålade sig ända fram och släpade med risk för eget liv den sårade tillbaka.

Under striderna sårades han sju gånger. Han miste sitt ena öga ... Någon tid före krigets slut begav han sig till Frankrike.

År 1941 fick vi veta att han uppehållit sig i Belgien. Efter den tyska ockupationen försökte han fly som fripassagerare till Argentina men avvisades och måste olyckligtvis återvända till Belgien.

Efter krigsslutet fick vi veta att han avrättades av Gestapo 1943 eller 1944. Detta var alltså den man som de ansåg jag borde anklagas för att ha umgåtts med.

Utfrågarna gör sig lustiga över mina förklaringar:

– Ni spionerade alltså i Spanien med Smrčkas hjälp. Men det är inte allt. I samma ögonblick började ni också samarbeta med Field och den amerikanska underrättelsetjänsten!

Jag hade inte hört talas om Nog Field förrän jag fick det där rekommendationsbrevet från min vän Hervé före min resa till Schweiz 1947 ... De tvingar mig att hålla mun.

Dag och natt arbetar de i skift för att få mig att bekänna att jag blev furstligt honorerad av Field för det arbete jag utförde i Spanien för CIA. De påstår att Field skulle ha varit medlem av den internationella kommissionen.

Och så en ny anklagelse: jag är Titos agent. Konstruktionen baseras på min vänskap med några jugoslaver.

De tjeckoslovakiska frivilliga kämpade i blandade militära enheter, där det också fanns jugoslaver – 129:e tjecko-balkanska brigaden, bataljon Divisionario, 45:e divisionen och andra. Jugoslaver och tjecker hade naturligtvis daglig kontakt. De var tillsammans i skyttegravarna och på sjukhusen, i förläggningarna och senare i samma läger.

Eftersom varje jugoslav nu blivit detsamma som en titoist, anklagas givetvis varje f. d. frivillig för att ha umgåtts med titoister redan i Spanien och för att nu vara en av Titos agenter. Ett exempel: jag nämner Bojidar Maslaritch, den serbiska arbetarrörelsens veteran, en av det jugoslaviska partiets grundare och en av cheferna för Pavels brigad. Inkvisitorn skriver: ”Pavel stod redan i Spanien i förbindelse med titoisten Maslaritch.”

Jag samarbetade 1939-1940 med en representant för det jugoslaviska partiet i Paris, Kidric, nu minister i sitt hemland, av Sovjet kallad ”en av ledarna för det titoistiska bandet”. Mitt gamla titoistiska förräderi bevisas på så sätt mästerligt. Även om det på den tiden var fråga om att skaffa falska pass för Šverma och Široký, dvs. det tjeckoslovakiska partiets ledare i Frankrike.

Men detta är en annan historia, historien om min verksamhet inom MOI och den slutsats därav som de sovjetiska rådgivarna och utfrågarna drar.

3

Trots den omänskliga behandlingen, påtryckningarna och min fysiska svaghet fortfar jag att sätta mig på tvären.

Smola hotar:

– Inbilla er inte att ni kan vinna genom att trötta ut oss. Vi har gott om utfrågare. Vi slutar inte med förhören förrän vi fått ur er vad vi behöver eller ni självdör som en råtta!

En gång öppnar han ett paket med sylta och vitt bröd framför näsan på mig och tar fram två flaskor öl ur skåpet. Så börjar han äta. Jag försöker låta bli att se hur han tuggar.

– Är ni hungrig? frågar han. Vill ni ha att dricka?

Jag tror att han vill håna mig. Jag tiger. Då räcker han mig ett glas öl. Jag tar det tvekande, men sedan tömmer jag det i ett drag. Han ber mig sitta ner, bjuder på bröd och ett par bitar sylta:

– Ät bara! Han fortsätter: Om ni erkänner, herr London, så lovar jag att genast skriva till centralkommittén tillsammans med er. Partiet kommer att ta hänsyn till er långa och föredömliga verksamhet. Ni kan slippa ur klämman. Tänk på Merker och Leo Bauer i DDR.

Bägge var lika komprometterade som ni i affären Field, men de blev ändå inte arresterade utan bara degraderade. Det blir samma sak för er om ni erkänner och på det sättet bevisar att ni står på partiets sida. Nåå?

Jag svarar med munnen full:

– Det finns ingenting att erkänna eftersom jag inte är skyldig.

Han hoppar upp från stolen och rusar runt bordet, tar mig om halsen och i håret för att tvinga mig att ge ifrån mig vad jag har i munnen, skakar mig och vrålar:

– Skurk! Detta var vad ni ville – komma hit och festa! Men bekänna – sällan!

– Jag har ingenting att erkänna! Jag har krävt otaliga gånger att bli konfronterad med Field. Han sitter i Ungern. Det är alltså inte svårt!

Jag anhåller ju varje morgon att få skriva till centralkommittén och till Gottwald. Jag upprepar samma begäran för inkvisitorerna och för Smola. De svarar varje gång:

– Partiet kommer att säga som vi. Här är det vi som är partiet. Ni är en bandit. Partiet vill inte veta av er. Men köp er fri genom att erkänna, och partiet kommer att lyssna!

Men jag envisas dag efter dag. Den 3 mars tar de mig slutligen till ett rum, där Doubek och Smola väntar tillsammans med Kopřiva. Denne ryter:

– Vägrar du fortfarande att tala? Hur länge tänker du envisas?

– Ända sedan första dagen har jag bett om ett korrekt protokoll över mina svar på alla era förbannade frågor. Jag vägrar absolut att servera några lögner!

Kopřiva är rasande:

– Du ska erkänna på vems order du placerade alla trotskister och fiender från ditt band inom de olika länderna!

– Jag fattar inte vart ni vill komma. Jag har aldrig tagit order av någon annan än partiet.

Han avbryter vrålände:

– Du har sagt till Závodský att jag frågade ut dig om honom!

Jag vill förklara. Han tillåter det inte:

– Du ljuger som vanligt. Men vi ska knäcka dig. Med eller utan dina erkännanden gör vi av med dig. Inför rätten ska vi nog få fason på dig! Han ger dem order att föra mig till cellen. Vid dörren ser jag mig om:

– Låt mig åtminstone skicka min familj de pengar jag hade på mig när ni tog mig!

– När du har erkänt! svarar han med samma ursinne.

Tillbaka i Smolas rum säger denne:

– Nu har ni träffat partiet. Ni var varnad. Sade ministern ett enda ord som inte jag skulle ha kunnat säga? Han avslutar: Nu ska ni i buren för att ni var fräck nog att ställa krav på en minister innan ni ens har bekänt.

Jag hamnar i en betonglåda utan filter, utan madrass. Jag gissar rätt. Detta är cellen bredvid min.

Här är belöningen för mina ansträngningar att få tala med partiet om min envisa kamp att få fram sanningen om vad som görs i partiets namn ...

Jag går i absolut mörker men bländas av och till av skarpt sken från titthålet. Allt verkar meningslöst. Detta är slutet. Jag lägger mig ner. Vakten befaller mig att stiga upp. Jag rör mig inte. En annan vakt öser kallt vatten på mig. Jag rör mig inte. Båda försöker resa mig upp. Jag spelar död och sjunker ihop som en docka. De hotar med tvångströjan. Jag förblir orörlig på golvet. De går ut. Viskningarna dör bort. Jag ligger kvar, skakande av köld i mina våta kläder. Mötet med Kopřiva, säkerhetsminister och medlem av politbyrån, blev dödsstöten för mina illusioner.

Det är redan en fruktansvärd prövning för en kommunist att sitta fängslad i en socialistisk stat. Nu är jag dessutom säker på att partiet avgjort mitt öde. Jag är maktlös inför dess representanter. Detta parti har jag ägnat mitt liv. Denna regim har jag varit med om att hjälpa till makten under många år av försakelser och kamp. Med oändlig vanmakt och smärta förstår jag: bakom männen som pinar mig står ändå partiets ledning. Det är fasansfullt. Hur är något sådant möjligt? Vad är sanning? Var står partiet?

Inkvisitorerna har inte själva hittat på sina hotelser. Processen blir verklighet på det ena eller andra sättet. Jag har inte längre något hopp. Jag minns Lises ord strax efter rättegången mot Rajk:

– För en kommunistisk kvinna måste det vara fruktansvärt att en vacker dag få veta, att hon levt ihop med och till och med har barn med en man som plötsligt avslöjas som förrädare .

I dag – den dag då jag mötte Kopřiva – fyller min son Gérard åtta år. Han föddes den 3 april 1943 i fängelset La Roquette i Paris.

”I morse klockan sex föddes en pojke”, skrev Odette Duquet, som häktats tillsammans med Lise. ”Han är välskapt och mycket livaktig. Han började skrika medsamman – du skulle ha hört honom! Allt gick bra. Lise var så tapper och tänkte ständigt på dig. Man har fört båda på en bår till Baudelocque.”

Jag visste att hon ville föda i fängelset trots att det var emot reglerna. Hon hade sina goda skäl ...

Tre veckor tidigare hade hon fått smärtor. Fängseläkaren konstaterade början till förlossningsvärkar. Hon fördes omedelbart till sjukhus i ambulans under bevakning av motorcykelpoliser. David, chefen för den antiterroristiska brigaden, väntade vid porten. Medan läkaren prövade intagningsstillståndet och till och med när hon låg på undersökningsbordet förolämpade och hotade de henne, försökte utnyttja hennes tillstånd, platsen och omständigheterna för att pressa ur henne upplysningar som hon vägrat lämna.

Hon placerades i ett litet rum med galler för fönstren. Två poliser vaktade henne hela tiden, en vid sängen och den andre vid dörren. Värkarna upphörde. Hon begärde att få komma tillbaka till fängelset. Där skulle hon känna sig friare och tryggare. Senare upprepades samma färd – ambulans, poliser, motorcyklar – Baudelocque och tillbaka – men min son vägrade inträda i världen mellan två hitleristiska snutar.

När hon för tredje gången fick värkar teg hon inför läkaren. Med sina kamraters samtycke beslöt hon föda i fängelset. Odette lyckades bli intagen på sjukstugan samtidigt och var hos henne under den svåra stunden. Några icke-politiska fångar kunde skaffa lakan och handdukar från linneförrådet.

Barnet föddes tidigt på morgonen, medan nunnorna var i mässan. När de kom tillbaka hade de bara att förskrämda kalla dit läkaren. Denne infann sig lagom för att klippa av navelsträngen.

Lise hade hoppats få stanna med sin baby i gemenskapen hos sina vänner och den gamla nunnan av Jesusbarnets Heliga Kors, som hade gråtit så bittert varje gång hon sett Lise föras

bort. Det var lördag, den dag då besökare fick tala med fångarna genom en lucka. Lises föräldrar och vår dotter skulle komma. Lise hoppades få visa dem vår son, men det blev ingenting av detta. Bägge placerades under polisvakt på förlossningsavdelningen.

Min svärmor kom med ett besökstillstånd som signerats av åklagaren. Chefen för den anti-terroristiska speciella brigaden vägrade låta Lise uppleva den glädjen. Polismännen tillät henne inte ens ta emot väskan med babykläderna.

Den 15 april överfördes hon till Fresnesfängelset. I den stora, kalla registreringshallen måste hon vanmäktigt se på medan sköterskan, som hade följt henne dit, klädde av babyn för att ta tillbaka plaggen som tillhörde sjukhuset. Hon fick honom i famnen helt naken så när som på en navelbinda.

Detta var ett av de svåraste ögonblicken under hennes fängelsetid. Hon hade förtigit dessa detaljer och även andra övergrepp. Breven var glättiga, optimistiska. Hon klagade aldrig – men varje natt drömde hon hur hon skulle komma att känna i det ögonblick hon tvingades gå upp till galgen ...

Jag satt också i fängelse – på La Sante. Dödshotet var vår ständiga följeslagare. Men vad vårt liv hade varit vackert och rikt ...

Vi arresterades den 12 augusti 1942 sedan vi blivit angivna. Polisen var ute efter min hustru ända sedan en demonstration mitt på dagen den i samma månad på Avenue d'Orléans nära Denfert-Rochereau.

Stadens husväggar täcktes av kommandanturens plakat, som varnade befolkningen för det öde som väntade alla motståndsmän och deras anhöriga. Madeleine Marzin och FTPF-arna som blivit fast vid en demonstration på rue de Buci hade just dömts till döden. Tanks patrullerade på de stora gatorna för att göra befolkningen mjuk.

I denna atmosfär samlades den i augusti hundratals kvinnor, mobiliserade av kommitteer inom vilka Lise var en av ledarna. Många husmödrar köade framför den stora livsmedelsaffären Felix Potin i hörnet av rue Daguerre och Avenue d'Orléans. Trottoarerna fylldes av promenerande. FTPF – med uppdrag att svara för demonstranternas skydd – hade också anlant.

Klockan tre klättrade min fru upp på en disk och började tala. Hon kallade befolkningen till väpnad kamp mot ockupanterna och manade alla att vägra arbeta för den tyska krigsmaskinen. Flygblad fladdrade från alla håll. Man sjöng Marseljäsen och Internationalen. Två polismän med pistoler grep Lise. Hon lyckades ta sig loss och försvinna. FTPF-arna täckte hennes flykt. De sköt ner de båda poliserna samt en tysk officer som öppnat eld mot folkmassan. Flera sårades. En av demonstranterna dog. Vittnen kommenterade:

– Det var verkliga damernas riddare –!

Händelsen väckte uppmärksamhet över hela Frankrike. Brinon talade om ”megäran från rue Daguerre” i en varning till befolkningen via den press som samarbetade med tyskarna. Radion i London och Moskva nämnde demonstrationen i flera sändningar.

Efter häktningen höll de oss kvar i tio dagar hos den fruktansvärda Speciella brigaden. Förhören pågick dygnet om. Men Lise höll ut. Hon nekade inte ens. I stället demonstrerade hon sin stolthet:

– Jag gjorde bara min plikt som fransyska. Jag ångrar ingenting, och jag tar själv allt ansvar. Men de personer som arresterades samtidigt har inget med saken att göra. Min far och min vän är helt ovetande.

Frédéric Ricol arresterades senare än vi andra för att öka trycket mot henne. Vid konfrontationen spelade han häpen över ”dessa saker” om sin dotter. Samtidigt blinkade han åt henne för att ge henne mod.

Jag teg. De tog mina fingeravtryck men lyckades bara konstatera att jag uppträdde under falsk identitet. Trots slag och annan brutalitet fick polisen inte fram ett ord om min illegala verksamhet eller att jag var en f. d. frivillig från Spanien. Jag vidhöll att jag flytt till Frankrike när tyskarna ockuperade Prag. De fick inte ur mig ett enda namn, inte en enda uppgift som kunde hjälpa dem att nysta upp organisationen bakom demonstrationerna och arresteras någon mer. Lise anklagades som ansvarig för ”kuppen på rue Daguerre”, för mord och mordförsök, brottslig konspiration, kommunistisk terrorverksamhet!

Innan Speciella brigaden skickade mig till förvaring fick vi höra att Madeleine Marzin, vars dödsdom ändrats till livstids straffarbete, hade lyckats rymma under transporten till fängelset i Rennes. Min hustru triumferade öppet och skadeglatt. En av poliserna utbrast:

– Det löser inte era problem. Nu har ni ingen chans att klara skallen!

Vem har påstått att under sker bara en enda gång? När Lise kom till fängelset, märkte hon att hon väntade barn.

Ett år senare, den 16 juli 1943, ställdes hon inför en statlig domstol. Tack vare barnet hon födde tre månader tidigare slapp hon undan med livstids straffarbete.

Jag hade två månader dessförinnan blivit dömd till tio år och skickades som gisslan till Tyskland under beteckningen NN – Nuit et Brouillard – ”Natt och Dimma”, dvs. av ej fastställd identitet.

Men då var jag omgiven av kamrater. Jag hade partiet. Jag hoppades, och jag var stolt över vad jag uträttat. Nu äger jag ingenting utom min gränslösa misströstan.

4

Jag beslutar att begå självmord i stället för att låta mig hängas som förrädare.

Det är svårt att ta sitt liv i Ruzyň. Lika svårt som att få fram sanningen. Kapten Kohoutek säger:

– Om vi inte vidtog lämpliga åtgärder skulle de flesta försöka –.

Jag väljer alltså min enda möjlighet – att matstrejka. Ett antal dagar utan näring skulle kunna medföra återfall av turberkulosen, förhoppningsvis med en snabb död som följd. För att påskynda det hela ber jag vid två tillfällen om laxeringsmedel. Under 18 dagar existerar jag på enbart vatten.

Jag kastar maten försiktigt för att inte bli tagen på bar gärning. Men en dag är jag nära att förråda mig själv: eftersom det är svårt att uthärda den goda doften ur skålen, stjälp jag omedelbart min soppa i toaletten. Strax därpå kommer vakten:

– Var har ni gjort av maten? Ni kan inte ha hunnit äta!

Han undersöker toaletten men hittar inget. Jag hade hunnit spola.

Den tredje dagen får jag feber. Törsten plågar mig. Jag försöker dricka så lite som möjligt för att korta av tortyren. Men under ett förhör måste jag be om vatten. Tungan lyder inte längre. Den fyller upp munnen som en främmande klump. Orden blir obegripliga. Jag fruktar att inkvisitorerna skall ana något. De ser forskande på mig. Men jag får vatten utan restriktioner. Jag har en flaska vid fötterna och dricker ständigt. Jag magrar påtagbart. Byxorna vill inte längre sitta uppe. Jag blir svag, får yrsel. Läpparna spricker. På armar och händer börjar

venerna framträda som grova snören. Jag drömmer vaken om en fontän av vatten med hallonsaft i en vrå av cellen och andas in den berusande doften. Flera dagar förföljs jag av denna arom.

På den artonde dagen förhörs jag om Milan Reiman, en av konseljpresidentens medarbetare, arresterad för samröre med Field. Inkvisitorn säger:

– Hans självmord i fängelset bevisade att han hade åtskilligt på sitt samvete.

Denna anmärkning får mig att minnas Kopřivas tal inför centralkommittén 1950, då han bekantgjorde Reimans självmord med just de orden. Samma sak skulle hända mig! I stället för att rädda min ära som människa och kommunist genom att undgå process och dom, skulle mitt självmord räknas som bevis för att jag också har ”åtskilligt på mitt samvete”.

Jag beslutar börja äta på nytt för att återvinna krafterna och hålla mig uppe ända tills jag kommer inför domstolen och kan bevisa min oskuld och avslöja säkerhetstjänstens metoder. Tvärs igenom mitt tillstånd får jag orsak att leva och kämpa igen.

Ödets ironi! När jag beslutat leva blir jag dödssjuk av min första måltid!

Inkvisitorerna är högst medvetna om mitt tillstånd. Föreställningen att jag kunde glida dem ur händerna genom att dö tycks oroa dem. De vill gärna bevara huvuddelen av sina anklagelsekonstruktioner intakt. De larmar Smola. Han verkar också överraskad:

– Hur är det fatt? Ni ser underlig ut. Huvudet sitter ju som på en plockad kycklinghals ...

Jag skickas till doktor Sommer. Han sägs vara allt utom intresserad av fångarnas lidanden, men han kan inte dölja sin överraskning inför mitt tillstånd. Jag väger 51 kilo. Jag har alltså tappat 15. Han ordinerar kalcium-sprutor. Jag skall också få samma extraportioner som de tuberkulösa.

För att provocera Smola och utfrågarna kastar jag fram mitt självmordsförsök. Smola börjar väsnas:

– Skurk! Era barn är kanske utan mat – och ni sitter här och kastar bort den! Detta avslöjar verkligen vilken rutton typ ni är!

Han hotar med repressalier om jag skulle göra nya försök. Flera gånger röntgas jag sedan jag ätit. De vill övertyga sig om att jag verkligen fått maten i mig.

Doktor Sommers sköterska och en ny inkvisitor för mig en andra gång till sjukhuset för min pneumothorax. Läkaren frågar oroligt och undersöker mig länge. Inblåsningen blir svår. Han måste börja om flera gånger. Så tar han sköterskan med till ett annat rum och resonerar en god stund med henne.

På hemvägen glömmer inkvisitorn att sätta på bindeln. Vi åker samma väg som jag for till och från ministeriet. Vi kommer att passera mitt hem!

Jag ser plötsligt min svärfar komma med barnvagnen. Han går böjd, ser ledsen ut. Min son Michel håller fast i vagnen. Han har den lilla skära dräkt som Lise köpte i Paris. Hans stora, mörka ögon är vidöppna, uppsynen allvarsam som vanligt. Det var en snabb men upprörande syn. Jag börjar gråta.

Inkvisitorn frågar överraskat vad som hänt. Jag har svårt för att tala. När han fattar att jag just sett min lille son ger han mig en cigarett, ber mig lugna mig och sätter på bindeln.

– Det hade varit bättre om jag gjort det medsamma, säger han. Förhören har varit lindrigare under några dagar. Nu fortsätter de i den hårda stilen. Allt blir som det varit.

Jag fortsätter kämpa:

– Ni kan göra vad ni vill – mig får ni ändå inte att ge upp med era metoder! En som hette Yejev lät många kamrater bli skjutna, men till sist fick han själv smaka samma medicin. Här kommer också den dag, då de som organiserat det här får betala! I mitt raseri kastar jag även fram Koprivas namn, som jag avskytt sedan den 3 april.

Inkvisitorn, f. ö. från Ostrava, skrattar som åt ett gott skämt:

– Jag har sett andra, lika tjuriga som ni. En av dem blev dödsdömd. Efter domen kröp han på knäna för oss. I det ögonblicket hade han kunnat göra vad som helst för att ha erkänt och räddat sitt huvud. Det blir kanske med er som med honom. ”Statens slips” kommer att passa utmärkt, herr London...

(Senare fick jag veta att detta var Otto Ernest, sekreterare åt den slovakiske poeten Laco Novomesky, som för övrigt dömdes 1954 till tio års fängelse för ”nationalism”. Ernest begärde nåd. Säkerhetstjänsten utnyttjade hans bön och hans hopp och tvingade honom lösa sitt liv med alla slags uttalanden. Han fick nåd sedan han pressats som en citron ... Jag träffade honom på centralängelset i Leopoldov. Han beskrev sitt lidande. Det låg bortom det mänskligas gränser. Han begick självmord 1962, när han släpptes. Han hade ju varit dömd till döden. Genom sina ”bekännelser” hade han helt enkelt bara valt ögonblick och sätt att dö. Och allt detta i den socialistiska humanismens namn!)

Varje dag hotas jag med döden av Smola och hans grupp:

– För er finns inget annat slut än repet. Visa åtminstone era barn att ni gjorde er fri genom att bekänna innan ni dog!

Den 1 maj får jag skriva ett kort brev till Lise. Det är första gången. Jag vill framför allt bevisa att hon inte är hustru till någon förrädare eller spion. Men Smola skickar tillbaka brevet och låter utfrågarna riva sönder det framför näsan på mig: jag måste begränsa mig till frågor om familjens hälsa. Mannen tillfogar:

– Det är vi som avgör om ni är förrädare eller inte. Ni får inte tala med er fru ens vid domstolen. Om ni inte byter stil dömer vi er bakom lyckta dörrar. Vid en sådan process blir bara två av oss närvarande. Det blir dessa två som informerar er fru ...

De har tänkt på allt. Ingenting som kan bidra till vår vanära har de lämnat åt slumpen. Jag gör som de dödsdömda hos Gestapo när de skulle skriva sitt sista brev utan att veta om det kom fram:

”Min Lise!

Det är hela sexton år sedan vi kysste varandra för första gången. Jag tänker varje dag på det och på den långa tid som gått sedan dess och som visat mig vidden och djupet av din kärlek. Våra barn och våra föräldrars framtid beror nu helt på dig. Vore det inte bättre om ni återvände till Frankrike? Där finns ditt folk och ditt språk. Där kan du få ett bättre arbete. Genom din syster och din bror blir det lättare för dig att klara familjens uppehälle. Kanske kan någon inom partiet ge dig råd! Jag tror själv att detta blir den bästa lösningen. Men det är svårt att råda härifrån.

På återseende, min älskade! Till nästa brev!”

En tid senare visar Smola underskriften och en enda mening av svaret från Lise:

”Det är naturligtvis inte enkelt att förtjäna uppehållet åt sex personer, men med partiets hjälp klarar jag mig säkert.”

Han påstår att Lise förnekat mig och att hon vill skiljas. Sedan jag förlorat partiet skall jag också mista maka och barn! Medan jag fortsätter kämpa blir jag övergiven av alla dem jag älskar!

(De lämnade mig länge i denna tro. Vilken ångest för en som ännu mer än i friheten känner sina band med hustru, barn, med hela familjen!

Först efter min ”bekännelse” gav de mig breven från Lise. Jag upptäckte åter hur jag hade blivit fruktansvärt lurad.)

5

Efter kriget i Spanien blev jag de tjeckoslovakiska frivilligas representant vid Internationella kommittén för hjälp åt det republikanska Spanien. Detta skedde i samråd med det franska partiets centralkommitté och med Bruno Köhler, som då företrädde detta i Tjeckoslovakien. Jag anmodades också att bli politisk ledare för den tjeckoslovakiska gruppen inom MOI.

Jag påpekar åter att dessa initialer betyder Main d’OEuvre Immigré (invandrad arbetskraft) . Efter 1918, när utländska arbetare började ersätta de enorma krigsförlusterna, insåg partiet att dessa immigranter måste organiseras och grupperas för att skydda dem själva och gardera partiet mot ett eventuellt utnyttjande av dem mot det franska proletariatet. Så uppstod MOI. Fascismens tillkomst ökade invandrarströmmen med politiska flyktingar. När de frivilliga kom tillbaka från Spanien, accentuerades organisationens antifascistiska karaktär.

I detta läge blev jag en av ledarna. MOI var en fast grund, inte bara för hemligt motstånd utan också för den öppna, väpnade kampen.

När hela vårt land ockuperades av Hitler på våren 1939 förstärktes den tjeckoslovakiska partidelegationen med Viliam Široký och Jan Šverma. Till mina övriga förpliktelser kom att jag måste organisera denna delegation.

Clementis kom från Moskva i början av juli. Han skulle till USA, där den slovakiska gruppen var ganska stor, men arresterades av den franska polisen i september 1939, vid krigets början. Han släpptes och mobiliserades till den tjeckoslovakiska armén i Frankrike. I juni 1940 evakuerades han till England.

I oktober hyrde Lise i min svågerns namn en våning för Jan Šverma i samma hus där vi bodde i stadsdelen Ivry. Den första natten blåstes flyglarm. Vi förde Šverma till skyddsrummet. Bland hyresgästerna fanns många kamrater. Ingen kände Švermas identitet, men han var lycklig över att vara bland vänner efter veckor under jorden.

På Gottwalds order skulle delegationen resa till Moskva. Vi måste förse den med falska pass och alla visa. Jag vände mig till Kidric, som var ombud för det jugoslaviska partiet i Paris.

Šverma reste i slutet av året. Jag återsåg honom aldrig. Han dog 1944 under det slovakiska upproppet, där han stred tillsammans med bl. a. Slánský.

Široký åkte 1940. Jag hämtade honom på hans hotell vid rue du Cardinal Lemoine. Han spelade schack med vår vän Erwin Polak, aktiv medlem av den tjeckoslovakiska ungdomsrörelsen och en av ledarna för KIM. Båda var passionerade schackspelare. Trots att jag skyndade på dem, kom vår taxi till stationen i sista ögonblicket. Široký måste skena till tåget och hoppade ombord när det redan börjat rulla.

På grund av en tabelländring hamnade han på vägen mot Schweiz i stället för Italien. Dagen därpå var han tillbaka – på ett uruselt hotell. Följande dag åkte han för andra gången, men nu kom han fram utan missöden. I dag sitter hans vän Erwin Polak i cellen bredvid min. Han blev 1950 sekreterare för partiet i Slovakien.

Köhler borde ha farit tidigare, men när han fick sitt och sin hustrus pass vägrade han använda dem för att han ansåg dem vara så dåligt gjorda. Široký valde då att ta andra med sig: den som är rädd blir naturligtvis arresterad vid gränsen! De pass som Köhlers vägrade använda

övertogs av kamrat Ackerman, en av ledarna för det tyska partiet. Han och hans hustru kom till Moskva utan krångel. Men innan Köhlers nya pass blev färdigt, hann den franska polisen arresteras och internera honom.

Široký är nu vice konseljpresident, utrikesminister och ledare för det slovakiska partiet. Köhler har blivit kaderledare inom CC i stället för Kopřiva. När jag förhöras om mitt arbete i Frankrike vet dessa män mycket väl vad jag har gjort. De var själva med om att dirigera verksamheten. Jag underlättade inte bara deras arbete utan också själva deras liv i Paris. Hur har de det med samvetet? Hur orkar de tåla? Hur kan de låta bödlarna hantera oss så här?

Det gäller inte bara mig. Vårt inträde i den tjeckoslovakiska armén i Frankrike kallas nu ett brott. Det var dock den enda tänkbara lösningen. Och både Šverma, Široký och Köhler gick före med gott exempel och gav oss order. De flesta f. d. frivilliga gjorde på samma sätt och fick snabbt ledarebefattningar på grund av sina erfarenheter och sin beslutsamhet.

Laco Holdoš blev deras chef. Det var han som efter Frankrikes kapitulation, utan kontakt med Paris, samlade ett tiotal ledare för de f. d. frivilliga nära vägen Sigean–Portel för att överlägga om deras framtida insatser.

Efter att ha analyserat kapitulationens följder beslöt de att övergå till absolut illegalitet och blanda sig med befolkningen. Somliga planerade att återvända till Tjeckoslovakien för att fortsätta kampen. De direktiv som jag senare överlämnade visade att Laco Holdoš' beslut varit riktiga.

Det var naturligt att f. d. frivilliga blev ledare för de tjeckoslovakiska immigranterna och att flera av dem fick viktiga funktioner inom MOI, FTP eller TA – motståndsrörelsen inom ockupationsarmén.

Vichyregeringen vägrade att låta demobilisera zoo f. d. frivilliga. Den avsåg att internera dem och senare överlämna dem till tyskarna.

Laco Holdoš utnyttjade förvirringen som rådde i Agde. Han lyckades skaffa både demobiliseringsblanketter och stämplor. De mest utsatta f. d. spanienkämparna försåg han med en helt ny identitet. Senare lät den tjeckiska gruppen vid MOI skaffa sådana papper för andra grupper inom motståndsrörelsen. Men här i Ruzyň anklagas Laco som tjuv på grund av detta!

Jag har sagt tillräckligt för att förklara hur motståndsrörelsen betraktas av våra inkvisitorer. Kontakterna med de jugoslaviska frivilliga var naturligtvis de bästa, inte minst därför att vi förstod varandras språk. Vi hjälpte dem att framställa falska papper med den utrustning vi lyckades få ihop.

Det var genom min gamla väninna Erna Hackbart som vi hittade denna räddningsplanka i form av falska legitimationer, militärpass och ransoneringskort. Hon var medlem av det tyska partiet, Dimitrovs f. d. sekreterare. Hon lyckades fly när hon skulle dömas i Leipzig – rymde från sjukhuset där hon väntade på en ögonoperation.

Däremot saknade vi bostäder för våra kamrater. Partiet rådde oss att ta kontakt med jugoslaver, som bodde i en praktfull villa i en park i Louveciennes. Huset tillhörde en amerikansk familj som åkt till Rivieran och överlämnat det i hemhjälpens vård. Hon var kommunist och väninna till ledaren för den jugoslaviska gruppen. Vi kunde förse några av våra landsmän med bostad ända tills de reste hem.

Detta var fakta.

Så här bli fabuleringen i Ruzyň, uppbyggd kring ett ”vittnesbörd” avtvingat en f. d. frivillig, en invalid som fick bo hos våra vänner i Louveciennes:

”Tjeckiska och titoistiska frivilliga repatrierades med amerikanernas hjälp ...”

För att bygga ut detta utnyttjar man det faktum att en tysk garnison fanns i Louveciennes – som i alla ockuperade franska städer: ”Repatrieringen gjordes med Gestapos samtycke.”

Beviset:

”Villan låg mitt i en bebyggelse, där tyska officerare och Gestapos bodde. De hade mycket väl kunnat se folket som rörde sig där och kontrollera kom-och-gå-trafiken och känna igen dem som skulle skickas tillbaka till sina hemländer ...”

Så skriver nian historia i Ruzyň.

Ett av MOT: s uppdrag var att hjälpa ut alla frivilliga ur lägren, alla de som fortfarande satt internerade – invaliderna och de som ansågs ”farliga” av Vichy-regeringen.

Vi hade två möjligheter – att låta dem fly eller att komma ut legalt med visum för något annat land. Med ett sådant kunde de lämna lägret, bo någon tid i den icke ockuperade zonen och där förbereda övergången till det illegala livet.

Marseillegruppens ledning lyckades organisera flykten för några invalider från lägret i Argelès till Paris. Deras fysiska tillstånd tillät dem att välja mellan att stanna i Frankrike eller att återvända hem.

På det franska partiets order sattes alla invalider samt de politiska ledarna upp på listor. Avsikten var att skaffa dem visum till Sovjet. Laco Holdoš överlämnade den tjeckoslovakiska listan till sovjetambassaden. Jag lämnade personligen en kopia till partiledningen i Frankrike.

I Ruzyň fabricerades denna version av förloppet:

”London försökte skicka en del av sin trotskistiska grupp av f. d. frivilliga till Sovjet och på så sätt tillämpa de order han fått av USA:s underrättelsetjänst. Det franska kommunistpartiet skulle skaffa sovjetiska visa.”

Ledningen i Marseille uppehöll kontakten med de kamrater som internerats i Vernet. Från Paris skickade vi material och instruktioner mellan dubbla bottnar i resväskor.

Via denna kanal meddelade vi Pavel att han skulle söka visum till Mexiko, dit spanska republikaner och f. d. frivilliga var välkomna på den tiden. Gruppen i Marseille skulle vända sig till den mexikanska legationen och styrka hans ansökan.

Version à la Ruzyň:

”Jag ville skicka Pavel till Mexiko för att organisera en förbindelse med Fjärde internationalen.”

– Hur vågar ni förneka att ni var spion under kriget i Frankrike och hjälpte amerikanerna? Vem stödde er grupp i Marseille? Jo – YMCA genom agenterna Lowry och Dubina! Vad var YMCA? Jo – en täckorganisation för CIA! Era medbrottslingar från Marseille har alla erkänt att de fick hjälp från YMCA. Ni var deras chef, det har ni erkänt. Varför vill ni förneka att ni ledde en spiongrupp?

Efter 1939 behöll det tjeckoslovakiska konsulatet i Marseille sina förbindelser med exilregeringen i London, varifrån det fick instruktioner och finansiellt stöd. På så sätt blev Marseille centrum för de tjeckiska immigranterna i Frankrike. Efter sammanbrottet 1940 och landets delning förvandlades konsulatet till en hjälpporganisation för tjeckoslovakiska flyktingar. Här fick dessa bidrag, hjälp att söka arbete, hjälp med andra materiella problem och även med visa om de ville bege sig till något annat land.

Under en tre dagars resa till Marseille på hösten 1940 hörde jag av Laco Holdoš att gruppen av f. d. frivilliga också fick bidrag från hjälpkommittén. Jag tyckte att detta var helt normalt. Även om pengarna kom dels från England, dels från hjälpkommittén, som fungerade under YMCA:s beskydd – hur skulle det ha varit något brott att ta emot dem? Var det inte självklart att denna flyktinggrupp skulle få stöd som alla de andra?

Det förrådda Frankrike hade kapitulerat. Främmande trupper befann sig i landet. En sund människa spekulerade inte över påstådda band mellan YMCA och den amerikanska imperialismen. Man tänkte enbart på det bästa sättet att fortsätta kampen mot Hitler. Den främsta fienden var Nazityskland, ockupationstrupperna och samarbetsregeringen i Vichy och inte framtidens reaktionära USA med Allen Dulles och senator McCarthy!

Förgäves säger jag detta – upprepar det tio gånger, tjugo gånger. Ingenting hjälper: här ser de det viktigaste beviset för den ”trotskistiska gruppens spionverksamhet i Frankrike under kriget”.

De förstärker anklagelsen med protokoll över Spirk, Závodský och Holdoš och påstår att ”under sin resa till Marseille 1940 sammanträffade London med spionen Lowry i Vichy för att i detalj diskutera repatrieringsproblemen”. De drar följande slutsatser:

– Ni ljög när ni påstod att den illegala repatrieringen av f. d. frivilliga utfördes på det franska partiets befallning i samråd med Komintern. Ordern kom från USA:s underrättelsetjänst och från Gestapo. I vilket syfte? Framför allt för att avslöja det tjeckoslovakiska partiet men också för att sprida USA:s agenter över Centraleuropa!

En dag gör jag en inkvisitor rasande genom att säga att jag gjorde fel då jag underlät att konsultera den berömda Nostradamus. Hans spådomar borde ha gett oss en ide om de politiska förändringarna i Östeuropa efter 1945 och 1948. Han hade säkert varnat mig för det öde som väntade mig 1951.

Jag upprepar orsaker och omständigheter kring alla dessa uppgifter. Jag åberopar det franska partiets ord, men allt är som att tala i luften.

I december 1940 började de f. d. frivilliga återvända till Paris från marseilleregionen. Deras lösenord gav dem tillträde till två lägenheter som innehades av ett par mycket hängivna kamrater, Nelly Stefkova och Věra Hromádkova. När vi ansåg dem klara att fortsätta, registrerades de hos arbetsförmedlingen, som rekryterade folk till det stortyska riket. Papperen som vi gav dem var vattentäta. En läkarundersökning var den enda kontroll de behövde gå igenom innan de fick arbete.

I Tyskland måste de utnyttja första bästa tillfälle att ta sig till protektoratet Böhmen-Mähren. När de kom fram skulle de omedelbart kontakta partiet. Lyckades de inte lokalisera isolerade kommunister eller antifascister och likasinnade, skulle de på egen hand organisera sabotageverksamhet och eventuellt ansluta sig till någon partisangrupp.

De som ansåg att de inte kunde återvända till protektoratet fick återvända till Frankrike under sin första legala permission för att bli medlemmar av FTPF.

I början av 1941 hade nästan alla kommunister från Marseille återvänt hem på det sättet. De skickade ett vanligt intetsägande vykort som besked. Från det ögonblicket var våra förbindelser med dem helt avbrutna.

Vid samma tid installerades den tjeckoslovakiska regeringskommissionen i Paris. Den gav oss möjlighet att skapa en ny väg för våra slovakiska kamrater, som alltjämt satt internerade.

Tillsammans med några så kallade ekonomiska emigranter, som repatrierades med sina familjer, kom de tillbaka till Bratislava utan svårigheter. På samma sätt skickade vi tjecker,

ungrare, rumäner, jugoslaver – och alltid med slovakiska papper. Från Slovakien var det lättare för dem att fortsätta hem. Bland slovakerna fanns en del judar. Inom partiet gjordes ingen skillnad mellan dem och icke-judar. De bad själva att få åka hem. De hade blivit förolämpade om vi vägrat hjälpa dem, de skulle ha känt sig förnedrade och diskriminerade. Vi gav dem till Frankrike utvandrade slovakers identitet. Dessa gick igenom läkarundersökning och alla andra formaliteter i deras ställe.

Nu anklagas jag för att ha skickat judar rakt i vargens gap i Slovakien – och detta av samma män som tog emot mig i Koloděje med antisemitiska skällsord och beklagade att Hitler inte hunnit slutföra sitt utrotningsverk.

För att rädda de kamrater, som fortfarande satt internerade i Vernet, rådde vi dem att skriva in sig hos den tyska arbetsförmedlingen. Den fungerade även i lägren. Vi skulle sedan hjälpa dem att fly och slussa in dem i motståndsarbetet. Den första transporten passerade Paris 1941 och var förlagd på kasernerna i Tourelles.

Vi lyckades hjälpa alla våra tjeckoslovakiska kamrater och komma undan. Bland dem fanns Neuer, Hromádko, Stern, Bukaček och Klečan och många andra, och dessutom rumäner, ungrare och jugoslaver – sammanlagt ett fyrtiotal. De flesta lämnade sedan Frankrike. Återstoden anslöt sig till motståndsrörelsen.

På den tiden anade jag inte att denna verksamhet skulle förvanskas till den mest ohyggliga anklagelse.

6

Efter fem månaders förhör begriper jag att inte ens de största uppoftningar inom motståndsrörelsen skyddar en mot utfrågarnas anklagelser. De angriper Sirotek, som skalperades av Gestapo. Vejrosta svalde cyankalium, men hans minne skonades inte, och inte heller Kuna, Honek, Formanek och Marsalek vilka giljotinerades, eller Grünbaum som stupade under upproret i Warschavas ghetto. Hur skulle vi då kunna klara oss, vi som återvände levande från utrotningslägren!

En vacker dag kastar de fram anklagelsen, som är kronan på hela detta vidriga verk jag sett konstrueras under så lång tid: av repatrieringens organisation drar de slutsatsen att jag angett partiets hela underjordiska centralkommitté till Gestapo. Bland dem jag förrått skulle Fučík och Černý befinna sig. Varken mer eller mindre.

Denna nedrighet drabbar mig hårdast. Dessutom kände jag ju båda två i Moskva på trettio-talet. Fučík kom tillbaka skäggig och brunbränd från Centralasien och gjorde ett av sina berömda reportage om Sovjetunionen. Under våra gemensamma kvällar fick jag höra honom återge sina intryck. Med Černý skickades jag till Gorkij och till det autonoma distriktet Tchuvacha, vars ungdomsorganisation stod i kontakt med den tjeckiska. Jag återsåg honom i Spanien 1938. Han var först kommissarie för bataljon Dimitrov men blev allvarligt sårad i bröstet. När han hämtat sig blev han ledare för den tjeckoslovakiska kadersektionen i högkvarteret i Albacete. Under flera månader delade vi bostad med Klivar, som då var partiets representant i Spanien. Vi träffades i Barcelona vid slutet av kriget. Černý for till Belgien och återvände därifrån hem på egen hand.

De anklagar mig nu för att ha förrått dem. Jag skulle ha passat på när Klečan repatrierades. Denne satt internerad i Vernet. Han hade varit ungdomsledare i Kladno. Under striderna i Spanien skötte han sig utmärkt. Han betraktades emellertid som odisciplinerad. Vi rådde honom därför att inte uppsöka partiet utan i stället söka skapa en motståndsrörelse på egen hand. När vi gjorde förteckningen över de kamrater som skulle repatrieras, upprepade vi detta

förslag, men det var naturligtvis partiets sak att fatta beslutet. Černý, som kände till Klečan från Spanien, tog med honom i centralkommittén.

Klečan blev tillsammans med Černý och Fučík offer för den tragiska razzia som krossade hela partiledningen. Fučík berättade i sin bok "Med repet runt halsen" hur Klečan torterades tills han började tala.

Detta är fakta.

Men "erkännanden" och "vittnesmål" gör gällande att jag gett Klečan order att avslöja partiledningen – som jag samtidigt förbjudit honom att kontakta! – för Gestapo.

Smola går ännu längre:

– Ni bär skulden för arresteringen av de repatrierade tjeckerna och slovakerna. Ni skickade dem medvetet och avsiktligt i döden!

Även på denna punkt har de fått fram behövliga "bekännelser".

Från och med nu överraskas jag inte av någonting. Inte ens då de gör mig ansvarig för hundratals judars död i Frankrike. Denna mödosamt utarbetade konstruktion stöds på en förordning av den franska hitlerpolisen att alla judar måste låta registrera sig. Partiet ägde då inte resurser att omedelbart ordna gömställen och skaffa fram falska papper. För att vinna tid gav partiet våra judiska kamrater rådet att antingen anmäla sig till registrering eller fly till den fria zonen.

Då gällde det bara en folkräkning. Senare hann partiet ge falska legitimationer åt alla motståndsmän och judar. När de senare måste bära den gula stjärnan, hade våra kamrater hunnit gå under jorden.

Det var jag som förmedlade dessa instruktioner. Min insats förfalskas nu och tolkas så här: "Artur London har skickat hundratals judar i döden." Som vanligt stärker de påståendet med Závodskýs bikt och de uttalanden som de tvingat Štefka och andra vittnen att göra.

Jag anklagas vidare för att ha velat utlämna Široký. Hans misstag på järnvägsstationen förebrås mig som en förbrytelse:

– Ni försökte förråda Široký till den franska polisen genom att narra honom på fel tåg. Detta bevisar att ni redan 1940 arbetade för denna polis.

Jag hävdar: Om detta varit min avsikt hade vi inte behövt vänta till hans avresa. Det hade varit mycket enklare att sätta fast honom i Paris. Och varför välja ett tåg till Schweiz, ett neutralt land, där ingenting kunde hända honom? Tog han för resten inte det rätta tåget ett par dagar senare?

Men Ruzyň står immunt mot all logik. Alla bevis vederläggs med halvsanningar och lögner.

Som jag redan nämnt satt Bruno Köhler och hans hustru internerade i Frankrike i början av 1940. Vid sammanbrottet befann de sig i Toulouse och flydde därifrån till Portugal för att vänta på visum till USA. Alice Kohnová, nu arresterad tillsammans med oss, skulle skaffa dem detta.

Före deras avresa till Moskva över USA och Japan planerade partiets ledning att skicka mig till Lissabon för att hämta dem till Frankrike, där deras ryska visa väntade dem på sovjetambassaden i Vichy. Denna resa bedömdes emellertid som alltför riskabel; Planerna skrinslades. Genom, en kamrat som skulle emigrera till USA skickade jag Köhlers to 000 francs i en väska med dubbel botten. Denna summa betydde en avsevärd upppoffring för oss. Dessutom sände jag några exemplar av våra hemliga tidningar och en verksamhetsberättelse samt partiets förslag. Köhlers vägrade återvända. Från Portugal och senare från USA skrev de

till mig och föreslog att jag skulle emigrera till Sovjet. Jag avböjde. Min uppgift var att fortsätta kampen i Frankrike.

Affären Köhler leder till en ny anklagelse: jag är inte bara ansvarig för deras arrestering i Paris genom att jag gav dem oanvändbara pass. Jag sökte också locka dem tillbaka för att överlämna dem till Gestapo.

I Ruzyň görs jag alltså till både den franska polisens och tyskarnas agent.

Den första anklagelsen stöds på ”bevis”, som säger att polisens högkvarter i Paris innehade en fullständig lista över ”f. d. frivilliga internerade i läger”:

– Vi vet också att dessa listor hade kompletterats med noteringar om politisk hemvist och personliga karakteristika – ”kommunist”, ”socialist”, ”partilös”, ”trotskist”, ”depraverad” och så vidare. Er kumpan N. S. har erkänt att hon sett denna lista med egna ögon då hon ville få sitt uppehållstillstånd förlängt. Hon sade också att ni varit på samma ställe i samma ärende och att polisen bara kunnat få den från er eftersom ingen annan kunde ha denna kännedom om tjeckernas politiska och moraliska profil. Och som tack för dessa tjänster dömdes ni bara till tio år medan er hustru nätt och jämnt slapp undan döden.

Anklagelsen är vedervärdig och kan verka löjlig, men också denna har stöd i ”vittnesmål” som inkvisitorerna låter mig läsa. De är graverande. Den stora mängden konkreta detaljer gör dem otäckt trovärdiga. Men jag svarar:

– Den franska polisen hade inte alls behövt gå till mig för att få en sådan lista. En av lägerledningens uppgifter var just att skaffa inrikesministeriet sådana förteckningar så att flyktingar från lägren skulle upptäckas om de sökte uppehållstillstånd. Och vad hade polisen för orsak att visa dem för N. S., och varför gick hon inte omedelbart till det franska kommunistpartiet med informationen om mitt förräderi?

– Hon var trotskist liksom ni. Det har hon för resten redan erkänt.

– Men varför skulle den franska polisen arrestera mig 1942 i stället för att låta mig fortsätta som spion?

– De ville behålla er för viktigare uppgifter efter kriget, när den folkdemokratiska regeringen kommit till makten här hos oss. De ville bara ge er en martyrgloria och öka er prestige. Därför tyckte de det var klokast att använda er en tid och sedan arrestera er men samtidigt vidta åtgärder som garanterade att ni skulle överleva.

Min flykt från Mauthausen vid slutet av april 1945 i en av rödakorstransporterna tolkas enligt samma schema. Inkvisitorerna påstår:

– Otaliga dokument tyder på att samarbetet mellan de tyska och amerikanska underrättelse-tjänsterna existerade redan under kriget. Därför var det lätt för amerikanerna att genom Gestapo organisera er flykt. De ville få er till Frankrike på nytt så snabbt som möjligt för att ni skulle återuppta arbetet mot vår republik!

– Repatrieringen till Frankrike i rödakorstransporten skedde på beslut av lägrets internationella kommitté.

– Vad bevisar att dessa människor inte var gestapoagenter?

Alla mina argument studsar mot snarlika svar. Jag påpekar att jag misshandlades i Paris och placerades bland gisslan, att jag skickades till disciplinavdelningarna både i Neue Bremme och i Mauthausen, att jag fick min sjukdom i de tyska lägren och att jag var aktiv motståndsmän i både läger och fångelser.

– Redan det faktum att ni kom undan levande trots att ni är jude bevisar att vi har rätt! genmäler de.

Vad skulle det tjäna till att räkna upp alla skurkstreck som de tillvitar mig? Jag känner mig krossad under en pyramid av falska anklagelser. Dag och natt arbetar specialisterna för att göra mig till chef för den trotskistiska sammansvärjning som de fått i uppdrag att framställa för att sedan kunna avslöja den.

(Jag upptäckte i Ruzyń att de växlade förhörsmetoder beroende på vem de hade under ”behandling” inför den kommande processens rävspel. Genom samtal efter rättegången med dem som också kommit undan kom jag fram till följande gradering – Ledare, Medbrottslingar, passiva Hjälpare, Vittnen. Hård eller mildare behandling berodde delvis på ifall de förberedde en stor, offentlig rättegång eller bara en skenprocess. Min egenskap av ”ledare” kvalificerade mig för hårdast tänkbara förhör.)

Både mina arresterade kamrater och andra fångar utanför ”gruppen” samt fria vittnen pressas till uttalanden som skall bevisa den roll utfrågarnas uppdragsgivare önskar tillskriva mig.

Den primära taktiken går ut på att mina kamrater skall bekänna ”sin egen skuld”.

Ger detta inte snabbt resultat försöker inkvisitorerna få fram direkta beskyllningar. De påstår att partiet sitter inne med alla bevis. Den som går med på att säga det som önskas hjälper på ett föredömligt sätt partiet att ”avslöja fienden”. Säkerhetsmännen lovar att beredvilligheten skall spela en stor roll för vederbörandes eget öde.

Argumenten är effektiva. Kamraterna börjar tro att gruppledaren är orsak till deras olycka. Även om var och en är säker om sin egen oskuld, får mystifikationerna dem att tvivla på de andras. Envar börjar söka efter argument mot sina kamrater.

Förhørsledarna lovade också ”glömma” alla yttranden som kunde kompromettera den talande: ”Partiet kommer att minnas er goda vilja. Era ord ska bara användas under själva utredningen.” De som lät sig övertygas upptäckte naturligtvis en dag, alltför sent, att ingenting glömts. De ställdes själva inför rätta trots alla sina försök att ta tillbaka vad de påstått. Säkerhetstjänsten släppte aldrig sina offer.

Den hade alla trumf på hand – inte minst mot dem som brutits ner psykiskt och fysiskt. För att inte tala om dem som låtit sig övertygas! Jag har nämnt mina egna skuldkänslor. Jag skulle senare träffa kamrater, som till och med efter processkomedin och efter domen hade sjukt samvete. En av dem sade: ”Jag hade förtjänat högst sex år. Arton år – det är orättvist!” En annan påstod: ”Objektivt sett var vi ändå trotskister och potentiella fiender när man betänker våra kontakter under kriget.”

Dessa sjukliga skuldkänslor uppkom ofta ur grubbel på oförsiktigheter och misstag som inte hade något att göra med vad vi anklagats för: någon hade inte märkt hur han blivit skuggad under den illegala tiden. En annan blev fast med en namnlista på sig. En tredje hade hyst någon åsikt som inte stämde med partiets. Resultatet blev psykoser. Och i sitt stora tal inför den tjugonde partikongressen talade Chrusjtjov om dessa kamrater som blivit dömda åtta, tio eller femton år tidigare och som man *tvingats söka övertyga om deras oskuld*.

En av mina vänner förklarade att han i veckor och månader efter rehabiliteringen vägrade erkänna sitt eget namn – därför att han trodde det var ett sätt att bevisa att han verkligen var kapabel att återfå den höga post inom säkerhetstjänsten, som han haft före arresteringen. Han skrattade och sade: ”När jag sattes in, gnuggade jag händerna och tänkte: ‘Detta är bara ett prov. I dag är det tisdag. På fredag släpper de ut mig. Jag har alltså bara tre dagar kvar ... ‘ Det var först när jag stod inför rätten och dömdes till tjugotvå år som jag fattade att tortyren sannerligen inte hade varit tänkt som något harmlöst prov!”

7

En dag säger en inkvisitor:

– Tror ni att ni kan neka hur länge som helst? Ni är en av de värsta vi någonsin haft. De andra har redan gjort vad de skulle och erkänt, men ni fortsätter på ert cyniska vis. Se på Holdoš! Han har bevisat att det finns en gnista kommunism kvar i honom. Man behöver bara blåsa på den för att den ska flamma upp. Ni har förbrukat många utfrågare. Men när vi två har slitit ut oss på er så kommer det nya. Vi får se vem som tröttnar först! Radek höll tre månader. Sedan erkände han allt. Ni har snart tjurat i fyra. Men fortsatt leka om ni tycker om det! Ni förlorar ingenting på att vänta. Ett rep räcker inte till för alla era brott. Ni behöver minst fyra!

Alltid samma hot ... Men anspelningen på Radek räcker för att bekräfta min gissning att inkvisitorerna samarbetar med Sovjets ”rådgivare”. Ingen annan skulle ha kunnat känna till Radeks uppträdande före häktningarna.

Temat från Koloděje återupptas med vilda anklagelser mot det franska partiet och dess politik under kriget. Utfrågarna gör allt för att skrämja mig att kompromettera partiledarna i Frankrike: de skulle ha lett den europeiska trotskismen. MOI skulle ha varit en sionistisk organisation med tre judar i spetsen. Gestapo skulle också ha haft sina män inom partiet och gett order om att de trotskistiska spanienfrivilliga och andra partifiender av samma art skulle repatrieras till ockuperade länder.

När jag påpekar att Jacques Duclos personligen övervakade MOI:s arbete genmäler inkvisitorerna:

– Ändrar det något i sak? Švermová var också partisekreterare. Var finns hon nu? I samma håll som ni och av samma orsak – hon är också en av partiets gamla fiender.

De frågar ut mig om Duclos’ medarbetare Maurice Tréand för att kunna påstå att denne var trotskistledare och gestapoagent.

Vid början av ockupationen i Frankrike gjordes vissa misstag, t. ex. försöket att ge ut ”l’humanité” legalt. Sådant vill inkvisitorerna förvandla till öppet samröre med nazisterna. Helt vansinnigt! Men dessa dårar är rasande på mig och utsätter mig för de grövsta våldsamheter.

Dessa angrepp mot det franska partiet fortfar under maj och juni. De vill få mig att medge att min svåger Raymond Guyot skulle vara en av Intelligence Service’s agenter och med hjälp av denna organisation kom till Frankrike som fallskärmshoppare, att han kände till min trotskistiska verksamhet och både täckte den och deltog, samt att han är chefen för det europeiska spionagenätet. Kommendör Smola leder dessa förhör på sitt brutalaste sätt. Han påstår att ”våra sovjetiska vänner har hela materialet om denna verksamhet”. Han säger sig handla i den sovjetiska underrättelsetjänsten namn.

Han visar beskyllningar från vissa av mina kamrater mot Raymond Guyot och Jacques Duclos och säger lugnt:

– Vänta tills man ändrar Frankrikes statskick. Då får ni se vad det blir av er svåger och hans gelikar!

Än i dag vet jag inte vad som var målet för dessa angrepp mot det franska kommunistpartiet. Idégivare var knappast männen från Ruzyň och inte heller spelets ryska ledare. Inspirationen kom troligen ännu högre uppifrån, från Berija själv. Man kan dra slutsatser av det faktum att anklagelserna mot de franska ledarna uppträdde på samma gång som förhören började handla om Desider Frieds verksamhet. Denne var vid slutet av 1920-talet ungdomsledare och medlem av det tjeckiska partiet. Jag blev mycket överraskad av frågorna. Utfrågarna ville få

mig att påstå att roten till mina brottsliga böjelser – anarkismen, trotskismen, antisovjetismen – skulle vara Frieds dåliga inflytande. Jag skulle dessutom säga att han uteslutits ur partiet på grund av sin inställning.

Jag var fjorton år då han lämnade Prag och reste till Moskva för att sedan under namnet Clément bli Kominterns instruktör i Frankrike. Jag kände honom knappt. Vi träffades högst två eller tre gånger i Moskva vid kominternkongressen 1935. Men Maurice Thorez talade uppskattande om honom som ”din landsman”. Som konvalescent på Rivieran 1964 återsåg jag Maurice. Han talade om Fried som om denne varit hans bror. ”Clément” hade varit med om att utforma den politik som gjorde den franska arbetarrörelsen till landets stora politiska organisation. Han står alltså bakom kommunistpartiets roll i dagens franska politik.

Varför dessa frågor om Fried? Han hade ju lämnat landet tjugo år tidigare. För åtta år sedan, under ockupationen i Frankrike, sköts han under oförklarliga omständigheter. Angreppen mot hans minne har intet att göra med Ruzyň-förhörens rekonstruktion av tjeckoslovakiska fakta. Eftersom ingen i landet vet vad som hänt honom, kan hans roll i dag endast anas mot bakgrunden av angreppen mot det franska kommunistpartiets ledare.

(Här följer ett utdrag ur rättegångsprotokollet:

Åklagaren: Har ni också varit lierad med dessa partifiender?

Geminder: Ja. Jag har varit vän med dessa personer, belastade med en borgerlig bakgrund, och jag började samarbeta med dem. 1925 blev jag vän med Alois Neurath, som blev avslöjad som trotskist och utesluten ur partiet. 1927 träffade jag Desider Fried och blev god vän med denne man, som 1929 uteslöts ur partiet för sina grova förvillelser.

Åklagaren: Er borgerliga bakgrund och er vänskap med Tjeckoslovariens fiender har alltså inte tillåtit er att bli en verklig kommunist?

Geminder: Så är det ...

Domaren (till Reicin): Vilka uttryck tog sig er olyckliga verksamhet inom partiet?

Reicin: På hösten 1929 deltog jag med andra medlemmar ur Komsomol i det ultravänster-trotskyistiska ställningstagande som representerades av Fried och som inte stämde med Gottwalds nya linje ...)

I Frankrike hade min hustru och jag många vänner. När de kom till Prag ville vi gärna träffa dem. Jag söker förgäves klargöra att alla dessa gäster var medlemmar av centralkommittén eller på annat sätt aktiva kommunister. Inkvisitorerna påstår att min bostad var spionernas och trotskisternas träffpunkt i Prag. De anklagar Lise för att också vara spion. Nästan varje dag hotar de arrestera henne om jag inte bekänner. Smola låter mig tro att hon skall hämtas när som helst. En annan dag påstår han att det redan är gjort.

Jag tror att säkerhetstjänsten försökt få ministeriet att gå med på att hon skulle häktas. Inkvisitorerna kastar sig över henne och formligen sliter sönder henne. De frågar om hennes arbetskamrater, som jag inte alls känner till. De kastar fram okända namn på personer som de påstår har kontakt med henne. Under förhören lyckas jag läsa vissa rader upp-och-nedvänt i papperen. Det är säkerhetsministeriets rapporter om Lise. Hon står alltså under ständig övervakning. De visar också uttalanden mot henne. Några av mina arresterade kamrater anklagar henne som ”aktivist i vår trotskyistiska klick”. En av dem har ”erkänt” att han varit hennes älskare.

(När jag träffade honom i Leopoldov, förklarade han hur detta erkännande kom till: När han frågades ut om min hustru, berättade han att han kände henne från Paris. När Lise en gång under en resa kom till Prag, hälsade hon på i hans tjänsterum på centralkommittén. Just då

meddelade radion Kominforms beslut om Jugoslavien. Min hustru lyssnade, lutad mot min väns axel, till översättningen av texten. I samma ögonblick kom en annan av centralkommitténs anställda in med en dossier. Min vän presenterade honom och Lise för varandra. På grundval av denne mans angivelser ställde utfrågaren frågan:

- Eftersom hon lutade sig mot er axel måste ni ha stått i mycket intimt förhållande till henne.
- Inte alls intima – bara vänskapliga.
- Lutade hon sig mot er axel? Ja eller nej!
- Ja.
- Det bevisar att ert förhållande var intimt. Enligt lexikon är ”intim” rätta ordet för sådant.
- Låt gå för ”intimt” då!

Och detta formulerades i förhørsprotokollet: ”Lise London var hans älskarinna.”

De påstod vidare att Šváb sagt att hon var Geminders sängkamrat ...

I Ruzyň var det vanligt att låta fångarna tala om varandras ”intima förhållanden” och framhålla sig själva som stränga moralister. Det gällde dels att accentuera det moraliska trycket och dels att förstärka skuld känslorna. Utfrågarna lät den ene efter den andre framstå som lösaktig och drog sedan slutsatser beträffande deras partimoral.

I allmänhet gav de anklagade vika på detta område. Det gav dem en viss respit, som de använde för att samla krafter inför kommande anklagelser, där det verkligen skulle handla om liv och död.

(En flicka utpekades av ett dussin män som deras älskarinna. En läkarundersökning avslöjade senare att hon var oskuld ...)

Alla förevändningar utnyttjas för att kompromettera min hustru. Hon anklagas för vänskap med Hilda Synková, deputerad från Prag, som begick självmord 1950. Hennes död för egen hand tolkas som ett bevis för partifientlig verksamhet.

Hilda Synková var en intelligent kvinna, energisk men mycket mänsklig. När Lise kom till Ravensbruck 1944 hade Hilda redan tillbringat två år i lägret och kunde hjälpa min hustru till rätta.

Båda lyckades behålla fotona av sina döttrar, Françoise och Hanka. De planerade att träffas efter befrielsen. Mötet blev av 1946. Hilda talade ofta om sin man, Otto Synek, och dennes bror Viktor. Båda hade varit medlemmar av den hemliga centralkommittén och torterades till döds av nazisterna. Hon brukade säga:

- Det svåra kommer när vi blivit fria. Då får vi känna tomheten ...

När vi kommit till Prag fortsatte Lise och Hilda att umgås. Två dagar före sin död kom Hilda till oss för att be om råd. Hon hade blivit utnämnd till vice hälsominister men verkade djupt deprimerad. På den tiden var det bråk mellan partiledningen och kommittén i Prag, där Hilda var en av sekreterarna. Vid flera tillfällen talade hon om det broderskap som hade existerat mellan kommunisterna före kriget. Hon tyckte att denna känsla ersattes av likgiltighet och misstänksamhet och att ledarna bildat en egen klan, avsöndrad från både partiet och folket.

Lise grät över hennes död. Nu förebrår de henne denna vänskap som ett brott. Förstår man ingenting i denna monstruösa lögnfabrik?

Med alla medel söker de också åstadkomma en ”affär Denh”! På sommaren 1949 flyttade Denh, som representerade Vietnam i Frankrike, till Prag med sin hustru Lien. Vi kände dem

från Paris och fortsatte att umgås med dem. De valde Lise samt Kopeck, dåvarande kulturministern, till faddrar åt den flicka de fick just då. De gav henne det symboliska namnet Praha, som på vietnamesiska betyder Liten Våg.

Kopecký beviljade Lien ett stipendium så att hon skulle kunna fullborda sina studier på Musikkonservatoriet. Han åtog sig vidare finansieringen av läkarvård för Denh. Denne var svårt sjuk på grund av sin långa vistelse i franska fängelser. Han återvände hem strax innan jag arresterades.

(Denh dog 1952. Som gammal veteran i det vietnamesiska partiet hade han rätt till statsbegravning. Men här gjorde säkerhetstjänsten honom till ledare för "de vietnamesiska trotskisterna" och anklagade mig för att ha introducerat min "medbrottsling" i partiets och regeringens inre cirklar.)

Detta komplex av anklagelser, dessa systematiska försök att pressa fram komprometterande anklagelser mot det franska partiet och särskilt dess ledning, övertygar mig mer och mer att det inte handlar om något initiativ av en viss Smola och ännu mindre de andra utfrågarna, som i stort sett är alltför primitiva för att kunna kläcka fram en sådan komplott. Det är i stället fråga om en väl förberedd aktion av dem som vi anförtrött partiets ledning åt. För mig blir det allt tydligare att spelet dirigeras av sovjetmännen, som inte bara "ger råd" utan bestämmer huvudlinjerna i allt som drabbar oss.

Hur skulle man annars kunna begripa, att säkerhetstjänsten kan ge sig på ledningen för ett utländskt parti som det franska? Allt som dessa anklagelser gäller har kontrollerats och ofta även beordrats av ledningen för de båda partierna. Här ett brottstycke ur Svobodas "bekännelse": "När vi kom tillbaka från Frankrike 1945 lurade vi Slánský genom att presentera oss som goda kommunister för att dölja vår trotskistiska verksamhet." Jag förstår varför de pressat Svoboda till detta erkännande, som ger en air av trovärdighet åt den påstådda sammansvärjning vi anklagas för. Men hur kan Slánský tillåta detta? Slánský, partiets generalsekreterare, följer förhörens gång. Han känner vårt förflutna i både Spanien och Frankrike. Varför gör han ingenting? Varför reagerar han inte? Måste han låta något sådant ha sin gång? Inte ens före min arrestering lyfte han ett finger då jag vädjade till honom att få redogöra för mina relationer till Field...

När jag nämner Slánský och Gottwald, Široký, Geminder eller Köhler, reagerar utfrågarna alltid lika våldsamt:

– En skurk som ni har inte rätt att uttala dessa aktade namn!

Men om dessa män bär så aktade namn – varför kallas min verkställighet av deras order för brott? Skall vi tro att partiet helt enkelt beslutat offra oss? Den tanken kan förklara Širokýs attityd när jag blev arresterad och Kopřivas när vi möttes ... Men varför och av vem har vi valts till syndabockar? Även om målet skulle helga medlen, varför måste vi offras på detta sätt? Ingen av oss har någonsin varit invecklad i någon som helst komplott. Vi är trogna och disciplinerade partimedlemmar. Jag drar om och om igen slutsatsen att partiet regeras av säkerhetstjänsten under dennas sovjetiska rådgivare. Utfrågarna utnyttjar kadermaterialet när de fabricerar sina anklagelser mot oss.

När man tror sig vara offret för ett justitiemord eller för intriger, uppstår kampviljan av sig själv. Här kan man inte glömma att partiet har fördömt en. Ens öde regleras av något slags maskineri. Man krossas under sin egen vanmakt. Illusionen att det skulle finnas räddning och rättvisa någonstans brister. Själva insikten undergräver mina krafter.

8

Celldörren dundrar igen bakom mig. Jag börjar automatiskt lunka. Jag lyckas komma över smärtan i fötterna och ökar takten för att bli varm. Det är snart slutet av juni, men jag fryser alltid. Inkvisitorerna sitter i skjortärmarna. Jag står och darrar.

Fängelset är tyst. Stillheten bryts bara då tittluckor öppnas här och var eller då vakterna viskar till varandra.

Jag söker föreställa mig mina vänner i liknande celler, torterade av samma tankar, offer för samma förtvivlan. Jag undrar vad denna arrestering och dessa metoder gjort dem till. De måste hata, förbanna livet. Deras uppslutning kring partiet manifesterade deras längtan efter ett rikare och rättvisare liv. För detta har de kämpat utan uppehåll ända tills –.

Jag anar att de söker på samma sätt som jag i sina minnen för att fly undan nuet – söker i denna skatt som tillhör en och som man inbillar sig att ingen kan ta ifrån en.

Fyra steg till den ena muren, vänd om, gå fyra steg till den andra. Sprickorna i putsen tar småningom form av mänskliga gestalter. Som en lek utan avsikt börjar jag tolka dem som mina stridskamraters drag. Plötsligt tar galenskapen väldet över fantasin! Sprickorna breddas, låter dem stiga fram. Huvudet kommer först som vid en förlossning. Ansiktena ler. Sedan kommer kroppen. De är här hos mig. De fyller hela cellen. De går runt med mig. Vi talar och talar.

”Våra strider och deras mål – behåller detta sitt värde?”

Vi ställer dem mot det som görs mot mig och mina medanklagade. Vännerna från längesedan skakar på huvudet:

”Du kan aldrig befria dig från ditt förflutna, där du ständigt söker skydd för att glömma nuet. Du kan heller aldrig förneka ditt liv med allt det innebar av tapperhet, strider och vänskap .”

Min cell blir ett skyddsrum för oss. Jag talar ibland högt. Vakterna blir rasande och ryter:

– När tänker ni sluta yra och tala med väggarna?

En av dem skriver till och med rapport över mina underliga vanor.

Trots rädslan för en lurande sinnessjukdom återser jag varje gång mina kamrater med glädje.

Richard!

Paris hösten 1939. Han var tysk med viktiga funktioner inom Komintern men saknade papper och hade inga som helst förbindelser. Det var krig ...

När jag såg honom första gången – bredaxlad med ett lejonlikt huvud, tjockt hår med enstaka vita strån, energisk haka och genomträngande, blå blick, mildrad av ett vänligt skimmer – gjorde han ett enormt intryck.

Han måste lämna våningen där han gömt sig, men han oroade sig inte för framtiden. Han hade varit med om värre. Men hans tortyr var fångelselivet med dess ensamhet och den absoluta överksamheten. Hans liv hade ända sedan ungdomen varit fyllt av intensiv aktivitet.

Vi fann snabbt gemensamma vänner från ett nära förflutet – Spanien. Jag fick veta att han var den berömde Richard, mannen som ledde den republikanska arméns samtliga gerillaförband

...

Jag lovade mig själv att ta hand om honom. Partiet kände inte till honom och vägrade misstroget att befatta sig med honom. Jag måste hjälpa honom med egna pengar och hålla honom informerad om utvecklingen. Han kunde ju inte ett enda ord franska!

I det XIV:e arrondissementet fick han en tillfällig fristad hos ett gift par som arbetade vid postverket. Bostaden var trång. Värdepåret var dessutom aktiva inom partiet. De täta razziorna gjorde Richards tillvaro mycket besvärlig.

Så snart hans identitet blivit fastställd gick partiet med på att hjälpa honom, men för ögonblicket kunde han varken få bostad eller legitimationshandlingar. Jag åtog mig att fortsätta hjälpa honom.

Det var inte lätt att finna ett tryggare gömställe. Många kamrater hade redan gått under jorden. Och han var dessutom tysk. Till sist fick jag in honom hos en metallarbetare som bodde ensam i ett träskjul i utkanten av Paris, nära Porte de Saint-Quen.

Hans situation var hart när outhärdlig. Han fick varken höras eller synas. Han kunde inte ens elda i spisen. Röken hade avslöjat honom när skjulet skulle ha varit tomt. Han kunde inte ens tala med sin värd om kvällarna. Denne köpte en parlör, men boken blev inte till stor nytta. Han uttalade de tyska orden så underligt att Richard aldrig förstod dem. De måste använda teckenspråk. Men mannen var beundransvärd. Han tog hand om Richard som en son. På kvällarna lagade han mat även för följande dag.

Den kalla vintervinden drog fritt mellan bräderna. Jag läste ur tidningarna för Richard. Vi spelade schack nätterna igenom. Vi brukade också sitta i mörkret med en flaska konjak – han var en stor älskare av konjak! – och berätta för varandra. Hans liv hade varit oerhört rikt – under många breddgrader med olika kommunistiska partier. Han hade deltagit i Kantonkommunen. Detta var ett av de stora ögonblicken i hans liv. Han berättade om sitt arbete i Balkanländerna och om många andra uppdrag för Kominterns räkning.

Jag var hans enda förbindelse med omvärlden. Han visade ett oerhört tålmod medan han väntade på att situationen skulle reda upp sig. Slutligen kunde jag ge honom ett pass, nya kläder och en resväska. Dagen därpå for han till Moskva.

Först senare fick jag veta att han var Erna Hackbarts make.

Erna!

Hon kallades Clémence. Så gott som blind förde hon spektakel med nazisterna i det ockuperade Paris. 1942 kunde hon efter en ny ögonoperation bege sig till det fria, södra Frankrike. Så snart tyskarna ockuperat hela landet blev hon arresterad och identifierades av Gestapo med hjälp av fingeravtryck. En fin fångst! Hon skickades omedelbart till Berlin. Tack vare en bombraid kunde hon fly en gång till. Hon irrade nätterna igenom i det söndertrasade Berlin ”tillsammans med luffarna”, berättade hon skrattande för oss.

Vid slutet av kriget levde hon i Bayern under falsk identitet men fullt legalt. En vacker dag presenterade hon sig som utbombad från ett distrikt som förstörts till nästan hundra procent, vilket gjorde varje form av kontroll otänkbar. Poängen i historien är att den lokale Führern gick i god för henne eftersom han behövde en guvernant för sina barn. Denna kultiverade, äldre dam passade utmärkt i mönstret för de rika nazisternas status.

Jag minns flera. De virvlar kring mig i en vänskapens ringdans.

Stanislav och Edvin.

Dessa två var de äldsta. Med dem ville jag spränga polishuset i Ostrava. Tillsammans hade vi många upplevelser ... När jag lämnat min hemstad på sommaren 1933 gick Stanislav in i en hemlig grupp, som arbetade för det tyska kommunistpartiet. Han smugglade flygblad och illegala tidningar över gränsen till Hitlers Reich. Han dömdes till tio år, vilka han tillbringade i ensamcell i Breslaus fästning. När fängelset skulle evakueras några få dagar före krigsslutet passade SS-männen på att skjuta honom.

Edvin avrättades av nazisterna i Ostrava under omständigheter som jag aldrig fått klarhet i.

Jag återser mina kamrater från rummet vid Sojuznaja i Moskva. Vi brukade vara tolv man. Tog vi in extrasängar fick upp till 18 personer plats. Som vi diskuterade i detta rum! Alla problem, alla länder, den kommunistiska rörelsen i hela världen, de sovjetiska aktualiteterna...

Boris ...

Han deltog i septemberupproret 1923 i Sofia tillsammans med Dimitrov och Kilarov. Han fick tio år.

Alberto ...

Denne kom från ett fängelse i Italien och var tolk åt José och Ramon utan att kunna följa deras snabba ordflöde när de skildrade alla omständigheter kring striderna i Asturien.

Det talades alla språk. Våra två kinesiska vänner som torterats fruktansvärt i Chiang Kai-sheks fångelser, koreanen som var så tyst och gåtfull, min kamrat från Polen som fick smeknamnet ”Torrison” av Lise och hennes vänner.

Att sova var syndigt! Vi gick ibland ut till Röda torget i snöstorm klockan två på natten. Där borde skuggor ur det förflutna få nytt liv, vi drömde om att se Oktoberrevolutionens stora dagar utspelas på nytt inför våra ögon...

Varje gång jag kommer från ett förhör vänder jag mig mot väggen och hoppas att mina vänner infinner sig.

Erna!

Ett rörande leende, något sneda ögon, lockigt hår ... Hon var Erwin Polaks hustru. Hon ser på mig lika vänligt som då jag kom in på Sojuznaja, där hon en gång i veckan tog emot vår lilla koloni av tjeckoslovakiska ungdomar. Hon stiger fram ur den vänstra delen av min vägg, mina minnens filmduk. Runt henne grupperar de sig.

Brunclik.

Han blev senare avrättad av Hitlers bödlar.

Heinz ...

När han återvände till Tjeckoslovakien som fallskärmshoppare, blev han halshuggen med en yxa.

Schönherz!

Han hängdes av nazisterna i Budapest.

Krejzl.

Denne dog i ett läger.

Erna betraktar mig med oändligt sorgsna ögon. På väg att möta Erwin i Frankrike åkte hon genom Prag, arresterades och deporterades till Auschwitz, där hon skickades i gaskammaren tillsammans med sin dotter ...

Pavlov ...

Han var en av mina bulgariska vänner och kommenderade bataljon ”Divisionaria”. Vi tillbringade en hel natt i en källare i Tortosa 150 meter från fascisternas ställningar på andra sidan Ebro. Vi drack det fylliga vinet från trakten medan han talade om sina tio år i bulgariska fångelser efter striderna 1923.

Och Gregor Wiesner –.

Den unge bessarabiern kom till Tjeckoslovakien som politisk flykting och fick sedan arbete i Världskommittén för ungdomens fredsorganisation i Paris. Därifrån kom han 1937 till Valencia i Spanien. Jag minns samtalen med Lise om nätterna på torget Emilio Castellar, då det var så ljust att man kunnat läsa en tidning i skenet från måne och stjärnor, och Wiesner sjöng mjukt för oss en visa som var omåttligt populär på den tiden:

”Så ljuvt som stjärnorna glimrar
på himmelens päll
vagabondernas glädje skimrar
varje klar och stilla kväll.”

Vi talade högljutt om våra drömmar om framtiden, om mänsklighetens revolutionerade framtid. Ah – när vårt ideal hunnit segra överallt –!

Jag återsåg honom i Katalonien. Sedan förlorade jag honom ur sikte. Han evakuerades från lägret i Vernet till Djelfa i Nordafrika. Bessarabien hade under tiden blivit ryskt. När Algeriet befriats repatrierades han till Sovjet. Två år efter krigets slut fick jag veta att han hade stupat som soldat i Röda armén på den japanska fronten.

Winkler!

Jag ser honom med samma spända drag som sista gången, i Spanien. Han var en polsk aristokrat, en av ledarna för det polska partiet. Vi kallade honom ”baronen”. Han var utomordentligt kultiverad och trevlig. När han kallades tillbaka till Moskva, reste han med stor ångest. Komintern hade upplöst partiet i Polen. Han sökte upp oss i Valencia för att säga adjö till mig och Lise. Han anade att intet gott väntade honom, men han återvände i alla fall – som många andra polska kommunister.

De är många som kommer och hälsar på, dessa vänner från längesedan.

När tyskarna kommit till Paris brukade vi ofta träffa Poulmarch, vår granne från Ivry. Senare kom också Pierre Rigaud. Bägge blev senare skjutna som gisslan i Chateaubriand.

Oskar Grossmann, min österrikiske vän från Moskva, dödades av Gestapo under fruktansvärd tortyr i Lyon. Paula var också från Österrike. Hon hade en baby på arton månader. Hon kastade sig ut från ett fönster och begick självmord av förtvivlan. Hon hade torterats av Pétais polis och gett dem en adress eftersom hon trodde att våningen redan var tom. Vilket den tyvärr inte var –!

Jag återupplever ankomsten till Mauthausen den 26 mars 1944. Vi kom från Neue Bremme efter en lång resa utan mat eller dryck. Vi var helt utmattade då vi efter en marsch på sex kilometer såg en mörk fästning till höger, vars torn och dystra murar avtecknade sig mot en grå himmel. Snön som virvlade med vinden över denna slätt, som kallats ”Österrikes Sibirien”, gav landskapet en karaktär av överklighet. Vi radades upp i givakt vid porten för att vänta på uppropet. Den iskalla vinden från alptopparna blåste rakt igenom oss. Först i gryningen såg vi de första tecknen på liv. Några officerare kom och gick. Plötsligt kände jag igen en kamrat från min ungdom. Trots hans korta hår och den rakade hjässan kände jag igen Gabler. I Moskva representerade han den österrikiska kommunistungdomen vid KIM. Han gick förbi mig en gång till. Hans min var lika frank. Skelögdheten gav honom ett drag av ironi. Jag hade trott att vi aldrig skulle råkas mer. Enligt ett rykte hade han blivit avrättad i Wien. Jag såg intensivt på honom för att dra till mig hans uppmärksamhet. Han gick förbi mig hela tre gånger, men jag lyckades ändå inte.

Några timmar senare kom en nittonårig spanjor, Constante, och ställde några skickliga frågor för att undersöka om jag verkligen var en f. d. frivillig. Han blev den förste i lägret som uttryckte sin solidaritet med mig såsom kommunist. Trots sin ungdom var han redan en av ”de

gamla”. Han deporterades från Frankrike 1940. Tack vare honom fick jag träffa kamrater av olika nationaliteter redan samma dag.

Och dagen därpå kom han med Gabler. Under de följande veckorna talade vi om våra gemensamma vänner. Han nämnde ofta sin fru, Hertha, som jag också kände och som han inte hört något ifrån på länge. Han berättade att han hade hoppat i fallskärm över Österrike för att återuppta sin tjänst i partiets hemliga ledning. Han skickades till lägret utan föregående dom och hoppades nu på krigsslutet och den definitiva befrielsen.

Tillsammans deltog vi i den internationella kommittén för motstånd och solidaritet inom lägret, som han ledde ända tills de tog honom till Wien. Domen hade olyckligtvis hunnit falla. Han visste att han gick mot döden, men han lämnade oss samlad och utan ett ord. Jag följde honom med blicken tills han försvunnit bakom porten mellan två SS-män. Kort därefter fick vi veta att han blivit avrättad.

Den första kvällen i Mauthausen träffade jag också Leopold Hoffman. Han var den förste bland de frivilliga som hade återvänt hem. I Prag återupptog han kampen mot nazisterna. Efter några månaders intensiv aktivitet blev han fast. På grund av sina personliga egenskaper och sitt mod valdes han nu av sina landsmän till en av ledarna för den internationella kommittén. Sedan Gabler avrättats och min lungsjukdom förvärrats betydligt blev ledningen av kommittén reorganiserad i september 1944. Hoffman blev utsedd att ta min plats. Tomrummet efter Gabler fylldes av Razola, en spanjor, en intelligent och modig man och min nära vän. Jag minns block 5, lägrets sjukvarter. Min svåger låg också där några få meter från mig, mycket illa ansatt av kallbrand. Razola och Hoffman kom varje dag och hälsade på och gav mig nyheter. Ibland lyckades de också skaffa med sig sötsaker.

Ett av de mest rörande återseendena i Mauthausen var mötet med Conrad. Han härstammade från samma landsända som jag och hade lämnat Ostrava för att bli instruktör inom KIM. Vi förlorade kontakten med varandra 1937. År 1944 återsåg jag honom: en dag hämtades två fångar ur Bunkern – lägrets arrest – och ställdes upp på appellplatsen mellan två SS-män. Jag kände genast igen honom. Jag återsåg honom två gånger under samma omständigheter. Vi utbytte blickar på avstånd, enstaka leenden, någon handtryckning. Men han fick aldrig uppleva befrielsen. Han sköts några dagar tidigare i Bunkern av en SS-man.

Många män har gett sitt liv för vår sak. Håller saken på att förråda oss?

Skulle revolutionen förlora sin storhet i samma ögonblick den lyckades?

Detta är min ringdans av vänner, våra forna förhoppningars ringlek, galenskapens häxdans mellan två förhör. Och denna galenskap är skön. Den hjälper mig att hålla ut. Man måste vara galen för att hålla ut i Ruzyň.

9

Plötsligt vrids nyckeln om i låset. Vakten räcker mig bindeln att sätta för ögonen. Jag hade hoppats få vara i fred till matdags, men illusionen varade inte länge. I dag, fredag, serveras grynvälling. Den är givetvis skämd, men den värmer. Jag hade hoppats få dämpa min hunger och framför allt bli varm.

Vid gallergrinden i korridoren släpper vakten, och en ny hand griper tag. Det är inte inkvisitorns, men jag känner dock igen den och försöker gissa. Plötsligt vet jag: Smola! Han avslöjar sig genom sättet att ställa mig mot väggen medan han öppnar dörren till förhörsrummet.

När bindeln tagits av, säger han lugnt:

– Vi ska skriva rapport om Fritz Runge. Onödigt att betona att ni måste säga absolut allt ni vet.

Jag är häpen. Hittills har de vägrat skriva någon rapport över mig. Varför nu om Runge, som arbetar på utrikesministeriets pressavdelning? Och den lugna, hövliga tonen – vad döljer den?

Smola börjar förhöret: fakta om civilståndet. Hur lärde jag känna Runge? Han skriver. Allt verkar normalt och proceduren riktig. Jag svarar samvetsgrant. Men plötsligt börjar Smola att med hög röst själv formulera de svar han knacker ner:

– ”Han har samarbetat med Kominterns pressavdelning i många år –”. Sedan följer tankegångar som inte har något gemensamt med vad jag har sagt. Allt formuleras negativt för Runge. Jag avbryter:

– En sådan rapport skriver jag aldrig under!

Smola råkar i vettlöst ursinne och börjar örfila upp mig, griper sedan tag i mina axlar och dunkar min skalle mot väggen. Seansen fortsätter länge med samma brutalitet. Smola hejdar sig först när han ser att jag spottar blod. Han blir så orolig att jag till och med får lov att tvätta bort blodet.

Dagen därpå upprepas samma tillställning och samma våldsamheter. Men det är kommandör Smolas sista förhör med mig. Han har misslyckats. I den sjätte månaden av min fängelsevistelse har jag ännu inte erkänt. Han avreagerar sig i ett sista utbrott av hat.

Jag förs över till kapten Kohouteks grupp. Som välkomsthälsning får jag höra:

– Ni har slitit ut minst tolv utfrågare. Vi har beslutat ta om hela förhöret från början. Och vi har inte bråttom. Vi har så många utfrågare att vi kan låta dem avlösa varandra under ett år eller mer. En dag erkänner ni som vi vill. Vi har ännu inte använt alla metoder. Ni anar inte vilken karusell som väntar!

(Smola var i femtioårsåldern med grånade tinningar och galoschhaka, metallgrå blick och en fanatikers beteende. Han behandlade mig ständigt som sin fiende. När han använde sitt mjukare sätt och vädjade till mina känslor som kommunist, förstod jag snabbt att han följde speciella instruktioner. Det var ändå de enda ögonblick då han gjorde något avkall på sitt uppträdande som hård förhörsmaskin. Resten av tiden uttryckte han aldrig en personlig åsikt och förblev döv för allt som inte passade in i uppdragets schema.

Jag hyste en sådan avsky för hans person att jag troligen vägrat skriva under hur länge han än hade fortsatt förhöra mig, och detta enbart för att stå honom emot.

Kohoutek var Smolas motsats. Han var lite yngre och såg bra ut, även om han börjat bli något fyllig. Han var välklädd både civil och i uniform. Han verkade på något sätt som en försäljare, som är likgiltig för varans kvalitet om den inte betyder något för själva transaktionen. Han var aldrig brutal. Han visade ingen fientlighet och frågade vänligt om mitt psykiska tillstånd, min hälsa och om familjen. Jag insåg snabbt att han inte var personligt engagerad i sitt arbete och att han betraktade allt med rå cynism. I hans ögon var hela affären en etapp i det politiska arbetet. Partiet måste rensa bort allt som stod i vägen. Det var processens ändamål. Partiet skulle göra snabbare framsteg om det befriades från vissa element. Någon måste utföra städningen. Det råkade vara han.)

Kohoutek har många strängar på sin båge. Han simulerar silkestassar men han kan också visa klorna. I varje fall börjar karusellen snurra. Förhören varar tjugo timmar och mer i sträck. Jag måste stå. I cellen får jag aldrig ligga. Efter mer än fem månaders omänsklig behandling tar Kohouteks ”vård” knäcken på mig.

Men jag pressas allra mest av hans cynism när han låter mig ana vilken politisk operation som utföres bakom våra ryggar.

(Senare fick jag veta att han varit poliskommissarie med uppdrag att bekämpa kommunismen just i min födelsestad Ostrava. Han fortsatte under två olika regimer samma arbete mot samma sorts människor ... Han bör ha fått sitt lystmäte!)

Jag har hittills på sätt och vis räknat med den rättegång ”mot en fientlig grupp av trotskister och f. d. frivilliga”, som Smola antytt. Jag spände alla mina krafter för att hävda min oskuld och avslöja säkerhetstjänstens brottsliga metoder så snart mitt tillfälle kom. Den som föreställer sig att han kan bli räddad genom ett under börjar tro på det. Jag intalade mig själv att våra kamrater inte skulle låta sig övertygas om vår ”skuld” när de kände vår verksamhet. Jag var säker på att de skulle begära förklaringar och aldrig finna sig i någon dom – som skulle vara riktad mot dem själva också!

Denna process skulle hur som helst innebära ett slut på min förnedring från människa till ett slags mänskligt djur.

Men Kahoutek nämner inte någon sådan process.

Det värsta av allt är att veta att ingenting längre kan hjälpa en. I detta läge befinner jag mig nu...

Dessutom upprepas hotet om lyckta dörrar med repet som enda slut. Jag skulle likvideras i tysthet och för alltid bära stämpeln förrädare, ställas utan hopp om att sanningen en dag skulle segra. De döda talar ju inte.

Måste jag acceptera en sådan sorti och neka ända till slutet? Vem kan finna sig i att dö på ett sådant sätt? Sådana offer får bara mening då man ger sitt liv för en stor sak, som man själv har valt.

För den som överlever finns det hopp, även om det är svagt, att en dag få fram sanningen och bevisa sin oskuld.

Mitt dilemma är fruktansvärt. Före kriget stod jag inför tjeckoslovakiska domstolar, under krigsåren inför den antiterroristiska brigaden och franska statens domstol. Jag har också suttit i nazistiska läger. Men detta sker i mitt eget land, i den folkdemokratiska republiken Tjeckoslovakien. Männen som står emot mig handlar i partiets namn och i Sovjetunionens namn. Det är lätt att kämpa mot en fiende som man känner till. I klasskampen och i kampen mot de nazistiska ockupanterna var hjältemod naturligt. I min ungdom, i Spanien, under illegalitetens tid, inför polisen, i fängelser och läger har jag aldrig varit feg.

Men här sitter jag på order av mitt eget parti. En medlem av politbyrån sade:

– Vi gör av med dig med eller utan bekännelser!

Kan man kämpa mot en sådan fiende? Varje gest, varje vägran att ”erkänna” tolkas som kamp mot partiet, som en förhärdad fientlig attityd. Jag borde ha köpt min ära genom att bekänna. Under sådana förhållanden är det inte bara omöjligt för en kommunist att bevisa sin oskuld – dessutom uppstår ju en samvetsfråga som är härresande, absurd men påtvingad: skriver man under ”bikter”, börjar man gå vägen mot återlösning och försoning med partiet. Vägrar man för att man är oskyldig, kallas man skyldig och förhärdad och skall likvideras.

Kohoutek vet hur han skall spela på min trohet gentemot partiet och även med de skuldkänslor jag haft sedan Field ”avslöjades” som spion under Rajk-processen enbart för att männen känt varandra och Field gett Rajk finansiell hjälp. Han argumenterar:

– Ni vet att Szönyi dömdes till döden. Han hade bara fått 300 kronor av Field. Och ni – hur mycket fick ni?

Han stänger in mig med dessa ologiska tanqueslingor:

– Den som bakar bröd kallas bagare. Ni ledde en grupp människor som erkänt sig vara trotskister. Vad är då ni objektivt sett? Trotskist, naturligtvis! Han summerar: Var inte barnslig. Ni känner till Závodskýs, Svobodas, Holdoš', Dora Kleinovas och Hromádkos erkännanden, Nekvasils och Štefkas vittnesmål och högen av anklagelser mot er. Även om ni själv inte har gjort någonting så har era kamrater gjort sig skyldiga till en långvarig, fientlig verksamhet på de väsentligaste posterna i statens tjänst. Ni var deras ledare. Det säger alla. Ni förnekar det inte ens själv. Deras brott faller alltså tillbaka på er även om ni inte är subjektivt skyldig. Er enda utväg och enda plikt är att överlämna er åt partiets nåd. Hittills har ni uppträtt förhärdat fientligt. Den attityden borde ni nog se till att ändra på ...

”Er enda utväg ...” Jag är så fysiskt slut att termen blivit bara en tom fras. Men Kohoutek lyckas framför allt slita ner mig psykiskt. Han fångar in mig i ett politiskt spel och tar ifrån mig allt hopp om att kämpa vidare. För honom och för spelets ledare går beräkningarna i lås. De kan aldrig bryta mitt motstånd, men de lyckas underminera det. Jag ser ingen utväg längre. När en människa upptäcker att ansträngningarna blir meningslösa, sätter tröttheten in. Jag börjar tänka att min envishet förlänger tortyren i onödan.

En dag i mitten av juli går jag med på att skriva under mina första ”bekännelser”:

”Eftersom f. d. frivilliga erkänt sig vara trotskister och förrädare, står jag på samma nivå i min egenskap av deras ledare.”

”Eftersom Field är spion och jag stod i förbindelse med honom, är jag objektivt skyldig till spioneri.”

10

Ihärdig som min hustru är fortsatte hon att skriva till mig. Redan då vi arresterades 1942 och åklagaren förbjöd all korrespondens, slingrade hon sig undan förbudet. Efter en månad gick domaren med på att låta mig få hela brevbunten som tagits i beslag. Den här gången är det efter mina första ”erkännanden” som jag får det brev, ur vilket Smola läst valda delar, samt två andra som kompletterar det första:

”4 maj 1951.

Gérard!

Jag fick ditt brev i går. Jag har läst det flera gånger för att söka ett svar mellan raderna på alla frågor som jag ställt mig sedan den 28 januari, då du lämnade vårt hem och inte kom tillbaka. Vad vi har väntat på dig! Varje gång vi hörde en bil, trodde vi att det var du som kom tillbaka. Men dagar, veckor och månader har gått, och du är ännu inte här.

Jag hade sådant förtroende för dig, Gérard. Är det möjligt att du skulle vara ovärdig? Jag älskar dig, men du vet att jag framför allt är kommunist. Trots min fruktansvärda smärta skulle jag kunna slita dig ur hjärtat om jag blev övertygad om att du inte var värdig.

När jag skriver detta, gråter jag som en Magdalena. Ingen vet bättre än du hur mycket jag älskat dig, hur högt jag alltså älskar dig. Men jag skulle aldrig kunna leva i strid med mitt samvete.

Jag hoppades ända tills jag fick ditt brev att du skulle återvända rehabiliterad och att vårt liv skulle börja på nytt. Men du tycks ha skrivit under mottot 'I som här inträden, låten hoppet fara'. Jag kan inte vänja mig vid tanken. Bara jag kan få en förklaring, så att jag ser klart, blir allting kanske lättare.

Jag förstår så väl att du gör dig bekymmer för vår materiella situation. Naturligtvis är det inte enkelt att förtjäna uppehållet åt sex personer, men med partiets hjälp kommer jag nog att klara det. Även om du skulle vara skyldig, så har våra barn och mina föräldrar inte gjort något ont, och de ska inte behöva bära den bördan – jag menar de materiella konsekvenserna. Den moraliska bördan är något annat, vilket du säkert förstår. Mina föräldrar har lidit och fortsätter lida lika mycket som jag. Tanken att du – den allra mest älskade!– skulle vara ovärdig den stora, kommunistiska familjens gemenskap, pinar oss verkligen.

Jag arbetar, skriver, tar hand om barnen, läser mycket för att fylla timmarna och lämna så lite tid som möjligt åt tankarna, som bara irrar runt.

Françoise och Gérard klarar sig bra i skolan om man får tro betygen. Gérard är en verklig liten rackarunge. Jag får kanske besvär med honom. Françoise har mognat mycket under de senaste månaderna, nästan alltför snabbt. Lille Michel har nu åtta tänder och håller på att få fyra på en enda gång. Det tröttar honom och gör honom grinig. Han avgudar mig. När jag kommer hem finns det ingen annan för honom. Jag klippte honom äntligen som pojke, och nu verkar hans stora, mörka ögon ännu större i det frilagda ansiktet. Vad jag är lycklig att ha honom, min lille Michel! Minns du när jag kom tillbaka från BB? Min överkänslighet efter förlossningen tycktes ha gjort mig klärvoajant ... Från det ögonblicket hade jag förningar om de olyckor som skulle drabba oss.

Far och mor har varit trötta. Men det är tur att jag har dem här. Vad skulle jag ha tagit mig till utan dem! Vi bor fortfarande i samma hus, men vi måste snart flytta.

Till sist, Gérard, vill jag erinra dig om Johan Huss' ord: Sanningen segrar! Om du är oskyldig måste du slåss för att bevisa det. Om inte, så är det rättvist om du får sota för dina gärningar.

Låt oss höra från dig. De tre små kysser dig. På återseende, min Gérard!

Din Lise.”

Nästa brev är daterat i slutet av maj månad och lyder:

”Min Gérard!

Mitt förra brev verkade kanske hårt, men hur skall jag förklara allt jag känner? Jag väntar otåligt på ditt svar, men det kommer aldrig någon post från dig. Jag hoppas att ditt brev skall bekräfta mina känslor att du omöjligt kan ha begått handlingar som var fientliga mot partiet och landet. Jag vägrar tro det, för vad skulle annars våra sexton år tillsammans ha haft för mening? Jag tror att jag känner dig – både dina fina egenskaper och svagheter. Jag skulle omöjligt ha kunna leva med en skurk utan att ana det.

Ditt brev sårade mig djupt därför att det var ohyggligt sorgset och utan framtidsperspektiv. Å andra sidan var det så uppfyllt av din kärlek och din oro för oss. Du hade aldrig vågat skriva ett sådant brev om du känt dig skyldig inför mig, barnen och mina föräldrar. Du vet hur tillgivna partiet vi alla är och att vi kan förlåta dig allt utom just förräderi mot partiet.

Jag plågar min hjärna för att söka förstå, men omkring mig är allt som den svartaste natt. Och överallt ser jag ditt ansikte som är så uppriktigt, dina ögon, ditt tillgivna leende. Jag tycker mig höra din röst, som säger: 'Tvivla inte, Lise!' Jag tvivlar inte på dig, Gérard, men jag har också förtroende för partiet. Om partiet står bakom åtgärderna mot dig, måste det finnas någonting som gör dem nödvändiga. Men jag hoppas att allt klaras upp och att du kommer tillbaka. Gör dig framför allt inga bekymmer om vår materiella situation. Med de små trollerier av sparsamhet som min mor kan utföra överlever vi alltid. Tänk bara på att lösa dina egna problem och rentvå dig från anklagelserna. Jag tror på dig. Var modig. Du är skyldig att vara tapper inte bara gentemot oss utan framför allt inför partiet.

Michel blir sötare och snällare för varje dag. Skada att du inte får uppleva honom under denna tid, som är hans allra känsligaste och mest rörande. Men du får snart se honom, Gérard, för om du är oskyldig, som jag tror, så kommer sanningen snart att segra eftersom partiet finns och jag tror på dess rättvisa.

Mina föräldrar och barnen kysser dig. Jag älskar dig, och om du älskar mig tillbaka får du krafter att hjälpa sanningen att segra. Den kan inte vara annat än på din sida. Detta är verkligheten, Gérard, är det inte?

Din Lise.”

Hennes tredje brev har skrivits den femtonde juni 1951:

”Min Gérard!

Vi har redan flyttat till vår nya våning. Vi bor på Dyrinka nummer Prag 19.

Huset ligger på en höjd. Utsikten från våra fönster över hela staden är fantastisk. Jag trivs bra med våra möbler från Ivry. De påminner mig om de där åren, då vi var så lyckliga. I detta trivsamma näste kommer du snart att vara med oss. Det är jag övertygad om.

Bakom huset finns en liten trädgård och på framsidan en plats som påminner om ett bytorg. Jag ångrar inte alls att vi flyttade. Jag känner mig bättre hemma här än i Stresovice. Barnen slutar snart skolan för terminen. Françoise stannar i den gamla – hon vägrade byta. Lille Gérard skall gå i en skola här i närheten. Barnen mår bra. Michel har haft halsfluss i tio dagar, men han är på bättringsvägen. Mamma blev lite trött under flyttningen. Jag är frisk. Gérard, jag är övertygad om att allt klaras upp för dig och att du snart kommer tillbaka. Det kan inte gå på något annat sätt. Från och med juli skall jag arbeta i en fabrik.

Bekymra dig framför allt inte för oss. Vi mår bra, vi väntar dig med absolut förtroende. Varför har du inte skrivit sedan den första maj? Jag ber dig – skriv till oss! Du skulle bara veta hur otåligt vi väntar på brev.

Vi är oroliga för din hälsa.

Hela familjen kysser och kramar. Jag hälsar dig, Gérard.

Lise.”

När jag läser dessa tre brev blir jag ännu mer upprörd över Smolas lurendrejeri. De få rader han läste upp gav verkligen intrycket att Lise ville lämna mig. Jag kände hennes oskuldsfulla tro på partiet och var framför allt medveten om min egen skuld gentemot henne. Samma dag jag arresterades hade jag ju beslutat tala ut. Jag hade anat att de skulle försöka utnyttja en sak emot oss, som från min sida snarast var en följd av min depression än en ren otrohet. Jag visste hur polisen brukar begagna sig av sådana äventyr, men då kände jag ännu inte övertalningsmetoderna i Ruzyň. När Smola lurat mig, tvivlade jag inte längre på vad säkerhetstjänsten gjort av mitt snedsprång för att pressa Lise att hålla med om, att när jag kunnat ljuga för henne på det personliga planet var jag säkert kapabel att bedra henne på det politiska också.

Nu har jag dessutom gjort mig skyldig till brist på förtroende för Lise, som står så tappert på min sida. Hennes tillit verkar obruten. Hon tvivlade i en enda mening i sitt första brev men ändrade sig omedelbart.

Trots sin svåra situation som utlänning hade hon aldrig tänkt ta avstånd från mig för att rädda barnen och föräldrarna. Tvärt om, hon uppmuntrar mig i stället. Hon försäkrar mig att familjen har det bra för att jag skall koncentrera mig på att göra upp med partiet. Och denna visshet att vi snart skulle ses igen! Den är hennes sätt att säga: ”Håll ut, kämpa vidare! Jag är med dig.”

(Senare fick jag veta sanningen om det liv som hon målat så rosig i sina brev, sanningen om svårigheter som upprepades dag efter dag, om den hårda kamp hon måste föra så att familjen kunde existera.)

Och dessa brev får jag först nu, när jag skrivit under mina första ”erkännanden”.

Jag förstår mig den fruktansvärda chock hon måste få när hon förstår att hon väntar för-gäves. Vilket slag för henne och för hela familjen! Hela hennes tillvaro blir stämplad i detta land, där hon redan behandlas som en paria ... Jag har aldrig känt mig så nära min Lise. Jag börjar beklaga att jag inte blev skjuten som gisslan eller dog i Mauthausen. Hon hade besparats allt detta och hon hade för alltid fått behålla minnet av vår kärlek, sin stolthet över stridskamraten som var far till hennes barn. Jag förebrår mig våldsamt att ha dragit in dem i min olycka. Varför satte jag dem inte i säkerhet i Frankrike så snart jag började ana att mina besvärigheter kunde förvandlas till en katastrof?

Hon har bifogat några rader från Françoise och Gérard. Barnen tror att jag är på sanatorium. Detta bevisar mer än något annat hennes tillförsikt inför framtiden. Hon skyddar på det sättet barnen för det vidriga dramat och låter dem behålla bilden av deras far obefläckad. Hon är övertygad om att de snart skall återse honom.

Och hennes naiva tro på partiets rättvisa ...

I detta ligger en första brytning mellan hennes kommunistiska bekännelse av gränslöst förtroende för det parti som aldrig kan ta fel, och det partibegrepp som jag lärt känna under dessa sex månader och som visar det barnliga i den ovillkorliga tron på partiet som abstrakt och ofelbar storhet, en tro som sannerligen leder till verklighetsflykt.

Man kan hysa förtroende gentemot partiet när man betraktar det som det verkligen borde vara – en manifestation av de kommunistiska massorna – men aldrig som en byråkratisk rätts-apparat, som missbrukar sina medlemmars tillgivenhet, förtroende och uppoffringar och leder dem på galna vägar som inte längre har något gemensamt med de kommunistiska tankarna och partiets program.

Min enda önskan blir nu att övertala henne att resa till Frankrike. Där kommer hon att befinna sig på en sund plats, långt från smutsen, skyddad mot alla repressalier som kan drabba henne för det stöd hon ger mig, för hennes kärlek som lyser genom varje ord hon skrivit.

När hon återvänt till sitt land, sina kamrater, sina vänner, blir det lättare för henne att uthärda smärtan då hon får veta att jag är dömd.

”19 juli 1951.

Min Lise!

Jag har fått dina senaste brev och även det från Françoise, där du tillfogat några rader. Du kan inte föreställa dig den glädje de gav mig och hur lycklig jag är över att kunna besvara dem. Jag är frisk, jag får den nödvändiga vården. Intet fattas mig – utom friheten, du och familjen, dessa tre saker som är allt för mig. Jag är nu en smula lugnare beträffande ert öde, men jag kan tänka mig vilken fruktansvärd materiell och psykisk situation jag försatt er i.

Från den allra första dagen i fängelset har mina tankar ständigt varit hos er. Aldrig tidigare har jag känt mig så nära dig, aldrig har jag älskat dig som nu ...

Och detta trots att jag burit mig så gement åt. Varför gjorde jag det? Omöjligt att förklara i dag. Det var en följd av den psykiska pressen. Du anar inte mina självförebärrelser och min ånger.

Kan du glömma min dumhet eller åtminstone försöka låta bli att tänka på den? Om du visste hur mycket jag också tänker på vårt hem vid Ivry, där vi var så lyckliga! Min kärlek kunde inte ha varit större än nu, men där var den utan varje skugga ...

Jag har beslutat erkänna allt för dig och be om förlåtelse. Jag skämdes sedan lång tid, och jag kunde inte se dig i ögonen. Och när jag tittade på dig i trädgården den där söndagen med vår lille Michel då han tog sina första steg, ville jag bara bli av med Havel så fort som möjligt och komma tillbaka till dig för att tala ut.

Arresteringen förhindrade allt ...

Vad skall du göra på fabrik? Du har ingen sådan utbildning, och din hälsa är inte så bra. Du borde tänka på att återvända till Frankrike. Där skulle du vara i din egen miljö. Där blev det lättare för er alla att komma över det som väntar.

Tänk på detta, min Lise. Jag älskar dig. Krama om barnen och dina föräldrar från din Gérard.”

Jag bifogar ett brev till mina svärföräldrar på deras födelsedag. De fyller sextiosju:

”Var försiktiga med hälsan. Min Lise och barnen behöver er och det är nödvändigt att ni stannar länge hos dem. Förlåt mig den sorg och den olycka jag fört er i fastän min önskan var att ge er en lycklig ålderdom.

Och till min dotter:

”Françoise, min lilla Blondie! Dina brev gör mig så glad. Du skall inte bara vara söt flicka utan också bli en vän för din mor. Hon upplever mycket svåra stunder. Du är redan vuxen och förståndig. Du måste hjälpa henne. Jag ber dig att följa hennes exempel och bli en tapper kvinna med samma rena karaktär som hon. Du kan aldrig få bättre exempel i livet och jag kan inte ge dig bättre råd. Säg till Gérard att vara snäll. Kyss honom och vår lille Michel och ta emot många kyssar från din far.”

Jag får ett brev från Lise, som hon skrivit den 22 juli:

”Min Gérard!

Ett brev efter så många, långa månader! Jag är glad att höra att du är någorlunda frisk. Men jag blev förtvivlad över din bekännelse. Allt hade varit mycket enklare, mycket lättare om du hade anförtrott dig till mig. Jag hade kunnat hjälpa dig. Jag var lika mycket din kamrat som din hustru.

Du ber mig glömma eller åtminstone inte tänka på det. Med min karaktär blir sådant svårt. Men det är självklart att jag förlåter vad du gjorde mig. När det gäller mig själv kan jag förlåta dig allt. Men jag kan inte göra samma sak när det gäller partiet. Jag hoppas fortfarande att du inte har gjort något allvarligt och att din depression bara yttrade sig i att du sökte lyckan utanför ditt hem.

Du ber mig tänka på att återvända till Frankrike. Men detta beror ju helt på ditt öde! Jag far tillbaka om utvecklingen skulle visa att jag inte kan fortsätta betrakta dig som min make – med heder.

Min gud, Gérard, vad allt det här är fånigt och sorgligt!

Mina föräldrar grät över ditt brev. De är tappra, men så svårt alltsammans är för dem!

Françoise har skrivit av raderna till henne och kommer att bevara dem omsorgsfullt. Vår flicka är duktig, det är sant att hon redan begriper en hel del, men hon är alldeles för ung för att jag skall kunna kräva något stöd av henne.

Gérard frågar ofta efter dig. Han vill veta när du kommer hem, vad du sysslar med, varför du skriver så sällan. Men han tillbringar den mesta tiden utomhus. Han leker, och din frånvaro plågar honom inte så mycket. I den åldern är man verkligen bekymmerslös och lycklig!

Lille Michel är väldigt tillgiven men också lättretad och impulsiv. Han älskar sin morfar, som ofta går ut och promenerar med honom.

Jag skall börja arbeta på ”Autorenova” i Karlin, en fabrik som specialiserat sig på att reparera elektriska detaljer i bil- och flygplansmotorer. Arbetet är intressant och kräver bara händighet. Jag är väl inte helt utan den egenskapen, så sysselsättningen skrämmer mig inte. Du behöver inte oroa dig. Arbetet kommer dessutom att hjälpa mig hemifrån och ut ur tankarnas trollicirklar.

På återseende, Gérard. Mina föräldrar och barnen kysser dig. Vad jag längtar efter att fortsätta framåt med dig den dag vi sluppit igenom denna hemska period! Det är verkligen sant att jag älskar dig, Gérard!”

Jag känner att Lise i varje brev från mig söker efter minsta ord och antydning om något som kan styrka hennes förtroende för mig och hoppet om vår framtid. Men ett sådant ord kan jag tyvärr inte ge henne. Jag måste tvärtom förbereda henne på det dystra drama som snart kommer att

utspelas, få henne att inse att jag är förlorad, låta henne tro att jag verkligen är skyldig. Annars vägrar hon att lämna mig – och jag vill att hon skall resa härifrån, så långt bort som möjligt, med hela familjen.

Den sjunde augusti kan jag skriva igen:

” – – – När det gäller min kärlek ber jag dig att tro mig, att inte tvivla och att aldrig glömma att jag alltid har älskat dig och att jag alltjämt gör det.

Men för övrigt, min Lise, är ditt förtroende inte berättigat. Jag är skyldig och måste ta konsekvenserna. Jag känner det som min plikt att säga dig detta för att du skall kunna dra dina slutsatser och företa de nödvändiga åtgärderna för vår familj. Jag vill inte ljuga längre, och jag börjar med denna sanning, den svåraste. Jag vet att jag gör dig illa. Men ju fortare du ser verkligheten sådan den är, desto bättre. Jag vet hur energisk och modig du är. Varje beslut du fattar blir det rätta. Tro mig, vart och ett av de här orden sliter ett stycke ur mitt liv, detta liv som varit så vackert tillsammans med dig. Jag försöker vara modig som du vill, men mitt mod skulle inte räcka till om det inte fanns förnuft också, mycket förnuft och mycken kärlek till dig. Att säga dig sanningen är därför min första plikt. Skriv och tala om hur du tänker göra.

Nu förstår du säkert varför jag bad dig återvända till Frankrike. Tror du jag annars hade kunnat tänka mig livet utan dig, utan barnen, utan dina föräldrar?”

Trots detta envisas Lise med att hålla fast vid mig. Hon svarar omedelbart med två brev, det första daterat den 9 augusti 1951:

”Min Gérard!

Jag fick ditt brev i går och har läst och läst om det otaliga gånger. Ditt sätt att ställa problemet är inte särskilt klart. Jag vill vara mycket säkrare. Det får inte finnas några missförstånd i denna sak, som avgör våra framtida förhållanden och hela vårt liv.

Du påstår att du har gjort misstag, för vilka du måste ta ansvaret. Men jag kan ju inte veta hur allvarliga dessa misstag var. Jag kan inte fatta beslut enligt min heder som kommunist förrän jag vet vad detta handlar om. Stalin har lärt oss att människan är det största kapitalet. Man överger inte en som håller på att drunkna, man försöker hjälpa honom.

Varje kommunist kan begå misstag. Han måste självklart svara för dem. Men livet går vidare, och om det finns något gott i honom, om han kan lära av sina misstag kan han köpa förlåtelse och fortsätta. Om detta är fallet med dig Gérard, går jag med på att hjälpa dig. Detta ligger helt i linje med mina plikter som kommunist.

Om du vore förrädare, skulle det inte finnas något att diskutera. Med förrädare talar man inte. Dem spottar man i ansiktet. Min inställning är fullständigt klar.

Jag tror på Människan. Jag vet att det finns mycket gott i henne, och att det för min del inte kan bli tal om någon förlorad tid särskilt efter den svåra läxa vi fått. Den kommer att bära frukt, det är jag övertygad om.

Detta är vad jag ville säga i dag om detta oerhörda problem. Dessutom tycker jag fortfarande om mitt arbete. Jag lärde yrket på sex dagar istället för den beräknade månaden. Den gamle verkmästaren påstår att jag är skicklig, till och med mycket skicklig! Jag är belåten med mig själv och tiden går fortare. Françoise och Gérard är på landet. Mina föräldrar mår bra och lille Michel blir sötare och sötare.

Jag hoppas att jag fortfarande kan säga: ‘Jag älskar dig, Gérard!’

Lise.”

Det andra kommer tre dagar senare:

”Gérard!

I dag är det söndag. Minns du vad den dagen innebär i vårt liv? För nio år sedan blev vi arresterade i Paris. Då började vår treåriga skilsmässa. Den tiden var en sådan prövning, och ändå verkar den strålande vacker i jämförelse med vad jag upplever i dag. Under vår långa omfamning i bilen till polishögkvarteret trodde jag att det var vårt sista farväl. Jag har börjat tänka att det hade varit bättre så. Mitt havandeskap i fängelset och förlossningen, tanken att jag aldrig skulle återse dig, det var bittert men ändå mycket lättare än nuet.

Jag väntar ditt svar på mitt brev härom dagen, svaret som skall göra klart om dina misstag kan gottgöras eller om du för alltid är förlorad för partiet och i så fall för mig också.

Gérard, det är otänkbart att du skulle ha bedragit mig på den punkten också! Det är inte möjligt att du kan ha handlat brottsligt mot partiet, mot vårt livs ideal. Det skulle vara alltför hemskt. Det är omöjligt! Hoppet om en framtid så snart du sonat dina misstag lever kvar. En dag kommer mina barn att bli stolta över dig igen.

Jag upprepar: Jag kommer att fortsätta med dig om dina misstag kan gottgöras.

I morse låg jag kvar i min säng så nedslagen och ledsen att jag inte kunde hålla tårarna tillbaka. Lille Michel var hos mig och stirrade på mig hela tiden. Han kunde inte fatta att hans mamma hade ont, för när han själv har ont skriker han ju högt! Alltså trodde han att det var på lek och sade: 'Vatten!' och så hällde han vatten över mitt ansikte. Han försökte också få vattnet att rinna från sina egna ögon. Han blundade och tittade upp och gjorde munnen rund. Men han hade inte ont, och vattnet ville inte rinna.

I dag som för nio år sedan är himlen blå, utan ett moln. Omkring mig är livet vackert – för andra. Kommer sådana dagar för mig också?

I går skrev lille Gérard. Jag skickar dig hans roliga brev, det piggar säkert upp dig för en stund. Som han liknar dig, den pojken!

I förra veckan uppfyllde jag normen på fabriken till 200 procent. Men under den närmaste tiden blir arbetet mindre intressant. Min kamrat får semester och jag blir tvungen att göra mindre roliga saker – rengöring och demontering. Men man måste väl göra allt – och man monterar isär innan man sätter ihop. Tålmod!

På återseende, Gérard! Jag hoppas snart få läsa mer från dig. Den lille kysser dig, mina föräldrar och jag med.

Lise.”

Vid slutet av månaden kom ännu ett brev från henne:

”Gérard!

Ännu en söndag, som kröner en ny vecka utan dig. Tiden går även om den är svår. I morse var jag ute med den lille. Vi gick med morfar till trädgården för att mata de fyra höns vi har kvar. Med tillbaka hade vi bönor och färska tomater. Denna dagliga promenad är en förströelse för honom och samtidigt dagens höjdpunkt.

I eftermiddags låg jag på bädden och läste. Lille Michel sov men råkade falla och slå sig på munnen. Hans läpp är alldeles svullen. Han grät mycket, men efter en stund somnade han om. När han vaknat gick vi med mormor till lekplatsen. Michou fick gunga så mycket han ville och blev väldigt glad.

När jag kom tillbaka lade jag mig på nytt. Jag läste om dina tre brev, och nu sitter jag här och skriver min vanliga veckoepestel.

Jag väntar otåligt på svar. Jag fattar inga beslut förrän jag vet hur det blir för din del. Jag minns hur Maurice Thorez en gång kritiserade en centralkommitté för dess sätt att praktisera kritik och självkritik: 'När ni kritiserar en kamrat, gör det inte för att krossa honom ytterligare utan för att hjälpa honom se roten till det onda så att han kan bättra sig. När man tvättat ett barn ser man till att man inte kastar ut barnet med badvattnet!'

Nej, Gérard, jag kastar inte ut barnet med vattnet. Barnet är rent. Det är bara smutsvattnet som skall i avloppet.

Om det inte var annat än smuts hos dig, om du verkligen var en skurk, skulle jag naturligtvis aldrig resonera så här. Jag skulle jaga dig långt bort, för då skulle allt vatten i världen inte räcka till för att tvätta dig ren.

Ungarna har inte skrivit ännu och talat om när de kommer tillbaka, men skolan börjar ju snart. Jag väntar dem i början av veckan.

Godnatt, Gérard. Klockan är tio, jag är sömnig. I morgon skräller väckarklockan redan klockan fem. Min arbetskamrat är tillbaka, och jag skall återgå till att montera mina spolar. Det blir betydligt intressantare.

Michel sover redan bredvid min bädd, i sängen som han fick av Pra-Ha's mamma innan hon reste. Nu säger jag godnatt!

Lise.”

11

Jag var helt ovetande om Lises kamp mot partiet för mig och för familjens existens. Den striden fick jag inte höra talas om förrän allt var över. Men jag måste nämna den i dess kronologiska sammanhang för att visa den andra sidan av det som jag upplevde i Ruzyň, visa hur partiets ansvariga borde ha tvingats tänka efter sedan Lise, med sin absoluta tro på partiet, försökt få dem att fatta arten av deras egna metoder.

Här följer hennes brev till Slánský den 15 mars 1951, sex veckor efter min arrestering:

” — — — Det är mer än en månad sedan jag bad få träffa er. Sekreteraren svarade i telefonen att ni var mycket upptagen av förberedelserna inför centralkommitténs sammanträde och att ni själv skulle meddela när ni blev ledig. Tiden går. Eftersom jag inget hört, skriver jag till er för att erinra om min existens.

Sedan tjugo år har jag varit kommunist. Jag har aldrig gjort mig ovärdig. Min far, som lever här med min mor, är partimedlem sedan 1921. Maurice Thorez har nämnt honom många gånger som exempel på en gammal arbetare, trogen sin klass och sitt parti. När jag erinrar om detta är det för att ni skall kunna förstå hur smärtsam den skärseld som vi nu går igenom är för oss, inte minst därför att vi fortfarande inte har en aning om vad som verkligen hänt Gérard och vad som har föranlett hans arrestering.

Kamrat Slánský, jag förstår att ni har en överväldigande arbetsbörda som partisekreterare, men jag tror att det under vissa omständigheter bör vara er plikt att ta emot en partimedlem.”

Under mars månad fick Lise – fortfarande bevakad av chauffören-skyddsängeln, som följde alla hennes steg – höra att många blivit rasande på mig vid ett möte på utrikesministeriet. Hon skrev på nytt till sekretariatet och till Bruno Köhler:

” — — — Jag har hört att man även krävt Gérards uteslutning ur partiet. Jag har bett om de förklaringar jag har rätt till som hustru och familjeförsörjare och som kommunist. Jag är de facto ensam om att dra försorg om sex personer, och jag måste planera min framtid enligt de besked jag får. Jag har varken fått företräde hos Široký eller Köhler. Däremot fick jag besök av tjänstemän från ministeriet, som meddelade att vi måste lämna vår bostad.

Tycker ni inte, kamrater, att jag borde ha fått veta varför, innan jag ställdes inför ett sådant problem? Jag upprepar: Ingen har sagt någonting, som kunnat hjälpa mig se klart.

Det kostar på att behöva ställa frågor av detta slag. Jag är i en svår finansiell och materiell situation. Sedan min man försvann har jag inte fått mer än 6.000 kronor.”

(Detta var före devalveringen och motsvarade ungefär 1.200 tjeckiska kronor i dag eller cirka 360 francs.)

”Våra pengar på banken har spärrats. Ingen går med på att hjälpa mig lösa de problemen heller. Jag måste under alla förhållanden betala hyra och klara familjens uppehälle. Skulle jag inte kunna få barnbidragen i mitt namn? Har jag inte rätt till bidrag för mina föräldrar? Ni anser kanske att jag kunde låta bli att underhålla er med dessa futila frågor. Men det är trots allt jag själv som måste finna svaren på dem. Tro mig: det är inte lätt. Vart jag än vänder mig, ränner jag huvudet mot väggen.

Till vem skall jag gå om inte till partiet? Glöm inte hur isolerade vi är! Det gör läget ännu värre.

Innan jag får verkliga bevis kan jag inte tro att Gérard skulle vara någon partifiende. Att han begått misstag i sitt arbete, att han stått under dåligt inflytande – sådant är tänkbart. Men fiende – nej, det tror jag inte.

Jag anhåller en gång till att få träffa er, och jag hoppas att ni inte vägrar!”

Detta brev resulterade i att Bruno Köhler kallade min fru till centralkommitténs kadersektion den 21 mars. Hon kände honom väl från åren 1939-1940 då jag samarbetade med honom i Paris.

Här följer hennes skildring av detta möte:

Han tog emot mig på sitt tjänsterum, men innan vi börjat tala släppte sekreteraren in en lång och kraftig man med blå ögon, som jag kände igen som en f. d. frivillig. Det var Alois Samec, en spanjor. Han samlade material mot sina forna kamrater för de sovjetiska rådgivarnas räkning.

– Har du upplysningar för mig?

– Javisst, det kommer nytt material varje dag.

Han gav Köhler ett tjockt konvolut. Denne sade:

– Det är bra, men vi måste snabba upp tempot ännu mer!

Han såg upphetsad ut. Han tog besökaren med till ett hörn, där de samtalade med låg röst. När Samec gett sig av, vände jag mig mot Köhler:

– Vad är det som egentligen händer min man?

– Det går dåligt för honom. Han tycks vara insyltad ända upp till öronen. Materialet som jag fick in just nu handlar också om honom, och jag får en sådan bunt varje dag ...

– Men säg då äntligen – är han arresterad eller inte!? Om han är det, har jag rätt att få veta varför, både som hans hustru och som partimedlem.

Köhler svarade att du inte var häktad men att du blivit inblandad i en massa skumma saker och att han inte förstod hur du skulle klara dig.

– Lise, sade han, du kan inte påstå att han uppfört sig snyggt. Han lämnade dig mycket ensam. Han kom hem fram på småtimmarna... Jag ilsknade till:

– Det är sant. Men han var nere, han flydde sig själv. Han har väl sina svagheter, han som andra. Men jag litar på honom. Jag älskar honom och jag är säker på hans kärlek till både mig och barnen. Och det är dessutom helt privata angelägenheter. Det var säkert inte för det där som partiet lät arrestera honom, eller ”isolerade” honom som Široký uttrycker det.

– För närvarande finns det inte ens något åtal. Široký hade rätt när han använde ordet ”isolering”. Men mitt råd är att du återvänder till Frankrike med dina barn och dina föräldrar. Här kommer livet att bli alltför svårt för er.

– Resa härifrån!? Hur skulle jag kunna göra det? Något sådant skulle betyda att jag inte intresserade mig för min makes öde. Och mer än så – reser vi så verkar det som om vi dömde

honom. Jag har ingen anledning att resa. Jag stannar tills jag får Gérard tillbaka – eller bevis för att han verkligen är en fiende.

– Tänk på saken. Detta är ett vänligt råd. Du är inte ensam, och du har också dina fel. Tro mig – ni kommer inte att få det enkelt. Just nu har jag till exempel order att upplysa dig om att du snart åker ut från radion.

– Varför det? Har jag gjort några fel? Direktionen har just utnämnt mig till deras bästa fransktalande reporter efter mina program från fredskonferensen i Warschawa. Jag talar inte tjeckiska flytande – var skulle jag få något arbete?

– Det är otänkbart att du skulle kunna fortsätta vid radion eller i någon annan administration. Din enda chans är att försöka komma in vid en fabrik.

– Jag är inte rädd för att arbeta med händerna, men jag har ingen erfarenhet. Jag skulle vara mycket mer användbar i något yrke som jag kan.

– Det är inte där problemet ligger. I Sovjetunionen gör de på det här sättet i liknande fall.

– Det var en konstig metod. För det första, även om min man är skyldig – vilket inte bevisats ännu! – skulle jag i så fall vara ansvarig för hans handlingar? För det andra tycker jag det är underligt att skicka folk till fabriker som straff. Det måste verka irriterande på arbetarklassen.

– Jag kan inte rå för det. Jag bestämmer inte. Och som för att göra det hela mindre bittert för mig sade han: Det vore förresten inte så dumt om du kunde kvalificera dig på en fabrik. Till exempel på ett väveri...

(Eftersom väverierna låg långt från Prag, avslöjade Köhlers förslag vilket öde man planerat skulle drabba min fru. Hon skulle avlägsnas från huvudstaden liksom så många andra hustrur till dömda.)

– I väverierna är arbetet inte så tungt. Och du har väl hört talas om systrarna Filatov, de berömda stachanoviterna! Vem vet – du skulle också kunna bli en sådan ...

Jag redogjorde för alla mina svårigheter – brist på pengar, ditt konto spärrat, ministeriets order att lämna bostaden ... Vad dessa materiella frågor anbelangade bad han mig att gå till socialministeriet, som skulle ge mig ett bidrag för mina föräldrar.

Jag styrde samtalet mot dig på nytt. Jag berättade om alla dina svårigheter under det gångna året. Jag påminde honom om bakgrunden till din kontakt med Field, talade om att det franska partiet visste allt om detta och att uppgifterna var enkla att kontrollera.

Jag sade också att din arrestering kunde bero på vissa dolda fiender till dig på säkerhetsministeriet. För att länka intresset från sig själva kunde de tänkas ha blåst upp din affär på detta vis.

Dessutom sade jag att allt det här också kunde ha sin rot i en artikel i en schweizisk tidning 1949, då säkerhetstjänsten förhörde dig om Noël Field. Uppsatsen handlade om ”en framtida process i Tjeckoslovakien” och en av underrubrikerna lydde så här: ”Kommer Artur London att vara kronvittne eller huvudanklagad?” Kunde inte detta tas som bevis för något slags provokation?

Köhler råde mig att skriva till minister Kopřiva. Jag gjorde detta och skickade en kopia till partiet.

— — —

I detta brev, skrivet den 22 mars 1951, tog min hustru upp samma argument som hon hävdade inför Köhler, särskilt frågan om Field. Hon avslutade brevet med en kritik av partiets metoder:

” – – – Låt mig nu, kära kamrater, såsom medveten och ansvarig kommunist uttrycka min kritik av kadersektionens arbete i den här frågan. Ni anser kanske kritiken obefogad, men eftersom detta är min åsikt känner jag att jag måste uttrycka den.

Sedan min make förhört länge av säkerhetstjänsten, verkade det som oklarheterna hade fått sin belysning. Det återstod bara att definitivt reglera ärendet med partiet. Min man begärde hos Geminder att hans fall skulle undersökas och bedömas av kadersektionen. Geminder svarade att kamrat Kopřiva ämnade tala med honom om just detta dagen därpå. Men den dagen och många andra, många månader gick utan att partiet tog någon notis om ärendet. Min mans situation blev allt svårare, och han led oerhört under det ökande trycket.

Jag tycker att han borde ha lagt ner mera energi på att verkligen bli hörd och själv få ställa de väsentliga frågorna. Han ansåg ju att partiet gjorde fel då det lät säkerhetstjänsten ensam reda ut en sådan angelägenhet beträffande en av dess aktiva medlemmar och därtill en man med så viktig befattning som han. I detta handlingssätt såg han en motsägelse till den rättvisa partipolitiken. – – –

Förlåt, kamrater, om jag har skrivit för långt, men jag anser att detta brev är viktigt. Jag upprepar vad jag redan sagt till kamrat Bruno Köhler: Mitt förtroende för Gérard grundas på det liv han levtt. Alla hans handlingar kan kontrolleras. Sexton gemensamma år har gjort det möjligt för mig att vittna om hans osvikliga tillgivenhet gentemot partiet, hans ärlighet och hans mod, och allt detta under ohyggligt svåra förhållanden.

Jag har trots allt något att be kamrat Kopřiva om: Min makes sjukdom kan alltid blossa upp på nytt. Han har tuberkulos. Skulle jag kunna få veta hurudant hans hälsotillstånd är? Mottag, kära kamrater, uttrycken för mina kommunistiska känslor –.”

Den 27 maj skickade utrikesministeriet en lastbil för att frakta min familj till en ny bostad. Där fanns det inte ens en spis att laga mat på. Min hustru opponerade sig. Hon skickade tillbaka flyttkarlarna och ministeriets tjänstemän och skrev till Široký dagen därpå:

” – – – Från Paris har vi bara flyttat böckerna, linneförrådet och vårt sängkammarmöblemang. De möbler som nu finns hos oss skulle ha betalats med min makes pengar på banken – på det nu spärrade kontot. Det skulle ha skett så snart inventeringen var klar.

I morse lät ministeriets tjänstemän mig veta att jag endast kunde få ta med möblerna under förutsättning att jag betalade dem innan vi lämnade våningen ... Således anser man det självklart att jag skall flytta med två gamla människor och tre barn till en tom våning utan kök och utan möjlighet att installera något, eftersom våra pengar är spärrade och jag själv inte får någon lön från radion längre än till månadens slut.

Kamrat Široký, anser du att jag skall gå med på att låta mina barn och mina Föräldrar sova på golvet? Jag tror inte att detta är allvarligt menat, och det sade jag också till männen från ministeriet. Jag vill ha alla dessa materiella problem lösta innan jag flyttar. Jag påpekar att jag betalt hyran ända till den 30 juni. Jag tror inte att min uppfattning kan betraktas som obefogad.

Jag vet fortfarande inte vad man vill min man. Jag hoppas att alla frågor skall redas ut därför att partiet finns och jag har förtroende för partiet. Det finns inga personliga skäl för att jag skulle tvivla på Gérard. Men vad han än må ha gjort – varken barnen, mina föräldrar eller jag borde behöva lida för hans skull, vilket jag också sagt till Bruno Köhler. Jag vet att jag aldrig gjort mig ovärdig partiets förtroende. Jag bär min beteckning ‘kommunist’ med höguret huvud, och detta all synnerhet under de svårigheter som vi nu har råkat in i.

Här, käre kamrat, är vad jag ville säga. Förlåt om jag har stört dig, men jag måste göra något för att skaffa uppehälle åt de fem personer som jag har hand om –.”

Min hustru förde alltså samma kamp som jag för att komma till tals med någon av partiets ledare. Hon informerade partiet om allt hon kände till och om allt som stödde hennes kommunistiska idealitet. Ingen av de ansvariga kan invända: ”Jag visste ingenting ...” Min makas brev och hennes försök att träffa dem borde ha slagit larm. Men varken Široký, Köhler, Kopřiva eller någon av de andra ville höra eller se någonting.

Tredje delen: Konspirationen ändrar natur

1

Det är sent en natt efter timmar och åter timmar av frågor. Plötsligt säger utfrågaren:

– Berätta om ert förflutna. Tala om ert arbete när ni var ung. Låt oss få höra ert livs historia!

Jag blir överraskad. Hur kan min livshistoria intressera med tanke på bilden de vill göra sig av mig? Är inkvisitorn trött? Vill han hämta sig på det sättet?

(Jag tog fel. Jag upptäckte att det var en annan taktik, en ny förklädning eller karikatyr av partiets metoder. De lät en upprepa sin berättelse för att kunna slå ner på motsägande förändringar i skildringen. Under två veckor måste jag tjugo timmar per dygn berätta allt från min barndom ända till den 28 januari 1951, då män ur två bilar kidnappade mig mitt i Prag. Jag hade varit fängslad i sex månader, men det var inte förrän då som jag upptäckte vilken oändlig räckvidd upprepningar jag råkat in i. Det stod mig upp i halsen – rapporter och protokoll, dossierer och underskrifter. Jag hade börjat bekänna. Jag gav fenomenet detta namn fastän bekännelsernas innehåll inte täcktes av ordet i dess vanliga betydelse. Jag visste inte hur långt jag hade kommit. Jag var ju ny inom facket. Jag var en lärling inom denna verksamhet som var så absurd och ruinerande, så förstörande – fabrikationen av bekännelser.)

Det börjar som trötthet hos min inkvisitor och som en lättnad för mig. Att skildra mitt liv – det måste för åtminstone några timmar bromsa strömmen av ohyggliga frågor. Jag skall tala om mig själv. Hitta mig själv. Slippa ut ur detta kaos som underminerar mig. Få vara mig själv och inte längre denna mosaik av halvsanningar och fjärdedelssanningar och kompletta lögner ...

Jag börjar berätta. Mannen tycks inte lyssna. Han sluter ögonen, visar sitt intresse en stund, återgår sedan till slummen som om detta verkligen varit ett slags paus.

Jag försjunkar i mitt förflutna med ett slags dyrkan som om minnena lämnat cellväggens sprickor, tagit gestalt och följt mig in i förhörsrummet. Jag överlämnar mig åt denna värld av broderskap och ljus, som jag saknat så grymt sedan jag hamnade i säkerhetstjänstens händer. Jag svarar inte på frågor utan talar om mig själv med mig själv, med Lise och barnen, med mina kamrater och vänner, med dem jag håller mest av. Det känns som om jag plötsligt efter alla dessa månader får tillfälle att förklara allt.

Av oss fem syskon överlevde bara två Hitlers massakrer, min syster Flora och jag. Hon är den äldsta av oss. Hon föddes i New York. Hon hade alltså två nationaliteter och kunde begära att få återvända till USA när tyskarna kom till Ostrava 1939. Hon slapp undan de nazistiska utrotningsslågerna. När jag skulle återvända hem från Paris skrev hon mycket oroad: ”Den dag de börjar hänga folk i Prag finns det säkert en lyktstolpe för dig också...”

Jag anar att jag nu har min sista chans att förklara och att bevisa ...

Min far Emil var den femte av åtta syskon. Farfar var järnvägstjänstemann i Mähren under den österrikiska monarkin. Alla gav sig snart ut i världen eftersom hemmet var så fattigt. När jag beskriver förhållandena, söker jag källan till det som blev mitt eget öde. Och denna källa har klart vatten.

Det tidigaste jag känner till om min far är att han arbetade i Wien och att han där gick med i ett socialistiskt parti. Det hände i slutet av 1890-talet. Senare bodde han i Schweiz och blev där god vän med ryska flyktingar. Han sympatiserade med anarkistiska kretsar. Han ansåg anarkisterna mer äkta revolutionära än socialdemokraterna. Han respekterade Bakunins mod och hyste aktning för Krapotkin, vars skrifter han kände till. Han delade dock inte deras grundläggande tankar om anarkismen.

I början av 1900-talet reste han till USA, där han återsåg två av sina äldre bröder. Han uppehöll där kontakt med anarkistiska arbetare trots att han blev aktiv medlem av socialistiska grupper. Amerika fick honom att drömma. Det var ett ungt land i utveckling, med fantastiska framtidsperspektiv, en otrolig dragningskraft på de stora emigrantgrupperna från olika länder och en lika stor förmåga att få dem att smälta samman till ett nytt folk.

Efter det reaktionära trycket och eländet i tusen sinom tusen former i det gamla Europas ghetton kände sig män som min far plötsligt fria. De var beslutna att kämpa för sina rättigheter – på den tiden fanns det i USA en stark socialistisk rörelse. Han lärde sig engelska mycket snabbt. Hans törst efter kunskaper hjälpte honom. Han förblev livet ut en autodidakt, men han studerade litteratur och poesi och sitt lands historia. Jag minns att han kunde recitera Whitmans dikter utantill och hela avsnitt av Jefferson och Paine. Men hans mest älskade poet var Heinrich Heine, vars böcker han ömt vårdade i sitt bibliotek.

I New York lärde han känna min mor, som kommit tillsammans med sin syster från deras slovakiska hemby.

Hon var hotellstäderska på dagtid och om kvällarna kokerska på en stor restaurang. Det var där min far träffade henne då han gick arbetslös efter en strejk hos Ford. Han diskade medan han väntade på att få tillbaka sin sysselsättning som tapetsör.

De gifte sig i New York. Strax efter bröllopet föddes Flora.

Så småningom förverkligade de sin dröm att återvända till Tjeckoslovakien. Åren i USA förblev dock den stora tiden i deras liv, som de ofta talade om. Allt växte till en vacker saga trots att livet varit hårt och mest fyllt av tungt arbete.

När de ville hålla oss barn utanför sina angelägenheter talade de engelska. I detta deras kärleks språk kände de sig närmast varandra.

Min far blev mobiliserad under första världskriget och skickades som sjukbärare till den ryska fronten. Då var min bror Jan redan född. Oskar föddes vid början av kriget. Jag och Julia kom till under permissionerna.

Men han blev sårad, och dessutom försvagades hans syn. Vid slutet av kriget var han sjukvårdare. Han hjälpte fångna ryssar att organisera solidaritetsaktioner och kom i kontakt med bolsjevikerna. Han deltog intensivt som agitator i oktoberrevolutionen. Men trots att han befann sig på den österrikiska arméns svarta lista klarade han sig utan nämnvärda besvär.

Kriget var för oss en hård tid. Men mitt enda klara minne är vapenstilleståndsdagen – jag var tre och ett halvt år. Min far kom hem en kväll, då både min bror och jag låg till sängs i vattenkoppor. Våra huvuden hade rakats för lössens skull och var fulla med blåsor. Ur sin väska tog han fram tre sockerbitar åt oss var. Det var första gången jag åt något så gott. Jag minns de små vita kuberna och hur långsamt jag åt dem för att nöjet skulle räcka länge.

Efterkrigstiden blev heller inte lätt. Min far blev grovarbetare. Han skulle försörja oss alla – sju personer. Det var inte lätt med hans låga lön. Vi hade en tvårumslägenhet med ett mycket litet kök. Ostrava var redan då ett industricentrum med kolgruvor och koksfabriker, kemikombinat och metallverk, av vilka några var bland de större i Europa på den tiden.

Han använde hela sin fritid för politiskt arbete. Han blev ofta ovän med sina chefer och avskedades. Detta gav honom idén att bli egen företagare. Han hyrde en liten verkstad på gården till ett närbeläget hus. Han trodde att han skulle bli mera oberoende som hantverkare. Och då började han agitera ännu ivrigare. Han talade ofta på offentliga möten och skrev artiklar för de socialistiska tidningarna. Det var vid denna tid som man debatterade huruvida socialistiska partier skulle få ansluta sig till Tredje internationalen. Far var sedan länge

medlem av den socialistiska vänstern och blev helt naturligt en av kommunistpartiets grundare i sitt distrikt.

Det blev svårt för honom att få arbete, då han bojkottades av den judiska församlingen som förrädare eftersom han verkade för ateistiska och antireligiösa organisationer. Han reparerade madrasser och soffor men förtjänade inte mycket. Hans flesta kunder hade ont om pengar och fick betala när de förmådde. Varje veckoslut upprepades samma scen – min mor klagade och undrade hur hon skulle klara utgifterna för hushållet. Fars släkt betraktade honom som en fantast som förstörde familjens anseende. Hans bröder var inte riktigt lika fattiga, men de var inte särskilt intresserade av att hjälpa honom. Undantaget var Onkel Sigmund. Men denne glömde aldrig att försöka tala honom till rätta innan han gick med på att låna honom de pengar som behövdes – som den gången far skulle lösa ut sin symaskin som hade tagits i mät.

Genom far fick jag höra talas om Bebel, Liebknecht, Rosa Luxemburg och spartakisterna, bolsjevikerna och Lenin och Lunatcharsky, Trotsky, John Reed, Kanton-kommunen, Shanghai, lärde känna till socialistledarna i USA. Han berättade gärna om Tom Munley. Jag deltog i mina första gatudemonstrationer med min hand i hans.

Han läste Heinrich Heine. Han visade mig vägen till den kommunistiska ungdomsrörelsen. Vid samma ålder började jag också arbeta – bara en av oss fem fick studera, och det innebar stora uppoffringar. Oskar blev vårt lärdomsljus, men han avslutade aldrig sin skolgång. Han dog när han var tjugo år.

Min far kallades ”bolsjeviken” i staden. Varje kväll samlades en grupp kring honom framför vårt hus och talade om dagens problem, om verkliga fiender och vanliga enkla motståndare, socialister, kommunister. Och dessa diskussioner kunde bli utomordentligt livliga.

Trots sin verksamhet råkade han bara två gånger illa ut för polisen. Vid det första tillfället hade han vägrat stå upp då nationalsången spelades och sade att Internationalen var den enda hymn han skulle ta av sig hatten för. Den andra gången var felet mitt. En vinternatt 1932 bröt sig polisen in i vår bostad för att arresteras mig. Inför min fars lätt förvånade blickar tog jag hans överrock i stället för min egen innan jag fördes ut, men han sade ingenting. I mina fickor fanns mängder av flygblad. När rocken länsades på polisstationen förstod männen av fickornas innehåll att den inte var min. De återvände snabbt hem till oss, men min far hade hunnit skaffa undan allt som kunde verka komprometterande. Vid husundersökningen hittades heller ingenting.

Jag såg min far sista gången i Moskva 1935 efter min bror Oskars död. Eftersom vi inte visste när han skulle komma var Lise och jag just den dagen ute på flygplatsen Tuchino. Vi måste vända om till fots eftersom det inte fanns några transportmedel. Vi hittade honom på en bänk i hallen på vårt hotell, där han hade somnat. Han hade åldrats mycket. Hans glädje över att återse mig och träffa min hustru lyste ur hans ansikte. För att kunna komma till oss hade han anmält sig till en sällskapsresa. Allt intresserade honom. Vi strövade genom staden. Han frågade tusen saker om denna värld som han bära kände genom böckerna eller sin egen fantasi. Jag fann det ofta svårt att svara:

– Varför måste så många människor bära filtstövlar en sådan varm dag som i dag – och detta arton år efter revolutionen?

– Varför kostar en apelsin en dollar på Hotell Intourist?

Han gick ständigt med block och penna och ville notera allt – hyror, löner, priset på teaterbiljetter och böcker, ungdomens möjligheter att få högre utbildning.

Jag erinrar mig den unge mannen i judedistriktet Birobidjans utställningshall i kulturparken Maxim Gorkij. Han var omtumlad av min fars alla frågor och svettades i ren nervositet:

– Varför detta Birobidjan? Eftersom kommunismen inte erkänner judendomen som nationalitet och är emot emigrationen till Palestina, varför då försöka fösa ihop judarna till ett slags andra Palestina i Birobidjan? Och vad har de för levnadsvillkor i den där självständiga zonen?

Till sist bad den unge mannen min far komma tillbaka dagen därpå. Då skulle han få både böcker och tidningar som innehöll svar på alla hans frågor. Men min far var inte helt tillfredsställd.

Han förberedde noggrant de föreläsningar som han tänkte hålla inför sällskapet Sovjetunionens vänner då han kom tillbaka hem till Ostrava.

Det var för honom att få en önskedröm uppfylld – att själv få ströva på Röda torget, besöka Lenin-mausoleet, se Kreml med de stora revolutionärernas gravar, lära känna Moskva, andas luften i det land som först av alla förverkligat den stora revolutionen ...

Allt tyckte han inte om. Det fanns saker som han inte förstod. Men på det hela taget var han belåten. Och han tog avsked av oss med vemod. När skulle vi ses igen?

Han träffade min hustru på nytt i Ostrava 1936, då hon inför sin återresa till Frankrike lärde känna de övriga i min familj. Men jag återsåg varken honom, min mor eller Jan eller Julia ...

2

Under åren 1928-1933 var vi inte många i de kommunistiska ungdomsorganisationerna, men vår kampanda kompenserade den ringa numerären. Vi gjorde allt – delade ut flygblad, textade på väggarna, klistrade affischer. Vi besökte offentliga möten, demonstrerade och sålde tidningar, agiterade på fabriker och i gruvorna, vi rekryterade och organiserade nya ungdomsgrupper.

Jag berättar om mina första fängelsesejourer, om hungerstrejken den gången vi satt 25 stycken i samma rum efter en demonstration, om förstamajvakan i distriktsfängelset där vi spärrats in några dussin ett par dagar före en manifestation. Vi hissade den röda flaggan i ett fönster. När jag blivit fri klockan tio på förmiddagen skickades jag av kamraterna för att i deras namn hälsa ett friluftsmöte med 20 000 deltagare.

Jag minns demonstrationer som den ridande polisen skulle skingra med dragna sablar, fascistmöten som vi bröt med vilda slagsmål.

En natt smög vi fram mot polska konsulatet, fyra kamrater anförda av vår sekreterare. Vi skrev med blod på vitt papper: ”Vi skall hämnas våra mördade bröder!” Vi slog sönder fönstren och kastade in vårt budskap, spetsat på en kniv. Detta hände sedan strejkande arbetare blivit beskjutna i Polen. Vår internationalism var då mycket stark.

Vid stora strejker i min hemtrakt sköt polisen också och sårade många, som föll vid min sida. I ungdomligt romantisk protestanda beslöt tre av oss att spränga polishuset. Vi fick dynamit av gruvarbetarna och gjorde en tidsinställd bomb. Vi tänkte verkligen göra allvar av våra planer, men eftersom en av kamraterna inte kunde hålla tyst läckte det hela ut till parti-sekreteraren. Denne övertygade oss snabbt om att vi inte borde göra något sådant och varnade oss för tilltag i stil med anarkisternas.

Jag minns min aktivitet i spetsen för den kommunistiska ungdomsrörelsen och de röda fackorganisationerna i Ostrava. Vi skulle resa till Spartakiaden i Berlin 1931. Vi fick inga pass och blev tvungna att smyga oss över gränsen. Det var första gången jag kom illegalt till Tyskland. Spartakiaden förbjöds. Vi hamnade i Chemnitz i Sachsen. Där deltog vi mot förbudet i en demonstration. Uniformerade medlemmar av partiets självförsvarsorganisation,

”Föreningen för antifascistisk kamp”, skyddade oss. Vi var många som kommit till Tyskland utan papper – schweizare, österrikare, italienare och tjeckoslovaker.

Jag berättar också om den andra hemliga resan, den som vi gjorde strax innan Hitler kom till makten på senhösten 1932. Vi skulle agitera och demonstrera under själva valet. Jag beskriver även två hemliga möten vid gränsen, då tjecker, polacker och tyskar demonstrerade gemensamt mot nazismen. Jag var då sekreterare inom den syndikalistiska ungdomsrörelsen i Ostrava.

I juni 1933 stormade polisen in i den lokal, där jag just föreläste om den revolutionära defaitismen för ett trettiotal unga kommunister, och arresterade mig. Efter tre månaders skyddshäkte blev jag villkorligt frigiven sedan jag hungerstrejkat, ungdomsorganisationerna demonstrerat och vår deputerade Kliment uppvaktat myndigheterna.

Senare lyckades jag hålla mig undan från polisen, som fått nya order att arresteras mig. Jag skulle ställas inför rätta för brott mot statens säkerhet. Centralkommittén beslöt att låta mig gå under jorden för att rädda mig undan den hotande domen – två till fem års fängelse.

Jag kom illegalt till Prag för att överta ledningen av den röda syndikalistungdomen. Jag var efterspanad och min säkerhet problematisk. Husundersökningar i partilokalerna blev allt vanligare och även kontroll av arbetarnas legitimationer. De identitetspapper som jag hade fått skulle inte klara en ordentlig granskning. Då bestämdes det att jag skulle skickas till Moskva.

Vid niotiden en morgon kom en kamrat med pengar och pass och meddelade att jag måste ge mig av omedelbart. Den planerade färden skulle gå via Polen. Jag måste alltså resa genom Ostrava. Jag anmärkte att detta kunde vara farligt. Där var jag ju känd. Han replikerade:

– Du skall rätta dig efter instruktionerna. Vi vet hur man organiserar utlandsresor. Handlar du på eget bevåg och någonting klickar bär du hela ansvaret!

En och en halv timme senare kom samma kamrat och hejdade mig i vänthallen. Han träffade vår ledare av en slump och nämnde vad jag sagt om Ostrava. Resultatet blev att jag absolut inte fick åka den vägen! Han bestämde ett nytt sammanträffande klockan fyra. Jag skulle komma med mina personliga tillhörigheter i en väska och resa samma kväll.

Vi träffades på ett kafé. Han gav mig en biljett till Berlin, pengar för resan därifrån till Moskva samt ett löst papper med mitt visum till Sovjet, som jag måste gömma väl och inte ta fram förrän vid gränsen. Jag stoppade det innanför fodret i mössan och skyndade till stationen. Tåget stod redan inne. Jag lämnade min väska i en kupé och gick till toaletten för att läsa in min nya identitet. Jag hade fått ett tjeckiskt pass med det tyska namnet Gerhard Baum. Jag verkade äldre än bilden eftersom jag inte hunnit raka mig. Om några dagar skulle jag fylla nitton år. Enligt passet var jag sjutton.

Detta hände i mitten av januari. Tåget rullade genom vinterlandskapet mot den tyska gränsen. Jag repeterade mitt nya namn och skälen för resan så jag skulle vara beredd ifall jag blev förhörd. Min medpassagerare, en man och en kvinna, tittade underligt på mig. Vid den sista stationen före gränsen reste de sig men fortsatte stirra. Plötsligt frågade mannen:

– Skall ni inte stiga av?

– Nej. Jag fortsätter.

– Är ni inte rädd?

– Skulle jag vara det?

– Men ni åker till Tyskland. Vi är ju vid gränsen!

– Jag vet det. Jag ska till Berlin, och därifrån fortsätter jag ännu längre.

De två dagarnas skäggstubb underströk mitt judiska yttre. Jag förstod att detta skrämde dem och fick dem att undra varför jag reste just till Tyskland.

Ett år tidigare hade jag av kamrater i fängelset – journalister – fått höra att Hitler gripit makten. De satt i cellen bredvid och gav mig nyheterna via rörledningen genom toaletten. Vi brukade diskutera den politiska framtiden och var övertygade om att Hitler inte skulle kunna hålla sig kvar mer än ett år. Då skulle allt vara slut och Tyskland befinna sig inför ett nytt val, som inte kunde resultera i något annat än en socialistisk republik.

Ett år senare var jag på väg att passera gränsen, och Hitler hade fortfarande makten.

Passkontrollen på den tjeckiska sidan förlöpte utan svårigheter. Och de tyska tjänstemännen var helt upptagna med att undersöka en man som förde med sig förbjudna socialistiska tidningar. Mig uppmärksammade de inte alls. Sent på natten kom vi till Berlin.

Vid alla stationer syntes uniformerade män. De saluterade varandra med nazisthälsningen. Det var första gången jag besökte Tyskland sedan Hitler tagit ledningen. Jag såg scener som jag dittills bara känt till från journalfilmerna.

I Berlin måste jag bege mig till en annan bangård och köpa ny biljett. Framför kassorna stod långa köer av civila och militär, män med SA-uniform, andra med enbart de nazistiska emblemen. När jag begärde en biljett till Moskva blev kassörskan så häpen att hon bad mig upprepa vad jag sagt. Därefter gick hon sin väg och blev borta en god stund. Människorna började morra bakom min rygg. När hon kom tillbaka, förklarade hon med många ursäkter att en sådan biljett skulle ta betydligt längre tid att få fram än de vanliga. I köerna uppstod livliga diskussioner. Många stirrade häpet på mig, som i januari 1934 skulle resa till Moskva.

Kamraterna på den tekniska avdelningen kände nog inte till biljettpriserna. Jag fick bara 50 pfennig över. Mina pengar skulle knappt räcka till ett frimärke, långt mindre till något telegram ifall jag råkade i svårigheter. Jag hade inte heller någon mat. Men jag kunde inte göra annat än fara vidare.

Jag blev lycklig när jag återsåg mannen som blivit så noga granskad vid gränsen. Han var specialarbetare på en textilfabrik och skulle till Litauen för ett års vikariat.

Vi åkte hela natten. Jag spelade okunnig i tyska för att slippa tala med andra resenärer.

På morgonen kom vi till Königsberg. Så gott som alla steg av. Tåget blev nästan tomt. Min landsman hade lämnat mig under natten. Han skulle fortsätta i sovvagn. Vi närmade oss tysk-litauiska gränsen. Tullmän och civilklädd polis kom för att kontrollera bagage och pass. De frågade vart jag skulle. Enligt instruktionerna svarade jag att jag reste till Riga för att besöka en moster, som bjudit mig på resan.

– Men ni har ju biljett till Moskva!

– Jag tänker fortsätta dit eftersom jag redan är så här långt.

Passkontrollören tittade ingående på mig och hämtade därefter en tulltjänsteman. De blev förvånade över att min resväska var nästan tom. De hämtade två civilklädda män som började förhöra mig. Jag upprepade vad jag redan sagt. De ville veta var min moster bodde. Jag gav dem en adress som jag fått i Prag – hämtad ur Rigas telefonkatalog. De frågade efter min far och mitt yrke. Jag berättade med överflödande detaljrikedom.

Mina svar tycktes inte tillfredsställa dem. Jag måste klä av mig helt och hållet. Under tiden gjorde de snaskiga anmärkningar som jag låtsades inte förstå. De undersökte noggrant min väska och mina skor – även sulor och klackar – sömmarna på jackan. Jag började bli rädd att de skulle upptäcka mitt sovjetiska visum. Scenen var antagligen mycket lustig – jag spritt

naken i kupén med mössan på huvudet. Men den tänkte ingen på att ta av och titta i! Vid gränsen lämnade de kupén men slängde efter sig några förolämpningar på jiddisch.

Jag suckade lättat och vilade ut genom att se på landskapet. Trakten var trist under ett enformigt snötäcke. Jag var i Litauen. Senare vände sig en medpassagerare till mig i korridoren:

– Röker ni tjeckiska cigaretter?

Han talade jugoslaviska. Jag svarade att jag var tjeck liksom cigaretterna. Han blev glad. Vi började prata. Han hade arbetat i Tjeckoslovakien någon tid, sedan i Kanada, men därifrån blev han utvisad på grund av sin kommunistiska verksamhet. Han fick bistånd från Röda hjälpen, som skaffade honom ett pass till Wien dit han skickades av det kanadensiska partiet, och med detta pass var han nu på väg till Sovjetunionen som politisk flykting. Jag lyssnade förvånat och misstänksamt. Jag var rädd att han ville provocera mig. Jag tyckte att han talade alltför lättsinnigt öppet om sådana saker. Han var medelålders, välväxt och kraftig. Jag anade att han hade erfarenhet av livet. Han frågade vart jag var på väg. Jag svarade:

– Till Riga.

Vi slapp över den lettiska gränsen utan svårigheter och kom till Riga. För att bli av med min medpassagerare steg jag av tåget och gick upp i en annan vagn. På kvällen, i Dogavpils, flyttade jag över till moskvavagnen längst bak. Jugoslaven var den första människa jag såg. Han glodde förbluffat:

– Vad gör ni här? Ni var ju på väg till Riga!

Jag gav några invecklade förklaringar:

– Jag kom bara på att jag borde resa till Moskva först och besöka min moster på hemvägen.

Ryssar kom in i kupén. Tåget rullade långsamt. Mörkret hade fallit. Snart ersattes de lettiska kontrollörerna av sovjetiska. Jag lyckades flytta över mitt visum från mössan till passet.

Den första soldat ur Röda armén jag såg var en storvuxen man i öronlappsmössa med stjärna. Han ville se våra pass. Man hade sagt mig att han skulle lämna tillbaka mitt visum hopvikt som en signal att allt hade befunnits i sin ordning och att jag lugnt kunde fortsätta min resa. Det gjorde han också efter en stund och gick sin väg med en avskedshälsning.

När min jugoslav såg detta, skuttade han av glädje och upprepade ideligen ett och samma ord:

– Komintern! Komintern!

Jag ryckte på axlarna:

– Vad menar ni med det?

Jag fattar inte hur han kan vara så indiskret. De båda medpassagerarna tittar uppmärksamt på mig.

Vi fortsatte ända till Bugossovo utan att prata. Där måste vi av tåget för tullkontroll. Jag hade tappat nycklarna till väskan. Jugoslaven bröt upp den med våld. Han tyckte i sin entusiasm att man inte fick ödsla med de sovjetiska soldaternas tid i onödan.

Vid gränsen satte vi oss på en servering och drack te för mina femtio pfennig. Det var allt de räckte till. Min kamrat hade ännu mindre pengar – han var alldeles pank. Och han måste stanna i Bugossovo eftersom han inte fått det visum som skulle ha funnits där.

(Jag träffade honom några dagar senare i Kominterns trappa. Han skällde ut mig för att jag inte sagt sanningen. Jag återsåg honom flera gånger i Moskva och senare i Spanien – i Albacete. Han var kapten. Då kunde vi skratta åt våra gemensamma minnen.)

Resan till Moskva var lång. Jag fick mat av mina ryska medpassagerare. De var generösa. De talade tyska och det livliga samtalet gjorde resan betydligt mindre trist. Den blev till och med spännande både för att den var min första långfärd utomlands och för att jag var på väg till Sovjetunionen, landet som ända sedan barndomen hägrat i mina drömmar. Hela min politiska verksamhet var inriktad på Sovjet. Jag färdades mot landet som min far så ofta talat om, mina vänner som studerat där, andra som bara hade gjort korta besök. Jag kände också Sovjet genom allt jag läst. Nu skulle jag personligen få lära känna både landet och folket.

Jag frös när jag steg av i Moskva. Min rock var inte gjord för den ryska vintern. Jag skildes från mina nyvunna vänner. De möttes av släktingar. Jag gick till väntsalen för att träffa Mirko Krejzl, som då var den tjeckoslovakiska ungdomsgruppens ombudsman vid KIM. Jag såg nyfiket på soldater i olika uniformer och försökte fatta deras samtal. En lång stund förflöt. Ingen kom. Jag började oroligt trava av och an. Mina båda medpassagerare lade åter märke till mig.

– Vem väntar ni på? frågade de en smula tvekande.

Jag förklarade att den som skulle möta mig inte hade kommit. När de hade överlagt sinsemellan bad de mig att gå till buf fen. Efter en stund skulle de komma och se efter om jag fortfarande fanns kvar. I så fall ville de följa mig dit jag skulle.

Jag var orolig. Enligt instruktionerna fick jag inte anförtro resans mål åt någon. När de återvände efter en halvtimme, kände jag i alla fall stor lättnad. De föreslog att jag först skulle följa med dem hem för att ta igen mig.

Det blåste en rasande snöstorm. Jag anade mer än såg ett stort torg i töcknet. Trettio meter bort gungade en gaslampa. Slädar pilade av och an. Jag hörde ropen och piskornas vinande och tittade storögt. Här for trojkas precis som jag föreställt mig dem med behandskade izvochtchiks i stora rockar och pälsmössor. Den iskalla vinden piskade snön mot ansiktet. Vi steg upp i en släde i det mörka Moskva och for hem till mina nya vänner. Där lärde jag känna den ryska gästfriheten och vänligheten för första gången. Jag kände mig inte alls främmande i denna familj fastän jag inte förstod allt som sades. Jag fick en stor rysk middag med förrätter och vodka, och när jag slutligen måste gå tyckte jag det var stor skada. Den äldsta dottern, som talade lite tyska, erbjöd sig att följa med. Hon frågade:

– Vart ska vi någonstans?

Jag var tvungen att svara:

– Till Komintern.

De verkade häpna men insåg varför jag inte velat nämna detta tidigare. Vi hoppade på en spårvagn och måste byta två gånger innan vi kom fram. Flickan visste att byggnaden skulle ligga någonstans i närheten men inte exakt var. Hon frågade en soldat som stod vid en port. Han ryckte på axlarna och sade:

– Nje znaju ...

Vi frågade en gång till, men han upprepade bara sitt ”vet inte”.

Vi stod förstummade en minut. Men plötsligt upptäckte vi en skylt bakom soldatens rygg – ”Exekutivkommittén för den Kommunistiska Internationalen” .

Jag var äntligen framme.

3

Moskva steg legenden in i mitt liv.

Två gånger inbjöds vi till Lenins änka, Krupskaja. Hon berättade om sin man och dennes kamrater. Vi träffade gamla bolsjeviker som hade känt Trotskij, Lenin, Kamenev, Plekhanov och som hade stått mitt i revolutionen i Leningrad, Moskva, Odessa och på många andra håll, tyska kommunister som kämpat tillsammans med spartakisterna vid Rosa Luxemburgs och Karl Liebknechts sida, italienska kommunister som varit med Gramsci mot Mussolini ...

I Kominterns korridorer mötte jag Bela Kun. Jag talade med kämparna från ungerska Kommunen och från Bulgarien 1923.

Jag såg och hörde Manuilsky, tilldragande och sympatisk med sitt grå-sprängda hår. Jag träffade de stora från den tidens kommunistiska rörelse – Maurice Thorez, Marcel Cachin, Ercoli-Togliatti, La Pasionaria, José Diaz, Wilhelm Pieck, Browder, Pollit, Prestes och många andra.

Vid den sjunde Kominternkongressen lyssnade jag till Dimitrovs rapport om arbetarnas och antifascisternas enighet. Jag hörde med lidelse Van Min skildra Mao Tse-tungs långa marsch tillsammans med Tchou Te och såg honom peka ut vägen på en väldig karta.

Jag såg Gorkij. Och högtalarna meddelade hans död en gång när Lise och jag paddlade i kanot på Moskvafloden.

Jag fick tala med dem som byggde Magnitogorsk och Komsomolsk och lät mig entusiasmeras av männen och kvinnorna som gjorde Novosibirsk till Sibiriens huvudstad.

Jag följde förvandlingen av gåtfulla landsdelar som jag bara känt från legenderna om Djingis Khan och Batu Khan. Jag hörde unga uzbeker skildra sällsamma seder och bruk i deras land, där kamelkaravaner och traktorer möttes på vägarna och där många kvinnor fortsatte att bära slöja då de arbetade i de stora textilfabrikerna.

När jag defilerade med moskvaborna vid revolutionsjubileerna och vid Kirovs, Gorkijs eller Ordjonikidzes begravningar, sökte jag med blicken vår stora idol Stalin. När jag såg honom hamrade mitt hjärta så det kunde sprängas. Jag råkade i extas under hans korta uppträdande under Kominterns sjunde kongress. När han gav intervjuer tyckte jag att hans korta ”ja” eller ”nej” var geniala. Som hela den internationella kommuniströrelsen praktiserade jag personkulten med nästan religiöst patos.

På detta sätt måste jag dag efter dag skildra mitt liv in i minsta detalj. Från den ena gången till den andra flyter nya viktiga eller futtiga detaljer upp ur mitt minne och tar plats i skildringen av detta mitt liv, som tycks sluta så eländigt. Inkvisitorn lyssnar inte längre. Jag avslutar:

– Och den 28 januari blev jag arresterad.

Han befäller:

– Ta om alltihop från början!

Två gånger, tio gånger, hundra! Det hela blir verkligen vansinnigt! I början försattes jag av min egen skildring till andra tider och andra rum, men efter några dagar går det inte längre. Jag börjar hata mig själv och detta förflutna, hatar allt som varit delar av mitt liv när det måste relateras om och om igen inför dessa slöande typer, som inte kan något annat än att lyda blint, som inte lyssnar och som bara uppmärksammar det rätta ögonblicket att ryta sitt:

– Ta om det från början igen!

Jag hånar mig själv som om jag låtit mig spottas i ansiktet. Jag känner mig oerhört förnedrad – smutsig, rufsig, skäggig, illaluktande, med byxorna nerhasade på höften. Jag blir ett mekaniskt föremål, en grammofon som ideligen spelar samma låt. Denna upprepning driver mig mot den punkt, där nerverna inte längre håller utan jag måste skrika:

– Nu räcker det! Vad har ni att säga om mig nu?

Vilka är dessa män? Vad har de att göra med mitt förflutna. Varför måste jag berätta sådant för dem, som bara angår mig själv?

Jag vet att de vill nöta ut mig, men det hjälper mig inte att känna till detta och att veta att utfrågarna aldrig lyssnar, hjälper inte att se deras förströdda blickar. Det handlar i alla fall om mitt eget liv. Om mig själv. Nedslitningen och förödmjukelserna, en del av Kohouteks karusell, avser att göra allt jag upplevt värdelöst i mina egna ögon och tvinga mig att godkänna alla deras tillägg med avsikten att bevisa att jag först och sist ändå är en förrädare.

Jag får förresten snart bevis för att Kohoutek och hans anhang inte refererar till denna berättelse när det vore påkallat utan enbart till den självbiografi jag skrev för centralkommittén då jag kom tillbaka till Tjeckoslovakien.

Till all lycka tar detta slut innan jag tar slut själv. De två utfrågare som turas om att lyssna blir lika trötta som jag, troligen ännu tröttare. Denna karusell har ju inte någon mening för dem heller. De förvandlas också till maskiner, och nu kärvar deras mekanism. Ibland är de så trötta att de somnar. Då får jag en respit bara jag lyckas frambringa läten utan avbrott, för en plötslig tystnad väcker dem ofelbart.

Jag talar om vad som helst som far genom mina tankar. Jag läser alfabetet, rabblar multiplikationstabellen, reciterar poesi. En natt spritter en utfrågare plötsligt upp ur sin slummer och gormar:

– Ta om det där som ni sade om Holdoš då ni var tillsammans i Strasbourg!

– Men jag har aldrig varit i Strasbourg, varken ensam eller tillsammans med Holdoš!

Han fortsätter rasande att kräva att jag skall upprepa vad jag sagt.

Holdoš... Jag framkallar hans bild i minnet, vår vänskap under långa stridsår, från fronterna till koncentrationslägren. För två veckor sedan läste de avsnitt ur hans bekännelse. Vilket lidande detta måste vara för honom som är så ärlig! Av vår vänskap gör de en sammanvärvning. Men finns det något vackrare i en mans liv än vänskap? Den känslan står inte heller på något sätt i opposition till kommunismens grundsatser.

Inkvisitorn har somnat. Jag lyckas ta stöd mot väggen. Med en smidighet värdig en indian lirkar jag fram en pall och sätter mig, medan jag utan avbrott mumlar vidare och börjar beskriva vad som finns omkring mig – som t. ex. ett grålackerat skåp av metall i hörnet med två dörrar och nyckeln i låset. Mannen snarkar högt.

Dörren öppnas plötsligt. Kohoutek kommer in. Jag sitter! Utfrågaren snarkar! Kohoutek skakar honom brutalt och ryter:

– Ta den där till cellen och kom sedan tillbaka hit!!

Äventyret ger mig några oväntade timmars sömn.

Dagen därpå välkomnar den andra inkvisitorn mig med följande ord:

– Fåhund – det var ert fel att min kompis åkte på åtta dagar i buren! Och därefter skall jag repetera allt från början:

– Jag föddes i Ostrava den i februari 1915 –.

Omkring oss är det natt, tystnad och tomhet. Ingenting når mig, verkar angå mig. Allt ingår i det förflutna. Allt är slut. Jag befinner mig i en annan värld, där jag inte längre existerar.

Jag väntar. I nattens tystnad hör jag då och då skrik och slag från andra förhörssrum. Jag väntar på att fönstret skall gråna inför gryningen, på hackspettarnas klatter och småfåglarnas morgonkonsert.

– Väntar ni på gröngölingen? frågar inkvisitorn. Han blir lika lättad som jag när dagen gryr. Han sneglar mot klockan. Jag vet att hon snart är fyra. Han orkar inte heller längre. Om några minuter skall han binda för mina ögon och leda mig till cellen. Där tas jag emot av fågel-sången utanför fönstret, av både sparvar och trastar.

För mig börjar en ny förtvivlans dag.

4

Hur kunde jag vara så barnslig att jag inbillade mig att mina inkvisitörer skulle nöja sig med att jag ”biktat” min skuld vad del gällde den ”trotskistiska gruppen”, de f. d. frivilliga och kontakten med Field! Jag trodde att denna ”bekännelse” skulle räcka som skäl för dem att ställa mig inför rätta. Nu fattar jag att den skulle användas som inkörsport.

De pressar mig för att få mig att erkänna att jag inte väntat med min trotskistiska debut till Frankrike. Jag var en av Trotskijs agenter redan i Spanien!

– På samma sätt som det inte finns någon spontan skapelseakt har ni inte heller kommit fram till era trotskistiska åsikter från den ena dagen till den andra. Spanien var en bättre terräng för er. Erkänn att ni var trotskist redan där, för ifall ni hade varit en god kommunist redan i Spanien hade ni förblivit en god kommunist. Men kom framför allt inte och påstå att ni skulle vara någon god kommunist! Ni har redan erkänt ansvaret för ert trotskistiska gäng i Frankrike och att ni under kriget stod i förbindelse med Pavlik, som sedan avslöjades som trotskist och amerikansk agent i Rajkprocessen!

En dag följer Kohoutek upp inkvisitorernas intentioner:

– Ni blev inte trotskist i Spanien. Ni var det redan i Sovjet.

Han fattar att han inte kan få mig att erkänna, vilka underverk hans fantasi än producerar. Han säger cyniskt:

– Det är på det sättet som våra sovjetiska vänner arbetar och bedömer er. Jag måste faktiskt lägga till en sak i protokollet ...

Han vet att jag bodde några veckor på hotell Lux i Moskva under den första processen mot Zinovjev och Kamenev 1935. Flera arresteringar gjordes där under den perioden. Han skriver: ”Redan i Moskva bodde jag på ett hotell, där många trotskister blev arresterade.”

Detta yttrande verkar så enfaldigt att jag låter det passera under stor inre tillfredsställelse. Löjet dömer! Ingen ansvarig som får läsa något sådant kan ta det på allvar. Åren 1934-1935 och även senare bodde ju inga mindre än Gottwald, Slánský, Kopeck, Geminder och andra partiledare på samma hotell. Bevisar detta att de också skulle vara trotskister? Jag hoppas att det där avsnittet skall få dem att fundera över värdet av sådana ”bekännelser”.

Under en period anstränger jag mig att använda denna metod och försöker misskreditera ”biktarna”. Jag räknar med att protokollen skall prövas av ett utskott bestående av de mest kvalificerade medlemmarna i politbyrån och sekretariatet.

En dag erkänner jag mig t. ex. ansvarig för utnämningarna av Kratochvíl till ambassadör i New Delhi och Fischl i Berlin samt några fler liknande beslut, som endast Gottwald själv och

den ansvarige ministern hade befogenheter att fatta. Jag inbillar mig att Gottwald omöjligt kan förbli döv och blind för Ruzyň-männens metoder och fantasier.

Hur hade jag kunnat ana att Köhler och Široký utan vidare skulle låta mig anklagas för vissa handlingar jag utförde i Frankrike 1939-1940 på deras personliga order? Jag inbillade mig att de skulle ha mod att erkänna detta och avvisa den sortens beskyllningar.

Varje objektiv undersökning av mina ”bekännelser” skulle ha bevisat vilka framtvungade falsifikat de verkligen var.

Jag hoppades att partiet skulle ta varning och sansa sig. Tyvärr hade jag fel. Partiledarna kan inte skylla på några förmildrande omständigheter som t. ex.: ”Ju grövre lögn, desto lättare trodd!” ty de visste mycket väl att mina medgivanden stred mot den sanning som de själva hade nyckeln till.

Här följer som ett exempel vad Margolius blev tvingad att säga under rättegången:

Åklagaren: Förhören visar dessutom att ni begick omstörtande handlingar när ni 1949 gjorde handelsavtalet med England.

Margolius: Ja. Jag följde Löbels instruktioner. Det brottsliga i detta avtal var de stora förmåner vi gav de brittiska imperialisterna.

Åklagaren: Ni gick också med på att betala gamla skulder som vi gjort före München-avtalet?

Margolius: Enligt kompensationsavtalet gick jag med på att republiken skulle betala de skulder som gjordes före München och under kriget och som förorsakades av den gamla regeringen och av exilregeringen i London. Jag gick med på att betala till och med en del privatkapitalister, som hade fått regeringsgarantier före München. Dessa fordringar skulle betalas framför allt med exporten av läderprodukter och textilier av råvaror från sterlingområdet. Det vill säga att dessa produkter i praktiken exporterades gratis till England.

Vad detta avtal och alla dess aspekter gällde, så hade jag såsom vice utrikesminister tillfälle att lära känna alla telegram som växlades mellan Margolius via London-ambassaden och Gottwald, Dolensky och Gregor. Flera funktionärer kände också till dem, liksom många på handelsministeriet.

Margolius utförde bara sina chefers order. Gottwald, Dolansky och Gregor kallade ändå hans handlingar ”brott” och lät honom anklagas och dömas till döden utan den minsta invändning. Man fann liknande punkter även i andra anklagelser mot oss fjorton.

Det var sovjetrådgivarnas taktik att använda beteckningen ”förbrytelser” på förhandlingar och avtalsverksamhet som letts av toppmännen inom stat och parti. På så vis höll de dessa under Damoklessvärdet och gjorde Gottwald och de andra till lydiga verktyg av rädsla för sitt eget öde.

Nu söker inkvisitorerna källorna till min trotskism. Och de finner dem: tidigare var jag ju anarkist ...

Som bevis använder de valda delar av den skildring som jag av sanningslidelse gav centralkommittén 1948 – mina planer som sextonåring att spränga Ostravas polishögkvarter.

Den lokala partisekreterarens påpasslighet gjorde att avsikten aldrig förverkligades. Men på detta utförda pojkstreck broderas nu ett komplett anarkistiskt förflutet. Jag har hamnat i en värld där ingenting har sin vanliga betydelse eller värderas på vanligt sätt.

Kohoutek och Doubek åstadkommer med gemensamma ansträngningar denna formulering, i sig ett litet mästerverk i att förvandla halvsanningar till en fruktansvärd lögn: ”Londons

anarkistiska tendenser fortfor i Spanien. Han kände sig mycket närmare anarkisterna och hade större aktning för dem än för partiledarna.”

Jag fråser ifrån mig. Kohoutek och Doubek svarar gemensamt:

– Eftersom ni företagit anarkistiska handlingar redan som ung kunde ni inte ha någon annan inställning i Spanien. Eller: när man en gång i livet haft anarkistiska åsikter behåller man dem livet ut. Erkänn att ni i Spanien kände er närmare anarkisterna än kommunisterna!

De tillfogar:

– Det vi kräver är helt formellt. Bara för att komplettera bilden av er. Ni kan inte dömas för det eftersom det inte är straffbart enligt våra lagar.

De vet att det viktigaste är att få de ”erkännanden”, som de vill pressa fram, att framstå som små. Deras sista argument är följande:

– Det här är bara en administrativ rapport, inte något som ska underställas domstolen.

Deras påståenden skulle kunna få en att tro att det finns rent administrativa rapporter, skrivna enbart för papperskvarnen, som bevis för att det den och den dagen skrevs det eller det. Byråkratins verkliga kungadöme!

Men från en administrativ rapport till nästa vänder de på formuleringarna. Utfrågarna frångår sin ursprungliga uppfattning. Det gäller inte längre fakta och sanning utan formuleringar. En värld av skolastik och religionsmässiga kätterier. Dessa består i utformandet av enskilda fraser. Det gäller att få en att ta steget från ett erkännande till nästa genom att gå med på riktigheten i just det ordval som gör en skyldig. På så sätt lyckas arbetsgrupperna i Ruzyň, sammansatta av cyniska och ofta primitiva män, förbruka hela motståndskraften hos sina offer genom den mekaniska envisheten att dag efter dag tvinga dem upprepa de ”administrativa bekännelserna”. Man slutar strida om enstaka ord sedan resten av frasen förlorat sin mening. Och när man släpper ett ord föreslår de ett annat, pressar på en ett uttryck som ger satsen en helt annan mening.

På detta vis ger de form åt mitt förflutna som anarkist och trotskist. Detta kunde inte leda till något annat än anklagelser för spioneri – enligt mönstret från processerna i Moskva.

Men det finns ett område där denna strid om ord upphör att verka oskyldig. Det är antisemitismen.

I början av min tid som arresterad, när jag utsattes för ett giftigt judehat som liknade det nazistiska, kunde jag tro att den begränsades till några få individer. För ett så smutsigt hantverk kunde ju säkerhetstjänsten inte rekrytera några helgon. Nu vet jag att denna anda är systematiskt genomförd, även om den bara avslöjas då och då under förhören.

När ett nytt namn förekommer vill inkvisitorerna genast veta om det handlar om en jude. De skickliga ställer frågan så här:

– Vad hette han tidigare? Har han inte bytt namn 1945?

Om någon verkligen är jude lagar inkvisitorn under en eller annan förevändning så att vederbörande kommer in i en rapport, som kanske inte alls har något att göra med de aktuella frågorna. Och framför namnet sättes adjektivet ”sionist”.

Det gäller att samla så många judiska namn som möjligt till protokollen. När jag nämner två eller tre och ett låter judiskt antecknas detta. Hur primitivt systemet än kan verka så ger det slutligen det önskade resultatet, nämligen att den anklagade stått i kontakt med judar och allra helst med ett stort antal sådana.

För övrigt handlar det aldrig om ”judar”. När jag förhörs om Hajdu, begär utfrågaren att jag vid varje namn skall precisera om det är judiskt eller inte. Men varje gång ersätter han ordet ”jude” med ”sionist”:

– Vi befinner oss i en folkdemokratisk republik, inom dess säkerhetstjänst. Ordet ”jude” är en förolämpning. Därför skriver vi ”sionist”.

– Men det är en politisk beteckning, anmärker jag.

Han svarar att detta inte är sant och att han dessutom har sina order. Han avslutar:

– Dessutom är det också förbjudet i Sovjet att använda ordet ”jude”. Man talar om ”hebréer”.

Jag söker förklara skillnaden mellan hebré och sionist. Hopplöst. Han dekreterar att ordet ”hebré” låter illa på tjeckiska. Han upprepar att han fått order skriva ”sionist”. Punkt och slut.

Ordet appliceras till namnen på kvinnor och män som aldrig haft med sionismen att göra. När inkvisitorerna förbereder rapporter för domstolen vägrar de att ändra någonting i sina administrativa protokoll. Det som står skrivet skall så förbli.

(I fortsättningen gjordes detta till en häxjakt. Antalet diskriminerande åtgärder mot judarna ökades under förevändningen att dessa var främmande element inom det tjeckiska folket, kosmopoliter och sionister och följaktligen också mer eller mindre komprometterade i diverse spionaffärer.)

En tid var det frågan om vem som visade sig mest antisemitisk av inkvisitorerna. En dag svarade jag:

– Även om jag sett sakerna från er synpunkt kan jag inte förstå hur jag skulle ha tillämpat ert tänkande på de frivilliga, som med undantag för mig och Vale inte var judar.

Han svarade med största allvar:

– Ni glömmer deras hustrur. De är alla judinnor, och det är väl samma sak, eller hur?

Om detta fanns en teori i Ruzyň. Jag hörde ofta Kohoutek förklara:

– I ett hem är det alltid kvinnan som bestämmer. Är hon arier förlorar den judiske mannen sin ursprungliga karaktär under hennes inflytande. Det är tydligen ert fall, herr London! Men då en arier gifter sig med en judinna dukar han omedelbart under för hennes influens och blir filosemit. Detta spelar förresten en stor roll i den här affären eftersom många män som under kriget emigrerade västerut kom tillbaka med semitiska hustrur ... Svoboda är inte jude, men hans fru är en bessarabisk judinna. Hromádko är inte jude, men hans fru! Závodský, Pavel – det är samma sak. Vad innebär det? Jo, där judendomen inte lyckas tränga igenom direkt gör den det indirekt genom att kroka på er judiska kvinnor!

När de gjorde i ordning mitt protokoll för domstolen skrev de ”judisk nationalitet” – liksom för tio av mina tretton medanklagade. Jag frågade en inkvistor hur de kunnat komma fram till en sådan slutsats när både min far och jag var ateister. Han svarade mycket lärt genom att citera Stalins arbete om ”Nationalitetens problem”, ur vilket han citerade de fem villkoren och sammanfattade:

– Detta ledde till definitionen ”judisk nationalitet” för er del.

Senare medförde någons inblandning att bestämmningen ändrades till ”av judisk börd”, och så står det i processhandlingarna.

5

Som en kvarn mal dressyren min kropp och min hjärna. Allt snurrar och snurrar. Mina förbrytelser växer till en pyramid. En enda man skulle inte ha kunnat utföra allt det här. Jag bör ha varit minst ett halvdussin:

- Trotskistisk verksamhet i Spanien och samarbete med FN:s internationella kommitté, samarbete med Field och den amerikanska underrättelsetjänsten.
- Samarbete i Frankrike med den franska polisen och Gestapo samt den amerikanska underrättelsetjänsten.
- Repatriering under kriget av trotskister till Tjeckoslovakien och andra folkdemokratier i syfte att förråda de illegala partiorganisationerna och dessas ledare till Gestapo och förbereda framtida illdåd.
- Mirek Klečan skickades till Tjeckoslovakien under ockupationen i syfte att överlämna Fučík och centralkommittén till Gestapo.
- Utformning av trotskistiska celler med stöd i ett spionagenät i alla folkdemokratiska republiker.
- Var Fjärde internationalens delegat i öststaterna.
- Uppehöll kontakter och bedrev samarbete med Rajks och Kostovs grupper.
- Hade kontakt med en viktig spiongrupp i Ungern (vars namn jag har glömt).
- Ledde den trotskistiska gruppen i Tjeckoslovakien, vilkens kärna utgjordes av f. d. Spanienfrivilliga.
- Var chef för den amerikanska underrättelsetjänsten i Tjeckoslovakien under ledning av Field, som var Allen Dulles' medarbetare.
- Har stått i förbindelse med Titos män och förberett en kupp i Tjeckoslovakien.
- Ansvarig för att hundratals judar dödades i Frankrike under kriget.
- Samarbetade med Gestapo i Mauthausen. – – –

I juli hotas jag åter med att Lise kommer att häktas. Kohoutek påstår att säkerhetstjänsten länge har tänkt arresteras henne och att hon inte blir den första maken till en av de anklagade som hamnar i detta fängelse.

– Inbilla er framför allt inte att hennes franska nationalitet skulle vara något hinder. Tvärtom. Det vore enkelt att säga att hon är agent för den franska underrättelsetjänsten och att det var på den vägen ni träffade henne. Vi har tillräckligt många vittnen som kan bevisa det också.

De anklagar även mina svärföräldrar, dessa enkla, ärliga människor som har ägnat sitt liv åt partiet. Man beskyller dem för att vara antikommunistiska kosmopoliter. Att använda dessa tillmälen mot judar, intellektuella kamrater som levde utomlands under kriget är absurt redan det. Mot mina svärföräldrar blir det rent kriminellt. Dessa kom till Frankrike från Spanien i början av seklet. De var tvungna att fly Aragonien, ett landskap där den karga jorden inte förmådde livnära en bondes alla barn. Min svärfar blev gruvarbetare. Han gick in i kommunistpartiet när det grundades 1921. Han var analfabet, men lärde sig läsa genom att stava i partiets tidning l'Humanité. Min svärmor är katolik, men hos henne förenas kommunismen lyckligt med gudstron. Frédéric Ricol, min svärfar, fostrade sina barn i en anda av förtroende och en oskuldsfull och ovillkorlig tillit gentemot de kommunistiska idealen. För hela familjen var Sovjet och Stalin inkarnationen av det goda och garantin för den framtid då människan skulle befrias från allt slaveri. Deras liv identifierades med partiets och Sovjetunionens liv.

Min svåger anklagas för att ha uteslutits ur partiet på grund av spioneri för le Deuxième Bureau. I själva verket har han varit en uppskattad, militant partimedlem sedan ungdomen.

Detta ständiga hot mot familjen och min hustru är pressande. Jag kan redan Ruzyńs metoder och vet hur lätt det är för säkerhetstjänsten att producera falska vittnesmål och genomföra vad den än önskar. Jag vet att det finns kvinnor i fängelset. Jag undrar ofta om inte Lise är en av dem.

Jag skräms ännu mer av hotelserna sedan jag en dag kunnat läsa på Kohouteks bord: ”Kamrat Lise London sade till mig i går ...” Jag drar slutsatsen att hon är omgiven av spioner, som skickar rapporter till säkerhetstjänsten.

(Senare fick jag bevis för detta. I verkligheten var det frågan om ett nytt sätt att driva mig till underkastelse. Jag förstod efter hand de olika vändningarna i förhören. Medan de pågick såg det ut som om utfrågarna sökte grunder för en ännu allvarligare anklagelse än den att vara chef för *Fjärde internationalen i Östeuropa, för vilken trotskisterna bland de f. d. frivilliga utgör den styrande kärnan i Tjeckoslovakien.*)

Man talade inte längre om en sådan process. Kohoutek påstår plötsligt att jag inte har erkänt allt. Jag skulle ha förtigit viktiga fakta. Mina ”erkännanden” är bara avsedda att täcka de verkligt skyldiga och hjälpa dem undan rättvisan.

Han anklagar mig för att hoppas på hjälp från mina medbrottslingar på höga poster inom partiet och regeringen. Han säger:

– Förhören slutar inte förrän ni klämt fram med allt.

Karusellen mal vidare och utfrågningarna fortsätter sin infernaliska kadens.

Mot slutet av juli hämtar Kohoutek mig en dag oväntat från förhørsrummet till sitt kontor. Där meddelar han att han just fått nya instruktioner om mitt fall. Han har också fått rätt att tala med mig i partiets namn:

– Vi har upptäckt en stor sammansvärjning under en av partiledarna. Han börjar räkna upp de olika medlemmarna av politbyrån:

– Det är inte han och inte han heller – och inte han ...

Till sist återstår ett enda namn.

– Har ni förstått vem jag talar om? frågar Kohoutek.

– Vill ni påstå att det är Slánský?

– Javisst, det är Slánský jag talar om. Ni kommer att bli förhörd om alla förbindelser som ni och de andra i gruppen har haft med honom. Ni måste säga absolut allt ni vet och detta in i minsta detalj. Han tillfogar: Ni är inte den förste som partiet begärt att vi skall förhöra om Slánský. Vi har många rapporter på honom. En del av dem är redan gamla.

För att övertyga mig läser han upp en lång anklagelse – utan att avslöja vem som skrivit den.

När jag verkar förbluffad läser han ännu en, mycket mera detaljerad rapport, och avslutar med att låta mig se dateringen – mars 1951 – och underskriften – namnet Eugen Löbl. Han bläddrar genom ytterligare två rapporter och läser valda avsnitt. Därefter säger han:

– Detta är inte allt. Det finns många fler. Ni har själv redan talat om Slánský.

Jag stirrar förfärad:

– Har jag?

– Naturligtvis. Har ni inte sagt att ni inte haft något att göra med era kamraters utnämningar efter deras återkomst från Frankrike? Har ni inte sagt att det var Slánský själv som befallde dem att skynda sig hem till Prag, att han tog emot dem och gav dem viktiga poster i staten och partiet?

Min fasa växer:

– Varför har ni alltid hindrat mig från att nämna Slánskýs namn, att säga ett enda ord av självförsvar, som hade att göra med honom?

– För att ni vägrade erkänna att ni var den trotskistiska gruppens ledare och att ni hade spionageförbindelser med Field. Nu när ni har skrivit under de första bekännelserna måste ni fortsätta. Han avslutar med eftertryck: Tänk noga, herr London! Vem tror ni gav order om att ni skulle arresteras? Utan Slánskýs order hade vi inte kunnat göra det. Han har offrat er. Han trodde att han skulle kunna rädda sig själv om han kastade er andra överbord.

Tillbaka i min cell är jag länge slagen av häpnad över det jag fått höra. Min situation verkar helt upp och nervänd. Jag trodde hela tiden att Slánský tillsammans med de andra i partiledningen bar det största ansvaret för både min och de övriga spanienfrivilligas arrestering. Det var alltså därför han så systematiskt vägrade att ta emot mig när jag ville förklara mitt samröre med Field inför partiet! Av den anledningen törnade jag mot idel väggar av misstro under två hela år! Därför utlämnade han mig till säkerhetstjänsten och försökte ge mig sken av att vara en fiende!

Därför lät han våra ansökningar om att få vittna passera obemärkt och lät oss lugnt bli anklagade för beslut som fattats av honom själv eller av sekretariatet. Därför accepterade han de förvanskade påståendena om vår verksamhet i Spanien och Frankrike – den aktivitet som han verkligen kände väl till.

Om Slánský är arresterad kan det betyda att partiet äntligen förstått vilka monstruösa manipulationer vi har blivit utsatta för. Är det möjligt att förklaringarnas tid är inne, att vi skall återfå partiets förtroende? Har partiet återfunnit sig självt, kommer det att slita masken från de fascistanstuckna som myglar i dess sköte, sådana som jag råkat råkat ut för i Ruzyň, dessa som använder förhörsmetoder värdiga Gestapo?

(Jag hade fel i fråga om tiden för Slánskýs arrestering. Vid den tiden var han fortfarande partiets generalsekreterare. Några få dagar efteråt, den 31 juli 1951, firades hans femtioårsdag med stor pompa. Han mottog ur Gottwalds hand statens högsta orden. Inför centralkommittén gjorde han den 6 september självkritik över partisekretariatets arbete. På Gottwalds förslag utsåg centralkommittén honom till vice konseljpresident. Han var inte längre generalsekreterare men ledde såsom medlem av sekretariatet centralkommitténs politik. Han häktades inte förrän på natten mellan den 23 och 24 november 1951.)

Hur som helst så finns det en lucka i mitt resonemang. Medan Kohoutek intalar mig att vi är Slánskýs offer låter han mig samtidigt förstå att vi också är hans medbrottslingar. Är Kohoutek och hans chefer möjligen ute efter en ursäkt för vad de har gjort oss?

Men detta minskar inte Slánskýs ansvar för vad som har hänt oss och många andra. Jag har kommit underfund med att de flesta regionala partisekreterarna har arresterats, vilket inte kunnat ske utan samförstånd med generalsekreteraren. Švermova häktades – Švermas änka och sekreterare i centralkommittén. Härstammar dessutom inte dessa anklagelser mot Slánský, som Kohoutek visat mig, från tiden för min egen arrestering? Bekräftar inte detta min tanke att fienden finns inom partiledningen? Häktningen av de f. d. frivilliga, processen man har försökt öppna – gjordes inte detta för att ge dessa fiender en möjlighet att själva hålla sig undan?

Och om rättegången inte blev av vid den tid de tänkt sig, om deras planer på en ny process i stil med den mot Rajk har strandat, så är det inte för att mina ”erkännanden” dröjt längre än de räknat med. Är det inte undersökningarna kring Slánský som har bromsat hela skeendet? Allt detta bekräftas av Kohouteks påståenden. Det verkar finnas en fast grund bakom mina funderingar.

Jag klamrar mig fast vid tanken att om partiet fått för sig att låta häkta sin generalsekreterare, så måste det ha kommit underfund med att ”det finns något ruttet i kungariket Danmark”. Som alla fångar, avskurna från omvärlden, bygger jag luftslopp på det allra bräckligaste hopp.

(Efter allt jag gått igenom under sex månader var min hjärna ur stånd att resonera rationellt. Jag levde i en upp och nervänd värld. Mina tankar, mina slutsatser blev en avbild av denna galenskapens värld.)

6

Nu är det Kohoutek som förhör mig varje dag. Jag hoppas att det äntligen blir möjligt att föra fram sanningen om oss f. d. frivilliga. Jag fortsätter att svara så ärligt jag kan. Jag beskriver fakta som jag känner väl eftersom jag antingen upplevt dem eller informerats av ögonvittnen.

En dag ger han mig papper och säger till mig att skriva ner allt om mitt eget och kamraternas samröre med Slánský:

– Allt kommer att kontrolleras noggrant av Gottwald och partiledningen.

Jag beskriver i detalj hur det gick till när de f. d. frivilliga återvände i juli–augusti 1945 efter att ha deltagit i den franska motståndsrörelsen.

På ett av FTPF:s vilohem fick jag genom ett brev från Tonda Svoboda veta, hur Slánský i telegram begärde att de tjeckoslovakiska kommunisterna, framför allt Holdoš, Svoboda och Závodský, snabbast möjligt skulle återvända till Prag.

De reste hem med det franska partiets samtycke. Jacques Duclos skrev till det tjeckoslovakiska kommunistpartiet och bekräftade att samtliga varit partimedlemmar i Frankrike under kriget och ända tills de for hem.

När jag kom tillbaka till Paris var de flesta redan i Prag med undantag för Svoboda, som reste några dagar senare.

Det var inte förrän på våren 1946 som jag träffade Slánský. Under ett avbrott i förhandlingarna vid det tjeckoslovakiska partiets åttonde kongress tolkade jag ett kort samtal mellan honom och Jacques Duclos. Slánský sade att han hört talas om mig och ville att jag skulle besöka honom på hans tjänsterum.

Jag gick dit dagen innan jag skulle återvända till Frankrike. Han tog emot mig tillsammans med Dolanský, medlem av politbyrån och på den tiden chef för centralkommitténs internationella sektion.

Samtalet varade ungefär en timme. Vi diskuterade olika problem, som Slánský redan kände till genom brev från det franska partiet. Han ville bland annat få närmare detaljer om de bråk som uppstått mellan vissa tjeckoslovakiska kommunister och partiledningen efter befrielsen 1944.

Jag fick inte höra talas om saken förrän 1945, då jag kom tillbaka från Tyskland. Med stöd av de tjeckiska emigranterna i London började några f. d. frivilliga, som tillhörde styrelsen för den tjeckisktalande gruppen inom det franska partiet, att i norra Frankrike organisera celler som anslöts till ’Tjeckoslovakiens kommunistparti.

Det franska partiet fördömde detta infall: politiska och ekonomiska flyktingar var underkastade samma disciplin och måste ta emot samma direktiv som varje annan fransk partimedlem. Ingen hade rätt att blanda sig i partiets beslut och framför allt fick ingen bilda utländska partiorganisationer i Frankrike.

Problemet skaffades ur världen, men det franska sekretariatet underströk ändå inför det tjeckoslovakiska partisekretariatet sin principiella uppfattning om sådana former av politisk verksamhet.

Slánský talade därefter om tre kamrater som under kriget råkat i onåd hos det franska partiet, men som nu hade viktiga poster i Tjeckoslovakien. Jag uttryckte min häpnad. Slánský sade då att detta tillhörde det förflutna. Alla skulle få möjligheter att visa vad de dög till i landets nya situation, så mycket mer som partiet saknade erfarna ledare.

Till problemet med de återkomna f. d. frivilliga sade han att de enligt hans åsikt inte hade fått befattningar som motsvarade deras kapacitet. Han hoppades att de inom kort skulle få viktigare poster, där de kunde göra sitt land ännu större tjänster. Han nämnde framför allt Pavel och Hromádsko, Svoboda, Závodský, Nekvasil...

Mot slutet av samtalet frågade Slánský om jag ville komma tillbaka. Jag svarade nej och förklarade att jag dels hade en fransk familj och dels att jag hade varit aktiv inom det franska partiet i många år och kände mig fullkomligt hemma i det landet.

Han envisades: kom jag ändå till Prag skulle jag få arbete inom centralkommitténs kadersektion som kamrat Davids närmaste man. Det skulle innebära en välbehövlig förstärkning eftersom både Gottwald och Slánský ansåg att David var svag och borde ersättas. I verkligheten skulle det bli jag som ledde sektionen.

Han upplyste mig om att han hade placerat Nekvasil som Vodičkas medarbetare på den militära sektionen, där läget erinrade om det på kadersektionen. Vodička slösade mycket tid på att gräla med Nekvasil och söka bevisa dennes oduglighet i stället för att samarbeta med honom.

Till sist meddelade han att en internationell partiskongress skulle hållas i Tjeckoslovakien, förhoppningsvis i Prag. Han bad mig nämna detta i Paris och komma tillbaka dagen därpå för att hämta ett brev till FTPF om saken. På så sätt återsåg jag honom för en liten stund just innan jag reste.

Jag häpnade över hur nonchalant kadersektionen arbetade. Jag var van vid det franska partiets metoder. Men eftersom jag varit borta från Tjeckoslovakien under så många år tyckte jag inte att jag kände den aktuella situationen tillräckligt väl för att våga bedöma den.

På hösten 1946 återvände jag till Prag för att överlägga med kulturministern och utrikesministern om veckotidningen "Paralléle 50" som skulle ges ut av den tjeckiska informationsbyrån i Paris. Den gången mötte jag Slánský igen.

Jag sökte upp honom för att lufta min ilska över det sätt på vilket man missbrukat mitt namn i ett brev till den tjeckoslovakiske militärattachén i Paris, Milde. Det var han som underrättat mig. Vi kände varandra från Spanien. Han rådde mig att klaga så snart jag fick tillfälle att resa till Prag, och han föreslog att jag skulle vända mig till Slánský, som i egenskap av deputerad och medlem av parlamentets försvarskommission borde kunna ta sig an saken.

Under detta samtal gav Slánský mig rätt och lovade göra det nödvändiga. Han höll också ord.

Innan jag gick frågade han mig om den militära situationen i Frankrike. Geminder var också närvarande. Båda beklagade att Prag var så dåligt informerat om läget i Frankrike. De bad mig att bli korrespondent för den internationella tidskriften "Světové Rozhledy". Jag lovade.

På det här sättet skildrar jag mina förbindelser med Slánský. Men när Kohoutek får se vad jag har skrivit, svär han och rusar ut ur rummet för att ”konsultera sina verkliga chefer”.

När han kommer tillbaka säger han att dessa chefer vägrar att godta mina formuleringar. Han river sönder allt jag skrivit:

– Jag vände mig till er i partiets namn, men ni hade mage att skriva en dålig följetong! Om ni framhärdar blir det ett bevis för att ni fortfarande försöker ljuga inför partiet och täcka män som vi bevisligen vet är med i en sammansvärjning mot staten. Ni fattar väl att det inte kan vara jag, enkle säkerhetskapten, som kan tillåta mig att förhöra er om partiets general-sekreterare! Utan order från högsta ort skulle jag aldrig kunna göra något sådant. Jag har redan visat materialet mot Slánský. En del är redan flera må nader gammalt. Om partiet nu tänker dra konsekvenserna av det, trots att Slánský är den han är, så betyder det att man har oerhört starka bevis mot honom. Ni måste anförtro er åt partiet och låta partiet leda er. Jag säger inte detta som officer vid säkerhetstjänsten utan i partiets namn. Vägrar ni kommer vi att använda metoder som ni inte ens kan tänka er. Och det kunde råka bli så att ni inte kommer levande härifrån.

Han tillfogar att han inte under några förhållanden faller tillbaka på de bekännelser som jag eller de andra frivilliga redan avgivit, signerade eller inte – de är långt ifrån kompletta. Slánský kände till den ”trotskistiska grupp” jag varit ”ledare” för. Bevis? Helt enkelt detta att han kände till de f. d. frivilligas verksamhet utan att företa några åtgärder. Tvärtom har han täckt oss avsiktligt, även mig och mitt spionage tillsammans med Field. Dessutom har han gett oss höga poster inom staten och partiet som belöning för att vi varit hans medbrottslingar.

Ända till början av augusti behandlar Kohoutek mig som en fisk på kroken. Han leder mig varsamt bit för bit mot stranden medan jag tröttnas ut av alla hopp och tvära språng i mitt förtvivlade självförsvar.

Slánskýs telegram till Paris 1945, när han krävde de f. d. frivilligas omedelbara hemresa, mitt samtal med honom 1946 då han nämnde sin avsikt att ge vissa av oss viktiga poster – detta utgör nu ”bevis” för den brottsliga sammansvärjningen mellan mig, de förra spanienkämparna och Slánský.

Mikse görs till Slánskýs medbrottsling, och det famösa brev som han visade mig i Paris blir till ett påtryckningsmedel för att få mig att medge att jag deltagit i Slánskýs kriminella verksamhet.

Några artiklar som skickades till ”Svetové Rozhledy” och andra av partiets tidskrifter kallas ”sabotage och spionage för Slánskýs räkning inom den franska progressiva rörelsen”.

Brevet som jag skulle överlämna till FTPF i Paris, i vilket jag föreslog Prag som framtida säte för ”Europeiska partisanfederationen”, antas bevisa min brottsliga avsikt att hjälpa Slánský att ”förbättra sin ställning i Tjeckoslovakien genom att för egen räkning utnyttja hela partisanrörelsen, för vilken han ansåg sig vara ledare på grund av en kort vistelse i Tjeckoslovakien under det slovakiska upproret.”

Jag säger att mitt samtal med Slánský 1946 fördes i Dolanskýs närvaro. Denna omständighet antecknas, men en senare rapport innehåller inte ett ord om den.

När jag understryker att Dolanský var vittne till hela samtalet, säger Kohoutek att Dolanský inte får nämnas i protokollet eftersom hans uppdrag inte är att förhöra mig om denne utan om Slánský. Han skriver: ”Slánský utnyttjade ett ögonblick då Dolanský lämnade rummet och frågade mig –.”

I de följande protokollen utelämnas Dolanskýs namn. Kvar finns bara samtalet mellan ”de två medbrottslingarna”.

Av ett sammanträffande som varade en timme och av en avskedsvisit dagen därpå gör man i Ruzyň ”en överläggning som med pauser varade två dagar”.

Med språklig akrobatik och tendentiösa tolkningar, med tillskott av rena lögner, växer på detta sätt rapporten fram om ”min fientliga aktivitet och sammansvärjningen med Slánský”.

Genom detta hokuspokus görs ”den trotskistiska gruppen bland de f. d. frivilliga”, säkerhetstjänstens första uppfinning, till en ”integrerad del av vår sammansvärjning mot staten”.

”Vår grupp”, som tidigare varit oberoende och som skulle ha skänkt männen bakom säkerhetstjänsten en rättgång i stil med den ungerska mot Rajk, blev således nu bara en del av ”centret”. Jag som gruppchef blev en av de fjorton ledarna för detta ”centrum för konspiration mot staten, dirigerat av Rudolf Slánský”. Mina medbrottslingar dömdes i separata processer, som blev en följd av huvudprocessen. Bara Pavlik dömdes separat. Anklagelsen mot Laco Holdoš ändrades från ”trotskism” till ”borgerlig slovakisk nationalism”. Han dömdes 1954 tillsammans med Novomeský och Husák med flera.

Då jag skrev under mina första ”bekännelser” var jag redan i ett fruktansvärt tillstånd. Fortsättningen av Kohouteks karusellfärd hetsade mig bortom gränsen för all mänsklig motståndskraft. Tanken på en framtid i samma stil kändes outhärdlig. Jag orkade inte mer. Jag var slut. Jag hade varken fysisk eller mental styrka att neka och ännu mindre att ta tillbaka mina första ”erkännanden”.

Trots allt detta fortsatte något inom mig att slåss.

7

Kohoutek börjar redigera ”partiella administrativa rapporter”. Han utgår från principen att två försiktighetsåtgärder är bättre än en. Han påstår att de administrativa rapporterna inte är ”avgörande” och att de dessutom måste fullständigast genom en syntes. När syntesen är klar, men innan man skriver rapporten som skall presenteras vid domstolen, kommer den anklagade att få alla möjligheter att förklara och komplettera så mycket han anser sig behöva till sitt försvar. Dessa administrativa rapporter skall bara ”underlätta det löpande arbetet”.

Dessutom känner han behov att lämna kompletterande förklaringar. Detta måste sannerligen vara ett stort spel i hans ögon. Enligt honom får ingen skygga inför arbetet med de nya begrepp som de sovjetiska rådgivarna infört. Här är vad han påstår:

– Er rapport inför domstolen kommer att bestå av två delar. Den ena är anklagelseakten. Den andra är till ert försvar. Där kan ni lägga till allt som verkar till er fördel, alltså det som enligt er uppfattning kan vara förmildrande. Det är alltså helt normalt att vi bara skriver ner de negativa sidorna. Ert försvar är det inte vår sak att skriva, men ni kommer att få en advokat som hjälper er.

Detta var bara ett nytt, monstruöst lurendrejeri. När vi kom så långt som till rapporten för domstolen utfärdades en order att inkvisitorernas formuleringar ingalunda fick mildras – de måste tvärtom göras hårdare. Och aldrig ett ord mera om den där andra delen, självförsvarsskriften.

I alla civiliserade länder kallas sådant för utpressning. Men här är utpressning för att tvinga fram underskrifter en fullt utarbetad metod, som bygger på särskilda teorier. När utfrågarna lyckats bryta den anklagades motstånd på en enda punkt, tillåter denna teori dem att öka trycket för att få fram underskrifter på rapport efter rapport, på berg av papper som i detta

byråkratiska system nyttjas som sanning och fakta. Och varför skulle en anklagad fortsätta kämpa med träsvärd mot pansar när han fått löfte att försvara sig i en rapport som endast är avsedd för domstolen? Men vid rättegången tas endast denna signerade dossier i anspråk – med frampressade underskrifter. Och hur skall man få någon att tro att man tvingats signera inte bara en gång utan otaliga? Hur skulle man bete sig för att inte krossas under detta berg av underskrifter som stadfäster ens ”negativa sidor”? Allrahelst som man i början inte förstod de sovjetiska rådgivarnas och inkvisitorernas egentliga avsikter och därför godtog formuleringar, som verkade en smula avvikande. Man begrep inte på vilket sätt dessa avvikelser var konstruerade. Man hade fattat det om man verkligen varit skyldig. Men eftersom man var helt främmande för den här sortens seriefantom-värld och ännu mer främmande för den figur som utfrågarna gjorde en till, visste man i början helt enkelt inte vart de ville komma. Och de utnyttjade allt, ens trötthet, ögonblicken av distraktion, ens ovetenhet och framför allt ens goda vilja.

Jag strider ibland en hel dag om ett enda ord. Hela dygn om en mening. Men ingenting får Kohoutek att vika från sin linje. När jag fortsätter bita ifrån mig – för att han antingen gör tendentiösa politiska tolkningar eller utelämnar delar av mina förklaringar – kan han med det djupaste allvar säga något i den här stilen:

– Ni är politiker, och era uttalanden måste redigeras därefter. Ni försöker ju inte alls. Dessutom har ni suttit inne så länge att ni är helt ovetande om situationen utanför. Er text innehåller för mycket utan intresse. Men vi som känner till konspirationen mot staten vet exakt vad partiet behöver.

Jag skulle inte ha trott mina egna öron om jag inte varit så länge i hans händer. Det finns inte längre någon objektiv sanning, inga fakta. Att vara politiker är för dem att kunna ljuga när det behövs och säga det som partiet behöver ha sagt. Anpassa fakta, anpassa sitt liv, sina idéer, sin djupaste övertygelse till det som passar partiet den här månaden, den här veckan den här dagen. Och alltid som en besvärjelseformel:

– Ni måste ha förtroende för partiet, låta er ledas av partiet. Det är i ert eget intresse.

Och som avslutning den eviga visan:

– Jag talar i partiets namn!

Ja, Kohoutek med partiets nåde, tortyrkarusellens man, lögnernas man, de framtvingade underskrifternas herre ...

Han genererar sig inte det minsta för att avslöja hur betydelselösa alla dessa hopsamlade texter är för honom om de motsäger en ny formulering – om de inte bidrar till att stärka den, underbygga den, göra den acceptabel. Han struntar i hela rader av bikter från mina kamrater och skjuter i stället fram nya anklagelser, som skall bidra till att frammana monstret som deltagit i Slánskýs komplott. Han måste ”bevisa” att jag ”under en längre tid, ända till min arrestering, antingen i Prag eller på annat håll” har kommit överens med övriga deltagare i konspirationen, Slánský, Geminder, Frejka, Frank, Clementis, Reicin, Šváb, Hajdu, Löbl, Margolius, Fischl, Šling, Simone (eller med andra personer) om en kupp som skulle göra slut på republikens oberoende och på den folkdemokrati som garanteras av författningen. Att jag i detta syfte kontaktat en främmande makt och främmande myndigheter för att avslöja statens hemligheter. Att jag gjort detta trots att min ställning ålagt mig tystnadsplikt, och att jag har ”förrått statens speciellt viktiga hemligheter på ett speciellt farligt sätt i stor utsträckning och under lång tid” ...

Min roll som trotskisternas gruppchef bleknar. Den är inte viktig längre. Viktigast blir nu mitt aktiva deltagande – som en av fjorton ledare – i komplotten mot staten. Dess centrum är utrikessektorn, som jag svarat för i samarbete med Clementis, Geminder och Hajdu.

Konspirationens kärna blir den trotskistiska gruppen på utrikesministeriet med Geminder i spetsen. Inom denna grupp arbetar jag tillsammans med Vavro Hajdu och andra, och jag svarar för gruppens kontakt med Geminder.

Dessutom utför jag på ministeriet det fientliga arbetet med den borgerlige nationalisten Clementis' samtycke .. .

Jag förmedlar spionrapporter mellan Zilliacus och Slánský.

Jag är en amerikansk spion avlönad av Allen Dulles och i direkt förbindelse med Field ...

Under mer än tre veckor lägger Kohoutek outtröttligt sina nät denna augusti månad. Varje gång han lyckas redigera ett par sidor, som skrivits om efter de sovjetiska rådgivarnas anmärkningar, lämnar han mig för att visa upp resultatet för "sina verkliga chefer" som han med förtjusning kallar dem. När han kommer tillbaka, skriver han om samma sidor i min åsyn och ändrar enligt de nya order han fått – eller påpekar helt enkelt att texten inte är färdig förrän den godkänts av "cheferna".

Hans lidelse och envetenhet är djupt förvirrande. Jag hade aldrig föreställt mig att någon skulle kunna arbeta så länge och noggrant enbart med ordvalet. Kohoutek mal om texten på sin skrivmaskin, bit för bit. Vid varje ny malning tvingar han mig att signera. Från en retuschering till nästa ändras texten så att den avlägsnar sig allt mer från originalet trots att den bibehåller vissa släktdrag – som medlemmarna i samma familj. Men orden tillhör inte mig längre. Allt detta arbete görs för att orden skall upphöra att vara mina, för att beskrivningen av mina handlingar och definitionerna av mina tankar skall bli helt skilda från mig. Och de blir omsider något helt främmande. Inte så mycket att jag slutar opponera mig mot denna nötningsprocess, som verkar så känslig för avbrott. Men för ögonblicket är jag alltför upptagen, alltför trött, alltför fysiskt nersliten för att kunna begripa dess egentliga mening.

Det behövs en oförutsedd händelse, ett olycksfall i arbetet, för att bilden av den kvarn som Kohoutek ämnar mala sönder mig i, skall få klarare konturer.

Mot slutet av augusti 1951, när vi producerat oerhörda mängder administrativa rapporter, ser jag till min förvåning minister Kopřiva stiga in tillsammans med Doubek i Kohouteks rum.

– Du har ändå bestämt dig för att tala, säger Kopřiva som inledning. Och det är din enda räddning.

Han lyssnar på förhöret en stund och börjar sedan själv att ställa frågor. Mitt minne av vårt första möte är alltså levande, särskilt hans deklARATION: "Med eller utan bekännelser – vi får dig i alla fall!"

Eftersom han vägrade tro mig medan jag ännu inte skrivit under något och medan jag fortfarande stred för att få partiet att inse att man förföljde mig, vet jag nu att han absolut inte kommer att tro någonting som svär emot hans förutfattade meningar.

Om han den tredje april såg mitt självförsvar som ett försök att lura partiet, är min enda chans att göra som han vill men samtidigt utnyttja hans närvaro och svara så objektivt som möjligt på alla frågor. Jag skall med andra ord inte alls diskutera skuldfrågan utan helt enkelt bevisa skillnaden mellan mina egentliga svar och dem som Kohoutek skriver ner, redigerar och arrangerar enligt sina "verkliga chefers" vilja. Kopřiva kan inte undgå att märka det eftersom han kommit hit med mina administrativa rapporter och ställer sina frågor med ledning av dem.

Detta blir från början ett slags kontrollförhör. Kopřiva frågar vem som ledde gruppen av f. d. spanienfrivilliga. Jag svarar att det ursprungligen var Pavel men att jag delade ansvaret med honom när jag hade kommit tillbaka.

– Vem har valt eller utsett Pavel? frågar han.

– Ingen. Han blev varken vald eller utsedd. Han betraktades av alla frivilliga som självskrivnen därför att han hade den högsta graden i Spanien och för att han alltid varit en ledare.

Jag säger också:

– Samma sak gällde för mig. I Spanien och Frankrike hade jag alltid höga funktioner. Det gjorde att jag behöll en viss auktoritet bland de frivilliga.

Kopřiva verkar överraskad av mina svar. Han vill veta om Pavel talat om hur han samarbetat med Slánský. Jag svarar att han aldrig nämnt detta.

– Hur vet du då att han samarbetade med honom?

Jag svarar att det var allmänt känt att Pavel var medlem av en kommission, som leddes av Slánský, och att han 1948 föreslogs till chef för arbetarhemvärdet. Jag förklarar också att Slánský, när vi träffades 1946, talade uppskattande om Pavel och sade att han hade för avsikt att ge honom bättre arbetsmöjligheter på samma sätt som andra f. d. frivilliga. Slánský kände väl till deras problem i Frankrike. Både partiledningen och jag hade informerat honom under det där samtalet i Dolanskýs närvaro.

Kopřiva bläddrar i protokollen och söker Dolanskýs namn, men det är redan borta. Han verkar irriterad. Han frågar:

– Varför hjälper f. d. frivilliga varandra?

– Av kamratskap.

Han fortsätter:

– Varför har man placerat dem överallt i statsförvaltningen på samma sätt som du gjorde på utrikesministeriet?

– Jag kände till dem. Det är inga dåliga människor.

Han frågar hårt:

– Kan du räkna upp namnen?

– Bieheller, Lastovicka, Farber, Vejvoda, Bukáček, Ickovič, Hosek, Ouredníček –.

Men Kopřiva avbryter:

– Ha! Därför att du tror att de där är mer värda än ni själva! Samma sort där som här!

Hans uppfattning om de f. d. frivilliga ändras inte. Han återtar:

– Varför och i vilket syfte har ni placerat dem i statsapparaten?

– Vi hade inget särskilt syfte!

Han blir våldsamt och brutal. Jag börjar gyckla:

– Vi hade inget syfte, men om detta objektivt sett skulle vara en handling som försvagar staten och eftersom varje handling som leder till statens svaghet är ett sabotage och varje sabotage i sin tur medför att socialismen försvagas och att kapitalismens renässans underlättas – – –

Kopřiva lyssnar och ser förfärad ut. Han börjar tala om Hasek, Slánskýs svåger, som jag lärt känna i Schweiz där han var den tjeckiska nyhetsbyrå CTK:s korrespondent. Han påminner

mig om ett samtal vi efter februari 1948 hade om Slánský, ett samtal som Kohoutek har redovisat i rapporterna. När Hasek kom från Prag berättade han att Ruda (Slánský) ensam skulle leda partiet, eftersom Gottwald i likhet med Dimitrov enbart skulle ha representativa funktioner.

Kopřiva blir så intresserad av mina svar att han börjar diskutera som om vi höll på med ett åsiktsutbyte och inte något förhör. Han säger att Hasek är en person som man inte alltid bör ta på allvar. Jag svarar att Hasek såg saker och ting på det viset och att jag bara upprepar hans ord.

Mina svar tycks göra Kopřiva både missbelåten och förvirrad. Trots rädslan för följderna av mina tilltag är jag glad över att han för en gångs skull lyssnar. Så har jag kanske ändå en möjlighet att få dem att tvivla på det som sker i Ruzyň. Inte minst därför att Kohoutek, som ställt sig bakom Doubek och Kopřiva, hela tiden gör hotande grimaser åt mig.

När vi blivit ensamma igen visar han sin ilska öppet. Han skriker att mitt uppträdande inför ministern varit under all kritik. De övriga anklagade hade svarat på ett helt annat mycket tillfredsställande sätt. Min attityd kan få allvarliga konsekvenser!

Sedan han sagt detta skickas jag tillbaka till cellen.

Senare samma kväll hämtas jag till Kohouteks kontor. Han är alltså arg och talar om att han blivit utskälld av sina ”överordnade” för min skull. Han har inte bearbetat mig tillräckligt. Mitt uppförande och mina svar fick ministern att betvivla sanningshalten i mina erkännanden. Detta har skakat honom. Men Kohoutek tillfogar att ”vännerna” har lyckats övertyga honom, och han hoppas åter att han kan göra ”en bra rapport för presidenten trots det dåliga intrycket era svar gjorde på ministern”.

Han övergår till att gråla våldsamt. Han säger att jag skall få ”ordentligt inpräntat i hjärnan” att jag måste vidhålla mina ”bekännelser” under alla förhållanden och för vem det vara månne. Annars gäller det mitt huvud och hela min familj ...

Följande dag fortsätter Kohoutek med sina administrativa rapporter. Innan han avslutar dem säger han:

– President Gottwald har granskat delar av protokollen med er. Han är belåten och sade ifrån att man måste gå vidare på samma sätt med er ...

Vad jag än gör måste jag alltså erkänna fakta: det är de sovjetiska rådgivarna och deras hjälptrupper i Ruzyň som alltid kommer att få sista ordet inför både Gottwald och partiledningen.

Kohoutek upprepar flera gånger att mitt uppförande gentemot Kopřiva skadat mig oerhört: jag måste akta mig för återfall om något liknande sammanträffande skulle komma till stånd, och detta framför allt efter beskedet från presidenten.

När denna första bekännelserond är fullbordad i början av september säger Kohoutek att han skall på semester. Han varnar mig en gång till:

– Om ni vill överleva, och särskilt om ni vill hålla er fru utanför det här, så låt vackert bli att utnyttja min frånvaro för att ta tillbaka några bekännelser. Tänk på era barn!

Jag har inte längre någon orsak att tvivla på hans hotelser. Kopřivas helomvändning och presidentens belåtenhet kan inte vara enbart fantasifoster. Jag förstår vilket värde mitt motstånd har och inser samtidigt hur omöjligt det skulle vara att demonstrera det inför någon som kunde tro mig, någon som inte likt de andra är en del av denna sovjetiska rådgivarkarusell. Jag står inför en avgrund, och jag har aldrig tidigare sett att den är så djup.

8

För första gången efter mer än sju månader får jag stanna i cellen utan de ideliga förhören. För första gången får jag tillstånd att röka och lyckas smussla undan sjuttio cigaretter. Vid det sista förhøret inför Kohoutek stjal jag tändstickor.

Mina tankar går till Lise, till barnen och till hennes föräldrar. Mer än någonsin ängslas jag för dem. Denna tragedi må sluta hur den vill men låt min familj slippa plågas! Måtte de bara kunna glömma mig och fortsätta leva! Men kommer de att få vara i fred?

I dag är det lördag. Vad gör de just nu? Deras weekendträff kan omöjligt vara särskilt glad. Stämningen har säkert ingenting av lek och skratt –men någonstans glimmar kanske en smula förhoppning. I Lises brev finns tillförsikten kvar. Hon verkar säker på att hon snart skall återse mig. Hon väntar. Det gör barnen också.

Men jag får inte meddela någonting av vikt. Jag kan inte ens smuggla ut några hemliga budskap. Censuren är perfekt. Så snart något avsnitt verkar misstänkt får jag brevet tillbaka och måste skriva om det. Jag kan inte förhindra att rättegången och min dom kommer att bli en chock för dem.

”Min Lise!

Jag vet att breven blir tråkiga, men jag rör inte för det. Jag är mycket medveten om din önskan att få veta vad som händer mig. Men om sådant får jag inte skriva. Breven får bara handla om neutrala, helt personliga saker. Och för resten, vad skulle jag skriva om mitt liv i detta nu? Dagarna liknar varandra och är fruktansvärt monotona. Därför, min Lise, fråga inte mer. Skriv i stället om Michel, Françoise, Gérard ... ”

Vad de kommer att drabbas av vetskapen om den verklighet som väntar mig – så mycket hårdare eftersom deras tro på mig är så fast och deras förhoppning så innerlig! Hur kan de ana att vi redan sagt farväl? De kommer att tro att jag är skyldig. Men om de en dag får veta sanningen kommer de att få det ännu värre. Låt dem förbli lögnens fångar och hjälp dem suddas ut mig ur deras minne!

Det är åskväder. Blixtarna bländar. Himlen har blivit gråsvart men skiftar i grönt efter varje blixt. Jag känner den fuktiga vinden ända in i cellen. Stora droppar trummar mot rutorna. De våta ängarna utandas en sötaktig doft.

Det skulle vara ljuvligt att få vända ansiktet mot vinden och regnet och få känna dropparna i håret, mot pannan, näsan, kinderna ... Att få leva med dem jag älskar, Lise, mina barn. Varför måste jag sluta så eländigt? Och varför måste allt detta vara så länge?

Tårarna sipprar. Jag dunkar huvudet mot väggen. Om detta bara tog slut! Så snabbt som möjligt!

Celldörren slås upp. Vakten stormar in och skriker rasande:

– Ni begriper sannerligen inte att uppföra er i ett fängelse! Är det samvetet som börjar fungera? Det är så dags nu!

Han knuffar mig mot tvättstället, sliter av mig skjortan och kör in mitt huvud och det nakna bröstet under det kalla vattnet från kranen.

Jag kommer fram till att det bästa sättet att profitera på Kohouteks frånvaro är att göra slut på livet.

Jag börjar med att varken äta eller dricka under fyra dagar för att försvaga organismen. Längre orkar jag inte genomföra hungertorturen. I stället övergår jag till den andra fasen av

min självmordsplan. Jag smular sönder femtio cigaretter i soppan tillsammans med svavlet från tio tändstickor och äter upp det hela.

Jag blir svårt sjuk. Jag hoppas att jag lyckats den här gången. Min kropp kan omöjligt uthärda den dubbla förgiftningen av nikotin och svavel. Med stora ansträngningar lyckas jag dölja mitt tillstånd för vakterna trots de fruktansvärda plågorna.

Det är onödigt att berätta alla detaljer ... Kort sagt – jag misslyckas än en gång.

Vid ungefär samma tid ger doktor Sommer order om att jag skall flyttas till en cell på sjukavdelningen. Mitt allmänna tillstånd är sådant att han anser det nödvändigt. Skall jag orka med flera förhör måste jag få vård. De ger mig sprutor och medikamenter vilkas effekt jag inte kan förutse. Naturligtvis är jag isolerad.

(Jag fick inte lämna sjukavdelningen förrän jag skulle ställas inför domstolen.)

När förhören återupptas får jag tillåtelse att sitta på en pall.

9

Lise gav aldrig upp.

Långt senare fick jag veta att hon skrev ett långt brev till presidenten då både partiledningen och säkerhetstjänsten vägrat lyssna på henne:

”Käre kamrat!

Jag vänder mig till dig personligen som vårt lands president för att låta dig veta allt jag känner till om min make Artur London, som jag varit gift med i sexton år och som sedan åtta månader tillbaka befinner sig i skyddshäkte.

Innan jag återförenades med honom i Prag i början av 1949 var jag medlem av och funktionär inom det franska kommunistpartiet. Jag invaldes vid den tionde kongressen i partiets centrala kontrollkommission och omvaldes vid den elfte. Vid det franska kvinnoförbundets första kongress blev jag sekreterare för denna organisation. Jag har varit kommunist sedan 1931 och har aldrig gjort mig ovärdig partiets förtroende på någon post eller i något arbete före, under eller efter kriget. Jag vänder mig till dig, käre kamrat, både som pliktmedveten kommunist och som maka för att söka kasta ljus över min mans fall.

Jag läste uppmärksamt och med eftertanke din kritik på det senaste centralkommittémötet över sekretariatets arbete, mot personvalet inom kadreerna och dina ord om vad man måste fordra av de ansvariga kamraterna. Jag vill snabbt informera dig om under vilka omständigheter London placerades i ledningen för utrikesministeriets kadrer och personal.”

Min hustru berättade sedan min historia från 1933 till återkomsten och fortsatte:

”När min man blev utnämnd till vice utrikesminister fick han aldrig tillräckliga instruktioner av partisekretariatet. Efter nomineringen sökte han vid flera tillfällen förgäves audiens hos Slánský för att få diskutera sitt arbete. Om jag inte minns fel blev han inte ens kallad till Kopriva, som då ledde den centrala kadersektionen.

Vid utrikesministeriets partisammanträde beskylldes min man för att ha saboterat arbetarnas kader-skola. Jag kan vittna inför partiet och inför dig, käre kamrat, om den entusiasm med vilken han förberedde denna skola och om den otillräckliga hjälp han fick av centralkommittén, särskilt vad det gällde rekryteringen. Skolan stod färdig – det fattades bara elever! Sekretariatets förslag dröjde. Då bestämde sig min man för att praktisera Stalins råd till byråkrater: ”Stolar har inte sina ben till att marschera med!” och skickade anställda från kadersektionen ut i distrikten för att på ort och ställe rekrytera elever med hjälp av de regionala partikommittéerna. Sedan överlämnade han anmälningarna till partiets centrala kadersektion. Om jag minns rätt var kamrat Geminder med på hans initiativ. På så sätt kunde den första skolan invigas. Jag vet att min man kritiserades hårt under ett möte med utrikesministeriets kommission inom centralkommittén. Jag tror att det var Slánský själv

som tog upp kritiken från Šling, distriktssekreterare i Brno, som tyckte att min make använt 'partisanmetoder'. I fortsättningen var det centralkommitténs kadersektion som rekryterade eleverna. Min man klagade ofta över de svårigheter som var förbundna med urvalet.

I ditt tal nämnde du det sätt, på vilket partifunktionärerna blandade sig i ministeriets arbete genom att gå över huvudet på både ministrar och viceministrar och ge order som stred mot de redan utstakade linjerna för arbetet. Till dessa fakta vill jag erinra om att London påpekade de grava följderna av detta redan för mer än ett år sedan. Som exempel vill jag nämna följande fall, som du lätt kan kontrollera: kamrat Černík, ledare för utrikesministeriets kadersektion, tog kontakt med kamrat Pechník i centralkommitténs kadersektion i alla frågor rörande personalpolitiken. Kamrat Pechník ville att kamrat Černík skulle använda metoder som stod i motsats till Širokýs direktiv. London gav Černík order att arbeta som förut och att informera Pechník om detta. Då sade Pechník att Černík inte skulle lyssna på London utan följa partiets direktiv genom honom, Pechník. Min man bad då Geminder att kalla till ett sammanträde med Pechník, Černík, Geminder och honom själv för att sätta punkt för detta olämpliga förfarande.

En annan sak som jag måste nämna är de otillåtna inblandningarna av statens säkerhetstjänst i utrikesministeriets verksamhet (och jag antar att det är samma sak inom andra ministerier och administrativa organ), ingrepp som oftast gäller kaderområdet. Dessa människor missbrukade sina befogenheter som säkerhetstjänstemän och gick förbi cheferna direkt till de anställda och krävde alla slags upplysningar. Dessa metoder skapade en atmosfär av misstro, osäkerhet och ångest bland personalen. London vände sig till Závodský för att klaga. Han informerade även Široký. Denne ansåg att London hade rätt och skulle tala med Kopřiva och även med dig. Dessa och alla andra svårigheter som London mötte gjorde honom djupt deprimerad."

Lise beskrev i detalj hela historien med Field och förklarade på nytt att jag blivit offer för en provokation. Hon antydde att det inom partiet och säkerhetstjänsten fanns dolda fiender, som "försöker virvla upp så mycket damm som möjligt kring fallet London för att avvända partiets uppmärksamhet från dem själva".

Hon underrättade Gottwald om att hon den 26 mars, två månader efter min arrestering, informerade först Köhler muntligen och sedan Kopřiva per brev om allt som kunnat medverka till att belysa mitt fall:

"Jag trodde att jag såsom Londons hustru sedan sexton år och kommunist i tjugo skulle bli förhörd. Det hade varit logiskt. Det är självklart att jag som medveten kommunist endast skulle tala och handla i partiets intresse även om det måste bli till nackdel för min man. Jag trodde att mitt uttalande hade kunnat kasta ljus över fallet London. Jag bad i juni statens säkerhetstjänst om att bli förhörd. Den kamrat jag vände mig till lovade att det snart skulle bli av, men det skedde aldrig. I juli skrev jag till kadersektionens ledare kamrat Köhler för att upprepa min anhållan och få tillfälle att informera partiet om allt jag visste. Jag påpekade också min övertygelse om att min man var oskyldig och erinrade därjämte om mitt förtroende för att partiet säkert till sist skulle avslöja sammanhangen och klara upp den historia som min make råkat bli inblandad i. Och om sanningen skulle visa sig vara till hans nackdel kunde jag som kommunist bara böja mig för verkligheten. I så fall skulle våra sexton år tillsammans och våra tre barn inte väga tungt på mitt samvete.

Som svar på detta brev, vilket jag skrev med ärlig uppriktighet, fick jag till min bestörtning det svar som jag här återger in extenso:

'Tjeckoslovakiens kommunistiska Parti,
Centralkommitténs sekretariat.
Ref: IV/Ba/Ka-809.

Prag den 13 juli 1951.
Kamrat Lise Ricol-Londonová,
Na Dyrinka 1,
Prag XIX.

Kamrat.

Ditt brev till kamrat Köhler som nu är på semester vill jag besvara som följer: Du vill säga allt du vet om din man, men av brevets ton framgår tydligt att du fortfarande är beredd att försvara honom. En sådan inställning kallas hos oss 'att handla till den anklagades förmån' och kan inte accepteras. Jag råder dig att handla som en disciplinerad partimedlem och endast framföra dina åsikter till domstolen när denna finner det lämpligt att be dig om det.

Med kamratlig hälsning
Baranová.'

Tillåt mig, kamrat Gottwald, att svara så här:

1) När jag vände mig till centralkommitténs kadersektion gjorde jag det som partimedlem, övertygad om att jag vände mig till det partiorgan som har till uppgift att hjälpa medlemmarna med deras problem, vare sig dessa är personliga eller rör partiet. Svaret jag fick är formulerat som om det aldrig kommit från centralkommitténs kadersektion utan snarare från någon på statens åklagarmyndighet som har till uppgift att bemöta ett falskt vittne.

Jag kallar mig med stolthet kommunist och är övertygad om att mitt liv med allt vad det innehållit ger mig rätt att bära huvudet högt. Jag kan inte tillåta kamrat Baranová eller någon annan att uppträda på detta sätt emot mig.

2) Av kamrat Baranovás ord: 'En sådan attityd kallas hos oss att handla till den anklagades förmån och kan inte accepteras' skulle man kunna dra slutsatsen att det vore förbjudet för en kommunist att uttrycka sin åsikt inför partiet om denna åsikt inte stämde med den officiellt tillåtna uppfattningen i ett visst ögonblick. Det skulle betyda att all kritik undertrycks och – varken mer eller mindre – bidra till att skapa en atmosfär av ångest, som hindrar envar att ta personligt ansvar.

3) Enligt min åsikt är en sådan hållning raka motsatsen till det du säger och lär, nämligen att varje medlem bör vända sig med tillit och fullt förtroende till partiet med sina tankar och problem. Kadersektionens uppträdande gentemot mig gör det omöjligt för mig som kommunist att vända mig till mitt parti.

Jag ber dig, käre kamrat, att se till att jag blir hörd av partiet så att jag får säga allt jag vet i min makes fall.

Under tiden närmast före arresteringen förde han ett privatliv som jag inte hade anledning att vara lycklig över. Trots detta är mitt politiska förtroende inte rubbat. Det grundar sig på de sexton gemensamma år, som gett mig möjlighet att bekräfta hans oföränderliga trohet gentemot partiet, ofta under mycket svåra omständigheter.

Jag är säker på att jag inte har vänt mig till dig förgäves, och jag hyser, särskilt nu när partiets ledning ligger helt i dina händer, fullt förtroende för att partiet kommer att handlägga hela den här affären med absolut rättvisa.

Uppriktiga kommunistiska hälsningar
Lise Ricol-Londonová.”

Den sista meningen anspelade på Slánskýs ”befordran” från generalsekreterareposten till befattningen som vice konseljpresident.

Efter så lång tid har jag svårt att tänka mig in i hur Gottwald kan ha reagerat. Han kände redan till anklagelserna mot Slánský och Geminder. Lises uppriktiga, naiva brev måste på något sätt ha fått honom att tänka efter, om han nu varit i stånd att läsa objektivt. Det måste ha visat honom att det aldrig existerat någon sådan konspiration som de ville ha mig inblandad i och som Lise, helt ovetande om allt, höll på att plocka sönder. Men Gottwald var redan alltför låst vid undertryckningsförfarandet för att kunna förstå något som ”talade till den anklagades förmån”.

Tio dagar efter det Lise personligen lämnat brevet i president Gottwalds sekretariat på Hradcany blev hon kallad till centralkommittén. Hon togs emot av den som undertecknat

kallelsen. En annan, vars namn hon glömt, kom tio minuter senare och tog del i sammanträdet. Hans första gest var att tända en lampa och rikta ljuset mot hennes ansikte.

– Ni har begärt att bli hörd. Tala. Vad har ni att komma med?

Deras sätt överraskade henne, men trots detta hoppades hon ett ögonblick på rättvisa. Mannen hade rysk accent. Jag tror att det var Janousek – enligt beskrivningen som hon senare gav mig. Hon hoppades att man i Moskva hade förstått att underliga saker försiggick i landet och att våra vänner i Sovjet ville göra en egen undersökning. Hon hade ju några månader efter min arrestering försökt larma det bolsjevikiska kommunistpartiet genom att skicka en fullständig redogörelse med en ung flicka från utrikesministeriet som skulle resa till Sovjet. Lise träffade henne genom en f. d. frivillig från Spanien. Min Lise var så glad över denna förbindelse – som säkert mynnade direkt hos de sovjetiska rådgivarna!

Vid sammanträffandet upprepade hon allt vad hon skrivit till Gottwald. Hon tillfogade vissa detaljer och kompletterande fakta. Hon talade av hela sin övertygelse. Men mannen satt orörlig och oberörd som en staty. När hon tystnade för att besvara frågor sade han bara:

– Var det allt?

Lise tog förvirrat om sina förklaringar från början, försökte hålla sig till de punkter hon trodde var väsentligast. Men allt studsade mot åhörarens stumhet. Han rörde inte en muskel i ansiktet. Blicken borrhade sig uttrycksöst in i hennes ögon. Hon avbröt sig och frågade:

– Kan ni tala om vad söm har hänt min make? Vad anklagas han för? Det är snart åtta månader sedan han arresterades och jag vet inte mer nu än den första dagen. De tre brev jag har fått säger ingenting. Ni måste veta om han är skyldig eller oskyldig och jag har rätt att få reda på det både som hans hustru och som partimedlem!

Då svarade mannen:

– Det finns ingen anklagelse. Er man sitter i skyddshäkte och förhören fortsätter. Det är tänkbart att han släpps utan vidare. Allt ni kan göra är att bevara tålamodet och fortsätta skriva till honom. Skulle sakerna ta en allvarlig vändning kommer partiet att meddela er och hjälpa er.

Lise klängde sig fast vid varje halmstrå. Hon kunde inte hålla tillbaka sin glädje. Efter åtta månader betraktades jag i alla fall inte som anhållen! Ingenting var förlorat! De verkligt skyldiga skulle avslöjas. Allt var på väg att redas ut –. Och hennes naiva förtroende blev så mycket större på grund av de just pågående förändringarna i partiledningen. Dessutom hade man äntligen behagat förhöra henne!

Lises sista möte med André Simone i slutet av november 1951 illustrerade de önskedrömmar som levde kvar hos många kamrater. Simone bodde med sin hustru i närheten av min familj. Lise och hennes föräldrar träffade honom ibland när de tog en promenad eller gick och handlade. De undvek henne inte som många av våra tidigare bekanta utan visade sin sympati och försökte trösta. En kväll strax efter häktningen av Slánský möttes de i samma spårvagn. Simone ropade, och hon satte sig bredvid honom.

– Snart är det slut på dina olyckor, sade han genast. Med Slánskýs arrestering blir allt klart. Han bär ansvaret för det som drabbat din man och många andra. Om han åkt fast så betyder det att Gottwald äntligen genomskådat Slánskýs spel. Jag har för resten skrivit en lång rapport till Gottwald med många fakta, som kommer att avslöja Slánský och hans grupp och hela deras inflytande. Du vet väl att presidenten har brännmärkt de senaste årens kaderpolitik! Jag är själv förföljd. Men nu är jag säker på att denna mardröm tar slut. Upp med humöret, Lise, snart ordnar sig allt!

Han beskrev för henne vilken diskriminering han fått uthärda under många månader.

– Han var så glad den kvällen att han verkade flera år yngre! sade hon. Han såg ut som en boxare som just ska in i ringen!

Vi var alla gamla partimedlemmar och hade rika erfarenheter av olika sektorer inom den internationella kommuniströrelsen. Vi ville vara marxister, kloka och realistiska. Ändå levde vi utanför verkligheten, levde i våra drömmar. Under svåra stunder höll vi fast vid våra illusioner och väntade på underverk. Vi stängde ute sanningen som skrämde oss och som vi inte ville veta av ...

Några månader efter detta möte blev Simone arresterad. Ett år senare var han en av de fjorton anklagade i ”processen mot ledarna för konspirationen mot staten” ... Vid Slánskýs sida. Som dennes medbrottsling.

10

Nästan nio månader har gått sedan jag arresterades. Jag har lärt känna Koloděje och dess grottceller, den outhärdliga fysiska och psykiska tortyren, Smolas vrede och Kohouteks förhörskarusell. Om någon hade sagt: ”När Kohoutek kommer tillbaka från semestern skall ni båda under tolv månader gå igenom dagliga förhör och göra en nyskrivning av samtliga administrativa rapporter ett otal gånger” hade jag ändå slagit detta ifrån mig som något otänkbart.

Jag gissar mig nu till några nyckelpunkter i deras taktik. Arresteringen av Slánský, Geminder och de andra i november måste medföra nya formuleringar i protokollen över oss andra, som måste fram i samma process. Men jag trodde av sättet som Kohoutek beskrev dem – partiets förrädare från början till slut – att de hade varit häktade sedan länge. Ingen normal människa kunde inbilla sig att partiets ledare skulle samla sådana anklagelser mot andra partiledare och samtidigt låta dem vara kvar på sina poster under veckor och månader.

Slánský förpassades först i september från befattningen som generalsekreterare till vice konseljpresidentskapet – ett slags förgylld onåd. Det som skedde med oss ger en glänsande bild av sättet på vilket sådana processer förbereds. Man börjar med att tillverka anklagelser – processens ram – och sedan arresteras lämpliga offer – de föregivet skyldiga.

Men från djupet av min isolering i Ruzyň kunde jag, trots allt jag erfarit av utpressningen då det gällde bekännelser och underskrifter, av hela den färdigställda affär som man blandat in mig i, aldrig föreställa mig att så många månader skulle användas för idel om- och nyskrivningar. Tolv månader för att koka ihop detta protokoll av lögner och vanära! Slutet av en höst, en lång vinter, vår och sommar och en ny höst ...

Göra små tillägg, göra om dem och förändra dem. Gå över från ”administrativa rapporter” till ”förberedande rapporter” och till ”protokoll för domstolen”. De andra anklagades dossierer skummas på de beståndsdelar som kan inkluderas i mina trots att det inte finns någon förbindelse oss emellan. Dessa delar infogas, förändras och görs om till personliga uttalanden som jag skulle ha fällt gentemot mina häktade kamrater. Upptäcka nya namn i frågor och svar, i de andras yttranden. Det är vad Kohoutek och hans grupp får mig att gå igenom under detta år. Och denna virvel av namn snurrar ända till processen och även under själva rättegången.

(Detta kallades ”att göra en syntes av processmaterialet”.

Jag minns vissa episoder. Kanske de passager av omskrivningarna som jag stred hårdast mot, de mest förödmjukande. Jag har ett minne av en lång, oavbruten kamp i natten. Kanske är det de minst gåtfulla episoderna jag minns.)

Till exempel hur omskrivningstekniken övades upp till en förfalskningens sköna konst. Att ta bort ett namn kan göra underverk. Jag upprepar för n-te gången:

– År 1940 satte Feigl mig i förbindelse med Široký. Denne gav mig order att fortsätta kontakten, att ge Feigl vissa uppdrag och att ta emot de subventioner som han varje månad lämnade partiet. Ända till 1940 hade Široký själv tagit emot pengarna. Han underrättade mig redan då om att Feigl felaktigt blivit utesluten ur det österrikiska partiet 1937 men att han kände till fakta kring denna malör och skulle låta beslutet revideras efter kriget. År 1945 blev Feigl medlem av det tjeckoslovakiska partiet genom beslut av centralkommittén.. .

Så tolkas dessa fakta i mitt protokoll:

”År 1940 tog jag kontakt med Feigl fastän jag visste att han tidigare avslöjats som fiende och uteslutits ur partiet i Österrike. Trots detta gav jag Feigl uppgifter och accepterade månatliga bidrag från honom trots att jag visste att pengarna kom från amerikanska kapitalister.”

Sättet att formulera frågorna och skriva ut svaren leder alltid fram till att vår skuld bekräftas. Så här:

Fråga: Var och när lade ni grunden till ert spionsamarbete med Nog Field?

Svar: År 1947 på hans kontor vid Unitarian Service i Genève.

Fråga: Det är känt att Organisationen för hjälp åt tjeckoslovakiska medborgare i Marseille var en av den amerikanska underrättelsetjänstens filialer och att den under kriget gav finansiellt stöd åt er trotskistiska grupp av f. d. frivilliga. Vilka medlemmar av denna grupp har fått pengar?

Svar: Holdoš, Závodský, Svoboda, osv.. .

Inkvisitorerna vägrar notera annat än namnen.

En ständig upprepning av samma ord och samma meningar i timmar, dagar och nätter, hela veckor, ända tills det tränger in i hjärnan på en –det är vad som här ersätter vattendropparna i den kinesiska tortyren.

När inkvisitorn förhör mig om den ”trotskistiska gruppen” i Marseille frågar han:

– Vilken grupp, herr London?

– Gruppen av f. d. frivilliga i Marseille.

– Den trotskistiska gruppen, herr London. Repetera! Vilken grupp?

– Gruppen av f. d. frivil –.

– Nej!! Den trotskistiska gruppen!

Utfrågaren blir allt ilsknare och hårdhäntare. Han avbryter förhöret och bestraffar mig. Sedan börjar skivan rotera igen.

Om Nog Field berättar jag:

– Jag kom i kontakt med honom i Genève 1947 –.

Han avbryter:

– Vad för slags kontakt, herr London?

– Kontakter!

– Nej! Spionkontakter! Börja om och kalla sakerna vid deras rätta namn!

Eftersom jag vägrar att döpa vanliga, normala förbindelser till spionkontakter, pryglar han mig på nytt och tar om skivan från början ...

När man utan uppehåll fått höra samma sak i veckor, månader och år, samma vändningar, samma fraser, börjar man slutligen repetera mekaniskt som en maskin vad man blivit programmerad med. Det existerar inte längre någon enda individ utan etiketten ”trotskist”, ”borgerlig nationalist”, ”f. d. frivillig”, ”spion”. Om de hade förhört mig om mitt nyfödda barn, hade jag säkert varit beredd att svara: ”Min son, den lille trotskisten Michel, har just fyllt ett år.”

När ett förhör avslöjar en blotta i det skal av vidrighet, som de anstränger sig att förse mig med, och tvärtom visar positiva drag hos mitt arbetssätt, ordnar utfrågarna snabbt så att meriten tillskrivs ”kaderkommissionen”, ”ministern”, ”partiorganisationen” eller vem som helst utom en själv.

Jag upptäckte tvivelaktiga element bland de elever som rekryterats av distriktskommittéerna till vår diplomatskola. Jag måste personligen tvinga fram en ny undersökning av deras personakter, vilken slutligen medförde att de relegerades.

Men inkvisitorerna skriver:

”X, Y och Z avslöjades av kaderkommissionen som dåliga element med tvivelaktigt förflutet och skickades tillbaka hem av ministeriet.”

Sanningen försvann gradvis. Här är den slutliga versionen vid rättegången:

Domaren: På vilket sätt rekryterades personal till utrikesministeriet inom de olika distrikten?

A. London: Rekryteringen saboterades genom att den skedde inom regioner, där medlemmarna av Centrum för konspirationen mot staten hade stort inflytande, särskilt i Brno, Ostrava, Pilsen och Ústí-nad-Labem. Där värvade Slánsks partisaner folk som inte skulle kunna utföra något arbete, antingen på grund av sin oförmåga eller för att de var belastade med ett förflutet som måste döljas. Av dessa skäl måste många kandidater skickas tillbaka efter ett år, då man inte kunde räkna med dem politiskt. Bland dem fanns medlemmar av fascistiska organisationer, frivilliga från fascistmilisen, deltagare i kampen mot partisanerna och så vidare.

Slutligen fick ingen personal, som verkligen kom från arbetarmiljö, någon viktig befattning vare sig på utrikesministeriet eller i diplomattjänst utomlands...

En annan gång tvingas man skriva under protokollet sida för sida. Man signerar utan att veta vad som står på följande blad. Även om en detalj verkar oriktig eller förvrängd, slutar det med att man skriver under eftersom man tröttnar på att bråka om en detalj som verkar betydelslös. Det kan upprepas många gånger innan man äntligen kommer till sidan som förklarar hela handlingssättet. Men då är det för sent ...

Jag vill ge några exempel på den bedrägliga insmugglingen av ord som kommer olika personer att framstå som brottsliga. Fischera tjänstgjorde under kriget tillsammans med Dubina på hjälpcentralen i Marseille. När jag hörs om Fischeras förbindelser med Lumír Čivrný, poet och kulturskribent, förklarar jag att han under ett officiellt besök 1945 eller 1946 blev mottagen av Čivrný i dennes tjänsterum på centralkommittén i Prag. Det var av honom jag fick veta det. Men mitt svar formuleras av utfrågaren så här:

– ”Lumír Čivrný, som arbetade för Gestapo under kriget – – –.”

Jag invänder att jag aldrig känt till något sådant samarbete. Inkvisitorn svarar:

– Men vi, vi vet det och vi har bevisen.

Och i denna administrativa rapport kallas Čivrný ”gestapoagent” som om påståendet kommit från mig.

Det blir samma sak med Peschl, en av mina ungdomsvänner, partimedlem i Ostrava. Inkvisitorn säger att denne erkänt ”att han gått över till Gestapo sedan han kommit till Tjeckoslovakien som fallskärmshoppare under kriget”.

Smrkovský, under vilkens ledning jag i början av 1930-talet agiterade i Röda syndikatets ungdomsrörelse, introduceras i mitt protokoll på följande sätt: när jag hördes om mina ungdomsår, nämnde jag bl. a. hur Smrkovský under en kongress i Moskva 1935 tog upp politiska problem angående partiets ungdomsarbete. Inkvisitorn översätter: ”Smrkovskýs trotskistiska förflutna . . .” När jag protesterar svarar han att det är ett känt faktum och att Smrkovský, som befinner sig i samma fängelse – vilket jag inte anat – även har skrivit under många bekännelser om detta. Han säger vidare:

– Vi hade mycket väl kunnat skriva att han var en gestapoagent. Har ni inte hört det? Men det är kända fakta! Ni har säkert glömt. Han erkände det i varje fall själv.

Den senare kvalifikationen antecknas dock inte. Utfrågaren behåller bara Smrkovskýs ”trotskistiska förflutna”.

Om Eduard Goldstücker ställs frågan så här:

– Vet ni vem Ripka på utrikesministeriet placerade i London?

Jag svarar nej.

– Visst vet ni. Det var Goldstücker. Men om ni inte vet så gör det ingenting. Här är rapporten, där han själv erkänner.

Jag får läsa valda delar ur Goldstücker ”bekännelse”. Sedan skriver utfrågaren in påståendena i mitt protokoll som om jag själv hade fällt dem.

Deras tro på sin absoluta makt är så stark att spelets ledare i Ruzyň inte tvekar att låta inkvisitorerna kalla helt vanliga, normala beteenden för ”brott” i rapporterna.

Detta är till exempel fallet med ett tjänstebrev i början av 1949 från Kavan, vår pressattaché i London. Det gällde Zilliacus’ erbjudande om en artikel till ”Tvorba”. Kavan frågade om han skulle tacka ja. Jag telegraferade att ”Tvorbas” redaktion inte var intresserad.

– Jag minns inte den korrespondensen, men jag fattar inte på vilket sätt den skulle anses vara förkastlig. Det där var en del av vårt arbete!

(Detta helt legala faktum blev ett ”brott” i anklagelsehandlingarna. Åklagaren visade domstolen ”kopian av brevet från den 5 februari, skrivet av Kavan, och Londons telegrafiska svar, som bevisar att London tillsammans med Zilliacus stod i fientlig relation till staten”.

Dessutom hade denna anklagelse konstruerats med hjälp av ett falsifikat. När jag senare fick tillfälle att tala med Kavan i Leopoldovfängelset berättade han att det var Kratochvíl, ambassadören i London, som skickat brevet. Ändå stod Kavans namn på kopian som Kohoutek visat mig ...)

Här är fortsättningen: I slutet av 1951 eller början 1952 förhörs jag av Kohoutek om Zilliacus:

– Fanns det inte brev från Geminder till Zilliacus i diplomatposten från londonambassaden?

Jag minns ett brev till Zilliacus som Geminder gett mig. Den förres namn var felstavat med ”k” i stället för ”c”. Två eller tre ”saker” hade att göra med Zilliacus, men jag lyckas inte få fram dem ur minnet. Kohoutek börjar skriva medan han dikterar högt för sig själv:

– ”Jag har fått tre eller fyra brev till Zilliacus.”

Jag avbryter honom och säger att jag bara minns ett enda. Han snäser att denna rapport bara är en intern information, att hans formuleringar bara angår honom själv och att mitt vittnesmål för resten saknar egentligt värde eftersom antalet brev till Zilliacus kommer att bestämmas av Geminder.

Två dagar senare förhörs jag igen. Kohoutek säger att Geminder erkänt sig ha skickat ett dussin brev. De ”saker” som jag har ett så dåligt minne av måste alltså vara brev, och jag måste komma ihåg dem.

Jag medger att det kunde ha varit brev men att jag inte kan svära på det.

Någon tid senare återgår Kohoutek till frågan om antalet brev. Jag upprepar min version. Han säger att det föreligger en motsägelse mellan Geminder, Goldstücker och mig i fråga om antalet. Han läser upp och visar mig sedan avsnitt ur protokollen med dem, där de erkänner att det funnits ett tiotal sådana brev.

Jag säger att den ende som kan ge några uppgifter om detta är Goldstücker, som tog emot kurirposten på ambassaden i London, och Geminder, som lämnade mig partiets post i stora kuvert vars innehåll jag inte kände till. Om det fanns andra brev inuti så var jag helt ovetande om det och kände givetvis inte heller namnen på adressaterna.

När Kohoutek den här gången skriver ”tre eller fyra brev” i sin rapport bryr jag mig inte om att protestera.

Och nu klarnar minnet: de tre eller fyra ”saker” som jag glömt var telegram till vår ambassad i Paris under den första fredskongressen 1949. Vi begärde ljudbandet med ett tal av Zilliacus för att överlämna det till den kongress, som hölls samtidigt i Prag för delegater som inte kunnat få visum till Frankrike. Ett andra telegram begärde texten till samma tal för ”Rudé Právo”, som önskade publicera valda delar. Men trots mina förtydliganden förblir rapportens text oförändrad.

Ännu några dagar senare skriver en av inkvisitorerna ett protokoll på två sidor med dubbelt genomslag:

– Ni får skriva under en annan dag. Först måste jag lämna den här till min chef, säger han.

Fyra dagar senare, några minuter i sex, kallas jag till inkvisitorns rum för att underteckna en text som han påstår sig vara tvungen att överlämna exakt klockan sex. Jag påpekar att texten måste vara längre än den vi redigerat tillsammans och att jag inte känner till dess innehåll. Han svarar otåligt:

– Kopiorna är fler. Annars är det samma sak som ni läste första gången. Skriv under nu så får ni läsa det i morgon. Jag har bråttom och hinner inte käbbla längre.

Jag envisas med att det utökade sidantalet måste innebära förändringar. Han svarar:

– Inte i det som gäller er själv. Det finns bara några nya formuleringar, som karakteriserar Zilliacus bättre. Ni kommer att se det när ni får läsa. Skriv under nu, jag måste gå! Jag är redan försenad!

Jag signerar.

Sedan jag envisats några dagar får jag läsa texten. Jag konstaterar då att förutom avsnitten, som behandlar Zilliacus’ politiska kvaliteter, finns det andra som gäller mig själv. Jag läser bland annat min ”bekännelse” att jag ”överlämnade breven trots att jag mycket väl visste att de utgjorde en hemlig korrespondens mot staten”. Jag protesterar. Inkvisitorn söker lugna mig men misslyckas och måste kalla in Kohoutek.

Denne säger att det jag betraktar som ett ”erkännande” inte är ”något sådant” eftersom det påstås att de brev som gick genom mina händer var förseglade och att jag alltså inte kunde känna till innehållet. Jag behövde inte oroa mig för de där detaljerna. Jag behövde inte frukta en hårdare dom. Jag hade för resten bara två spionerianklagelser emot mig – affären Field och affären Zilliacus. Mot andra fanns det tiotals och mycket allvarligare. Min roll var obetydlig i jämförelse med deras. Och vare sig det passade mig eller inte så måste de gå ifrån denna delfråga. Och rapporten skulle förbli som den var!

Jag har under de följande dagarna två ordentliga sammandrabbningar med Kohoutek om samma sak, men intet hjälper. Efter nya omskrivningar blir denna rapport ännu skarpare formulerad och vidgas till att kompromettera även andra anklagade – Kratochvil och Goldstücker. Den dras på så sätt in i akten, som är avsedd för domstolen, och tas upp i anklagelsen under själva rättegången.

Här följer min egen autentiska rapport om mellanhavandena med Zilliacus:

I början av 1949 visste jag inte mer om honom än att han var medlem av Labours vänsterfalang och spelade en viktig roll i den internationella hjälpkampanjen för det demokratiska Grekland. Han samarbetade med Komintern. Jag visste också att han på sommaren 1948 accepterade en inbjudan till Jugoslavien och att han efter sin återkomst fortsatte att arbeta för Grekland. Det är allt.

I mars 1949 fick jag besök i min våning av Pierre Villon, medlem av det franska kommunistpartiets centralkommitté, och av Darbousier och Jean Lafitte. Alla tre var aktiva inom fredsrörelsen. De deltog i ett förberedande möte i Prag för Internationella fredsrörelsens första kongress.

De nämnde Zilliacus som en viktig person från Storbritannien och sade att de räknade starkt med hans deltagande. Hans resa till Jugoslavien fann de helt i sin ordning för en socialist.

Jag har redan nämnt brev- och telegramväxlingen med londonambassaden om artikeln för ”Tvorba” och korrespondensen med Paris för att få fram ljudbandet med Zilliacus’ tal.

Dessa telegram skickades på de vanliga vägarna. Som vanligt sändes kopior till andra viceministrar, till konseljpresidenten och till republikens president.

(För att ge dem en illegal prägel skrev man i rapporten att ”de skickades som hemliga kodtelegram”, fastän alla tjänstetelegram till ambassaderna och dessas svar alltid chiffreras och hemligstämplas.)

Här är vad jag måste säga vid rättegången:

Från början lade jag märke till brev från Geminder bland kurirposten till Goldstücker och Kratochvil i London. De adresserades till Koni Zilliacus. Jag minns också att han skrev Zilliakus i stället för Zilliacus på kuverten. *Domaren:* Hur många liknande brev har ni skickat till Zilliacus med diplomatposten?

London: Jag minns tre, kanske fyra. Jag registrerade dem inte för att det inte skulle finnas några spår efter dem.

Åklagaren: Kände ni till innehållet i dem?

London: Nej, men när Geminder talade om att de gällde en sammansvärjning förstod jag att det var hemliga brev riktade mot staten. Annars hade det inte varit nödvändigt att kamouflera dem.

Domaren: Ni har sagt att ni minns tre eller fyra brev skickade på samma sätt. Kunde de ha varit fler?

London: Det är möjligt. (Jag medger att de kunde ha varit tio.)

Jag lämnar det stadium då det jag säger omarbetas, omformuleras, skrivs ut och förvrängs, till det stadium då jag helt enkelt tvingas lära mig inkvisitorernas formuleringar utantill. Detta är förberedelserna inför processen, där vi kommer att agera i ett skådespel som med vår egen hjälp fantiserats ihop emot oss själva.

Från den ena omskrivningen till den andra gör inkvisitorerna större och större avsteg från fakta. Det spelar inte längre någon roll att fakta skulle kunna kontrolleras av vem som helst när som helst – som t. ex. mitt ursprung. De tvingar mig att säga att jag är av borgerlig familj och har fått en borgerlig fostran. Att dussintals aktiva och ansvariga kommunister i Frankrike, Spanien och Tjeckoslovakien känner till vad jag i själva verket är och har utträttat räknas inte heller.

De sovjetiska rådgivarna kalkylerar i sin mer än femtonåriga erfarenhet med att den som råkar veta sanningen på någon punkt kommer att tåga – först och främst därför att han naturligtvis inte känner till de övriga anklagelsepunkterna och att storleken av dessa kommer att hindra dem från att fästa något avseende vid detaljerna, vidare för att de utgår från den goebbelska principen att ju större lögnen är desto lättare får man den att bli trodd, och slutligen för att de räknar med kommunisternas disciplin och deras förtroende för partiet. Hur skulle någon kunna öppna debatt mot själva partiet om delar av dess värderingar utan att verka som om man ville tala för en förrädare – särskilt i denna häxjaktsatmosfär som man nu skapat överallt kring oss?

I början av 1952 ger Kohoutek sina inkvisitorer order att för partiets räkning skriva en kortfattad rapport över ”alla mina brottsliga aktiviteter”. Men eftersom ingen slutligen kan få bättre hjälp än av sig själv, så blir det Kohoutek som redigerar dess sju ton sidor. Sammanfattningen är formulerad på det mest otroliga sätt. Anklagelserna motsvarar inte ens de ”vittnesmål” och ”erkännanden”, som tvingats ur mig, eller de tidigare förfalskningarna. De är ännu värre! Utan att bry sig om min närvaro fyller han hela sidor med frågor och svar. När han ger mig dem för underskrift trots att jag skrivit under de andra ”bekännelserna”, vägrar jag ursinnigt inför den ohyggliga form som de fått i sin nya skepnad.

Kohoutek försöker dämpa mig. Han säger att partiets ledning har begärt en rapport som var kortfattad men skulle spegla min ”fientliga verksamhet” från början till slut. Han har helt enkelt känt sig tvingad att sammanföra flera rapporter till en enda. Denna koncentration ger ett våldsammare intryck av hela redogörelsen. Jag måste ge upp, säger han, ty genom att skriva på det här viset har han bara följt partiets och de sovjetiska rådgivarnas direktiv.

Jag genmäler att en sådan rapport betyder repet. Han säger att jag gör fel som tar det på det viset. Detta är bara ”en informativ rapport” för internt bruk som grund för vidare arbete och ingalunda avsedd för domstolen. Och för övrigt hade han mycket väl kunnat skriva den utan att informera mig.

För att övertyga mig läser han slutligen avsnitt ur protokollen över Geminder och Clementis och gör mig uppmärksam på deras hårdare ton och mycket fränare formuleringar. Jag skulle göra dumt i att vägra skriva under...

Varje gång jag opponerar mig återkommer samma hot:

– Ert liv hänger helt på ert eget uppförande. Domens art beror inte på graden av skuld. Partiet kan låta er dömas som det vill – strängt på mycket lite material eller mildare trots ett överflöd av material. Enda chansen för er att rädda huvudet är att överlämna er helt åt partiets nåd!

Nu börjar åtminstone vissa saker klarna.

11

En dag under andra hälften av mars 1952 meddelar Kohoutek på sitt kontor att jag skall konfronteras med Slánský dagen därpå. Han ger mig en maskinskriven text med de uttalanden Slánský kommer att göra och de svar jag måste ge. Intet lämnas åt slumpen i Ruzyň! Kohoutek rekommenderar mig att lära alltsammans utantill, men för att vara riktigt säker låter han utfrågarna repetera med mig som före en teaterpremiär, varefter han själv kontrollerar att jag lärt min läxa.

Några minuter före mötet med Slánský varnar Kohoutek:

– Framför allt, herr London, måste ni upprepa texten ord för ord. Er eventuella framtid hänger på hur ni uppför er i dag!

Jag får ännu en repetition. Därefter talar han om att Slánský redan konfronterats med flera anklagade för att precisera vissa detaljer i sin bekännelse. Varför gör man dessa konfrontationer? För att skaffa ett slags legalitet åt hela denna komedi genom att låta dem figurera i handlingarna? De är en del av systemet liksom nyskrivningarna, de löpande omformuleringarna och det övriga. Detta slöseri med försiktighetsåtgärder verkar nästan överdrivet ...

Under detta stiger Doubek in i rummet. Kohoutek berättar att han låtit mig lära läxan utantill och att jag kan texten mycket bra. Doubek upprepar Kohouteks råd:

– Se upp! Er attityd under den här konfrontationen blir avgörande för partiets dom. Alltså – ni måste återge texten så exakt som möjligt!

Kohoutek för mig till mötesplatsen. Under vägen lägger han en sista hand vid scenariot:

– Ni skall titta Slánský i ögonen, tala sakta, inte låta er oroas. Och framför allt – håll er till texten!

Jag tänker inte ens på att författaren tycks tvivla på sitt verk. Jag är så van vid denna arbetskrävande noggrannhet vid formulerandet, deras servila sätt att producera texter, som de sovjetiska rådgivarna inte skall kunna kritisera, att jag knappt märker sådana detaljer.

Slánskýs ansikte är förändrat. Han ser mycket trött ut. Med vilka ögon ser han mig?! Jag har varit här i fjorton månader. Jag har inte haft tillfälle att se mig i någon spegel under hela tiden, men jag föreställer mig mitt eget ansikte när jag ser hans.

Slánský börjar tala. Han erkänner enligt rolltexten att han varit ledare för en komplott mot staten. Men när han kommer fram till det som gäller mig, lämnar han rollen och säger att jag omöjligt kan ha varit med i konspirationen eftersom jag bott utomlands så länge.

Jag blir synnerligen överraskad. Ett ögonblick tvekar jag. Vad kan jag göra? Min första känsla är att jag måste utnyttja tillfället och skrika ut min oskuld. Men jag misstror mig själv alltför mycket. Vad skulle det ha för mening eftersom vi är ensamma, han och jag, inför en utfrågare samt Doubek och Kohoutek? Vad kommer att hända om jag också kliver ur min roll? Jag har varken tid eller möjlighet att tänka efter. Jag är alltför grundligt programmerad. Jag kan inte handla utanför mina reflexer. Jag är som en tränad bilförare som hamnar i en viss trafiksituation. Ordern lydde att lära utantill och följa texten vad som än skulle hända. Partiets intresse, partiets dom ... Mitt öde, som beror på min attityd under denna konfrontation. De har kanske förutsett.

Mina ”bekännelser” har jag skrivit under. Jag vet att det finns ett berg av ”bevis” mot mig – uttalanden av både de f. d. frivilliga och mina nya medanklagade, Geminder, Goldstücker, Dufek, Clementis, Šváb...

Under sådana omständigheter tjänar mina ”erkännanden” inte till något annat än att göra mitt läge ännu värre.

Här är troligen vad jag sagt till mig själv. Vilket intresse kan Slánský ha i försöket att skona mig? Varför avviker han från den inlärdas läxa? Är det för att värja sig själv för anklagelsen att ha stått i förbindelse med mig? Han måste veta att de vill lasta på mig ansvaret för detta ”trotskistiska centrum” och det ”amerikanska spionaget”. Alla dessa anklagelser har han ju själv på sätt och vis godkänt när han fortfarande var partiets generalsekreterare. Börjar de nu, något för sent, kännas besvärande för honom?

Jag deklamerar som en grammofon och håller mig slaviskt till texten:

– Jag var deltagare i den komplott mot staten, som leddes av Slánský.

Efteråt leds jag tillbaka till Kohouteks tjänsterum. Han kommer dit en kvart senare.

– Ni skötte er utmärkt, säger han. Men varje annat uppträdande hade dragit med sig otäcka konsekvenser för er!

Han tillfogar att både ”vännerna” och presidenten begärt information om hur konfrontationen avlöpte. Därefter förklarar han Slánskýs sätt som ett försök att slingra sig undan ansvar för spionaget, som jag och de andra anklagas för. Han hoppas antagligen få sin roll begränsad till den ”ideologiska ledningen av Centret”. Detta är också vad Doubek påstår senare.

En månad efteråt hämtas jag åter till Kohouteks kontor: Slánský skall konfronteras med Geminder och Goldstücker beträffande Zilliacus. Vid slutet av seansen skall jag kallas in men har inte annat att säga än att jag via Goldstücker fått brev av Geminder, som var avsedda för Zilliacus.

Kohoutek överlämnar en text med frågor och Goldstücker och Geminders svar. Jag kan på så sätt räkna ut hur vittgående ”bekännelser” de gjort i fråga om brevväxlingen med Zilliacus och deras relationer till honom. Kohoutek överantvadar mig sedan till en av sina utfrågare, tillsammans med vilken jag får vänta ungefär en timme. Därefter ringer telefonen. Vi kallas in.

När dörren öppnas ser jag mina medanklagade kring ett bord tillsammans med Doubek, Kohoutek och den andre utfrågaren. Deras blickar verkar alldeles stumma. De tycks ha underkastat sig. Liksom jag själv frågar de sig nog vad den här komedin egentligen skall vara bra för ...

Eduard Goldstücker!

Det är arton månader sedan vi sågs. Han kom till utrikesministeriet i Cernin-palatset innan han reste tillbaka till Tel Aviv, där han var vår ambassadör. Han var en av våra yngsta och mest begåvade diplomater. Vi kände varandra sedan KIM: s sjätte kongress i Moskva 1935, där han deltog i egenskap av de kommunistiska studenternas ledare. Han hade ett otroligt rörligt intellekt. Hans förmåga att berätta anekdoter gav liv åt både diskussioner och samtal. Efter kriget, som han upplevde i England, återsågs vi i Paris där han tjänstgjorde på vår ambassad. Han utnämndes till en befattning i London och kort därefter – 1950 – till tjeckoslovakiskt sändebud hos den unga staten Israel. Men här ...

Bedřich Geminder!

Hans blick är frånvarande. Han har dragit sig in i sig själv som ett piskat djur. Jag har känt honom så länge jag kan minnas. Våra fäder var vänner. Trots ålderskillnaden är han och jag nära vänner sedan vårt sammanträffande i Moskva, där han arbetade på Kominterns pressavdelning 1935 och några år framåt. Han var en av Georg Dimitrovs nära medarbetare. Under kriget ledde han moskvaradions sändningar på främmande språk.

Trots att han härstammar från Ostrava tillhör han den tyska minoriteten, som måste flytta till Tyskland efter krigsslutet 1945. Han beslöt då att stanna i Moskva, där han var van att leva. Det krävdes påtryckningar av hans gamla vänner, framför allt Gottwald och Slánský, för att han skulle återvända till Tjeckoslovakien 1948. Han fick överta ledningen av centralkommitténs internationella sektion.

Han var ogift och bodde hos Slánskýs, lämnade knappast sin gamla vänkrets och umgicks förtroligt med Gottwald. Detta gav honom ryktet att vara Kremles grå eminens – inte minst för att han dolde sin blyghet bakom bryska maner, som gjorde de flesta främmande människor förargade eftersom de inte visste vilken snäll, känslig och generös man som fanns under ytan. Stackars Bedřich! Vad händer i honom just nu? Tänker han på sitt liv i Moskva, på vänskapen med Gottwald?

Rudolf Slánský ...

Han sitter mitt emellan dem. Hans fysiska tillstånd har inte förändrats sedan förra gången. Av dessa tre är det honom jag känner minst fastän han också var aktiv kommunist i Ostrava – men på 1920-talet. Innan jag reste till Moskva 1934 träffade jag honom tre gånger på centralkommittén. Men vi bytte bara några ord. Det var först efter kriget som vi kom lite närmare varandra, särskilt under sammanträdena med kommissionen ”de fem” för utrikespolitiska ärenden, vilken leddes av honom.

Alla erkände och uppskattade hans fina ledaregenskaper. Han var respekterad och fruktad på samma gång. Han hade ett kyligt sätt och var svår att få kontakt med. Han ledde partiet redan under 1920-talet, samarbetade med Gottwald och vistades med honom i Moskva under kriget. Han arbetade först på den tjeckoslovakiska sektionen av Komintern. 1944 blev han medlem av partisanernas stab på den ukrainska fronten. Han skickades senare tillsammans med Šverma till Slovakien, där han ledde det nationella upproret mot nazisterna.

Han och hans fru drabbades av en fruktansvärd tragedi i Moskva på hösten 1943. Deras lilla flicka kidnappades då de lämnat henne i vagnen utanför radiohuset med hennes äldre bror som vakt medan fru Slánský läste in en sändning till det ockuperade Tjeckoslovakien. Babeln hittades aldrig ... Är det minnet av denna tragedi som satt den evigt sorgsna prägel på Slánskýs ansikte?

Här sitter vi alltså, fyra partikämpar. Två är veteraner – Geminder och Slánský. Deras engagemang är lika gammalt som kommunistpartiet självt i Tjeckoslovakien. Goldstücker och jag representerar nästa generation. Vi har ”erkänt” att vi konspirerat mot den socialistiska stat som vi ägnat våra liv åt att skapa. Vi sitter här för att repetera den absurda pjäs som kommer att uppföras inom några månader.

Av de kamrater som sitter arresterade är 90 procent förkrigskommunister.

Sommaren 1952 meddelar Kohoutek att jag kommer att ställas ansikte mot ansikte med Slánský på nytt:

– Den här gången blir det ingen konfrontation. Ni skall bara upprepa vad Šverma sade i Paris 1939!

I Doubeks tjänsterum sitter redan Slánský. Jag säger bara:

– I Paris 1939 sade Šverma att Slánský inte gillade folk ur Gottwalds krets.

Det är allt! Jag leds tillbaka till min cell. Så här iscensätts de konfrontationer som intresserar Ruzyň. Men de möten, som jag begärde med Závodský, Field och Svoboda före mina ”erkännande” vägrades konsekvent. Man tillåter aldrig konfrontationer som de anklagade själva begärt. Man vill undvika ljus över problemens alla sidor.

(Nu, sexton år efter denna mardröm publicerade "Reporter", journalistförbundets tidskrift i Prag, Doubeks skildring av förhören med honom när han 1955 arresterats för sitt tidigare "arbete" i Ruzyně. Jag upptäckte där att Slánský omedelbart erkände att han varit chef för Centrum för konspirationen mot staten medan han i det längsta vägrade att foga sig under spionagebeskyllningarna. Detta förklarar hans avhopp från texten vid vår första konfrontation.)

I början av september 1952 sätter Kohoutek i gång med rapporten för domstolen. Jag deltar praktiskt taget inte alls i arbetet.

Jag är med i rummet men på samma sätt som en möbel. Jag har ingenting att göra med det som skrivs. Kohoutek kommer ibland med hela sidor, som han själv skrivit och som medarbetarna bara inkluderar i verket. De överlämnar så småningom sitt arbete till honom. Några dagar senare kommer han tillbaka med dossieren, som han "enligt partiets och vännernas begäran" vederbörligen rättat, förstärkt med fler anklagelser och där han lagt till nya "fakta".

Från detta berg av färdiga, administrativa rapporter tas nu vissa anklagelser medan andra nonchaleras. Detta är en väl genomtänkt taktik. Man överhopar först den anklagade med en lavin av beskyllningar från politiska avvikelser och misstag till spionage och andra ohyggliga brott för att slutligen bara välja dem som passar den roll den anklagade har att spela under processen. Han får en förklaring:

– Ni ser väl att vi inte vill krossa er! Av hela högen har vi bara tagit upp några få anklagelser. Resten får ni som present!

Šling anklagades till exempel i ett tal av Kopecký inför centralkommittén 1951 för att ha mördat sin mor. Beskyllningens riktighet styrktes av undersökningar. Under processen förekom inte en enda anspelning på detta. (Kopecký var informations- och kulturminister. Han spelade en nyckelroll under förberedelserna till rättegången och försökte ge processen en ideologisk grundval.)

De anklagade – jag vet det! – blir lättade när ohyggliga beskyllningar, som skulle ha försatt dem i ett fruktansvärt läge, helt enkelt tvättas bort ur protokollen.

Vem som helst skulle föredra anklagelser för spioneri eller vilka politiska brott som helst framför dessa försakingringshistorier, stölder, angiverier och mord! Jag för min del tynges mest av beskyllningen att ha skickat Klečán till Tjeckoslovakien under kriget med uppdrag att förråda den illegala centralkommittén med Fučík och Černý till Gestapo. Den anklagelsen trollas bort. Kohoutek meddelar detta och tillfogar:

– Det där fick Reicin på sin räkning i stället!

För min del föredrar jag tio anklagelser för spionage med Field och Zilliacus eller vem de vill framför att svara för det värsta av alla brott – att ha förrått kamrater till Hitler. Det är ett effektivt medel för att få den anklagade att signera den rapport som är avsedd för domstolen. Det blir i varje fall avgörande för min del.

Strax före processen visar Kohoutek emellertid ett berg av administrativa rapporter med min underskrift, medanklagades och vittnens angivelser, och varnar:

– Om ni har tänkt ändra något som helst i det ni har att säga inför domstolen – se då vad vi har i reserv! Var nu äntligen konsekvent!

När rapporten är färdig överlämnas den av Kohoutek till de sovjetiska rådgivarna, som har uppdraget att som koordinationskommitté kontrollera att inga motsägelser uppstår mellan vittnesutsagor och förhørsprotokoll. Av den orsaken ändras i min dossier avsnitt som har att

göra med Field. Man tillfogar ”fakta” och nya namn som hittills inte ens skymtat i de administrativa rapporterna. Det är nämligen nödvändigt att ens person, så som den skildras i anklagelseakter och vittnesmål, vid domstolen passar ihop med rollen i den tragiska fars som man tänker spela upp. Alla vi konspiratörer måste vara doppade i samma sås av förbrytelser.

Jag protesterar en gång till när utfrågaren läser upp de nya formuleringarna. Han tillkallar Kohoutek, som säger:

– Vägrar ni att låta rapporten skrivas så här – och vi är ju de enda som vet vad som passar och inte passar! – så riskerar ni att inte bli dömd med Slánskýs liga. Er verksamhet berättigar er inte till en parkettplats i den processen. På så sätt får ni en chans att rädda livhanken. Om vi däremot bestämmer oss för att döma er separat som ledare för det trotskistiska bandet av f. d. frivilliga så vet ni vad det betyder ..

Efter dessa övertygande argument låter jag dem skriva vad som helst. Och utfrågarna redigerar en ny upplaga av protokollet, där de blandar in en spioneriffär ”för Slánskýs räkning” inom den franska arbetarrörelsen och en del andra anklagelser, som inte har utnyttjats tidigare.

När de förevisar den nya skapelsen kan jag inte undertrycka min ilska. Då säger Kohoutek:

– Ni är inte den ende som ogillar det här. Men alla fogar sig till slut. Geminder gör inte annat än grinar sedan han skrev på.

Kohoutek överlämnar protokollet i dess sista tappning till övre kontrollinstansen. Därefter kommer han till mig.

Jag skriver under utan att läsa.

En ny etapp tar vid. Jag får order att lära rapporten utantill för att kunna läsa upp den inför domstolen. Under sex veckor ger de mig lektioner. Utfrågaren har sina normer:

Till lördag – tio sidor. Femton sidor till torsdag!

Jag får bättre mat, svart kaffe och cigaretter. Varje dag vallas jag på en promenad utomhus. Plötsligt börjar de också vårda min hälsa. Doktor Sommer ordinerar kvartslampa. Jag får kalciumsprutor. Med ett ord – jag pysslas om.

Jag återvinner en smula hull. Ansiktet får färg som om jag just återvänt från en fjällsemester. När Kohoutek en gång granskar mig och får en belåten glimt i ögonen, frågar jag om han tror att jag låter mig luras av all denna kärvänlighet:

– Det är inte för min hälsa ni gör det här. Ni vill att jag skall verka frisk när jag visas upp inför domstolen. Det hela får mig att tänka på min mormor, som gödde gässen innan hon slaktade dem till jul.

Han börjar skratta och säger:

– Det är för både det ena och det andra ...

Ända fram till rättegången upprepar han:

– Var glad att ni kom med på Slánskýs party! Det var er enda chans att överleva. Men framför allt – inga dumheter!

För att klara situationen om jag skulle svika står en mängd människor i beredskap för att vittna emot mig. Och det skall vara min egen attityd som slutligen avgör vilka vittnen som kommer att kallas. Vid ett tillfälle visar Kohoutek en ny dossier och säger:

– Detta är vittnesmålen från tjugo personer, som är beredda att gripa in ifall ni skulle få för er att – hoppa av tåget i farten!

Helt vänligt läser han några avsnitt som han väljer på måfå.

En annan dag läser han upp valda delar ur mina medanklagades vittnesmål om vårt samarbete och min kriminalitet.

Fyra fem dagar före processens början meddelar Kohoutek att han har talat med åklagaren. Denne har läst mina handlingar och sagt att den ringa omfattningen av min verksamhet knappast berättigar mig att figurera i denna rättegång. Han uppskattar mitt straff till högst femton år!

– Där ser ni! Den här processen är er chans! Framför allt – gör ert bästa!

(Vavro Hajdu sade, när vi träffades några månader efter domen, att Kohoutek samtidigt förutsagt cirka arton år för hans del.)

Det hela är nog bara en ny taktik av säkerhetstjänsten. Jag vet inte i vilken utsträckning utfrågarna har onda eller goda avsikter. Säger de detta för att lugna fångarna och göra oss frommare? Eller tror de verkligen på myterna om att den som restlöst underkastar sig partiet kan rädda sitt liv?

Kohoutek meddelar att Doubek personligen kommer att kontrollera om jag kan mitt protokoll utantill. Jag leds åter som en blindbock till hans rum. Bredvid honom sitter en man som jag aldrig har sett. Han lyssnar utan att säga ett ord. En av ”de verkliga cheferna”? Doubek säger att han är belåten. Jag har klarat min examen med glans.

På kvällen kommer Doubek in i utfrågarrummet tillsammans med en civilklädd man som presenterar sig som doktor Novák, president för den statliga domstolen. Han frågar om jag själv vill läsa anklagelseakten eller om jag föredrar att få den uppläst av någon. Jag föreslår att utfrågaren skall läsa. Allt är mig likgiltigt!

Dagen därpå kommer doktor Novák tillsammans med en assessor för att ställa frågor om mina personliga data – namn, ålder, civilstånd etc. Han frågar om jag varit straffad tidigare. Jag svarar:

– Ja, under den första republiken 1931 och 1933 och under kriget 1942 av franska statens domstol i Paris.

Assessorn skriver. Doktor Novák fortsätter:

– Varför blev ni dömd?

– För kommunistisk verksamhet och för kamp mot nazisterna i Frankrike.

Då säger han till assessorn:

– Det är onödigt att anteckna det där!

Kohoutek undrar om jag vill välja försvarsadvokat. Jag säger nej:

– Eftersom ni har upprepat så många gånger att det är partiet som ska döma spelar det väl ingen roll om jag väljer någon advokat?

Han svarar att en advokat är obligatorisk enligt lagen och att jag kommer att tilldelas en. Han tillfogar:

– Men även om ni hade valt någon viss hade det inte förändrat det ringaste. Det finns bara ett tiotal som är auktoriserade som försvarsadvokater inför statens domstol.

Några dagar senare meddelar utfrågaren att jag skall träffa min advokat, doktor Ruzicka.

Samtalet blir mycket kort. Hela tiden är en av utfrågarna närvarande, vilket innebär ännu en överträdelse av den anklagades rätt till försvar. Hur skulle man våga vända sig mot anklagelseakten i vittnens närvaro? Som ett ordspråk säger: ”Detta är som att göra bocken till trädgårdsmästare!”

Advokaten talar om att han har läst anklagelsen. Han säger:

– Ni riskerar dödsstraff. Det är vad vår lag föreskriver för sådana brott. Ni har en enda möjlighet att få en mildare dom, och det är att erkänna er skyldig snabbt och fullständigt och att uppföra er hyfsat inför rätta.

Han talar samma språk som utfrågarna.

(Jag återsåg honom aldrig före processen. När jag fraktades till Pankrác-fängelset inne i Prag, där rättegången skulle spelas upp under sju dagar, bad jag förgäves att få träffa honom. Han visade sig inte förrän domen hade fallit.

Vid slutet av vårt första möte bad jag honom besöka min hustru och hälsa henne från mig att hon inte fick komma till rättegången, eftersom jag inte skulle kunna upprepa mina bekännelser i hennes närvaro.

Han lovade men gjorde ingenting.

När jag träffade honom efteråt, lovade han åter att gå dit – denna gång för att lugna henne.

Han gjorde inte det heller.)

12

Det som hållit mig uppe i så många månader var hoppet att under processen kunna avslöja alla olagligheter. Men när dagen närmar sig börjar jag förstå att den vägen är stängd. Jag fattar, varför alla som gått den före mig aldrig har utnyttjat möjligheten att skrika ut vad de gått igenom. Vi sitter djupt nere i en avgrund ... Vi är alla där. Jag är inte den enda som rekonstruerat moskvaprocesserna i mitt minne för att hitta möjligheter till motstånd – men också nya fällor. Jag tror att jag förstår Slánskýs uppträdande vid vår första konfrontation. Han ville ställa sig på samma plan som Zinovjev och Bucharin, beredd att erkänna sitt politiska ansvar för konspirationen som något rent intellektuellt, och trodde sig därigenom bli kvitt anklagelserna för att själv ha deltagit i spionaget. Men det går inte. De som har uppfunnit komplotten har hittat på allt som skall passa in i mönstret. De klär den med spionage, mord och andra brott. Som författare är de noggranna. De putsar sina fiktioner in i minsta detalj eftersom de mycket väl känner till att hela stommen skulle avslöjas om den ringaste lögn blir upptäckt ...

Jag minns trots allt Moskva under utrensningarnas och de stora processernas tid.

Under de tre år jag bodde där fick jag många vänner av alla nationaliteter – tyskar, italienare, polacker, jugoslaver, belgare, engelsmän, spanjorer. Jag hade också många sovjetiska bekanta. Utlänningarna var antingen politiska flyktingar som funnit asyl, eller representanter för kommunistiska partier och de revolutionära rörelser som arbetade internationellt, eller också Leninskolans elever, vilka bodde kortare eller längre tid i Moskva innan de återvände till respektive hemländer för att återta sin plats i striden.

De broderskapsband som förenade oss var mycket starka. Ordet ”kamrat” var hjärtats nyckel. Språkförbistringen betydde intet. Vi förstod varandra snabbt med lite ryska, några ord ur det egna språket, lån ur de andras.

Efter attentatet mot Kirov förändrades atmosfären. Vännerna möttes mera sällan. Sovjetiska kamrater drog sig undan. Kända personer som jag träffat på hotell Lux eller i Kominterns

korridorer – Bela Kun, Heinz Neumann och många andra kända ledare ur den internationella kommuniströrelsen – försvann en efter en. Det viskades med fasa om avslöjanden kring dem, otäcka saker som inte fick nämnas just då. Vi måste vänta på en förklaring. Men ingen förklaring kom. Och andra personer försvann också efter hand.

Jag minns den första processen mot Zinovjev och Kamenev, chocken som alla fick när dessa gamla vänner till Lenin hamnade på de anklagades bänk. Så följde den andra rättegången mot dem och dödsdomarna. Vi sökte under långa diskussioner en förklaring till att män med deras förflutna kunnat falla så djupt, bli imperialismens lakejer och begå sådana ohyggliga handlingar mot sitt land, sitt folk, sina stridskamrater och sitt parti.

Jag minns hur exalterad min vän Sécotine var då han berättade om ett möte där Yejev hade talat. Han beskrev entusiasmen som Yejev hade väckt när han krävde lagens strängaste straff mot förrädarna. Sécotine var lycklig. Och alla trodde som han: allt skulle bli bättre för alla då de verkligt skyldiga äntligen hade upptäckts. De orättvist arresterade kamraterna skulle släppas.

Olyckligtvis blev allt bara värre och värre.

Sveridiouk, som kom till Moskva från Prag, där han bott som polsk immigrant och arbetat inom det tjeckoslovakiska partiet, brukade besöka vår allt fåtaligare koloni. En dag försvann han med sin hustru. Man sade mig att han råkat i svårigheter då hans bror dömdes som en av ledarna för partiet i Polen. Jag hörde aldrig mera talas om honom.

Marthe, som jag lärde känna i den franska kolonin, försvann också en dag. Människor som möttes i korridorerna var rädda för att hälsa på varandra och än mer för att talas vid. Kvinnorna på min våning blev ensamma då deras män – som det påstods – fick arbete långt från Moskva.

Efter någon tid försvann de också med alla sina tillhörigheter till avlägsna platser. Genom Sécotine fick jag veta att deras män i själva verket arresterats. Sécotine hade lärt känna dem en gång i tiden under det illegala arbetet i Polen. Han försökte hjälpa dem. Han skrev brev och gjorde personliga besök hos NKVD, samlade positiva uttalanden till deras förmån. Han var övertygad om att det hela förorsakats av missförstånd. Han förklarade för mig att en från kapitalistländerna ledd konspiration använde sig av oppositionella krafter inom Sovjet, trotskister och andra, i syfte att störta regeringen, och att den sovjetiska polisen kunde begå vissa fel i den desperata kamp som måste föras mot dem. Men han försvann också, min vän Sécotine, och jag fick aldrig mer något livstecken från honom.

När jag återsåg Lise i Valencia, beskrev jag för henne den tryckande atmosfären i Moskva under den sista tiden. Jag talade om min ångest när kamrater försvann från den ena dagen till den andra. Varför? Jag talade med henne om processerna, där Lenins vänner dömdes. Lise kände till det som hon läst i pressen: de anklagade hade varit förrädare, och de hade själva erkänt ...

Några månader senare öppnades rättegången mot ”de högervidna och trotskistiska antisovjeternas block”. Jag köpte en stenograferad redogörelse för den då jag återvänt till Paris.

Jag minns hur skakad jag blev av Krestinskijs fall. När Vysjinskij ställde den vanliga frågan, om de anklagade ansåg sig skyldiga, svarade alla ”ja!” utom han:

– Jag är oskyldig. Jag är inte trotskist. Jag har aldrig varit med i något block av trotskister och högervidna, vars existens jag inte ens vet om. Jag har inte heller begått något av de andra brott man tillskriver mig. Framför allt kommer jag aldrig att erkänna mig skyldig till något samröre med det tyska spionaget!

När Vysjinskij anmärkte att Krestinskij redan skrivit under bekännelser svarade denne:

– De uttalanden som jag tvingades göra under förundersökningen var falska. Jag höll mig till dem eftersom jag ända fram till detta förhör inte visste om jag kunde ta tillbaka dem – om det alls skulle bli några offentliga förhör. Jag ansåg att om jag talade om att allt var falskt, hade detta yttrande aldrig nått fram till vare sig parti eller regering.

Under hela förhöret vid denna andra session förnekade han anklagelserna steg för steg. Vysjinskij vädjade då till Krestinskijs medanklagade att de skulle bekräfta hans skuld. Bland vittnena fanns Bessonov. Denne påstod att han under ett sammanträffande i Tyskland fått order av Krestinskij att arbeta som trotskistisk spion. Och eftersom han drog på munnen frågade Vysjinskij vad detta leende betydde. Bessonov svarade:

– Jag ler åt det faktum att jag är här för att Nikolas Nikolajevitch Krestinskij har angett mig som Trotskijs kontaktman. Och förutom han och Pjatakov visste ingen om det. Hade Krestinskij inte talat med mig om det 1933, skulle jag inte sitta på de anklagades bänk i dag. Det mest upprörande av allt var att Krestinskij dagen därpå bekräftade alla erkännanden han hade gjort under förundersökningen.

När Vysjinskij förebrådde honom hans uppförande dagen innan, vilket bara kunde tolkas om en trotskistisk provokation, svarade han:

– I går – under trycket av en flyktig känsla av falsk skam – kunde jag inte säga sanningen, få fram att jag är skyldig ... Jag ber domstolen att registrera detta uttalande: Jag erkänner att jag är skyldig helt och hållet och utan några reservationer, och jag ber att få ta på mig hela ansvaret för mitt förräderi och mitt svek.

I sina sista ord inför domstolen några dagar senare erinrade han om sitt föregående, verkligt revolutionära arbete och tiggde om sitt liv så att han fick en möjlighet, vilken som helst, att köpa sig fri från sin förkrossande skuld.

I våra diskussioner hette det: Krestinskijs attityd avslöjade honom som en ovanligt vild fiende eftersom han t. o. m. under själva rättegången försökte misskreditera bolsjevikpartiets ledning och den sovjetiska rättvisan.

Jag minns också Bucharins sista ord, som på den tiden upprörde mig utan att jag dock för den skull tvivlade på processens giltighet.

Nu inser jag att moskvaprocesserna var föregångare till vår egen. Den enda skillnaden består i att de huvudanklagade där hade avvikit från partiets officiella linje. Detta ursäktade i viss mån vår godtrogenhet.

Jag minns något som ligger mycket närmare i tiden – Sofia-processen. Inför domstolen försökte också Kostov återta de bekännelser han gjort. Man stängde omedelbart av hans mikrofon. Därefter fick en mängd vittnen uppträda mot honom. Som avslutning skrev han ett brev till partiet, vilket jag läst i faksimil med underskrift och allt i boken om processen strax före min egen häktning. Han bad ödmjukt om partiets förlåtelse, uttryckte sin ånger och hoppades få leva för att köpa sig fri från sin skuld ... Brevet känns ännu smärtsammare nu när jag anar vad Kostov, som var oskyldig, måste ha lidit när han skrev det.

Jag blir allt mer övertygad om att ett liknande försök från min sida måste sluta på samma sätt. Utfrågarna varnar:

– Inbilla er inte att ni kan gå ifrån texten och ta tillbaka något! Försök inte leka listig! Vi har förutsett allt. Man kommer inte att höra ett knyst mer i salen från er, och ordet går till de tjugo vittnena!

(Jag fick senare veta att våra erkännanden spelats in på band medan vi lärde oss texten utantill. Ett signalsystem förband domaren med en utfrågargrupp, som kunde avbryta seansen så snart någon gjorde avsteg från läxan.)

Jag är säker på att om jag ångrar mig blir det samma uppståndelse och samma diskussioner, som jag själv varit med om i fallen Krestinskij och Kostov, och därefter samma kommentarer i den kommunistiska pressen världen runt. Jag skulle förbli den som ända till slutet, ända till galgen, hade bespottat partiet och försökt diskreditera det inför hela världsoptionen.

Och när jag två–tre dagar före rättegångens början leds in i ett rum tar en medlem av politbyrån, säkerhetsministern Karol Bacílek (vilket betyder ”liten bacill”), emot mig i generalsuniform. Han talar till mig, inte i eget namn utan ”i partiets namn, i president Gottwalds namn”, så att jag ska veta att spelet redan är avgjort:

– Partiet väddar till er att hålla er till den text som är formulerad i förundersökningsprotokollet till domstolen. Handlar ni så gör ni partiet en stor tjänst!

Han tillfogar att den utrikespolitiska situationen är mycket allvarlig. Krig hotar. Partiet väntar sig att jag skall låta mig ledas av dess intressen. Agerar jag så, kommer man att hålla mig räkning för det ...

Detta låser mig vid tanken att om jag intar en negativ hållning och pläderar för min oskuld, kommer ingen att tro mig och jag blir hängd.

Och därtill: även om jag vet att jag är ett oskyldigt offer i brottsliga mäns händer, samvetslösa män vilkas machiavelliska ansträngningar bara syftar till att tömma mig på en fri, kommunistisk individs människovärde och samvete, så vet jag att det utanför denna sal och denna domstol, bortom dessa utfrågare, dessa sovjetiska rådgivare, finns ett parti med dess tillgivna medlemmar, Sovjetunionen och dess folk, som har underkastat sig oerhörda offer för kommunismens sak. Där finns Fredsrörelsen, miljoner kämpar som över hela världen arbetar för samma socialistiska ideal som jag ägnat mitt eget liv. Jag vet att den internationella situationen är spänd, att det kalla kriget trappas upp, att allt kan användas av imperialisterna för att vålla ett krigsutbrott. Mitt kommunistiska samvete går inte med på att i en sådan situation vara imperialismens ”objektiva medbrottsling”.

Jag kommer alltså till slutsatsen att det under alla förhållanden är bättre att erkänna sig skyldig eftersom jag är förlorad i vilket fall som helst.

Mitt fysiska tillstånd har blivit mycket bättre. Jag är ledsen för detta eftersom det säkert är mycket lättare att känna knuten på snaran i nacken om man redan är svag och eländig.

Hur många gånger tänker jag på det sista ögonblicket? Jag drömmer om galgar. Redan då filten glider mot nacken i sömnen får jag denna mardröm.

Jag försöker driva bort sådana tankar men blir allt mer besatt av dem ju närmare rättegångsdagen kommer. Jag får böcker att läsa. Jag försöker. Men det blir aldrig texten jag ser utan mitt avsked till världen och de svårigheter som kommer att drabba min familj. Tragedin avslutas för min del, men Lise och barnen kommer att få märken för livet. Och även om jag i bästa fall slipper galgen låter de mig inte undgå fångelset, särskilt efter en sådan process ...

Jag får ett exemplar av ”Don Quixote”. När jag läser den – trots att det är för fjärde gången! – lyckas jag bli fri från mitt grubbel, komma långt bort från cellen. Jag förflyttas till Cervantes’ värld, och jag blir överraskad när jag börjar skratta hjärtligt åt Sancho Panzas repliker, som får mig att tänka på min svärfar Frédéric Ricol. Och Don Quixotes person har aldrig rört mig som den här gången.

Sista natten. Jag kan inte sova. Jag snarare anar än hör de tysta stegen längs korridoren. Gluggen är öppen för att jag inte skall märka att jag bevakas. Med jämna mellanrum täcks hålet av vaktens öga. Han är lika punktlig som en klocka ...

Vilken tragedi det blir för Lise och hennes föräldrar i morgon! Först senare kommer barnen att förstå. Bara man låter dem leva! Hur mycket mod måste de mobilisera och under hur många år för att möta alla svårigheter efter min död!?

Minister Bacílek lovade att partiet skulle förbarma sig över min maka och förbereda henne på rättegången. När jag nämnde min ångest inför barnens framtid, redan så isolerade i ett främmande land, lovade han att partiet skulle se till att processen inte skulle få några konsekvenser för familjen. Jag tror inte på löftena, men han har i alla fall gett dem ...

Jag tänker på min egen barndom. Min politiska medvetenhet väcktes under affären Sacco-Vanzetti, då jag vid ett tillfälle klamrade mig fast vid min fars hand och försökte sjunga Internationales tillsammans med hundratals män och kvinnor. Sacco och Vanzetti hade mördats trots världens skri, trots alla protester: ”De var oskyldiga!”

Om några timmar börjar det. Vad allt är annorlunda för oss! Minnet av dessa martyrer, som stämplade gryningen av mitt liv som man och kommunist, har aldrig suddats ut.

Borde jag ångra mitt engagemang?

Jag har ofta frågat så under dessa båda år. Men mitt svar blir fortfarande nej. Jag är stolt över mitt förflutna.

Kampen som fördes av våra äldre kamrater, vår egen strid för broderskapets, rättvisans och fredens internationalistiska ideal, förblir oantastbar.

Det är den byråkratiska deformationen av socialismen, dogmatiseringen, de demokratiska principernas ersättande med totalitära metoder, kritikens förkvävande, missbrukad partidyrkan i formuleringar som ”partiet har alltid räddat dig” ”partiet kräver dig helt!”, som lett oss på avvägar därför att de tillåter varje missbruk. Hur mycket orättvisa, egenmäktighet och brutalitet har inte partimedlemmar utsatts för! Man har systematiskt odlat misstänksamheten. För att kontrollera de egna används polismetoder. På så sätt främjas en atmosfär av misstro, rädsla och slutligen ångest. Denna monstruösa, allsmäktiga kräftsvulst, som skapats och tillväxt och dolt sig inom statens säkerhetstjänst, bär i sig de verktyg som kan bryta ner både partiet och socialismen genom att tillämpa Stalins doktrin om klasskampens förstärkande under socialismens uppbyggnadsskede ...

Så mycket jag skulle haft att säga min hustru och mina barn, vänner och kamrater! Jag har aldrig känt mig så nära dem alla. I morgon kommer de att förbanna mig och betrakta mig som en förrädare. Det har redan varit på samma sätt för andra före oss – i Moskva, Budapest, Sofia...

Ännu en tanke på Sacco och Vanzetti .. Som barn grät jag när jag läste deras sista brev, deras farväl. Oskyldigt avrättade ... Deras minne förblir rent. De är hjältar ...

Nu kommer vakterna. Dörren öppnas:

– Gör er klar!

Mitt liv tycks vara slut. Det kostar mycket mod att hålla ut några dagar till.

Jag har feber, ber om vatten. Jag känner igen kläderna jag får. De kommer hemifrån. Advokaten har säkert besökt min familj och förberett dem!

De binder för mina ögon och leder mig ut till bilen. Då blir allt mörkt för mig. När jag vaknar ur svimningen har doktor Sommer kallats dit. Utfrågarna ser skräckslagna ut. Läkaren tar pulsen, lyssnar på hjärtat, ger mig piller.

Jag stiger upp i fångkärnan. Den skramlar iväg.

Fjärde delen: Processen i Pankrác

1

Det är fortfarande natt när vi kommer till Pankrác. Detta gamla fängelse mitt i ett folkligt distrikt i Prag skulle likna La Sante i Paris om detta kombinerades med La Sourcière och Justitiepalatset. Man behöver inte lämna Pankrác för att komma till förundersökningsrum eller domstol.

Omgiven av vakter och utfrågare leds jag med kedjade händer genom långa korridorer till de underjordiska cellerna och stängs in. Luckan förblir öppen som hos de dödsdömda i Frankrike. En vakt står ständigt framför dörren. I ett hörn finns madrassen, i ett annat en stol. På den sitter vakten varje natt. Man vill absolut hålla oss vid liv ända fram till domen.

Kohoutek talar om att åklagaren i dag, den 20 november 1952, skall läsa upp anklagelseakten i de fjorton åtalades närvaro. Därefter börjar själva rannsakingarna – den första med Slánsk. För min del kommer jag att förvaras i Ruzyň till det blir min tur att höras. Sedan jag bekänt skall jag sättas på de anklagades bänk och stanna där ända till domslutet.

Innan förhandlingarna börjar kommer doktor Sommer med en sköterska och undersöker mig. Han mäter blodtrycket och ger mig piller. Han går från cell till cell. Denna ritual vidmakthålls genom hela processen och upprepas t. o. m. i en del pauser.

Strax före nio på morgonen hämtas jag. Granncellernas dörrar öppnas också. Mina med-anklagade troppar ut. Vi radas upp efter varandra. Mellan var och en av oss står en vakt. Jag känner igen gossarna från Ruzyň. Det är första gången vi är församlade på detta sätt. Den ende jag inte känner är Frejka.

Vi börjar gå. Först marscherar Slánský, sedan Geminder, Clementis och jag, åtföljd av Hajdu, André Simone, Frejka, Frank, Löbl, Margolius, Fischl, Šváb, Reicin och Šling.

Allas ansikten är slutna och spända. Anletsdragen har förändrats. Mina kamrater ser frånvarande ut. Vi utbyter inte ens en blick.

Om igen långa korridorer, många trappor. Vi motas in i en stor sal, fylld av människor, och bländas av stark belysning. Jag undviker att se mot publiken. Jag är rädd att känna igen min hustru i mängden. Jag hoppas att advokaten lyckats övertala denne att inte komma men tror ingenting.

När vi passerar journalisterna känner jag igen en gammal bekant från Ostrava.

Vi tar plats. Mellan var och en sätter sig en vakt. En stund senare kommer domstolens ledamöter.

Jag har en känsla av att befinna mig på en scen tillsammans med mina tretton kamrater. Var och en av oss är preparerad för sin roll i denna pjäs inför stor publik, noggrant regisserad av specialisterna från Ruzyň. De tycks inte ha glömt en enda detalj. Ridån går upp utan krångel. Dessa bedrägeriets mästare har förvärvat sin fingerfärdighet i alla de processer som föregått vår. Mikrofoner ställs ut överallt. Rampljus, kablar som ringlar över golvet – allt förstärker känslan av en stor premiär!

Doktor Novák öppnar spelet. Enligt ritualen vänder han sig till oss och frågar om alla våra lagliga rättigheter har respekterats innan vi ställdes inför rätta. Vi svarar ja som vi skall, en efter en. Han uppmanar oss sedan att följa uppläsningen av anklagelseakten och pläderingens gång med den yttersta noggrannhet och att använda vår rätt att hävda vår uppfattning om bevismaterialets olika delar. Han går så långt att han påstår att vi har rätt att försvara oss på vad sätt vi själva anser befogat. Sedan ger han ordet åt förste statsåklagaren Urválek, som beskyller oss:

— — — för att såsom förrädare, trotskist–titoist–sionister, borgerliga nationalisterna och det tjeckoslovakiska folkets, demokratins och socialismens fiender, i tjänst hos amerikanska imperialister, under ledning av fientliga västerländska underrättelsetjänster, ha skapat ett centrum för konspiration mot staten, ha sökt underminera folkdemokratins grunder och hindra uppbyggnaden av socialismen, sökt skada landets ekonomi och ägnat oss åt spionageverksamhet, att ha sökt försvaga det tjeckoslovakiska folkets enhet och republikens försvarsmakt, att ha sökt störa den fasta alliansen med Sovjet och bryta den vänskap som förbinder republiken med Sovjet, att ha sökt störta den folkdemokratiska regimen i Tjeckoslovakien och återställa kapitalismen, att ha sökt dra in vår republik på nytt i det kapitalistiska lägret och krossa dess suveränitet och dess nationella oberoende
— — — .

(Detta utdrag ur anklagelseakten liksom alla övriga citat från domstolsförhandlingarna har hämtats ur boken ”Processen mot ledarna av Centrum för konspiration mot staten, dirigerat av Rudolf Slánský”.)

Vi blinkar inte ens när vi hör detta långa syndaregister som upprepar många av våra ”bekännelser och uttalanden”, framför allt Slánskýs, Frejkas och Franks, likaså många vittnesutsagor och citat ur expertkommissionernas rapporter om ekonomiska och industriella problem. Brottskatalogen omspannar allt från högförräderi över sabotage och spionverksamhet till militärt förräderi. Dessa anklagelser, uttalade av Urválek i det tjeckoslovakiska folkets namn, gör gällande att:

— — — konspiratörerna gjorde allt för att hindra vår leverans av varor till Sovjetunionen och de folkdemokratiska staterna utan hänsyn till våra avtal, och begärde för dessa varor mycket högre priser än de på världsmarknaden gängse. Till kapitalistländerna skickade de tvärtom samma varor till betydligt lägre priser — — — .

Urválek läser Slánskýs vittnesmål:

— Vi har sökt minska handelsutbytet med Sovjet genom att t ex importera viktiga maskiner och apparater från kapitalistiska stater trots att samma maskiner och apparater produceras i Sovjet, där vi hade kunnat köpa dem billigare. Ett stort antal sovjetiska beställningar avböjdes under förvärdningen att den tjeckoslovakiska industrin inte producerade den begärda varan.

I andra fall bromsades handeln med Sovjetunionen genom avsiktligt förhöjda priser eller genom att man bara tog emot partiella beställningar, med svepskälet att fabriken kapacitet var otillräcklig, och man saboterade leveranstiderna. — — — På liknande sätt behandlades order från folkdemokratierna så att expansionen av handelsutbytet skulle bromsas. — — —

Urválek hinner så småningom fram till alla våra brott mot staten och folket:

— Falskheten och den farliga karaktären hos det angrepp mot friheten, suveräniteten och landets oberoende, som planerades av brottslingarna, är större på grund av att de tillhörde det kommunistiska partiet, som våra arbetare älskar så innerligt, och missbrukade sina höga funktioner genom att förena sig med våra mest obstinata fiender, de amerikanska imperialisterna och deras medlöpare, för att kasta vårt älskade fosterland i kapitalistiskt slaveri. Konspiratörerna hade inte kunnat ägna sig åt sina kriminella aktiviteter om de inte simulerat samförstånd med det kommunistiska partiets program och politik och lyckats dölja sina rätta, brottsliga ansikten under en mask av förvillande servilitet. Även då de första medlemmarna av Centrum för konspiration mot staten hade avslöjats och arresterats, försökte Rudolf Slánský, denne listige Janus med dubbelt

ansikte, att avleda uppmärksamheten från sig själv såsom sammansvärjningens ledare och låtsades vara ett offer för Šlings, Švermovas och de andras omstörtande verksamhet.

Trots att konspiratörerna med Slánský som ledare lyckades nå viktiga positioner i partiets och statens organ – – – har de inte som Tito i Jugoslavien förmått att lägga under sig de högsta posterna inom parti och stat, att gripa makten och nå sina brottsliga mål.

Tack vare den vaksamhet, klarsynthet och handlingskraft för vilken vår *kamrat Klement Gottwald* är känd, han som är det tjeckoslovakiska folkets vägledare och anförare, tack vare enigheten och det broderliga samförståndet mellan det kommunistiska partiets centralkommitté och detta parti, fast sammansvetsat kring *kamrat Klement Gottwald*, tack vare den osvikliga trohet och tillgivenhet som hela det tjeckoslovakiska folket hyser gentemot partiet, regeringen och kamrat Klement Gottwald, tack vare vår oföränderliga trohet gentemot Sovjetunionen, har komplotten kunnat tillintetgöras och de kriminella angreppen avvärjts. Trogna sitt folk, sin regering, sitt parti och *kamrat Klement Gottwald* har den statliga säkerhetstjänstens organ i tid kunnat hejda konspiratörernas kriminella hand – – –.

Med ovan anförda fakta som grund anklagas:

Rudolf Slánský, född den 31.7.1901 och av judisk börd inom en familj av affärsmän, f. d. generalsekreterare inom Tjeckoslovakiens kommunistiska parti, före arresteringen vice konseljpresident i Republiken Tjeckoslovakien,

Bedřich Geminder, född den 15.11.1901, av judisk börd och son till en affärsman och restaurangägare, f. d. ledare av Sektionen för Internationella relationer vid Tjeckoslovakiens kommunistiska partis centralkommitté,

Ludvik Frejka, född den 15.1.1904, av judisk börd och son till en läkare, f. d. andre sekreterare vid den ekonomiska sektionen i presidentens kansli,

Josef Frank, född den 15.2.1909, tjeck, av arbetarhärkomst, f. d. andre sekreterare vid Tjeckoslovakiens kommunistiska parti,

Vladimir Clementis, född den 20.9.1902, slovak av borgerlig härkomst, f. d. utrikesminister,

Bedřich Reicin, född den 29.9.1911, av judisk börd och tillhörande en borgerlig familj, f. d. vice försvarsminister,

Karel Šváb, född den 13.5.1904, tjeck och av arbetarfamilj, f. d. viceminister för säkerhetstjänsten,

Artur London, född den 1.2.1915, av judisk börd och son till en affärsman, f. d. vice utrikesminister,

Vavro Hajdu, född den 8.8.1913, av judisk börd och son till ägaren av kurorten Smrdaky, f. d. vice utrikesminister,

Eugen Löbl, född den 14.5.1907, av judisk börd, son till en grosshandlare, f. d. vice handelsminister,

Rudolf Margolius, född den 31.8.1913, av judisk börd, son till en grosshandlare, f. d. vice handelsminister,

Otto Fischl, född den 17.8.1902, av judisk börd och son till en affärsman, f. d. vice finansminister, och

Otto Šling, född den 24.8.1912, av judisk börd, son till en industriägare, f. d. distriktssekreterare för det kommunistiska partiet inom Brno, samt

André Simone, född den 27.5.1895, av judisk börd, son till en fabrikör, före detta redaktör för "Rudé Právo" – – –.

Uppläsningen av anklagelseakten varar tre timmar. Under hela tiden råder absolut tystnad i salen. Då och då bländas vi av strålkastarnas starka sken. Vi filmas! Alltså kommer vi att förevisas under repetitioner innan huvudfilmen spelas upp.

Sessionen avbryts och vi leds tillbaka till cellerna. På eftermiddagen fraktas jag tillbaka till Ruzyň. Jag känner mig utmattad och apatisk, absolut passiv. Jag har dragits in i maskineriet och reagerar nu inte mer än ett arbetsstycke, som obevekligt matas mot skärverktygen i maskinen det skall sönderdelas i.

Två dagar senare, den 22 november, hämtar de mig. Det är min tur att framföras. Medan jag väntar i kulisserna repeterar jag min roll. Jag kan läxan. Jag vet till och med i vilket ögonblick jag skall avbrytas av åklagaren eller domaren och vilka frågor de kommer att ställa.

Kohoutek kommer in och tittar till mig. Han talar om att partiledningen följer processen med uppmärksamhet och att den hoppas att alla anklagade skall visa höjden av sitt kunnande. Han erinrar mig om minister Bacfleks ord: ”Ert öde beror helt på hur ni uppför er!” Han försöker spå vilka domar som kommer att avkunnas: de blir stränga, men det blir nog inga dödsdomar. Även om ett par oväntade dödsstraff utdöms så kommer de att åtföljas av nådeansökningar:

– Jag upprepar – vad partiet behöver bäst i nuvarande kritiska läge är inte huvuden utan en anständig process på högsta politiska nivå! Han anför som exempel processen i Moskva mot Industripartiet, som han går in på i detalj. Även dödsdomarna förvandlades senare till milda straff. Han drar paralleller mellan Slánský och Ramzin. Dennes dödsstraff förvandlades av partiet till tio års fängelse, men fem år senare blev han frisläppt på grund av sitt exemplariska uppförande. Han tillägger att Ramzin fick en av Sovjetunionens högsta utmärkelser för det arbete han utförde i fängelset.

Hans ord verkar lugnande. Han talar med stor övertygelse och verkar att själv tro på det han säger. Under de båda gångna åren har Kohoutek och hans utfrågare röjt en absolut brist på kunskaper om det förflutna. I den mån de försökt tala historia gjorde de detta skolbarnsaktigt som om de återgivit illa inlärd läxa – delar av samtal mellan sovjetiska rådgivare som de snappat upp. Det han säger har han nog inte hittat på. Det är säkert ”vännernas” åsikter han vidarebefordrar.

2

Jag sitter med mikrofonen framför mig och vänd mot domarens bord. På de anklagades plats finns än så länge bara tre – Slánský, Geminder och Clementis. De har redan ”vittnat”.

Domaren frågar om jag förstått anklagelseakten. Jag svarar ja. Han vill veta på vilket sätt jag erkänner mig skyldig. Jag läser min långa läxa utan att staka mig. Jag framsäger vad jag skall, och jag gör det med flit så kyligt som om det inte angick mig. Jag har t. o. m. en känsla av att bevittna det hela som om jag varit tvekluren.

– Jag erkänner mig skyldig till att ha deltagit aktivt i Slánskýs Centrum för konspiration mot staten från 1948 till den dag då jag arresterades.

– Jag erkänner till fullo min skuld till att såsom deltagare i komplotten ha skyddat och förtigit Slánskýs förbindelse med den engelske spionen Zilliacus och att i detta syfte ha utnyttjat utrikesministeriets kurirpost. Dessutom samarbetade jag själv med den amerikanske agenten Nog Field och gav honom informationer.

– Vad drev er att arbeta som fiende till den tjeckoslovakiska folkdemokratiska republiken?

– Jag växte upp i en borgerlig miljö. De arbetande massorna har alltid förblivit främmande för mig. Jag lät mig ledas av min borgerligt-egoistiska instinkt till att sörja för min egen karriär och min personliga välgång. Men det är framför allt min mer än elva år långa vistelse i väst som gjorde mig helt främmande för Tjeckoslovakien, så att jag inte det minsta kände det tjeckoslovakiska folket, dess vanor och dess kamp för sin frihet. Under min vistelse i väst blev jag kosmopolit och gick helt över till det borgerliga lägret. Därigenom fördes jag i Frankrike

1940 över till den trotskistiska gruppen bland de f. d. frivilliga från Spanien. Den verkade i Marseille och subventionerades av YMCA och dess tjeckoslovakiska sektion, ”Centrum för hjälp till Tjeckoslovakien”, en gren av den amerikanska underrättelsetjänsten under ledning av spionen Lowry och trotskisten Dubine.

Artur London under rättegången (public domain)

Åklagaren Urválek uppmanar mig:

– Ge oss detaljerade upplysningar om den trotskistiska gruppen, som ni kom i kontakt med i Frankrike 1940!

– Jag arbetade inom organisationen MOI. Där fick jag höra talas om den trotskistiska gruppen i Marseille, som bestod av f. d. frivilliga av tjeckoslovakisk börd. Jag sökte förbindelse med den, fick inflytande på den och kunde tack vare mina kontakter i Frankrike föra verksamheten vidare till Paris. Till gruppen hörde Oswald Závodský, Laco Holdoš, Antonin Svoboda och andra. Alla dessa människor kom till Tjeckoslovakien vid slutet av andra världskriget. Tack vare direkt stöd av Slánský fick de viktiga befattningar i partiet och staten och även inom armén. Slánský handlade på detta sätt för att han själv var trotskist, för att han hade en helt borgerlig inställning och för att han drog till sig personer av samma sort, vilka han räknade med för att genomföra sina egna planer på en statskupp. Det var just genom att dra till sig individer av den typen som Slánský kunde bilda sin grupp.

Jag säger att det var under den åttonde partikongressen 1946 som Slánský ”under ett sammanträffande, som med pauser varade i två dagar”, talade om sina kriminella avsikter och erbjöd mig att samarbeta med honom. För att ”tvinga mig använde han affären med brevet från min medbrottsling Mikse, militärattaché i Paris, och hotade mig – – –”. Vidare påstår jag att ”Slánský gav order om underminering och spionage inom den franska progressiströrelsen. För samma ändamål arbetade Geminder och Závodský”.

... ”jag kom tillbaka till Prag när min hälsokur i Schweiz var slut. Slánský mig på utrikesministeriet, där jag skulle arbeta tillsammans med andra medbrottslingar – Clementis, Hajdu ...”

... ”ett tiotal personer, lika upproriska som jag, Slánsks kumpaner, fick liknande funktioner inom statsapparaten ...”

...”på Geminders förslag koncentrerade jag min verksamhet på utrikesministeriets viktiga kaderavdelning ...”

...”missbrukade den diplomatiska posten till spionage för Centrum för konspiration mot staten såsom en länk i spionagedjan Slánský-Geminder till f. d. agenten inom Intelligence Service, Koni Zilliacus, som var vår viktigaste kontakt med ledande imperialistiska kretsar i väst med syfte att genomdriva en statskupp i Tjeckoslovakien ...”

...”i England var det ambassadör Kratochvil, ambassadrådet Goldstücker och Pavel Kavan som höll kontakt med Zilliacus och överlämnade de brev, som Geminder och Slánský skickade med kurirposten ...”

Åklagaren befäller mig att redogöra för mitt samröre med Field.

– Under täckmanteln av ett hjälp- och räddningsföretag med namnet Unitarian Service Committee försökte den amerikanska underrättelsetjänsten med hjälp av diverse östeuropeiska element tränga in i folkdemokratierna för att spionera och förbereda omvälvningar. Field skaffade sig kontakter genom att erbjuda diverse hjälp och finansiellt stöd till åtskilliga individer. Han gjorde dem till sina vänner och skapade därigenom förutsättningen för att senare kunna värva dem till arbete för det amerikanska spionaget. På detta sätt skaffade Field sig mycket viktiga informationskällor inom folkdemokratierna, vilket avslöjades under Rajk-processen i Ungern. Denna spionring för USA:s räkning etablerades bland personer, som skulle få höga poster inom parti och statliga organ då de återvände till sina hemländer.

– Har ni talat med någon om era spionförbindelser med Field?

– Ja – flera gånger med Slánský, Geminder och Šváb. Denne talade om för mig att det endast var tack vare Slánský, Geminder och honom själv som jag slapp undan efterräkningar för mitt samröre med Field.

– Det betyder att Slánský och Geminder inte bara samarbetade utan också skyddade er för att bli avslöjad?

– Ja, så är det. Och det gjorde mig ännu fastare bunden till Slánský. Därför blev jag ännu angelägnare om att föra hans kriminella antitjeckoslovakiska politik.

Jag följer listan över mina ”misstag” som vice utrikesminister: jag utnyttjade min ställning i ”Kommissionen de tre” och placerade statsfientliga personer på diplomatiska andrarangsposter utomlands.

Domaren frågar:

– Med vem stod ni i direkt kontakt i er omstörtande verksamhet på utrikesministeriet?

– Jag satte mig i förbindelse med Hajdu Dufek och Clementis enligt Geminders instruktioner. Tillsammans med Clementis, som i sin tur fick hjälp av Geminder, lyckades jag ordna så att partiets organisationskomite bildades av personer som stod på vår sida. Under utrensningarna 1949 förstärkte vi deras ställning, placerade dem på viktiga poster och skaffade undan dem som kunnat hindra oss.

– Varför har ni systematiskt försökt sabotera partiets organisationskommitté?

– Den trotskistiska gruppens verksamhet på ministeriet avgjordes av den politik som fördes av Centrum för konspiration mot staten. Som ledare för organisationskommittén kunde vi förverkliga våra fientliga avsikter och underlätta placeringen av våra medlöpare. Av den anledningen stod vår trotskistiska grupp i nära samverkan med Clementis, vilket innebar att vi undgick att avslöjas. För att nå detta mål utarbetade vi, när det mot slutet av 1949 skulle väljas partikommitté, en kandidatlista som upptog personer som samarbetade med oss och stod

under vårt inflytande. Vi lyckades inte få våra kandidater valda på mötet. Då förklarade Geminder valet ogiltigt. Han skickade konspiratörerna till Clementis med beskedet att kandidatlistan måste godkännas och att trotskisten Dufek måste bli kommitténs ordförande. Vi fick som vi ville, och därmed låg vägen öppen för vår statsfientliga verksamhet på utrikesministeriet.

– Hittills har ni inte förklarat hur den trotskistiska gruppen kom till och vilka personer som utgjorde dess kärna.

– Jag var inte närvarande då gruppen bildades, men det skedde på Slánsks och Geminders order efter händelserna på hösten 1948. Medlemmarnas skumma förflutna innebar en garanti för Slánský att projektet mot staten skulle kunna utvecklas. I början leddes gruppen av Dufek och Haj-du. De fick sina instruktioner av Geminder. När jag blivit vice utrikesminister 1949 kom även jag in i gruppens kärna. På Geminders order utnyttjade vi omorganisationen för att hålla kvar Beneš' anhängare, liksom trotskister som var positiva till våra statsfientliga planer, och vi anförtrodde dem nästan alla avgörande funktioner –.

Jag fortsätter med att förklara hur vi på Clementis' order bildade kommissioner, vilka hade samma befogenheter som de Speciella sektionerna. Till detta behövde vi inte regeringens samtycke, och därför kunde vi sätta in folk som valdes av Clementis på de ledande posterna.

Jag beskriver också hur jag saboterade rekryteringen av arbetarungdomar till ministeriets diplomatskola.

Sedan frågar åklagaren, med vilka trotskister jag stod i förbindelse i min konspiratoriska verksamhet på utrikesministeriet, och jag räknar upp:

– Det var med de f. d. frivilliga från Spanien såsom Josef Pavel, Osvald Závodský, Oskar Valeš, Antonin Svoboda, Otakar Hromádko, Hoffman. Genom sina befattningar tillförsäkrade de Slánský greppet om alla viktiga sektorer inom statsförvaltningen. Våra möten hölls ofta på respektive tjänsterum eller i hemmen. Vid dessa sammankomster diskuterade vi våra kamraters placering. De f. d. frivilliga skulle hjälpas in i statsapparaten för att stärka vårt Centrums ställning.

– Vad hände under ert hemliga möte i januari 1951?

– Vi var rädda för vad som skulle inträffa. Därför samrådde vi om de åtgärder som borde vidtagas för att avvärja ett eventuellt avslöjande. Vi kom överens om att stödja oss på Slánský, som skulle försvara oss så länge han stod kvar i sina befattningar. Vi var så mycket säkrare på detta eftersom han redan hade skyddat oss en gång.

– När var det och hur gick det till?

– Det var kort efter Rajk-processen i Ungern mot slutet av sommaren 1949 när partiet undersökte några f. d. frivilligas förflutna. Då gjorde vi på Pavels förslag upp en lista över de gamla spanienkämpar vilkas föregående var belastat. På så sätt lyckades vi klara oss och vända uppmärksamheten från den skumma, trotskistiska verksamhet som vi själva hade utövat i Spanien och Frankrike.

– Har ni sagt allt om er sammansvärjning mot staten?

– Jag har inte dolt någonting, vare sig vid förundersökningen eller inför domstolen. Jag har bekänt allt om min delaktighet i Centrum för konspiration mot staten, som leddes av Slánský, och om den omstörtande verksamhet jag bedrivit på utrikesministeriet tillsammans med mina medbrottslingar Clementis, Geminder, Hajdu, Dufek och de andra. Jag var med i den trotskistiska gruppen på ministeriet, vars aktivitet ledde till en kupp mot denna centrala

administrations apparat. Jag stod också i förbindelse med den amerikanske agenten Noël Field och överlämnade informationer till honom 1947.

Domaren gör ett redan programmerat inpass:

– Men vi har fått reda på att ni undanhöll någonting i början av förundersökningen. Vad var det?

– Som avslutning vill jag säga: Då försökte jag dölja min grövsta förbrytelse – min delaktighet i sammansvärjningen. Jag gjorde det för att jag visste att konspirationens ledare, Rudolf Slánský, var på fri fot. Jag räknade med hans hjälp eftersom han hade en av de högsta funktionerna inom staten. Men vid förundersökningen blev jag övertygad om att min väntan var meningslös eftersom hjälpen aldrig kom. Därför bestämde jag mig för att erkänna allt om min fientliga verksamhet mot staten liksom den som bedrivits av komplottens ledare Rudolf Slánský och mina andra medbrottslingar, och jag gjorde det frivilligt och med full uppriktighet.

I mitt vittnesmål nämner jag de medanklagade som ”mina medbrottslingar” på samma sätt som var och en av dem kallar mig ”min medbrottsling”.

Mina medanklagade defilerar som vittnen framför skranket – Goldstücker, Kavan, Klinger, Horvath, Dufek, Hajek, Závodský och ett fritt vittne – Borek, ställförträdande vice utrikesminister.

Här följer några uppbyggliga avsnitt ur Švábs och Závodskýs vittnesmål:

Åklagaren: Vilka personer var det konkret sett som utgjorde Centrum för konspiration mot staten?

Šváb: Rudolf Slánský ledde hela den fientliga aktiviteten. Jag själv hade såsom krigsförbrytare och sabotör av den nationella säkerhetstjänstens uppbyggnad order att se till att vår verksamhet inte upptäcktes. Vidare var det Vladimir Clementis, en borgerlig nationalist som lät sig engageras till den franska underrättelsetjänsten såsom agent; den borgerliga nationalisten Bedřich Geminder, kosmopolit och jude; Bedřich Reicin, sabotör av den fosterländska tjeckoslovakiska arméns uppbyggnad, borgerlig nationalist och jude; Josef Frank, storsmugglare för den svarta börsen; Slánskýs närmaste medbrottsling trotskilten Artur London, borgerlig nationalist, jude och spion; Ludvik Frejka, borgerlig nationalist, jude, spion och medbrottsling till den amerikanske agenten Emanuel Voska; Otto Šling, borgerlig nationalist och jude; Eugen Löbl, utbildad till spion i Beneš’ reaktionära London-liga; Otto Fischl, borgerlig nationalist och jude, den imperialistiska staten Israels agent; och André Simone-Katz, borgerlig nationalist, jude och spion ...

Jag täckte på samma sätt andra medlemmar av Centret genom att överlämna komprometterande dokument till Slánský och varna medlemmarna om de hotades av upptäckt.

Domaren: Vem är det ni talar om?

Šváb: Det är Artur London. Slánský och jag visste att han var trotskist och samarbetade med den amerikanske spionen Noël Field. Trots detta anförtrorde Slánský honom en viktig post på utrikesministeriet. Det var Bedřich Geminder som ledde den fientliga verksamheten på utrikespolitikens område. Han kunde detta på grund av sin ställning som chef för det tjeckoslovakiska kommunistpartiets internationella sektion. Det var Slánský som gav Geminder denna post.

Åklagaren: Hur saboterade Slánský och ni själv undersökningen om den amerikanske spionen Noël Fields fientliga verksamhet inom Tjeckoslovakien?

Šváb: Den amerikanske spionen Noel Field, avslöjad under den ungerska processen, sade i sitt vittnesmål att han hade skapat en spionkedja i Tjeckoslovakien och att denna utvecklade en enorm aktivitet.

Domaren: Dolde ni det ni visste om Field?

Šváb: När Slánský och jag inte kunde stoppa undersökningen gav Slánský order om att den skulle göras helt formell. Alla Centrets medlemmar blev informerade om innehållet i Fields vittnesmål för att kunna förbereda sitt försvar.

Domaren: Vem förlitade sig Slánský på framför alla andra?

Šváb: Han fann framför allt stöd hos Tito och därefter i en välorganiserad trotskistisk liga av f. d. spanienfrivilliga som täckte varandra. Den leddes av trotskisten Josef Pavel, Oswald Závodský och spionen London ... Jag skyddade dem från att bli avslöjade och vände avsiktligt säkerhetstjänstens uppmärksamhet från alla trotskistiska element och agerade som om trotskisterna inte varit något faromoment.

Åklagaren: Gav Slánský instruktioner om vad ni skulle göra på er post vid säkerhetstjänsten?

Šváb: Ja. Jag frågade själv Slánský till råds. Han uppmanade mig att läsa en bok av den gamle franske polisministern Fouché och leta efter uppslag i den. Det var innan jag förflyttades till säkerhetstjänsten. I sin bok beskriver Fouché, som kallar sig specialist, en oändlig rad intriger, förfalskningar och sammansvärjningar, organiserad av provokatörgrupper och av processer för att bli av med och kompromettera misshagliga personer – utan att ens väja för mord. Slutligen visar författaren hur han ofta råkade i onåd trots de tjänster han gjorde kungen, men hur han lyckades återvinna majestätets bevägenhet. Jag förstod klart att Slánský ville visa mig att jag borde handla på liknande sätt.

Vilken fräckhet, vilken cynism de visar, dessa individer som lade sina egna dogmer i munnen på Šváb! (På samma sätt som de skulle tvinga Švermová, hans egen syster, att vittna om sin skuld som delaktig i konspirationen mot staten.)

– Inom säkerhetstjänsten använde Slánský sig av Šváb för sin fientliga verksamhet. Kontroll över utrikes- och säkerhetssektorerna var ett viktigt led i förberedelserna inför kuppen . . .

Medan jag lyssnar till Švábs vittnesmål tänker jag tillbaka på det han fått utstå, månader av spänning, depression och ångest. Jag betraktade honom en tid som en av de främsta orsakerna till min egen olycka, en av dem som infört polisiära och terroristiska metoder i partiet. Hans personliga kyla och hans sätt att bemöta alla som potentiellt misstänkta, hans brutalitet och hans allmänna beteende gentemot mig hade styrkt mig i denna tro.

När jag fick höra att han också blivit arresterad, började jag glömma bödeln för offret. De sovjetiska rådgivarna, som han hade ett sådant förtroende för och som han tyckte skötte den proletära rättvisan så förträffligt, rensade helt sonika ut honom. De missbrukade honom, manipulerade honom, använde honom tills de fann för gott att häkta honom också, tortera honom och slutligen binda honom till Slánský-processen för att de även behövde en representant för de fientliga styrkorna inom säkerhetstjänsten.

Karel Šváb var arbetare och son till en gammal socialist, som också var arbetare. Vid fjorton års ålder försåg han 1918 spartakisterna i Tyskland med ammunition. Året 1929 tillbringade han i Sovjet som elev hos Röda sportinternationalen. Han hyste en gränslös beundran för socialismens land. När nazisterna kom till Prag blev han en av de första som arresterades. Han måste tillbringa hela krigstiden i fångläger. I Sachsen-Oranienburg var han Zápotockýs och Dolanskýs kamrat. Nu får man honom att erkänna – liksom man fick Frank att ”erkänna” att han varit krigsförbrytare, Gestapos verktyg i lägret. Hans kamrater från deporteringen och

motståndsrörelsen i lägret, konseljpresidenten Zápotocký och vice konseljpresident Dolanský, bägge medlemmar av politbyrån, tiger stilla och låter alltsammans hända.. .

(Medan jag avslutar denna bok får jag veta av Švábs familj att han trots sitt absoluta förtroende för de sovjetiska rådgivarna vägrade tro partiets centrala kontrollkommission och dennas undersökningar om fienderna inom partiet. Detta fick Švábs anhöriga reda på 1963, när han rehabiliterades och handlingarna blev tillgängliga för dem. Såsom viceminister för säkerhetstjänsten vägrade han även att företa arresteringar enligt förslagen från kontrollkommissionen, som till följd av den förda politiken blivit helt polisiär. Vissa av dess medlemmar hade erfarenhet från säkerhetstjänsten och hade till och med själva lett förhör. Min förste tortyrmästare Smola var medlem av kommissionen. I själva verket var den redan 1950 impregnerad med sovjetiska tjänstemän.

Šváb undertecknade på det sättet sin egen dom. I början av december blev han av sin minister Kopřiva entledigad på begäran av kontrollkommissionen och de sovjetiska rådgivarna. Den 16 februari 1951 arresterades han.

En anmärkning från hans syster Anna bekräftade den hypotes jag haft om grunden för Závodskýs brådstörtade bekännelse. Šváb var vice säkerhetsminister. Han befann sig alltså på det politiska planet med Závodský på det praktiska såsom chef för en avdelning. Švábs syster skrev: "Allt vittnar om att ifall han hade känt till rannsakingens fruktansvärda metoder så hade han inte tagit tillbaka sina "erkännanden" flera gånger som han nu gjorde. Då hade han gått med på att genast erkänna allt man begärde av honom .. ." Detta betydde dock ingen större skillnad på de båda männens ohyggliga lidanden – Závodský måste vänta arton månader på bödelsrepet.)

Det blir Závodskýs tur att vittna mot sin f. d. chef Šváb och mot mig.

Domaren: Vad vet ni om Karel Švábs verksamhet?

Závodský Jag vet att Šváb var en man som arbetade hängivet för Rudolf Slánský och att han var med i den fientliga klicken kring honom... Jag var själv med om att täcka den amerikanske agenten Artur Londons verksamhet.

Domaren: Hur skedde detta?

Závodský: Under rannsakingen av den amerikanske agenten Noël Field år 1949 visade det sig att London och Field umgicks i syfte att bedriva spionage. Detta ovederläggliga faktum var känt av Slánský enligt de informationer han fick av Karel Šváb. Trots detta gav Slánský inga order om åtgärder mot London utan täckte tvärtom både hans och de andras spionage. Slánský täckte Londons verksamhet som sabotör och medlem av Centrum för konspiration mot staten. Slánský stod i förbindelse med London från det ögonblick, då han lät gruppen av f. d. frivilliga komma från Frankrike till Tjeckoslovakien. Dessa var demoraliserade och trotskister, och Slánský placerade dem i statsförvaltningen. Som jag redan antytt ledde London gruppen i Frankrike. Han levererade kompletta och detaljerade informationer om verksamheten och om varje enskild medlem till Slánský.

Domaren: Har London sagt något mer till er om detta?

Závodský: London sade att Slánský sökte övertala honom att stanna i Tjeckoslovakien och erbjöd honom en lukrativ post på kadersektionen inom kommunistiska partiets centralkommitté. Han lovade samtidigt att skaffa sysselsättning åt hans familj. När han definitivt återvände till Tjeckoslovakien i slutet av 1948 placerades han av Slánský som vice utrikesminister och skulle leda kadersektionen. London och Josef Pavel återtog ledningen av den fientliga ligan av f. d. frivilliga från Spanien. Under deras ledning blev gruppen omorganiserad till en enda cell av personer som stödde varandra. På så sätt kunde vi stödja

konspirationsgruppen inom själva statsapparaten och partiet. I ett samtal på partisekretariatet 1948 anförtrodde London mig att han beredde sig att arbeta för Slánský och Geminder i Frankrike och skulle skicka konfidentiella upplysningar till dem genom mig. Jag undersökte saken i detalj tillsammans med dem. London skickade informationer för deras räkning ända till 1947, då han lämnade Frankrike för att söka vård i Schweiz, där han bedrev spionage för Noël Field, Allen Dulles' medarbetare och chef för den amerikanska underrättelseverksamheten i Europa. Jag visste om detta genom de informationer som säkerhetstjänsten disponerade. Slánský kände också till det eftersom alla sådana uppgifter visades för honom. De informationer som vi kontrollerat bekräftade att Artur London var Noël Fields medbrottsling.

Alla vittnesmål är noggrant förberedda av männen i Ruzyň på samma sätt som de utsagor jag själv tvingades komma med senare.

Allt går till såsom Kohoutek förklarat. Åklagarens och domarens frågor kommer i den följd, som angavs i mitt memorandum. De upprepar ord för ord de formuleringar av Ruzyňs män, som jag lärt mig utantill. Inte ett ord är förändrat, jag märker inga tveksamma tonfall. De kan också läxa mycket bra!

Min försvarsadvokat ställer inte en enda fråga. Sådant är inte förutsett i manuskriptet! Våra utfrågare ljög inte när de sade: ”Domstolen kommer att göra som vi säger!” Domstolen gjorde så.

Hur kom det sig att jurister, bland dem några av de mest aktade, män vilkas uppgift det var att göra lagarna respekterade, gick med på att bli illegalitetens servila verktyg? Medborgarnas rättigheter, inskrivna i författningen, dessa rättigheter för vilka många generationer givit sitt blod, hör ihop med demokratin och ännu mer med socialismen. De var edsvurna försvarare av dessa ideal, men de accepterade att gå våra bödlar till handa och ge legalitetens sken åt en häxjakt, en rättegång som stank misstänkt av kättarprocess!

De var inte bara lydiga. Ingen kan förneka deras nitälskan. I Geminders fall – jag var frånvarande då han avlade sitt vittnesmål, men mina ögon tårades då jag fick tillfälle läsa hur energiskt domare och åklagare förnedrade den försvarslöse mannen framför dem – gick de över gränsen till fanatism.

Domaren: Vilken är er nationalitet?

Geminder: Jag är tjeck.

Domaren: Kan ni tala tjeckiska?

Geminder: Ja.

Domaren: Vill ni ha en tolk?

Geminder: Nej.

Domaren: Ni förstår frågorna och kan svara på tjeckiska?

Geminder: Ja.

Domaren: Ni ser klart, vilket brott ni anklagas för enligt åklagarens akt?

Geminder: Ja. Jag erkänner att jag är skyldig på alla punkter.

Domaren: Vilken var er hållning gentemot det tjeckiska folket?

Geminder: Jag var likgiltig för det tjeckoslovakiska folket. Jag har aldrig känt mig förenad med detta folk. De nationella intressena förblev mig främmande.

Domaren: Vilken skola gick ni i?

Geminder: Jag gick i en tysk skola i Ostrava. 1919 lämnade jag Tjeckoslovakien och avslutade mina gymnasiestudier i Berlin, där jag tog studentexamen. Därefter umgicks jag med kosmopoliter och sionister i småborgerliga kretsar, där jag träffade personer av tysk nationalitet, vilket bidrog till att jag inte behärskar det tjeckiska språket ordentligt.

Åklagaren: Och under hela denna tid har ni inte lärt er vårt språk – inte ens då ni kom hit och fick en ansvarsfull post inom den kommunistiska partiapparaten?

Geminder: Nej, jag har aldrig lärt mig tjeckiska ordentligt.

Åklagaren: Vilket språk behärskar ni?

Geminder: Tyska.

Åklagaren: Kan ni verkligen tala perfekt tyska?

Geminder: Det är länge sedan jag talade tyska, men det språket behärskar jag.

Åklagaren: Ni kan alltså tyska ungefär lika bra som tjeckiska?

Geminder: Ja.

Åklagaren: Alltså behärskar ni inte något av språken ordentligt. Ni är en typisk kosmopolit. Och med denna egenskap har ni nästlat er in i ett kommunistparti!

Geminder: Jag gick in i det kommunistiska partiet 1921 och förblev medlem ända till 1951, då jag arresterades.

Man ville alltså förmena Geminder delaktighet i den tjeckiska gemenskapen därför att han var född av judiska föräldrar i samma gränsområde som jag, där den tyska minoritetens språk-rättigheter hade erkänts av president Masaryk! Tjeckoslovakien är med rätta stolt över att till sin kulturskatt få räkna beundransvärda tänkare, författare, konstnärer och journalister som uttryckte sig på tyska – Kafka, Rainer Maria Rilke, Franz Werfel, Egon Erwin Kisch, Max Brod, Weisskopf, Louis Fűrnberg ...

Gottwald och Kopřiva, Bacílek, Široký, Kopecký, Dolanský och Köhler hade dolt hur männen i Ruzyň tillverkade falsifikat, förtigit vår verksamhet under deras egen ledning och kontroll och kallade den brottslig. Vi hyste alla det galna hoppet att de en dag skulle märka, hur ohyggliga dessa erkännanden var som de tvingat oss till. Som svar skickade de Bacílek till oss som ett slags bekräftelse att de visste besked, men bad oss hålla fast vid bekännelserna och lovade oss livet i gengäld.

De domare som dömde oss förrådde sin yrkesplikt och gömde sig bakom partiets order. I Frankrike lärde jag under kriget känna Pétains domare, vilka också accepterat den nazistiska undantagsrättsvisan, försvarsrättens knäsättande. Men det var domare som tillhörde den borgerliga förtrycks-apparaten. Och de gjorde sig ändå inte så platt och rått till polisens lakejer. De bevarade åtminstone formellt en tanke på den anklagades presumtiva oskuld. De hade inte Vysjinskijs inställning att ”erkännandet är i sig själv ett bevis på den anklagades skuld”. Även försvarsadvokaterna, som automatiskt trädde till i sista stund, gjorde försök att hjälpa sina klienter. Då min hustru och jag arresterades 1942 och ställdes inför statens domstol, hade vi rätt att förbereda vårt försvar tillsammans med vår advokat.

I Pankrác hände inget sådant. Åklagare och domare kunde inte ursäka sig med att de gömt sig bakom våra erkännanden, eftersom de hade lärt sig alltsammans utantill och således i förväg kände till den fars som skrevs av de sovjetiska rådgivarna och deras tjänare i Ruzyň. De samarbetade med dem – inte bara för att de tvingade oss att säga att de legala garantierna hade

respekterats när de själva hade våldfört sig på dem, utan framför allt därför att de i varje ögonblick var lögnaktighetens hjälpare.

Vad gjorde domaren Novák annat när han i min personundersökning vägrade låta notera skälen för mina olika fängelsejourer 1931, 1932 och 1933 i Ostrava, augusti 1942 i Paris, deportationen till Mauthausen och hela min antifascistiska verksamhet? Det gällde för honom att underbygga min spionpersonlighet med ett tillräckligt skumt förflutet!

Det var alltså inte förvånande när de godtog hela det av säkerhetstjänsten överlämnade materialet som bevisad sanning. De accepterade det utan någon som helst kontroll.

Som bevis för min ärelöshet godtog de helt legala brev och dokument ur utrikesministeriets och den internationella partisektionens arkiv och använde dem som ”bevisgrunder för åtal” vid rättegången.

Åklagaren sade:

– Jag överlämnar till domstolen ett dokument som bevisar den anklagade Londons fientliga verksamhet mot staten. Här är en fotokopia av ett brev till Slánský den 10 juli 1946, som London skrivit i Paris och som bevisar hans statsfientliga förbindelse med Slánský. Jag visar också ett brev av den 7 november 1945 från London till Geminder. Det bevisar hans samröre med denne. Fotokopian av hans brev till Rudolf Slánský i Paris bevisar också hans relationer till denna fiende. Jag företer vidare ett foto av den amerikanske spionen Noël Field. På baksidan bekräftar London med egen hand sina spionageförbindelser med honom.

Sedan förevisades de dokument som jag redan nämnt – korrespondensen med ambassaderna i London och Paris om Zilliacus, andra brev till och från Goldstücker och andra anställda på ministeriet om vissa problem med visa och till sist originalet av brev av Milos Nekvasil den 23 mars 1950 vilket ”bevisar Londons statsfientliga relationer till den trotskistiska gruppen bland de f. d. frivilliga”.

Minsta allvarliga undersökning av dokumenten i min dossier hade visat att mitt brev till Geminder ingick i en privat korrespondens och att brevet som följde artikeln för ”Svetové Rozhledy” var ett tjänstebrev till Goldstücker. Det brev som Slánský sände mig i Paris innehöll helt enkelt rekommendationer för den nye, unge korrespondenten Jirka Drtina, som skulle börja sin anställning vid den tjeckoslovakiska nyhetsbyrån CTK. Det sista aktstycket var ett personligt brev från Nekvasil, fyllt med galla mot vissa f. d. frivilliga ...

För alla anklagade var bevismaterialet av samma art. Under Vávro Hajdus vittnesmål företeddes bl. a. detta dokument, som skulle utgöra ett ”absolut bevis” för hans antisovjetiska inställning och hans samröre med de amerikanska imperialisterna:

– Som åklagare underställer jag domstolen dokument nr i. Det är ett tal, som sändes av BBC den 4 maj 1945, i vilket ni smickrar anglo-amerikanerna i lysmande termer såsom instrument för segern över Nazi-Tyskland. Inte med ett enda ord nämner ni Sovjetunionen, som dock i verkligheten har den största andelen i denna seger. I detta tal sade ni ordagrant: ”Den största äran för denna seger går till de amerikanska och engelska arméerna som under marskalk Alexanders ledning hjältemodigt kämpat ända till slutmålet – fiendens fullständiga nederlag och restlösa kapitulation.”

Denna sats, som brutits ut ur sitt sammanhang, var en del av Vávro Hajdus tal till det tjeckiska folket under de sista dagarna av ockupationen, den 2 maj 1945, för att celebrera tyskarnas kapitulation på den italienska fronten, där Röda armén aldrig kämpat.

Kan man föreställa sig ett mera oförsämrat och cyniskt sätt att helt öppet missbruka allmänhetens godtrogenhet! Ett förhånande av all rättvisa! Sådant främjar människoförakt.

När jag under en visit i Moskva hade tillfälle att besöka ett omskolningsläger för "Bezprizornis" i närheten av staden, talade direktören länge om de metoder, både stränga och milda, som det sovjetiska rättsväsendet använde för att befria den verkliga människan ur hennes besmittade hölje. Jag och alla övriga uppriktiga kommunister hade alltid trott att någon verklig socialistisk demokrati aldrig kunde existera utan rättssäkerhet, liksom verklig rättvisa inte kunde finnas utan socialistisk demokrati.

Vem av oss har inte någon gång som daglig lektyr haft Makarenkos djupt mänskliga verk "Flaggor på tornen"? Vem har inte gråtit inför filmen "Livets vägar"? Det är just för detta som jag – vi – i början inte kunde tvivla på moskvaprocessernas legalitet.

Liksom alla, som för sina idéers skull fått genomlida långa fängelseår och som sett fångarnas verklighet, lidit av den borgerliga rättskipningen med dess snabba domar och djupa omänsklighet, såg även jag i kommunismen den nya rättvisan. Men vår rättegång ökade bara den långa förteckningen över tidigare kättrarprocesser som skändat våra kommunistiska ideal. Mina tretton kamrater och jag var offer för denna skam, detta förfall. Men ni, kamrater, ni lever vidare i era illusioner. Ni kommer att se de värsta fiender i mig och i alla dem som kommer att hetsas samma väg. Men de som vanhedrar oss innan de mördar inte bara oss utan er också, därför att de får er att applådera morderna på oss – de kråmar sig på partiets högsta nivå, i spetsen för hela vår rörelse ...

Hur har vi kunnat förfalla till en sådan tankeisolationism? Var jag inte bland de första som stred mot dem som anklagade Stalin för bedrägeri? Och nu tänker jag på alla kommande processer, på de hundratals namn som fanns i reserv i de administrativa rapporterna från Ruzyń. Slánskýs sista ord vid slutet av rättegången – vilka togs bort ur alla officiella rapporter – gav form åt min ångest. Till vår bestörtning sade han:

– Vårt Centrum för konspiration mot staten hade hundratals medlemmar!

Eftersom vi alla – inklusive vittnena – som på något sätt var förbundna med denna affär inte var mer än sjuttio eller åttio, lovade dessa ord en framtid med lysande utsikter för Ruzyńs utfrågare och deras lekledare ...

3

Den omsorgsfullt utvalda publiken består till större delen av civilklädda säkerhetsmän samt anställda från ministerierna och några fabriker. Dessa får inträdesbiljetter som gäller för en dag. Varje dag kommer nya. Här finns också tjeckoslovakiska journalister och representanter för utländska kommunistpartier. Vissa av dem känner mig som Pierre Hentgès. Detta gör det ibland ännu svårare för mig att tala. Jag kom inte hit för att – enligt Marseljäsens ord – "mellan deras egna armar strypa / deras döttrar och kamrater"!

Det är bara de anklagades familjer som inte underrättats. De får veta genom pressen att make, far eller bror kommer att dömas.

Under pauserna för vakterna oss in i en korridor bakom rättssalen. På min sida finns åtta små skrubbar av kryssfäner. Mitt emot sitter Slánský och Clementis. Framför varje cell befinner sig en vakt från Ruzyń för att hindra oss att kommunicera på något sätt. Jag sitter mellan Geminder och Hajdu. Vi ser varandra mycket bra. Från första dagen utväxlar vi signaler. Med huvudskakningar, blickar och gester etablerar vi ljudlösa samtal.

Alla reagerar inte på samma sätt. Geminder ser t. ex. helt frånvarande ut. Han verkar förstenad, försunken i sina tankar. Han går som en robot, sitter orörlig, reagerar inte på några tecken. Trots den gamla vänskapen mellan honom och Slánský vänder han sig bort varje gång han ser denne. Hans ögon tycks oseende. Jag söker förgäves fånga hans uppmärksamhet. Vi två känner ändå varandra sedan vi var unga!

Jag ser Slánský varje gång han går tillbaka till sin cell. Trots sitt spända ansikte verkar han lugn. Han passerar sina medanklagade utan en blick på någon av oss. Då och då ser vi en av cheferna i Ruzyň – hans utfrågare – gå till cellen med en tallrik gömd mellan två buntar handlingar. Kräver hans hälsotillstånd speciell föda?

André Simone lider av diarré. Under pauserna går han ofta förbi min cell till toaletten. Han ser sjuk ut. Han ansikte är åldrat, med infallen mun och vass haka. Eftersom jag inte kan tåla med den häpnad jag känner, förklarar utfrågaren att Simones protes har gått sönder i fängelset – därav denna enorma förändring. Och eftersom han inte kan tugga sin mat har han ständigt diarré. Simone, som såg så bra ut! Hans outslitliga humor! Vad har de egentligen gjort med honom? När Vilem Nový, som han länge samarbetat med på ”Rude Právo”, kom för att vittna mot honom, begärde domaren att han skulle peka ut André Simone bland de anklagade. Nový tittade på oss i tur och ordning utan att finna den han sökte. Vid en andra genomgång spratt han till. Hans ansikte uttryckte djup förvirring när han äntligen kände igen sin arbetskamrat i denna karikatyr av den briljanta journalist som Simone en gång varit.

Min vän Hajdu är ilsknen i sin box bredvid och röker nervöst den ena cigaretten efter den andra. När hans utfrågare kommer med en kopp kaffe säger han fränt:

– Ge det till London!

Så brukade han göra då vi en gång i tiden åt tillsammans. Han är inte särskilt förtjust i kaffe men vet att jag är det. Under sessionerna skils vi bara åt av en vakt. Hajdu ser sammanbiten ut och klöser sig i handflatan. Han mumlar skällsord när han hör de vanvettiga uttalandena – han är ju själv jurist. När hans advokat talar får han svårt att tåla:

– Dumskalle! Idiot! Fåhund! Imbecill!

Flera gånger kör vakten armbågen i sidan på honom för att han skall hålla sig till ordningen och tåla.

Margolius är ytterst värdig. Han behärskar sina känslor på samma sätt som Frejka och Frank, vilkas ansikten förblir orörliga. Fischl verkar däremot ha brutit samman. Löbl är lugn och sansad. Han talar mycket med sin utfrågare under pauserna.

Reicin och Šváb uppmärksammar allt som händer. Šling är mest avspänd av oss alla, livligast. Han hälsar med ett leende varje gång jag går förbi hans cell, vinkar åt oss. Om han inte magrat så under dessa båda år skulle han vara den som mest förblivit sig lik.

Šling gestikulerar under sitt vittnesmål och glömmer att hålla byxorna uppe. De har blivit för vida eftersom han är så mager. De hasar ner till vristerna. Anblicken av vår vän i kalsonger framkallar hysteriska skrattsalvor, och Šling skrattar först och mest. Han drar upp byxorna men munterheten gör det svårt för honom att fortsätta tala.

Clementis skrattar våldsamt. Han söker förgäves behärska sig genom att bita ihop tänderna om pipskaffet. Slánský gråter. Hela hans kropp skakar. Den ende som förblir oberörd är Geminder.

Skrattet smittar av sig till domstolens medlemmar. Åklagaren döljer sitt ansikte bakom en tidning. De andra lutar sig över sina papper. Vakterna brister i skratt av själva ansträngningen att låta bli.

Vår kamrats malör var bara en förevändning för denna munterhet, som ger en kollektiv lättnad åt aktörerna i denna tragedi.

Domaren ser sig tvingad avbryta sessionen.

Kohoutek och hans utfrågare är ursinniga. Under pausen påstår de att Šling själv har hittat på att spela pajas. När han böjde sig ner efter byxorna lyckades han vända baken åt publiken – det allra grövsta uttryck för ringaktning. Denna gest bevisar – säger de, och samma åsikt hävdas av säkerhetstjänsten – att Šling är en skurk av värsta sort och att han struntar i allt och alla ...

Under den vecka processen pågår har hela staben i Ruzyň med Doubek i spetsen mobiliserats till Pankrác.

Vi får bättre mat, kaffe och cigaretter. När sessionen förlängs får vi smörgåsar.

Folk kommer och går utan avbrott i pauserna – även i den underjordiska korridor där vi har våra celler. Cheferna från Ruzyň besöker flera gånger om dagen de anklagade, som de har ansvaret för, i syfte att hålla moralen uppe hos ”sina skyddslingar”.

Som vanligt är Kohoutek pratsam och säger mer än han borde. Han bekräftar att partiet är belåtet och att våra ”vänner” har talat med ledarna, som följer rättegångens utveckling in i minsta detalj. Hans spådomar om straffen blir alltmer optimistiska. Jag söker fatta brottstycken av det som Doubek och de andra utfrågarledarna säger till mina medanklagade. Efter vad jag kan förstå kretsar alla samtal kring de domar som kommer att avkunnas.

När cheferna gett sig av, anförtror utfrågarna oss sin uppfattning: Šling kommer att få ett av de hårdaste straffen – 20 år, Hajdu och Löbl 12 år, Clementis och Geminder 15 till 18, Slánský 20 år, högst 25, Margolius 10 år och jag 12 år ...

Men efter hand tar pessimismen överhand. Ångestfyllda anar vi att den tragedi vars sista akt vi nu uppför kommer att sluta dystrare än någon förespeglat oss.

Doktor Sommer rantar flitigt omkring hos oss och delar ut lugnande medel. På nätterna i cellen kan jag inte sova. Jag stiger upp, vankar fram och tillbaka. Då och då får jag cigaretter av vakten, som försöker lugna mig. Samma scen utspelas i tretton andra celler. Jag hör steg och dämpade röster.

I salen blir fientligheten allt mer markerad. Den skiftar med förhandlingarnas gång. En tung atmosfär av hat driver emot oss. Och så har vi vittnesmålen, av vilka det mest fruktansvärda avläggs av Gusta Fučikova, som ger Reicin skulden för att hennes make arresterades av Gestapo. Hennes hyllningstal till Fučík, som tas emot med stormande applåder, avslutas med att hon läser slutorden i hans bok ”Med repet runt halsen”:

”Den som troget verkat för framtiden och som stupade för dess skönhet står som skulpterad i sten. Men den som ville bygga en mur av det förflutnas damm för att stoppa revolutionen är en pajasfigur av murknande trä också om hans axlar förgylls av galoner. Människor – jag älskade er så! Var uppmärksamma!”

Dagen före åklagarens slutplädering frågar Kohoutek mig under en paus vilka straff jag tror kommer att utkrävas. Jag svarar att denna process kommer att kosta oss alla livet. Han ser uttryckslost på mig och skakar på huvudet:

– Det är otänkbart! De kan inte hänga er alla! De måste väl låta några leva? Och ni har en chans att bli en av dem eftersom anklagelserna mot er är lindrigare än de andras. Även om ni får ett strängt straff så är det enda som räknas vid en politisk process just detta att förbli vid liv. Förlora inte hoppet!

Till och med en man som Kohoutek, som dock är en av dem som arbetat med förberedelserna till processen, är chockerad av den vändning förhandlingarna tagit.

Under kvällarna och långt in på natten, om morgonen innan sessionen börjar hör vi skrivmaskinernas klapper ända ner till våra hålur under jorden. Genom min utfrågares lösmyntet

får jag veta att man även här håller på med förhör och skriver rapporter över personer som ännu inte arresterats.

Vid avbrotten i förhandlingarna får ibland någon anklagad en lista med nya namn, som han skall ta med i sitt vittnesmål. Mitt öra uppfattar namnen på general Svoboda, minister Gregor och ännu fler.

(Senare, när jag blivit fri, fick jag tillfälle att bläddra igenom tidningar från den tiden och det stenograferade rättegångsreferatet. Jag såg att de värsta antisemitiska uttrycken och förolämpningarna hade uteslutits, liksom många namn och hela avsnitt ur våra vittnesmål. Detta reservmaterial skulle hållas i beredskap för framtida behov vid eventuella senare processer.)

Samtidigt som Kohoutek själv på morgonen den 22 november meddelar att mitt vittnesmål är framflyttat en timme, säger han:

– När partiet undersökt Clementis' redogörelse från i går, beslöt man att höra honom en gång till i dag. Nu ska han höras om den borgerliga, slovakiska nationalismen.

Den sista rapporten med Clementis redigeras på natten. Han måste sedan lära texten utantill före sessionens början – den skulle öppnas med hans vittnesmål.

Dagen före åklagarens slutplädering kommer Kohoutek med ett papper, som jag skall underteckna före domen:

– Ni måste hålla fast vid era bekännelser och visa partiet att ni bevarar den attityd som väntas av er, och detta ända till slutet!

Lite senare kommer han tillbaka. Jag ger honom den text jag skrivit. Han går för att konsultera sina "chefer". Tidigt dagen därpå återvänder han och ger mig texten fast i mycket förändrad form. Tre hela meningar har strukits, andra tillfogats. Han förebrår mig att jag inte tänkte tillräckligt djupt när jag formulerade texten och befäller sedan:

– Nu ska ni lära er det här utantill. Och framför allt – förändra ingenting! Det skulle ni få orsak att ångra!

Allt i partiets namn givetvis!

Texten är kort – lyckligtvis, ty min hjärna lyder inte längre. Under de sista dagarna har jag bara med svårighet kunnat följa förhandlingarna. Jag uppfattar bara brottstycken. Det mesta flyter samman till ett dovt brus. Min känsla av att vara kluven blir allt starkare. Jag är skådespelare och publik på samma gång. En tanke blir till en fix ide: så här gick det alltså till vid processerna i Moskva, Budapest och Sofia... Hur kunde jag och många andra kommunister, så många ärliga människor världen över tro på sådana teaterspektakel?

4

På processens sjunde dag, då fjorton anklagade och trettiofem vittnen lämnat sina väl förberedda redogörelser utan en enda felsägning, börjar förste statsåklagaren Josef Urválek sin slutplädering:

– Medborgare domare! Sedan urminnes tid har ingen av våra folkliga och demokratiska domstolar haft att handlägga något fall som liknar detta, med så brottsliga individer som dessa anklagade, som ska dömas i dag...

Vi har kunnat observera dessa förbrytares moraliska fysionomier i hela deras monstrositet. Vi har blivit medvetna om den fara som hotat oss alla. De avslöjade brotten har visat oss vilka allvarliga fel som har begåtts i många sektorer inom vårt parti, vår stat, vår ekonomiska

förvaltning ... Som bläckfiskar med tusen armar har de slingrat sig om vår republik för att suga dess blod och märg ...

Den djupa indignation, som grep vårt folk, visar att det är berett att krossa varje individ som försöker angripa vår frihet och vårt nationella oberoende, varje individ som försöker bära hand på vår socialistiska byggnad och vill avskaffa den frihet, som Sovjetunionen och dess segerrika armé har skänkt oss ...

Detta konspirationscentrum föddes i väst redan under andra världskriget och hade som mål det förslavande av de fria folken, som de imperialistiska länderna sökte åstadkomma genom detta krig. Man vet bara alltför väl att krigets utveckling och slut blev helt annorlunda än vad de västerländska imperialisterna planerat och förberett. De satsade på fel häst när de med Hitler som medel sökte krossa Sovjetunionen. De lyckades inte ... Kamrat Stalins geniala förutsägelse blev verklighet. Så här spådde han redan 1934:

”Det kan inte finnas något tvivel om att ett andra krig mot Sovjetunionen skulle medföra angriparnas totala nederlag, revolution i flera stater inom Europa och Asien och de borgerliga regeringarnas undergång tillsammans med krossandet av de stora jordägarna och industrimagnaterna och deras tyranni över de arbetande massorna i dessa länder.”

Sovjetunionen har krossat Tredje riket och Mikadons Japan. Som en följd av Sovjets seger och tack vare den segerrika befrielsearmén har de borgerliga regeringarna, som gick de stora egendomsägarnas intressen till handa, efter 1945 störtats i många stater i Europa och Asien liksom hos oss...

De amerikanska imperialisterna, dessa vilda efterföljare till Hitler, försöker avvärja sitt eget fall, som den historiska utvecklingen förutser ...

Redan under andra världskriget hade de angloamerikanska imperialisterna ett slags agentur – en hel serie av reaktionära regeringar, sammansatta av emigranter från nazistockuperade stater – med uppgift att i dessa länder återta sin ledande ställning sedan det nazistiska Tyskland krossats och att förvandla dessa områden till vapendepåer för ett nytt rövarkrig mot Sovjet.

Den första byrån, sammansatt av de mest reaktionära, borgerligt-nationalistiskt-fascistiska element, blev krossad.

Likväl såg man snart hur imperialisterna, som hade påbörjat sitt spel med de av Sovjetunionen befriade ländernas öde som insats, ville använda falska kort. Besluten som 1948 och 1949 fattades av Kominform avslöjade i hela dess vidd Titos förräderi i Jugoslavien. Här bevisades, med det jugoslaviska fallet som exempel, vad det var för kort och vari det farliga låg i dessa falska kort. Dessa beslut har visat hur bourgeoisin förblev trogen sin gamla ovana att rekrytera spioner och provokatörer i partiets och arbetarklassens sköte, att söka upplösa dessa partier inifrån och tillskansa sig ledningen av dem. I Jugoslavien lyckades fienden. Men Kominforms resolutioner utgjorde ett dödande slag inte bara mot Titos klick utan också mot de västerländska imperialisterna. Titoisterna, som skulle ha spelat förrädarens roll i det ögonblick då imperialisterna hade börjat det nya kriget mot Sovjetunionen, avslöjades och deras avsikter brännmärktes inför hela världen tack vare den stora erfarenhet som Sovjetunionens kommunistiska parti samlat under hela sin tillvaro.

Så småningom avslöjades dessa byråer, som installerades i själva centrum av de kommunistiska arbetarpartierna inom folkdemokratins länder.

Tack vare arbetarnas och de kommunistiska partiernas vaksamhet kunde man steg för steg avslöja och oskadliggöra förrädarnas ligor såsom Laszlo Rajks i Ungern och Taritcho Kostovs i Bulgarien, Kotchi Dzodzez' i Albanien, Patrascanus i Rumänien och Gomulkas i Polen ...

De imperialistiska beskyddarna av den borgerliga republiken före München har sedan andra världskrigets utbrott inte försummat behovet av en strategisk reserv i själva skötet av det ledande partiet. Var det verkligen en slump att – förutom de spioner som senare anställdes – sex bland våra anklagade kom tillbaka till vårt land för att bedriva spionage på lång sikt: Clementis, Löbl, Šling, Frejka, Hajdu och André Simone? Det är inte heller en slump att just Herman Field – en ökad spion som samarbetade intimt med Allen Dulles och var ledare för den amerikanska underrättelseverksamheten i Central- och Östeuropa, vilken rekryterade sina agenter genom Trust Fund, en liga som kallat sig välgörenhetsorganisation men bara var en spioncentral – vid början av ockupationen i Polen lockade till sig emigranter! En annan spionorganisation använde som täckmantel Unitarian Service och fungerade i Schweiz under Noël Fields ledning ...

På de amerikanska imperialisternas order grupperade Slánský kring sig hela detta enorma band av konspiratörer, vars ”ataman” han blev – det vill säga odiskutabel ledare ...

Vittnesmålet av Oskar Langer, själv internationell sionistisk agent, visar att Slánský var den verkliga ledaren för alla borgerligt-judiska nationalister. Vid ett samtal med honom underströk Slánský nödvändigheten att placera sionister och borgerligt-judiska nationalister på nyckelposter inom det ekonomiska, politiska och offentliga livet. Enligt hans åsikt skulle dessa människor vara oundgängliga för oss, och man skulle inte behöva ta hänsyn till de risker som kunde följa av att de tillhörde den exploaterande klassen. Och vilka var deras bästa vänner från barndomen ända till nuet? Vi återfinner dem i denna sal inför allt folket! Geminder, Frejka, Reicin, Šling et consortes – alla de gamla sionistiska agenterna och med dem en hel skara andra, högt placerade sionister. Slánský sökte förgäves maskera sitt jag som borgerligt-judisk nationalist! Han avslutar sin karriär inför folkets domstol, anklagad för de allvarligaste brott som vår strafflag känner till. Dessa ohyggliga förrädare har nästlat sig in i de viktigaste sektorerna av partiets och statens förvaltningsmaskineri tack vare sin chef Slánský. Var och en av dem har på ansvarsfyllda poster i respektive sektorer placerat fientliga element av samma kaliber som de själva ...

Från vilken grupp män har Slánský värvat sina anhängare till Centrum för konspiration mot staten? Det var trotskisterna som stod honom närmast även efter republikens befrielse. Enligt den historiska erfarenhet, som gjordes i Sovjetunionen och av vilken hela världens arbetarklass söker lärdom, kunde de inte öppet inför massorna ställa sig på en plattform av lögn. Därför låtsades de acceptera partiets rättvisa beslut och underkasta sig dem, men Slánský förverkligade dem på sitt eget sätt genom att sabotera dem ...

Den tredje viktiga grupp från vilken Slánský rekryterade missdådare till sitt Centrum var sionisterna. Jag tror att det är nödvändigt att jag uppehåller mig något närmare vid denna falang, som kallas sionistisk. Framför allt därför att det bland de anklagade finns elva som tillhör sionistiska organisationer och ställt sig i den amerikanska imperialismens tjänst. Sedan lång tid har de sionistiska organisationerna varit bundna med tusentals trådar till världskapitalismen. Genom dem har de även blivit farliga för arbetarklassens befrielsekamp.

Den fara som hotar världen genom de internationella sionistiska organisationerna blev större sedan man etablerat det amerikanska protektoratet, den s. k. staten Israel. Även sedan denna grundats förblev det viktigaste centret för de sionistiska organisationerna stationerat i USA, där sionisterna har många anhängare bland de monopolister som planerar USA: s hela aggressiva politik. På så sätt har sionistiska agenter gjort Slánskýs konspirationscentrum stora tjänster – inte åt Israels arbetande folk men åt amerikanska imperialister, som önskar världsherravälde och krig. Deras kosmopolitism går hand i hand med den borgerligt-judiska nationalismen. Detta är verkligen båda sidor av den medalj som präglats på börsen vid Wall Street!

De illgärningsmän, som ni ser på de anklagades bänk, har fräckt utnyttjat den avsky som det tjeckiska och det slovakiska folket alltid hyst för antisemitismen, framför allt efter andra världskriget, då nazisterna i sitt rasistiska raseri utrotade mängder av judar i koncentrationsläger och gaskamrar. Affärsmän, fabrikörer, judiskt-borgerliga element av alla slag utnyttjade läget för att nästla sig in i partiet, där de vägrade ta emot kritik och maskerade sin karaktär av nationens svurna fiender genom att profitera på de lidanden, som det judiska folket utsattes för under kriget.

Vårt folk vet mycket väl att vårt parti aldrig kommer att ge upp den proletära internationa- lismen och att vi även under processen bara dömer de brottslingar som angrep statens säkerhet – sionistiska affärsidkare, agenter för den västerländska imperialismen.

Det är självklart och logiskt att Slánský placerade sionister i de viktigaste sektorerna inom statens ekonomiska organ och i det tjeckoslovakiska kommunistiska partiets centralkommitté ...

Processens förlopp visar med all skärpa vilken fara som hotar i sionismen. Men processen har också stor internationell betydelse därför att den varnar inte blott vårt kommunistiska parti utan även andra kommunistiska och arbetarpartier för att låta sig invaderas av denna farliga agentur för de amerikanska imperialisterna.

Slánský grupperade sionister och trotskister, den första borgerliga republikens lakejer och den nya amerikanska imperialismens legohjon omkring sig – element av hans egen art. Han visste hur han skulle finna dem – bland dem som efter kriget kom tillbaka från västländerna, där de hade knutit spionage- och vänskapsförbindelser med representanter för den imperialistiska världen, bland sionister, trotskister och borgerliga nationalister, bland kollaboratörer och andra det tjeckoslovakiska folkets fiender ...

Slánskýs och hans kumpaners första steg blev att tillvälla sig en absolut dominans inom partiet och förvandla detta den arbetande klassens instrument för socialismens uppbyggnad till ett verktyg för kapitalismens återinförande. De har våldfört sig på alla fundamentala principer som ger revolutionär styrka åt vårt parti och sätter det i stånd att handla och att göra sig älskat av alla arbetare. De har underkuvat de valda organen inom partiapparaten. De förkastade de tålmodiga övertygelsemetoder, som dittills systematiskt använts inom det politiska arbetet bland massorna. De föredrog att leda med hårdhet. De saboterade och förtryckte den demokratiska centralismens metoder, demokratin inom partiet, kritik och självkritik. De utnyttjade sin ställning och planerade en plötslig omvälvning av partiet för att enligt Titos exempel dra in det i det läger, som består av socialismens förrädare, och lägga republiken under den amerikanska imperialismens välde. Sionistiska äventyrare, partiets och folkets fiender, blev sekreterare och ledare inom partiapparaten i våra industriområden ...

Men jag vill understryka att konspiratörerna förgäves sökte gripa makten inom partiet, förändra dess revolutionära karaktär och göra det oförmöget att spela sin historiska roll. De nådde aldrig sitt mål. Partiet med president Klement Gottwald i ledningen bekämpade dem från början. Steg för steg lyckades kamrat Gottwald demaskera olika kriminella element och kunde slutligen avslöja alla. I dag måste hela detta band av förbrytare i Slánskýs sold svara för sina illgärningar. Partiet går ut ur striden med en seger som i och för sig inte var oväntad. Partiet och dess bolsjevikiska ledare kommer även i fortsättningen att leda vårt folk på vägen mot socialismen ...

Domstolförhandlingarna har tydligt bevisat Titos och Slánskýs gemensamma mål. De har också visat hur alla plundringar och varje sabotage mot vårt lands ekonomi tjänade det syfte, som UNRRA inte lyckats nå, det som i de västliga satellitstaterna följer Marshallplanen i spåren – att skapa ett fattigt land med villkor som underlättar återinförandet av det

amerikanska monopolet. På så sätt deltog de i den stora konspirationen mot Sovjet och förberedelserna för ett nytt krig ...

Denna process har ännu en gång avslöjat de västerländska imperialisternas kriminella planer på ett nytt förintelsekrig mot Sovjet och det fredsälskande lägrets länder ... Med dessa sinnessjuka planer för ögonen har parti och regering i samråd med alla ärliga människor ägnat all sin omsorg åt vår armé, fredarmén, för att sätta den i stånd att tillsammans med den segerrika sovjetiska armén, sin stora allierade och idégivare, enligt hussit-arméns gloriösa traditioner fullständigt krossa det moderna korståg som skulle kunna tänkas försöka att med våld överskrida vårt lands heliga gränser och gå till angrepp mot vår frihet. Vår armé, som verkligen är en folkarmé, är föremål för hela vår tillgivenhet och vårt folks stolthet.

Detta är orsaken till vårt folks indignation och rättmätiga vrede då det blev känt att konspiratörerna riktade sina kriminella avsikter mot armén för att sätta den ur stånd att försvara vår fosterjord, vårt oberoende och vår lycka ...

Vårt partis styrka har ointetgjort alla dessa ohyggliga planer. Tack vare sina nya ledare har folkarmén blivit en fruktad försvarsmakt. Vårt folk är starkt beväpnat och berett att ta emot varje tänkbar angripare ...

Konspiratörerna hade också skaffat sig nyckelposter inom säkerhetstjänsten, dels för att dölja sina missgärningar och utplåna sina spår så att de inte skulle avslöjas, dels för att underlätta omstörtande verksamhet från både de imperialistiska underrättelsetjänsterna och olika reaktionära element. Karel Šváb utnämndes av Slánský till vice säkerhetsminister. Han var väl informerad om vilka poster konspirationscentrets medlemmar innehade i olika sektorer. Han överlämnade alla dessa rapporter och angivelser till Slánský och skyddade skurkarna på dennes order. När det blev klart att amerikanska och titoistiska underrättelsetjänster hade en spionkedja i Tjeckoslovakien, var det Šváb som fick i uppdrag att avslöja den. Han konstaterade att Field samarbetade med Frejka, Goldmann och Löbl och konstaterade också nya, viktiga fakta, som bevisade Fields samröre med andra förrädare inom det tjeckoslovakiska folket. Men på Slánskýs order fullföljde han aldrig sin undersökning för att undvika att konspiratörerna avslöjades. Spioner och förrädare stannade på sina poster. Šváb tillät däri- genom att många trotskister – den trotskistiska ligan av f. d. frivilliga från Spanien samt trotskisterna på utrikesministeriet – fick fortsätta sin kriminella verksamhet ... De som försökte misskreditera vår säkerhetstjänst och missbruka den sitter i dag på de anklagades bänk. – – – Slánský, hans konspirationsgrupp och andra brottsliga element som var förenade med denna liga ... stod från början i tjänst hos och arbetade för de västerländska imperia- listerna enligt instruktioner från dessas agenter, som blev fler och fler. Bland dem intar Koni Zilliacus, en mästare i politisk balansgång, en särställning. Denne vid första anblicken så hederlige gentleman reste genom hela Europa. Han uppträdde under en progressiv arbetarväns mask. Han besökte Tjeckoslovakien många gånger. Han kommer inte hit mera. Hans roll är slut ... Vi råder vänligt de engelska arbetarna att se upp med denne herre ...

Slánský visste mycket väl vem Koni Zilliacus var. Han visste att Zilliacus var en gammal spion, som för länge sedan avlagt sina mästarprov ...

Det första sammanträffandet mellan Slánský och Zilliacus ägde rum 1946 och det andra 1947... Från första stund etablerade de ett nära samarbete. Slánský utnyttjade sin diplomat- post, han utnyttjade sina medbrottslingar på utrikesministeriet och sina kumpaner inom partiet såsom Geminder och Goldstücker, Kratochvil, Kavan och ännu fler ...

Men Zilliacus skulle ”sysselsätta sig” med fler länder än Tjeckoslovakien. I det folkdemo- kratiska Polen stod han i förbindelse med Gomulka, i Jugoslavien samarbetade han med Tito och dennes medbrottslingar ... Det var också han som försvarade sin sympatisör Tito när

denne avslöjades som förrädare efter en resolution från Kominform. Men inte ens sedan Zilliacus försvarat Tito helt öppet var Slánský eller hans konspirationscentrum beredda att avbryta sina förbindelser med honom. Zilliacus personifierar den starkaste länken i kedjan mellan Slánsks liga och de västerländska imperialisterna ...

I denna process anklagas elva av fjorton för spionage. Detta, ett av de ohyggligaste brotten mot staten, är oupplösligen förenat med högförräderi och kan ofta betraktas som identiskt med detta ...

Vad Centrets verkliga mål gäller så erkänner Slánský själv:

”Jag arbetade för att skapa gynnsamma villkor för ett maktövertagande. Jag lurade president Gottwald och försökte isolera honom. Jag har såsom fiende försökt åstadkomma skador på alla sätt.”

Slánský hejdade sig inte ens inför kamrat Gottwald. Han hade redan vidtagit åtgärder för att ta hans liv, folkets älskade ledares liv. Han gjorde doktor Haskovec, frimurare, kollaboratör och fiende, till president Gottwalds livmedikus. Om han skulle bekänna: ”Jag räknade med att det vore nödvändigt skaffa undan Klement Gottwald för att vi skulle komma till makten”, skulle det betyda att han inte kan förneka det. ”Jag skulle ha kunnat utnyttja doktor Haskovec för att bli av med Gottwald!” erkände Slánský, och det är höjt över varje tvivel att han kunde ha gjort det.

Alla led i anklagelsen har bestyrkts genom de anklagades bekännelser under processen, både vad det gäller de brott som tillskrevs dem och de kvalifikationer som anges i anklagelseakten.

Innan vi övergår till en sammanfattning måste jag besvara ännu en fråga. Hur kom det sig att dessa sabotörer kunnat underminera republiken på ett så farligt sätt och dölja sina förbrytelser för partiet, säkerhetstjänsten och folket? Det var givetvis inte lätt att avslöja dem. De hade höga befattningar. Men de lyckades aldrig bära hand på vårt partis hjärta och hjärna. De hann inte infiltrera centralkommittén mer än i ytterst ringa grad. De kunde en viss tid förfälska vårt partis rättfärdiga politik, svindla med rapporter, siffermaterial och kaderakter, bedra partiledningen under Gottwald och till och med vilseleda presidenten själv. Men allt hade sina gränser ...

De fuskade med kaderarbetet och ekonomin, med internationella avtal – med ett ord, de saboterade allt och överallt. När det blev nödvändigt visste de också hur de kunde gömma sig bakom en dimridå. När protester mot sionisterna började höras bland folket, skrek de gällt om antisemitism för att dölja hur de försvarade den borgerliga judiska klassens intressen och hur de genom den världsomspännande sionismen var bundna till amerikansk kapitalism.

Men detta är inte allt – långtifrån allt! De gömde sig bakom det tjeckoslovakiska kommunistiska partiets medlemskort, bakom det lilla röda häfte som en av våra poeter besjungit, men de dolde sig förgäves. Partiet ... med president Gottwald i spetsen lyckades förintä detta band av förrädare i tid ... Vårt folk kommer aldrig att kunna tacka kamrat Gottwald tillräckligt för att han så systematiskt avslöjade de kriminella försöken av dessa antirepublikanska konspiratörer ...

Tjeckoslovakien blir aldrig ett nytt Jugoslavien!

Medborgare domare!

Vid det sovjetiska kommunistpartiets nittonde kongress underströk kamrat Malenkov den ytterliga betydelse, som partiets kamp mot uslingarna i den trotskist-Bucharinska ligan och dennas förintande haft för Sovjets seger i det stora fosterländska kriget. Vi har just nu att göra med vedervärdiga förrädare och mutkolvar av samma art. Denna liga stod också i högsta

beredskap för att hugga kniven i ryggen på folket om vårt land angripits av fiender, för att på det sättet tjäna de amerikanska imperialisternas syften. Dessa avskum är inte bara vårt fosterlands fiender utan också hela den fredsälskande mänsklighetens. När de arresterades och försattes ur stånd att åstadkomma ytterligare skador, innebar detta inte blott en seger för vårt land utan ett svidande nederlag för de amerikanska imperialisterna och därmed en triumf för fredens och demokratins hela läger ...

Konspiratörerna har förorsakat vårt land miljardförluster. Likväl fullföljer vi segerrikt femårsplanens uppgifter och bygger vår nya framtid, en strålande framtid för oss och för de generationer som ska följa. Massornas, miljoner outtröttliga arbetares ansträngningar drabbar konspiratörerna som en knytnäve i ansiktet. Domstolen tog emot tusentals indignerade brev dessa dagar. De uttryckte vidare arbetarnas fasta beslutsamhet att reparera de skador som dessa uslingar, sålda till imperialismen, har förorsakat oss ... Allt vaksammare och fastare slutet kring kamrat Gottwald leder vårt parti det tjeckoslovakiska folket mot en strålande framtid.

Medborgare domare!

I vårt folks namn, vars frihet och lycka dessa gangsters angripit, i fredens namn, mot vilken de konspirerat på ett så vidrigt sätt, yrkar jag dödsstraff för samtliga anklagade! Må er dom falla utan nåd som en knuten näve av stål på dessa huvuden! Må den bli en eld som ända till roten förbränner detta träd, som förräderiets kräftsvulst har besmittat! Men må den också bli en larmklocka, som klämtar genom hela vårt land för nya segrar på dess väg mot socialismens sol!

5

Medan åklagaren läser härskar absolut stillhet i salen. Jag lyssnar med skärpt uppmärksamhet. Det värker i strupen. Upplösningen närmar sig. Det är tjugotvå månader sedan jag arresterades, slets bort från de mina och spärrades in levande i denna grav.

Åklagaren Urválek talar med övertygelse. Han får darr på rösten då han nämner partiet och folkets ledare Klement Gottwald. Hans indignerade tonfall stiger då han avslöjar bandet av förrädare och kriminaldårar och utlämnar det till folkets hämnd. Brösttonerna kommer exakt när de behövs och bevisar hur väl han behärskar sin roll. Jag tänker: Hur kan han spela så bra? Och domaren och bisittarna, som lyssnar med sådan andakt! De vet dock att de inte har någonting att göra med den dom som i morgon kommer att avkunnas i republikens namn. De väntar på order från presidenten och partiledningen.

Det är ohyggligt. Jag vill kräkas. Mina kamrater sitter som jag, bleka och spända, med blicken fastnaglad vid åklagarens läppar.

Sessionen avslutas. Vakterna för oss till cellerna under jorden, där jag skall tillbringa en ny natt utan sömn. Jag börjar avundas de kristna, som utlämnades åt vilddjur i en arena. Deras slut kom snabbare! I morgon får vi lyssna till försvarstal, och därefter skall varje anklagad yttra sig en sista gång. Jag har lärt min harang utantill under Kohouteks ledning: ”Jag överlämnar mig åt g ... nej, åt partiets dom!”

I dag, den 26 november 1952, går ordet till försvaret. Jag har trots upprepade påstötningar ännu inte lyckats få tala med min advokat. Jag är besatt av denna tanke: har han träffat Lise och förberett henne som han lovat? Har partiet tagit kontakt med henne som Bacílek lovade?

Jag blir lättad när Kohoutek säger att Lise inte finns i salen. Hon slipper åtminstone bevittna detta spektakel.

Vi får nu lyssna till försvarsadvokaterna. De kommer en efter en och läser sin läxa. Deras tal skulle i sig själv ha räckt som anklagelseakter ...

Varje advokat försvarar tre, utom doktor Bartok som bara står för Slánský och Margolius. Här några pärlor ur hans plädering:

– Varken i anklagade Slánskýs fall eller i anklagade Margolius' fall kommer jag att syssla med detaljer i deras kriminella verksamhet eftersom det inte finns några tvivel om att deras skuld, som den har definierats av statsåklagaren, inte skulle vara klart bevisad. Deras aktiviteter kan inte försvaras, och de båda anklagade har också helt och hållet erkänt sig skyldiga. Och häri ligger försvarets största svårighet – ur juridisk aspekt är det omöjligt att motsätta sig anklagelsen vare sig det gäller brottsbeteckning eller värdering av brotten... Olika delar av den dossier som samlats vid förundersökningen, vittnesmålen och de båda anklagades erkännanden som bekräftats av andra bevis, styrker i sin helhet utan varje tvivel sakförhållandet inte bara beträffande detaljer i anklagelseakten utan också anklagelsen i dess helhet för båda mina klienter ...

Här talar doktor Pašmura i Geminders sak:

– Slánský, som snabbt upptäckte att Geminder var en man med svag karaktär som kunde bli ett lydigt verktyg, utnyttjade fel som berodde på Geminders borgerliga fostran. Denne har erkänt att han befunnit sig i Slánskýs släptåg sedan 1930 och att han introducerades i konspirationscentret 1948. Man kan alltså säga att han åtminstone under en viss tid stod emot Slánskýs förförelse. Att han slutade med att ge efter kunde tillskrivas å ena sidan hans karriärhunger och å den andra hans personliga feighet. Dessa motiv skymtar i alla bekännelser av den anklagade Geminder ... Jag vet alltför väl att dessa fel inte på något sätt minskar den anklagades skuld, som inte kan ifrågasättas och som bekräftats och bevisats. Det är bara min uppgift att enligt § 19 strafflagen fästa er uppmärksamhet på dem ...

Juris doktor Ruzicka har i uppdrag att företräda Frejka, André Simone och mig i ett och samma anförande. Hör på honom när han försvarar mig:

– När det gäller anklagade Artur London har hans skuld bevisats, och han har erkänt allt. Det återstår mig bara att säga några ord om de omständigheter som förledde honom att bli trotskist, att sälja sig till Field, att bli medlem av konspirationscentret och att utveckla hela sin kriminella läggning... År 1937 reste London till Spanien som en av de frivilliga. Det har under domstolsförhandlingarna visats att den politiska situationen inom de internationella brigaderna inte var helt tillfredsställande på alla punkter. Man förstår då lätt hur London, uppväxt i en småborgerlig miljö, bara tjugotvå år gammal och bosatt utomlands sedan lång tid, fattade en tvivelaktig vänskap för en del mentalt undermåliga element bland de frivilliga – Závodský, Laco Holdoš, Svoboda – och att han därifrån hämtade sina trotskistiska idéer ... Efter befrielsen ur koncentrationslägret Buchenwald år 1945 (jag var ju i Mauthausen under kriget!!) fick London återfall av en lungsjukdom och reste till Schweiz för att söka vård. Där lät han sig värvas av Noël Field till konspirationscentret och förmåddes utveckla sin kriminalitet ... Här är vad London själv säger: ”Min personliga förbindelse med den amerikanske spionen Noël Field började med att jag fick hjälp och understöd från Unitarian Service Committee. Från 1947 betalade Field min sanatorievistelse och begärde i utbyte informationer av hemlig karaktär.” ... Londons bekännelse bekräftas genom Rajk-processens resultat ...

Den anklagade Artur London var den siste som började samarbeta med Slánský. Han beslutade sig först efter hårda påtryckningar och av rädsla för att hans förflutna skulle avslöjas ... Jag ber er, medborgare domare i statens domstol, att i fallet London inte välja det stränga

straff som man yrkat, utan bevilja ett fängelsestraff som skulle ge honom en möjlighet att genom arbete sona en del av sina synder . . .

Här har vi dem, dessa den nya tidens riddare, de svagas, änkor och de föräldralösa barnens beskyddare! Många tjeckiska domare och jurister borde ha blivit biltvättare eller gruvarbetare, metallarbetare och portvakter i stället för att begå mened! Ingen skillnad kan göras mellan dessa, som stillatigande godtog det nya sätt att handskas med lagen som leddes av männen i Ruzyň, och de ”domare” som utmätte själva straffen.

Efter försvarets pläderingar kallas vi alla fjorton inför skranket för att hålla ett sista anförande.

På samma sätt som utfrågarna begärde att vi skulle framföra våra vittnesmål med uppriktig känsla så rekommenderar de oss att se ärligt ångerfulla ut när vi gör detta sista uttalande och framför allt att inte visa någon tvekan, utan gå på ända till slutet och ”ge partiet vårt förtroende”!

Slánský slutar med dessa ord: – Jag är inte värd något annat slut på mitt brottsliga liv än det som statsåklagaren föreslår.

Geminder: – Jag är medveten om att hur hårt straffet än må bli – rättvist blir det i alla fall. Jag kan aldrig gottgöra de skador jag förorsakat.

Frejka: – Jag har gjort mig skyldig till något så allvarligt att jag på förhand accepterar varje tänkbar dom som ett rättmätigt straff från Tjeckoslovakiens arbetande folk.

Frank: – Jag ber domstolen bedöma djupet och vidden av min skuld mycket strängt och att avkunna en hård och oåterkallelig dom.

Clementis: – Hur hård dom nationens domstol än kommer att fälla över min kriminalitet så kommer den att vara rättvis.

Reicin: – Jag är medveten om att jag har förtjänat lagens strängaste straff för de skurkaktigheter jag har begått.

Šváb: – Jag ber statens domstol att bedöma och döma mitt förräderi med maximal stränghet och fasthet.

London: – Jag vet att domen blir rättvis.

Hajdu: – Jag vill bara uttrycka min ånger över de förbrytelser jag begått. Löbl: – Jag är uppriktigt förkrossad över mina brott och medveten om att jag har förtjänat ett rättvist och strängt straff.

Margolius: – Jag kan inte annat än tigga om lagens strängaste straff. Fischl: – Alltså utbeder jag mig en dom som motsvarar min enorma skuld.

Šling: – Jag föraktas med all rätt och jag har förtjänat det allra hårdaste straff.

Simone: – Därför ber jag domstolen döma mig till det strängaste straffet.

Domaren avbryter sessionen och meddelar att den skall återupptas klockan 09.30 följande dag, då straffen skall kungöras.

Den 27 november 1952, processens sista dag. Vakterna behöver inte väcka någon. Ingen har slutit sina ögon på natten. Utfrågarna kommer till cellerna kort före sessionens början. Kohoutek och min utfrågare undviker att råka i samtal med mig. De ser allvarliga och spända ut. Vaktavlösningen sker under tystnad.

De låter oss gå ut i korridoren. Vi har alla spända drag. Ögonen verkar slocknade, utan den minsta glimt. Jag får intrycket att våra kroppar bara är höljen kring en omätbar ångest.

Vi går som robotar, sjunker ner på förnedringsbänken, väntar.

Det är tyst i salen. Domstolens ledamöter kommer in exakt klockan halv tio. Domare Novák meddelar:

– Sessionen har återupptagits. Res er och hör domen läsas!

Vakterna knuffar till oss, rycker och drar för att få oss på fötter. Jag står där och hör som i en dröm:

– Dom! I republikens namn! Den statliga domstolen i Prag har från den 20 till den 27 november 1952 handlagt målet mot ledarna av Centrum för konspiration mot staten, Slánský och hans medbrottslingar, anklagade för högförräderi, spioneri, sabotage och militärt förräderi. Domstolen har fattat följande beslut: – – –

Uppläsningen förefaller mig oerhört långvarig. Jag förstår inte domarens ord. Bara ett slags viskning når mina öron.

Varför tänker jag på den kamrat från motståndsrörelsen, vars öde man beskrivit för mig, och identifierar mig med honom i detta ögonblick? Han kallades en dag till ett möte i en skog i Landes med FTP: s distriktsledare och blev medveten om att kamraterna ämnade skjuta honom därför att de misstänkte att han var en förrädare. Plötsligt förstod han att ingenting längre kunde rädda honom. När han fått den kula som skulle göra slut på hans liv hade han styrka att ropa medan han sjönk ihop: ”Leve kommunismen!” och en sista viskning: ”Kamrater ... Kamrater ... Kam ...”

Återstår det något annat hopp än det vi satte till vårt parti för dessa miljoner människor, som ute i världen ser kommunismen som räddningen ur deras elände och möjligheten att skapa ett rättvist och upplyst samhälle? Om vi angett och avslöjat bedrägeri – inte var väl det att förråda våra kamrater, våra vänner ...? I denna värld på tröskeln till ett nytt krig? Frågan är förresten absurd eftersom det i alla fall var omöjligt för oss, både av moraliska skäl och för att vi saknade möjlighet.

Jag tänker åter på Sovjetunionen och dess beundransvärda, modiga folk som jag lärt känna och älska. Ett folk som har offrat så mycket! Som gav mer åt revolutionen än något annat folk kunde ge! Sovjet, den proletära revolutionens hemland, folkens förhoppning, ett andra fosterland för världens kommunister, för vilket så många givit sina liv – och vars värste dödgrävare var Stalin!

Jag svettas stora droppar. Strömmar av svett flödar utefter kroppen. Snart måste skorna fyllas med svett ... Jag känner vanmakt. Jag anstränger mig att behärska mig såpass att jag kan uppfatta domarens ord. Mitt namn blandas flera gånger med mina medanklagades när brotten räknas upp, men ännu har han inte hunnit till straffen ...

Olika paragrafer i strafflagen räknas upp, paragrafer ur andra delar i lagboken, och nya räckor av namn bland vilka jag uppfattar mitt eget ... Fortfarande har han inte hunnit fram till domarna ...

Så hör jag och fördubblar min uppmärksamhet:

– – – och av dessa skäl dömas:

I. anklagade Rudolf Slánský, Bedřich Geminder, Ludvik Frejka, Josef Frank, Vladimir Clementis, Bedřich Reicin, Karel Šváb, Rudolf Margolius, Otto Fischl, Otto Šling och André Simone enligt § 78 tredje stycket strafflagen under åberopande av – förutom i fallet Karel Šváb – § 22 första stycket strafflagen

TILL DÖDEN

II. anklagade Artur London och Vavro Hajdu enligt § 78 tredje stycket strafflagen med åberopande av § 33 första stycket strafflagen, samt

Eugen Löbl enligt § i första stycket lagen nr 321/48 under åberopande av § 34 strafflagen av år 1852, samtliga under åberopande av § 29 andra stycket strafflagen och Eugen Löbl enligt § i 2 strafflagen

TILL FRIHETENS FÖRLUST FÖR EVIGT

För samtliga anklagade gäller förlust av de medborgerliga rättigheterna enligt §§ 42 och 78 strafflagen.

Enligt § 23 strafflagen får den tid de tillbringat i skyddshäkte avräknas från deras strafftid; detta gäller för Artur London, Vavro Hajdu och Eugen Löbl.

Efter avkunnandet blir det dödstyst. Trots att publiken blivit omsorgsfullt utvald är den överväldigad av denna ovanligt hårda dom.

Vem hade kunnat tro att man i Tjeckoslovakien, ett land med gammal kultur och demokratiska traditioner, skulle gå ännu längre än i Ungern, Bulgarien, Polen och Rumänien? Elva dödsstraff! Tre livstidsdomar!

Inte en applåd, inte ett enda uttryck för bifall ... Tvärtom, man får känslan av fasa, av en iskyla över folket i salen. Alla böjer ryggen. Ingen verkar stolt över detta drakoniska domslut.

Domaren avbryter sessionen för att ge de fjorton anklagade tid att tänka efter. Vi får konsultera våra advokater för att bestämma om vi skall acceptera våra straff eller inte. Åklagaren reserverar sig den lagliga rätten att precisera sina synpunkter.

Publiken står stel, stirrar på oss utan att reagera då vi lämnar salen. Omgivna av vakter, förkrossade, återvänder vi till våra förvaringsboxar. Vi ser ingenting av vår omgivning. Vi anade trots allt ofta att endast döden kunde avsluta denna rättegång, men vi klängde oss fast vid varje halmstrå som räcktes oss av våra utfrågare, de enda mänskliga varelser vi hade någon form av kontakt med, dessa inkvisitorer som för oss representerade partiet.

Vi slutar med att godkänna allt, även dödsdomen över oss själva. Det finns ingen annan utväg än att – liksom Lenins gamla kamrater hade gjort före oss och liksom de anklagade i Budapest, i Sofia och Bukarest – acceptera att spela vår roll i processen och därmed bekräfta alla anklagelser...

Våra vakter från Ruzyň har bytts ut. Och ännu värre är att vi inte återser våra utfrågare.

Under hela rättegången har de inte lämnat oss. I pauserna träffade vi dem i våra boxar. De pratade, de muntrade upp oss. Men nu, efter denna dom som skickar elva av oss till galgen är de försvunna.

Deras försvinnande i den sista tablån var alltså förutsett i denna makabra iscensättning av en process –? Mitt emot mig ser jag Clementis i sin cell. Han har förlorat all styrka. André Simone, som trots sitt fysiska tillstånd verkade så säker på sig själv ända till slutet, är nu som en trasa ... Jag läser i mina kamraters ögon den förvirring det innebär att inte få se utfrågarna, utan i detta ögonblick tvingas ha idel okända ansikten omkring sig. Här står vi alla och börjar kräva att få träffa våra utfrågare.

Våra utfrågare! Under de månader och år som vi dagligen levde tillsammans som bödlar och offer uppstod obegripliga band, ett slags mänskliga kontakter mellan oss.

Hade inte utfrågarna lovat oss ett bättre öde om vårt uppträdande motsvarade partiets intressen? De påstod att om vi gjorde avkall på vår egen vilja till förmån för partiets, skulle samma parti ta hänsyn till detta. Jag tror inte att det var någon enkel polisfälla. Vissa utfrågare

trodde absolut på det. Alla var inte bödlar av naturen. De manipulerades själva innan de blev lydiga marionetter åt de män som ledde spelet i Ruzyň. En del av dem tillämpade ju sina direktiv i den blinda övertygelsen att de handlade som verkliga kommunister på det sättet ...

När jag observerade dem tänkte jag ofta på vårt eget sätt att handla. Deformationen av den demokratiska centralismens princip i och med att demokratin eliminerades till förmån för centraliseringen vände oss i det förflutna av med att tänka på egen hand och fick oss att vänta allt av partiet, den högsta ledningen. Inför en del problem reagerade vi inte alltid mänskligt. Vi glömde rätten att resonera och ifrågasätta. Hos våra utfrågare hade manipulationen trängt så djupt att de i partiets och Sovjetunionens namn gick med på att våldföra sig på människans heligaste rättigheter.

Men samtidigt trodde vissa av dem på partidogmen om den kommunistiska moralen – omskolning, mildhet ... De trodde benhårt på att deras brutalitet gentemot oss hade mening, ett slutligt berättigande: kanske var det den proletära humanismen eller åtminstone ett sätt att tjäna den ...

Nu vet de allt. Liksom vi.

Vi kräver alla att få träffa utfrågarna. Vi vill veta vad som skall ske. Mina dödsdömda kamrater går ut ur sina boxar och talar med vakterna, ropar efter utfrågaren. Deras sista chans att få leva är förborgad i dessa tjänstemän som malde dem timme efter timme och dag efter dag, månad efter månad, men som ändå talade till dem, mutade dem med förhoppningar och löften och var deras förbindelse med yttervärlden, med partiet och med Gottwald.

Och så plötsligt – inget hopp, inga kontakter. Ingenting. Var och en blir ensam med sin död. När de begär att få träffa sin utfrågare, tigger de om en kontakt med partiledningen och presidenten ... Kanske kan det betyda livet. Utfrågaren – han är den långvariga tortyren av bekännelser, omredigering och nyskrivning av biktarna, utpressning, förnedring, de grymmaste utslag av pennalism och övervåld. Men allt berodde inte på den enskilde utfrågaren. Ytterst var allt och alla beroende av de anonyma ledarna, som förverkligade processen just på det sätt de ville ha den genom att låta domare och offer lära samma läxor utantill.

Utfrågarnas avtåg från scenen är tecknet. Allt är slut. Bekännelserna finns kvar, men inte de som redigerat dem. Vad som återstår är bekännelserna och det domslut som dessa frampressade medgivanden resulterat i. Det finns inga löften längre. De dömda höll vad de lovat intill det ohyggliga. Partiet känner inte till några löften. Partiet förnekar allt.

När jag tänker efter tror jag att sista akten i denna makabra pjäs, som männen i Ruzyň tvingades uppföra, låg utanför deras personliga ansvar. Den måste nog helt skrivas på de sovjetiska rådgivarnas räkning och på partiets ledare, Gottwald och den tidens medlemmar av politbyrån. Det var partiets ledare som bar det fruktansvärda ansvaret för denna tragedi, eftersom de gått med på att avhända sig alla kontrollbefogenheter och tillät att rättvisan prostituerades, men som ändå beslutade att såsom sista instans döma de oskyldigt anklagade till liv eller död. De stängde sina ögon och öron och lät sig fegt regeras till kropp och själ av den ”parallella hemliga polisen”, denna stat i staten som agerade enligt Stalins och Berijas djävulska vilja. Och som slukade dem själva vid behov!

Utan att bry oss om hur vakterna söker hindra oss sticker Ha jdu och jag ut våra huvuden ur boxarna och frågar varandra:

– Vad ska vi göra?

Vi är övertygade om samma sak: komedin har redan varat för länge. Vi skall appellera till högsta instans om ändring i domen.

I det ögonblicket kommer advokaterna – för att ta sin allra första kontakt med sina klienter! När vi redan är dömda! Jag hör brottstrycken av meningar: ... brev till presidenten ..... nådeansökan ..... förlora inte hoppet!

Min advokat frågar vad jag tänker göra. Jag svarar:

– Den här domen godtar jag inte. Jag ska överklaga!

Hajdu säger samma sak.

Advokaten påstår att han varken haft tid att besöka min fru eller ringa upp henne. Därefter säger han att sammanträdet snart skall börja. Han skyndar sig härifrån.

Efter en stund kommer advokaterna tillbaka, flåsande efter att ha sprungit. De förklarar jäktat att de konsulterat höga vederbörande och att dessa avrätt oss från att överklaga:

– Ni har ingen aning om situationen utanför. Det kommer lastbilsvis med resolutioner från republikens alla vrår – från fabriker och byar och kontor. Samtliga kräver dödsstraff för alla fjorton. Dessutom – är inte det internationella läget oerhört spönt? Eisenhower har blivit vald till president i USA. Vi står inför ett nytt krig. Överklagar ni så appellerar han också, och då har ingen av er tre heller någon chans att slippa repet!

Efter detta godtar Hajdu och jag vår dom.

Advokaten lovar än en gång att sätta sig i förbindelse med Lise och besöka mig i fängelset efteråt.

(Jag väntar fortfarande på honom.)

En ny session, den sista. Domaren läser upp våra namn. Vi reser oss en efter en och går fram till skranket. Med samma hesa, entoniga stämman upprepar vi alla samma sak:

– Jag godkänner min dom och avstår från rätten att be om nåd. Pjäsen är slut.

Ridån går ner.

Kohoutek sade en gång: ”Partiet behöver en process, inte huvuden.” Nu har partiet fått sin process och huvudena också ...

Vi förs tillbaka genom den underjordiska gången i Pankrác. Vi sätter oss, tillintetgjorda, tigande, för att vänta medan våra celldörrar öppnas. Den förste som lämnar vår grupp är Šling. Innan han går in i cellen vänder han sig om. Läpparna antyder ett leende. Han vinkar. Jag vet inte vad jag skall tänka.

Šling, min kamrat – vad betydde ditt leende när du lämnade oss?

Gravens tystnad råder i underjorden. Medan Hajdu, Löbl och jag i två timmar väntar på att de ska komma och hämta oss tillbaka till Ruzyň, tänker jag så intensivt på mina elva kamrater att jag glömmer mitt eget öde. När vi lämnar källaren under Pankrác känns det som att stiga ut ur katakomber.

Minnet av mina elva kamrater förföljde mig länge genom mina olika fängelser. Ändå var det inte förrän mycket senare som jag fick veta att de verkligen blivit avrättade. Jag hoppades hela tiden att de skulle få nåd av president Gottwald. Det var förresten den första fråga jag ställde till den utfrågare som ledde mig in på sitt tjänsterum några veckor senare – av vilken orsak minns jag inte. Han gav mig inget svar. Några månader efteråt fick jag höra av Lise att samtliga blivit hängda. Jag vägrade tro henne. Som bevis fick jag då en tidningsnotis av en av mina medfångar.

Med tiden hörde jag att alla utom Slánský hade skrivit till sina anhöriga och till president Gottwald innan de dog. I detta yttersta avsked framhöll de att de inte var skyldiga och att de hade erkänt i partiets och socialismens intresse.

Otto Šling: ”Jag framhåller före min avrättning att jag på hedersord aldrig varit någon spion!”

Karel Šváb: ”Jag erkände därför att jag trodde att detta var min plikt och en politisk nödvändighet.”

Ludvik Frejka: ”Jag erkände för att jag av alla mina krafter sökte uppfylla mina plikter gentemot det arbetande folket och Tjeckoslovakiens kommunistiska parti.”

André Simone: ”Jag har aldrig varit någon konspiratör eller medlem av Slánskýs sammanväring mot staten, aldrig förrädare eller spion eller agent för västerländska underrättelsetjänster.”

Det var först vid rehabiliteringen av alla oskyldiga under Pragvåren 1968 som dessa brev, återfunna i säkerhetstjänstens arkiv, äntligen nådde sina adressater – änkorna och de faderlösa barnen.

Medan jag avslutar denna bok läser jag med smärta och jäsande revoltlusta vilket yttersta slut mina kamrater mötte. Det beskrevs i det tjeckoslovakiska journalistförbundets tidskrift ”Reporter” nr 26 1968:

”När de elva dödsdömda blivit avrättade befann sig händelsevis utfrågaren D hos den sovjetiske rådgivaren Galkin på fängelset i Ruzyň. Den chaufför och de båda utfrågare som fått i uppdrag att skaffa bort askan efter kropparna infann sig för att avlägga rapport. De talade om att de tömt askan i en potatissäck och kört till Prags utkanter för att sprida den på åkrarna. När de fann att vägen var mycket hal kom de på iden att i stället strö askan över isgatan. Chauffören sade skrattande att han aldrig tidigare transporterat fjorton personer på en och samma gång i sin Tatra – de tre levande och så de elva döda i säcken ...”

Femte delen: De mina

1

Jag är tillbaka i Ruzyň, men inte på sjukavdelningen utan i en annan cell och i samma fullständiga isolering som förut. Jag har en känsla av att det domstolsutslag som lät oss leva var illusoriskt – att varken Löbl, Hajdu eller jag någonsin slipper härifrån. Förr eller senare gör de sig av med oss. De kan inte ta risken att lämna vittnen som vi kvar i livet. Skall jag stanna mellan dessa fyra väggar, vegetera detta meningslösa liv och vänta på den naturliga döden eller på deras beslut att eventuellt göra sig av med mig?

Min stora lättnad över att ha fått behålla livet ersätts av tanken, att det egentligen hade varit bättre med ett snabbare slut.

Isoleringen blir allt svårare att uthärda. Jag utsätts inte för fler förhör. Någon enstaka gång händer det bara att en utfrågare hämtar mig för att jag skall besvara någon viss fråga från något visst organ inom justitie- eller inrikesministerierna. Jag får inga brev från min familj. Jag ber om tillstånd att skriva. Efter en månad får jag skicka ett brev. En månad senare skriver jag ett nytt. (Jag fick sedan veta att inget av dessa kom fram till min familj.)

Varje gång jag ser en utfrågare, frågar jag vad som hänt min hustru och barnen. Vid rapporteringen varje morgon ber jag att bli kallad till någon av utfrågarna för att han skall informera mig om min familjs öde.

Jag säger till dem att min fru säkert tagit parti emot mig. De svarar att de inte vet någonting. Jag känner henne alltför väl, min Lise, för att inte tänka mig hennes reaktion. Jag är övertygad om att hon i sin absoluta trohet gentemot partiet och Sovjet inte längre vill veta av en förrädare som jag. I alla sina brev före processen ville hon ju få mig att förneka min skuld genom att spekulera så här: ”Om det skulle visa sig att du var en förrädare, skulle allt vara slut mellan oss trots all den kärlek jag hyser till dig.” Men jag erkände mig skyldig, och i radion hörde hon mig göra det.

Lise, om du bara visste!

Man ger mig ingen vård längre. Nu behöver jag ju inte visas upp. Jag är ensam med mig själv. Mina tankar rör sig ständigt kring Lise och barnen och hennes föräldrar.

Som ett fångat djur går jag runt i min betonglåda. Jag idisslar ständigt de olika faserna före och under rättegången.

Vi var fjorton anklagade. Alla utom Margolius, som kommit med under kriget, i öppen strid mot nazismen, var vi medlemmar av partiet sedan många år och i vissa fall från dess grundande.

Vi var alla medvetna och ansvariga kommunister. Vi visade vår hängivenhet mot partiet. Ingen av oss svek under de svåra tiderna med de faror och förföljelser som vårt engagemang för kommunismen innebar.

Alla erkände vi oss skyldiga och uttalade de ohyggligaste saker mot oss själva – från vanliga brott som stöld och mord till krigsförbrytelser, utrotning av deporterade i nazilägren, spionage och högförräderi ...

Och Ruzyň pressade oss så djupt att vi skulle ha erkänt ännu fler aldrig begångna förbrytelser om något krävt det.

Var och en av oss fjorton representerade en viss sektor inom landets ekonomiska och politiska liv. Vi utgjorde på sätt och vis en plattform, som nya processer senare kunde knytas an till.

Vi var fjorton anklagade, fjorton som man valt ut att belastas med alla tänkbara synder och olyckor – syndabockar och försoningsoffer att brännas på socialismens altare!

Det förefaller mig dock som om man i vår process hade utnyttjat folkets godtrogenhet alltför grovt. Aldrig har det funnits en så våldsam antisemitism, aldrig så grova förfalskningar och så stora lögnar! Vilket förakt för massorna, för partiet och dess medlemmar! De måste verkligen känna sig starka, dessa socialismens dödgrävare, då de vågar nonchalera vårt folks sunda förnuft och världssopinionen på detta sätt!

Och medlemmarna i kapitalistländernas kommunistpartier, de som i god tro överlämnar oss åt bödlarna, anar inte att handlingar samlas på hög mot deras egna ledare – bland de bästa! – med ”bevis” för deras ”förräderi”, som spelets ledare tänker bevara omsorgsfullt ända till den dag då de får tillfälle att ta fram dem ... Hur skall man låta dem veta?

Våra ledare här i Prag, som fortfarande sitter kvar på sina poster, och de nya som fått överta offrens, anar inte att det även mot dem finns dossierer med uttalanden och ”bevis” som man delvis fått fram under själva processen i Pankrác ...

Några dagar före rättegången blev jag förhörd av Kohoutek om Antonin Novotný och dennes uppträdande i koncentrationslägret Mauthausen. Jag fick intrycket att Kohoutek njöt av att få ställa dessa frågor. Då anade jag inte att Novotný var den nye partisekreteraren efter Slánský.

I Mauthausen hade jag praktiskt taget inga förbindelser med Novotný, som alltid höll sig på avstånd från motståndsrörelsen i lägret – något som förresten förebråddes honom av många kamrater. Det var allt jag kunde säga ...

Vem har satt igång denna infernaliska maskin? När och av vem blir den sönderslagen? För mig står det nu klart att Stalin och den ohyggliga apparat han skapat för detta ändamål bär ansvaret. Sedan han offrat bolsjevikerna kastade han sig över andra partier. Jag frågar mig förgäves varför.

Jag ser inget ändamål som kan helga sådana medel. Somligas försök att förklara dessa fenomen genom att påstå att man måste acceptera en revolution i dess helhet, inbegripet det faktum att varje revolution otvivelaktigt uppslukar sina egna barn, verkar absurt på mig. Tvärtom är det just ett tecken på att revolutionen spårat ur när den vänder terrorn, som riktats mot dess fiender, mot sina egna skapare.

En dag, två, tio dagar, en månad, två månader ... Jag bevarar medvetandet om tidens gång genom att i cellens mörkaste hörn ritsa ett streck för varje ny dag. Jag ser aldrig en solstråle ... Uppstigning, städning, rapport och matutdelning, dags att lägga sig, fångens oändliga nätter ... Fem cigaretter om dagen och några böcker som jag läser om och om igen för jag vet inte vilken gång.

Tre månader har redan gått sedan processen. Jag har fortfarande ingen aning om vad som har hänt min familj.

I början av mars 1953 för en utfrågare mig inför två män – en domare från den civila domstolen i Prag och dennes assessor. De talar om att min fru begärt skilsmässa dagen efter domen. De verkar häpna över att jag inte vet det:

– Har inget av breven kommit fram?

De vill veta om jag har någonting att invända.

Nej, tvärtom, jag är helt med på iden. Även om jag bara anar de motiv som ledde Lise så vet jag att denna ansökan är hennes enda utväg att få leva i fred med våra barn och hennes föräldrar.

Domaren är förstående. Han lovar att försöka skaffa mig tillstånd att få se barnen. Jag klänger mig fast vid denna förhoppning. Vem vet, kanske får jag genom dem också se Lise en dag.

Någon tid senare förs jag till en utfrågare. Jag känner honom väl. Han ledde förhören med mig i Koloděje. Jag har inte sett honom på månader. I dag är det andra gången efter domen. Han är helt olik den man jag lärde känna för två år sedan. Han visar sig nästan mänsklig. Redan förra gången gav han mig böcker. Nu ursäktar han sig för sin brutalitet under förhören:

– När Smola inte hörde skrik och vrål i ett förhörssrum skällde han ut oss...

I dag känner jag att han är osäker och orolig. Han bjuder på en cigarett och ber mig sitta. Plötsligt säger han:

– Jag har ett brev åt er. Det är ohyggligt. Jag undrar om jag ska överlämna det eller inte. Läs det först så ska jag se om jag kan göra någonting för er.

Det är från Lise. (Senare berättade hon under vilka omständigheter hon skrev det.) Jag sliter det till mig trots att jag vet att det inte kan innehålla något gott.

”Den 13 mars 1953.

Gérard!

I går var jag i senaten för att ordna för våra barn i samband med skilsmässan. Jag fick veta att du enligt fängelsereglementet har rätt att se barnen. Jag har skrivit under ett papper som säger att 'om fadern begär det, kommer jag inte att motsätta mig att han får träffa våra barn'. Men ju mer jag tänker på det, desto fastare övertygad blir jag om att det inte skulle vara rätt. Det är sant att det är en väsentlig fråga för dig personligen, och du skall inte tro att jag är okänslig för detta. Men vi har också den väsentliga frågan om våra barns framtid. De kommer att tvingas kämpa hårt för att människorna skall glömma att de är Artur Londons barn. Komplitera inte deras liv genom att främja kluvenheten i dem mellan det hat som en kommunist måste känna inför förrädare, och den kärlek, det medlidande som de inte kan undgå att hysa för sin far.

Jag vet hur svårt det är att bryta mångåriga kärleksband även då de gäller en man som svikit på alla punkter. Det är svårt att göra sig fri medkänslan, som tvingar en att trots allt i denne man se den människa man trodde sig känna och älska. Jag är vuxen och kommunist och ändå måste jag mobilisera hela min styrka för att kunna behärska dessa känslor och fortsätta på den väg, som jag vet är den enda rätta. Men barnen är bräckligare.

Livet slutar inte här, Gérard. Om du, som jag verkligen hoppas, är medveten om dina fel så har du redan börjat gå återlösningens väg, och då måste du förstå att du hädanefter är tvungen att inom dig själv hämta dina krafter och din vilja att bli en samhällsnyttig människa. Sovjetunionen har gett oss många exempel av det slaget. Sök inspiration hos dem. Senare, om du är värdig, kommer inte dina barn att vägra se dig. Gérard, detta är vad jag ville säga. Jag är övertygad om att du håller med mig.

Lise.”

Jag trodde att jag druckit kalken till botten! Jag hänger apatisk på stolen:

– Inte detta också! Det är för mycket!

Det är allt jag förmår säga. Tårarna rinner utför kinderna.

Utfrågaren söker trösta mig:

– Jag förstår er, herr London. Jag ska försöka hjälpa er. Man har inte rätt att ta ifrån er barnen. Jag ska informera mina chefer och tala med er fru. Jag vet inte om jag lyckas. Men jag lovar göra allt vad jag kan. Och när jag träffar henne ska jag övertala henne att ta hit era barn.

Några dagar senare kallar han mig till sig igen och säger att han träffat Lise och Françoise och att jag kommer att få besök av dem och pojkarna efter påsk, det vill säga om några dagar. Jag gör inga invändningar. Detta är den första ljusningen i min natt.

2

Dagarna känns oändliga medan jag väntar på besöket. Jag har varit isolerad alltför länge. Det finns inga speciella intressen kvar i mitt liv. Nu känns allting upp och nedvänt, som efter alltför starkt vin. Mitt i min otålighet kommer ångesten. Hurudana kommer jag att återfinna dem? Vilka blir deras välkomstord? Vad kommer jag att kunna säga till Lise eftersom det är förbjudet – vid dödsstraff! – att förklara? Och om detta besök förstör allt i stället för att ställa någonting till rätta? Man har kastat oss i en så outgrundlig, så absurd situation. Hur kan jag hoppas att jag skulle bli förstådd och trodd ... Och om jag skulle lyckas med detta, hur kan jag sedan övertala Lise att fullfölja skilsmässan? Jag slits mellan hopp och förtvivlan. Denna vecka är en av de värsta i mitt liv.

Äntligen! Onsdagen den 8 april 1952 kommer frisören för att raka mig trots att det inte är hans vanliga dag. Besöket är alltså bestämt till i dag. Det har redan gått tjugosex månader sedan jag såg Lise. Över två år av oupphörlig tortyr och förnedring ...

Tidigt på eftermiddagen kommer min utfrågare och hämtar mig. I klädförrådet får jag byta från fångdräkt till vanliga kläder. Ögonen binds för. Jag motas in i en bil. Överraskad frågar jag var mötet skall äga rum. Han svarar att vi åker till Bartolomejská mitt i Prag. Där har

säkerhetstjänsten och inrikesministeriet flera lokaler. Innan vi kommer fram tar jag av bindeln. Vi åker över Legionernas bro. Mitt emot ser jag Nationalteatern. Människor kommer och går på gatorna, ut och in i husen. För dem har ingenting hänt. För mig stannade världen för länge sedan, för dem fortsätter den att leva.

Vi kommer fram till den trånga Bartolomejskägatan. Bilen rullar in genom en port. Jag går uppför en trappa med min utfrågare, in i en hög korridor. Han öppnar en dörr och stiger åt sidan för att släppa förbi mig. Där är de! Lise står mycket rak. Jag anar att hon är djupt rörd. Trots den sorgsna minen är hon ännu vackrare än förr med håret samlat till en knut i nacken. Och Françoise! Hon är lika lång som sin mor. Det blonda håret faller i lockar över skuldrorna. Hon är otroligt söt med sin ömsinta blick när hon först av dem alla omfamnar mig. Gérard, redan stora karln, har kvar sitt skälmska, vakna uttryck. Men han stannar blygt hos sin mor. Och Michel! Han har ändrat sig mest. Han var inte stort mer än en baby som tog sina första steg när jag lämnade dem. Nu är han över tre år. Han betraktar mig förvånat. De stora, mörka ögonen fylls av ett slags sorg, som han hade redan då han var liten och som han skulle bevara i flera år. Lise låter pojarna komma fram. Gérard kysser mig:

– Goddag, pappa!

Jag kramar om honom. Michel närmar sig. Han tar ur fickorna fram två hårdkokta ägg, som han målat till påsk, och ger dem till mig:

– En present från mig till min pappa!

Hans gest rör mig till tårar. Jag hukar mig för att bli liten som han. Jag omfamnar honom. Lise står helt nära. Hon ser både strängt och medkännande på oss. Jag sneglar upp mot henne:

– Du tycker jag har ändrat mig mycket, att jag har åldrats, eller hur? Hon lyser upp och svarar:

– Om det bara är det som bekymrar dig, Gérard, så är det väl goda tecken!

Jag vill ta henne i mina armar och kyssa henne, men jag vågar inte. Utfrågaren säger att vi har en timme på oss och vi bara får tala tjeckiska. Han sätter sig vid ett bord i en vrå av det stora rummet. En hörna är möblerad med en soffa, ett runt bord och två fåtöljer. Lise leder mig till en av dessa. Jag sätter mig med ryggen mot utfrågaren. Lise tar plats mitt emot och Françoise och Gérard på soffan. Michel släpper inte taget om min hand.

Medan Lise berättar om sina föräldrar puffar hon till Françoise med armbågen. Min dotter reser sig. Gérard stiger också upp, tar den lille Michel på sin rygg och börjar leka häst rummet runt. Jag hör Françoise prata med utfrågaren. Hon träffade honom för en vecka sedan tillsammans med sin mor. De är alltså gamla bekanta och börjar ett livligt samtal. Hon berättar de senaste skolhistorierna och relaterar filmer hon sett, skämtar och fnittrar, skrattar högt. Rummet fylls med buller, skrik och skratt och ibland Michels gråt när hans häst kastar av honom på golvet. Lise förklarar att hon och Françoise har repeterat hela denna scen för att vi ostört skulle kunna prata franska.

När utfrågaren intresserar sig för oss övergår vi till att avhandla familjeproblem på tjeckiska.

Hon försöker behärska sitt minspel. Hon får fram ett slags leende även då hon berör ämnen som är pinsamma för oss båda.

– Vad anser du om mina brev till Gottwald och till domaren under rättegången?

– Vilka brev?

– Underrättade de dig aldrig?

– Nej, men jag har gissat ... Jag var säker på att du hade skrivit. Jag har frågat minst hundra gånger och alltid fått samma svar. Flera lögnar!! Som med de båda breven de lät mig skriva till dig och som aldrig blev skickade!

Som de har lekt med oss ända till slutet! Smola startade med att få mig att tro att Lise förnekat mig medan hon i själva verket stred med både Slánský, Köhler, Široký och Gottwald. Efter mina ”bekännelser” höll Kohoutek henne fullständigt ovetande om vad som skulle följa genom att hindra mig från att hävda sanningen. Varför förteg de breven som Lise nämner? Hon citerar ur minnet. Allt är precis som jag anat.

Michel kommer tillbaka:

– Pappa, jag är hungrig. Kan du ge mig ett ägg?

Lise skrattar när vår son högtidlig som en liten påve knackar ägget, skalar det och börjar äta. Han gör en lov runt rummet och kommer tillbaka, tar stöd mot mina knän, smilar inställsamt och frågar:

– Pappa, får jag det andra också?

Françoise lämnar utfrågaren och kommer också till oss. Lise ber henne dämpat att leka med sina bröder:

– Det är verkligen nödvändigt att jag får tala ostört med din far! En sannskyldig cirkusföreställning spelas upp.

Lise ser mig rakt i ögonen och frågar milt:

– Gérard, hur kunde du handla på det viset?

Jag tror att hon vill tala om mina oförsyntheter gentemot henne, dessa som jag ångrar så djupt.

– Tänker du fortfarande på det där? Men det hade ingenting att göra med min kärlek till dig –.

Hon avbryter:

– Inte om det där – det har så liten betydelse. Jag talar om processen. Du erkände, alltså lurade du oss.

Jag ser intensivt på henne. Jag tecknar ett ljudlöst nej.

– Men det du sade om Field!?

Ett nytt nejtecken från mig.

– Och Zilliacus?

– Nej.

– Sabotagen mot partiet i Frankrike?

Jag blir rädd och försöker genom tecken låta henne ana att det kan finnas dolda mikrofoner i rummet. Men hennes frågor haglar över mig:

– Anklagelserna var alltså falska?

– Ja.

– Varför erkände du?

Jag fasar för de följer detta samtal kan få för oss alla, men jag kan inte ljuga för Lise. Jag svarar dämpat:

– Ja, allt var falskt. Jag är fullständigt oskyldig.

– Allt? Är allt falskt?

– Ja, allt.

– Men vad väntar du på? Varför protesterade du inte vid rättegången?

– Det var alldeles otänkbart.

Vid den första kontakten mellan oss, då jag kom in i rummet och mötte hennes blick, insåg jag att jag inte hade förlorat hennes kärlek. Och jag förstår nu att hon med hela sitt väsen väntar på detta nej till hennes fråga huruvida jag var skyldig. Hon anade, men hon ville höra mig säga det ...

– Om du visste hur jag måste kämpa med mig själv för att övertyga mig om att du var oskyldig, säger hon. På natten då jag var ensam hade jag en känsla av att du fanns i rummet, att du lutade dig över mig och jag hörde – jag hörde verkligen! – din röst: ”Lise, tro mig, jag har inget gjort!” Det var verkliga hallucinationer. De bröt ner mig. Jag skämdes: ”Du talar alltid om din trohet mot partiet. Ändå är du beredd att falla för din kärlek till en man som har förrått detta parti. Du borde skämmas!” En tanke gjorde mig besatt: att få se dig om så bara för ett ögonblick, men se dig igen och ställa frågan och få höra dig svara ”skyldig!” eller ”inte skyldig!”

Hon tillfogar viskande:

– Gérard, du måste hålla humöret uppe. Jag har något att berätta!

Hon talar om ”vitrockarna”, sovjetiska läkare som anklagades för att ha mördat politiker, och hur hon fått veta att processen mot dem anhängiggjordes på helt ohållbara grunder. Hon berättar:

– När säkerhetskaptenen – utfrågaren som är med oss nu – talade om att vi skulle få träffa dig efter påsk, kunde Françoise och jag inte behärska vår glädje när vi kom ut på gatan. Under veckoslutet åkte jag med lille Gérard till Havelns i Luby. Det var den bästa present jag kunde ge honom på tioårsdagen – du vet hur han älskar att vara på landet. På kvällen, på stationen i Luby, väntade Havel på oss i en hästkärra. Stor glädje för Gérard, som för första gången verkligen fick leka cowboy. Han höll i tömmarna och klatschade med piskan. Jag satt bredvid Tonda. Det första han frågade var om jag hade hört nyheterna på radion – de sovjetiska läkarna hade blivit rehabiliterade.

”Vitrockarnas komplot” hade förorsakat många rykten. Detta senaste låter helt underbart. Jag hänger fast med blicken vid Lises mun. Hon fortsätter sin framvisade berättelse:

– Tonda Havel sade: ”Han är oskyldig, det har jag alltid vetat. Du ska få se att han snart släpps ut!” Han talade om sina minnen av dig. Talade så vackert om dina goda egenskaper. ”En man som han kan varken vara förrädare eller lögnare!” sade han.

– Dagen därpå var det fest i grannbyn. Havel ville absolut följa oss dit – sin dotter Hanka och mig. Att bjuda mig på en bal på landet var för honom en övermodig och en smula föraktfull gest mot de lokala myndigheterna. De hade förföljt honom, avskedat honom och uteslutit både honom och hans fru ur partiet för att de hade flera före detta spanienfrivilliga bland sina vänner. De hade gått så långt att de anklagat honom för att låta de f. d. frivilliga hålla skjutövningar i smyg på hans gård – som ett led i komplotten givetvis! Och Havel var så lustigt stolt när han valsade med mig och dansade polka och mazurka på bybornas vis. Människorna verkade förundrade till en början, men sedan blev jag godtagen. Chefen för skogvaktarna bjöd till och med upp mig till en vals. Minns du honom? Han nämnde inte dig med ett enda ord, frågade bara så nätt hur vi mådde. Havel var så lycklig att han skålade om och om igen i öl ordentligt spetsat med rom.

– Och hemvägen! Hanka och jag satt på varsin sida om Havel och höll honom under armarna, och han sjöng ut sin glädje för full hals. Den natten var himlen alldeles svart och stjärnorna lyste som små solar. Luften var mild. Det blåste en aning. Havel började plötsligt deklamera poesi. Vad jag var ledsen över att jag inte förstod tjeckiska tillräckligt bra för att fatta hela innebörden i den dikt han började improvisera om min Gérards ögon, klara som stjärnorna på himlen... Hans poem slutade med hur glad du ska vara när du är tillbaka hos oss igen. Han grät med stora tårar när han talade om ditt långa lidande.

– På det viset tog vi oss de fyra kilometerna hem till gården. Hans fru väntade vid porten. Hon skrattade när hon såg ”sin gubbe” i ett sådant tillstånd. Hon talade milt till honom som en mor med sitt barn medan hon fick honom i säng ...

Lise avslutar:

– Det finns väl ingenting värdefullare än ett rent och generöst hjärta. Och bland de enklaste människorna göms ofta de bästa egenskaperna ...

Men jag har knappt lyssnat till den långa berättelsen. Jag kan bara tänka på den offentliga rehabiliteringen av de dömda i Sovjet. Nyheten är omtumlande. Vågar jag tro på den? Men Lise envisas för att övertyga mig:

– Det var inte bara radion! Tidningarna har också haft det. Jag ville ta med ett urklipp, men Hajdus syster Renée varnade mig och sade att det kunde bli farligt för oss bägge.

Jag förmår knappt sansa mig. Lise fortsätter:

– Ser du – allt är inte förlorat! Vi måste hålla ut. De kommer inte att låta dig sitta här om du är oskyldig. Och jag vill kämpa för dig. Jag skall gå till Široký och Köhler ...

– För allt i världen, Lise, gör inte det! Om du älskar mig tillräckligt för att vilja ha mig vid liv så ber jag dig – försök inte med sådant!

Hon tittar allvarligt på mig:

– Men Gérard – tänk på att de som kämpar är de enda som verkligen lever!

– I det här fallet skulle det betyda min död. Jag ber dig – låt mig välja tidpunkten. Tro framför allt på mig när jag säger att du inte kan göra någonting just nu. Du skulle tvärtom förlora mig och jag skulle förlora dig om du försökte. Jag ber dig – ta dina föräldrar och barnen med dig tillbaka till Frankrike. Du måste absolut iväg. Men sedan, förstår du, sedan är jag fri att handla!

Hon försöker samla sig och le medan hon talar, men hennes blick förråder känslorna. Jag upprepar:

– Du måste ta det jag säger på allvar. Om du gör det ringaste försök för mig så är det slut. Jag blir dödsdömd.

Lise betraktar de stora porträtten av Stalin och Gottwald. Hon inser plötsligt att jag lever bortom tid och rum.

– Vet du att Stalin är död? frågar hon.

Nyheten överraskar mig:

– Nej! Men så mycket bättre ...

Det är Lises tur att se frågande på mig. Jag måste le åt den svarta skärpan i hennes blick då hon anmärker:

– Jag hoppas att du förblir kommunist!

– Visst gör jag det – och det var därför jag sade: ”Men så mycket bättre!”

Hon går vidare:

– Gottwald är också död. Visste du det?

– Nej. Men jag tror inte jag tänker sörja.

Min hustru förstår inte mina reaktioner. Hon betraktar mig tigande.

Utfrågaren kommer fram till oss. Hon talar på tjeckiska om de svårigheter hon mött sedan jag blev dömd. Hon blev avskedad från fabriken. På den nya platsen är arbetet tungt och illa betalt. Hon vet inte hur hon skall klara sig på sin eländiga lön. Hon har också blivit av med partikortet, och de brev hon skrivit om detta till partiledningen är alltså obesvarade.

Det blev alltså som jag fruktade – familjen skonades inte. Jag säger till henne:

– Skriv till minister Bacílek med detsamma. Före rättegången lovade han mig att ni aldrig skulle råka illa ut. Partiet skulle se till att min familj slapp behandlas som förbrytare. Låt dem inte fara fram så här! Skriv! Och om det behövs så begär audiens hos honom!

Lise talar sedan om sina föräldrar:

– Mamma ville gärna träffa dig. Hon ville följa med oss, men pappa förbjöd henne. Han sade: ”Partiet har dömt honom. Ingen får befatta sig med honom. Om Lise går dit är det hennes ensak, men du stannar här!”

jag kan ändå inte låta bli att le. Det är dock för dessa drag i hans karaktär som jag tycker om min svärfar Frédéric Ricol.

Lise frågar utfrågaren om hon får ge mig paketet som hon gjort i ordning – korb och skinka, ost, kakor som mormor bakat och en ask gauloise, som hon sparat för mig i förhoppningen att jag skulle få röka dem.

Men jag vill inte ta emot paketet:

– Låt gå för cigaretterna. Gauloise tycker jag bäst om. Men maten måste du ge barnen!

Lise blir arg:

– Du gör oss ledsna om du inte tar emot! Det räcker för oss om vi vet att du tänker på oss medan du äter det här!

Utfrågaren skyndar på oss eftersom tiden är ute för länge sedan. Vi närmar oss dörren. Där omfamnar jag Lise och kysser henne. Hon säger:

– I morgon tar jag tillbaka ansökan om skilsmässa.

Jag försöker övertyga henne om att det skulle vara mycket bättre för både henne och barnen ifall hon håller fast vid att skiljas och låter ändra deras namn till Ricol. Hon svarar:

– Nej, Gérard. Nu är det inte längre någon mening med att skiljas. Jag tror på dig. Jag stannar hos dig.

Det är svårt för oss att lämna varandra. Jag kysser henne en gång till. Sedan försvinner hon och barnen. Och jag har förhoppningen om ett nytt möte att leva för!

3

Alltför många nyheter och förändringar på en och samma gång. Det är omöjligt att göra en sammanfattning. Finns det något samband mellan Stalins och Gottwalds död och det faktum att jag fick träffa de mina? Och rehabiliteringen av de sovjetiska läkarna? Men var kommer

den förföljelse som min familj utsätts för in i bilden? Bacíleks högtidliga löfte när han kom i sin generalsuniform var bara ett medel att få oss att erkänna snabbare. Varför är partiet så intresserat av att pina en kvinna och hennes tre barn på det sättet? På vad sätt rättfärdigas ett sådant beteende?

Så hade min familj alltså haft det från den fjärran söndag, då jag måste lämna den – 28 februari 1951. Nu fick jag veta det.

Efter min arrestering talade Lise inte om för någon vad som hade hänt. Hon fortsatte sitt arbete på radions franska sektion, som hon ledde. Hon deltog alltjämt i både sammanträden och mottagningar:

– Den sista hölls på Tjeckoslovakiska kvinnoföreningen för Zoia Kosmodemianskas mor. (Zoia var en ung partisan, en Sovjetunionens hjältinna, som hängdes av nazisterna 1941.) Detta tror jag att Anežka Hodinova aldrig kunde förlåta mig, så mycket mer som jag dessutom blev hyllad som f. d. ledare för det franska kvinnoförbundet. (Hodinova var ledamot av nationalförsamlingen och ordförande i det tjeckoslovakiska kvinnoförbundet. Hon avled senare.)

Så småningom spred sig nyheten om min häktning i Prag. Radion och särskilt Lises avdelning var helt infekterad av angivare.

Strax innan jag arresterades blev Lises plånbok stulen ur hennes handväska. Där hade hon en månads lön och statliga rabattkuponger för en stor summa och framför allt sina legitimationer, bland annat det franska identitetskortet. Hon anmälde stölden och gick även till hittegodscentralen men återfann inte ens sina legitimationer, som tjuvar dock brukar göra sig av med. Efter min rehabilitering 1956 fick vi tillbaka de papper som konfiskerades hemma hos oss vid polisundersökningen. Bland dessa fanns även Lises legitimationer.

Chefredaktören fick en ny medarbeterska, vars självsäkerhet och arrogans härrörde från hennes samarbete med säkerhetstjänsten. Hon utnyttjade ett redaktionssammanträde där Lise var frånvarande för att slunga ut allvarliga anklagelser mot henne. Lise skulle ha smugglat in antikommunistisk propaganda och angrepp på Tjeckoslovakien i sina franska sändningar.

Hon fick reda på beskyllningarna av den som vikarierat för henne. Dagen därpå gick hon till redaktionsmötet. Alla som varit med dagen före var närvarande. Lise krävde att ett exakt protokoll skulle skrivas över sammanträdet. Därefter gick hon till direkt angrepp mot kvinnan som förtalat henne: ”Ni trodde att jag skulle bli lätt att knäcka med de svårigheter jag redan har, att jag skulle låta mig behandlas hur som helst utan att reagera. Men där tog ni fel. Jag låter mig inte förtalats och ärekränkas. Sätt nu igång och ge mig hållbara bevis för att era anklagelser mot mig verkligen är grundade!”

Provokatriken förlorade sin självsäkerhet. Med stöd från andra representanter för utlandsavdelningar begärde Lise att en kopia av protokollet skulle skickas till Bruno Köhler.

Strax därefter hade hon det samtal med honom som jag redan nämnt, och där hon blev förvarnad att hon snart skulle förlora sitt arbete vid radion och tvingas börja på en fabrik.

Den högre tjänsteman, som kallade henne till sig för att delge henne uppsägningen, kände henne redan. De hade setts flera gånger på centralredaktionens sammanträden. Han verkade mycket generad, men Lise underlättade det hela för honom genom att säga att hon redan blivit informerad av Köhler.

Och eftersom hon läste sympati i mannens ögon vågade hon yppa sina svårigheter för honom: hon måste flytta. Bankkontot hade spärrats. Hon skulle inte få ta med sig möblerna... Hon talade om barnen och om sina föräldrar. Hon nämnde också sitt förtroende för mig, tog fram

mitt brev från den första maj, lät honom läsa det och sade: ”Tror du att en som verkligen vore skyldig skulle skriva så här?”

Under detta samtal kom någon med Lises avräkning. Hon fick sin lön till månadens slut samt två veckors uppsägning. Det var allt. Det var mycket magert!

Lise berättar:

– När jag reste mig för att gå försökte han intala mig en smula hopp med några vänliga ord. Jag måste försöka vara stark... Men han var övertygad om att jag var en god kommunist, och han hoppades att min ofärd snart skulle ta slut. Jag räckte honom handen. Han tog den och gav mig samtidigt ett kuvert. Jag tittade förvånat på honom. ”Säg inte nej!” bad han. ”Jag är glad om jag kan hjälpa dig. Du kan betala tillbaka när du har klarat dig igenom. Det är för barnen. Och du ska fortsätta hålla huvudet högt – det har du all rätt i världen till!” Han tvekade en sekund. Sedan återtog han: ”Du vet naturligtvis vilka tider vi lever i. Säg ingenting till någon om detta!”

– Jag hade ingen aning om hur mycket han hade gett mig. Men just då hade 100 gamla kronor varit välkomna. Jag visste inte hur jag skulle tacka min kollega. Han hade tröstat mig så. Äntligen hade jag träffat en verklig kommunist! Men när jag kom ut på gatan såg jag att han hade gett mig 15 000 kronor. Det var antagligen den månadslön han själv just hade fått, och det var i dagens valuta 3 000 kronor. Det var en jättesumma för oss, för utom de 7 000 jag hade fått som slutlön från radion hade vi inte ett öre i huset.

– När jag berättade om hans gest för mina föräldrar där hemma efteråt grät vi alla tre – inte för pengarna men för själva handlingen. Det var en första glimt av ljus i en nermörk natt ...

Från en dag till nästa blev det tomt kring min familj. Ingen låtsades känna de mina. Gamla bekanta sneddade över till andra sidan gatan för att slippa hälsa på Lise. Våra mest devota beundrare blev de första som vände sig från oss och hjälptes åt att kasta sten efter min familj.

Men min kusin Hanka, född London, vars make Pavel Urban var läkare i Kolin förblev trofast. Hon, min syster Flora i New York och jag var ju de enda Londons som sluppit undan nazisternas ”slutgiltiga lösning av judefrågan”. Hanka och hennes man hade tagit emot oss när vi kom till Prag som om vi varit deras närmaste. De lämnade aldrig min familj i sticket efter min arrestering trots att de visste att de skulle komma att få lida för det. När Lise måste flytta gav Pavel henne en dag 15 000 kronor till nya möbler. ”Gör dig inga bekymmer för återbetalningen”, sade han. ”Det får vi tala om senare ...” Varje gång Hanka kom till Prag för att hälsa på Lise, hemma eller på fabriken, hade hon med sig ägg, kött och frukt. Och framför allt betydde hennes varma leende vänskap, tillförsikt och hopp. Under den här tiden, då alla vände sig bort från alla, då familjerna förskrämt slöt sig inom sig själva och väntade på olyckor, var det denna mänskliga värme som hade det allra största värdet.

Kort efter flyttningen till Hanspalka fick Lise besked av min andra kusin i Tjeckoslovakien, Štefka Sztogrynova, född Lippe, vars far var min morbror. Štefka kände inte alls till min familj eftersom hon hela tiden bott i Slovakien och sedan med sin make Miroslav i Mähren. Denne hade förflyttats till Prag. Štefka letade reda på Lises adress för att kunna ge henne 8 000 kronor från min syster Flora. Från den dagen visade de min familj mycken sympati utan att bry sig om att det kunde vålla svårigheter för Miroslav Sztogryn, som redan hade en viktig befattning som chefsingenjör i pragregionens väg- och brobyggnadsförvaltning.

Lise återsåg också Otto Hromádkos fru Věra. Hon kom från en känd borgerlig familj – Valdes – och var filosofie doktor. Till hela familjens fasa blev hon kommunist medan hon studerade i Prag. Efter München reste hon till Paris för att fortsätta sina studier. Där lärde Lise och jag känna henne. Det månatliga underhåll som hon fick hemifrån flöt till avsevärd del in i den

tjeckoslovakiska kommunistgruppens kassa. Hon var en aktiv medlem. Under de svåra perioderna drog hon sig aldrig för att sälja både pälsar och smycken. Hon visade stort mod inom den franska motståndsrörelsen. Otto Hromádko lärde hon känna 1941. Han hade flytt från kasernerna vid Tourelles och fick en fristad hos henne, och där förälskade de sig i varandra ...

Věra berättade för min fru att poliserna stannat tre veckor hos henne, och likadant hade det varit hos Závodský och Valeš. De hade gemensamt vänt sig till inrikesministeriet för att få reda på var Otto och jag fanns. De skickades från den ena expeditionen till den andra och hamnade slutligen på den s. k. undersökningsbyrån. Den höll till i en villa som ockuperats av säkerhetstjänsten. Överallt studsade de mot väggar av tystnad. De fick lämna uppgifter om våra namn, vår ålder, adresser, signalement, och erhöll beskedet att undersökningsbyrån skulle meddela dem så snart den hittat oss.

Věra Hromádková var kemist vid ett dietforskningscentrum. Hon hade turen att få arbeta inom ett mycket fint kollektiv. Hon fick behålla sitt partikort – vilket var ett verkligt under! – och även sin tjänst ända tills Otto återvände. Hon kom ofta hem till Lise med sina två flickor, vilka betraktade mina svärföräldrar som mormor och morfar. Věra var mycket modig. I början var det hon som översatte min hustrus blev till tjeckiska.

En annan av våra gamla vänner, som stod på Lises sida ända från början, var till på köpet den tjeckoslovakiska statens stipendiat. Det var Lien, som levde ensam i Prag med Lises gud-dotter, den lilla Marianne Pra-Ha, sedan hennes make Danh hade återvänt till Vietnam. I slutet av 1952 reste också Lien tillbaka till Hanoi sedan hon fullbordat sina studier på Musik-konservatoriet. Hon hann träffa Danh innan denne dog i tuberkulos utan att ha fått se deras son, som Lien då bar under sitt hjärta.

Efter ett uppehåll på några månader återupptog Antoinette kontakten med familjen. Hon var en tjeckiska som hade bott i Frankrike till 1946 och var Lises nära väninna. Hon hade under tiden avskedats från centralkommittens internationella sektion, där hon arbetat som fransk redaktör och haft god användning för sina kunskaper om statens administration. Hon var djupt olycklig över att ha dragits in i dessa virvlar utan att kunna förstå vad som verkligen skedde: alla dessa kamrater från Frankrike arresterades – Otto, Tonda, Ossik, Laco, Gérard – och hon kunde inte tro på deras skuld. Hon förblev sedan hela tiden på Lises sida. Hon trodde som Lise att jag var oskyldig och att allt skulle återgå till det normala.

Två månader efter mig häktades Vavro Hajdu. På grund av allt material mot honom som jag fått se i Koloděje och i Ruzyň trodde jag att han blivit fast på samma gång. Men ”de” väntade dessa två månader – den tid de behövde för att konstruera en anklagelse som passade in i mönstret och för att komponera den kampanj av förtal och anklagelser mot honom, vars höjdpunkt blev ett sammanträde med ministeriets partiorganisation under Širokýs egen ledning. Vavro brännmärktes som min medbrottsling och min vän och uteslöts ur partiet. Omedelbart därefter arresterades han. Ett typiskt symptom: under ett förberedande möte inför kommunistpartiets generalförsamling, där vissa åtgärder mot Hajdus medarbetare skulle vidtagas, visade sig plötsligt några ganska underliga deltagare, bland annat en ung kvinnlig jurist som motiverade sin närvaro genom att säga att hon var specialist på judefrågor.

Efter Vavros häktning satte Lise sig i förbindelse med hans familj. Hon förklarade för mig under ett besök:

– Jag minns inte exakt när jag fick höra att Hajdu också blivit fast. Men en morgon kom en ung kvinna till oss, liten och brun som en provencalsk syrsa. Hennes svarta ögon uttryckte stor förvirring och sorg. Det var Renée, Vavros syster. Hon berättade hur allt hade gått till. Vavros hustru Karla blev sängliggande av chocken. Hon hade lämnats ensam med tre barn.

”Vart ska jag vända mig för att få veta vad som har hänt min bror?” Men jag kunde ju inte hjälpa henne eftersom jag inte ens lyckades få reda på var du fanns. Renée arbetade på handelsministeriet. Liksom sin bror hade hon studerat juridik. Under kriget räddade hon sig undan förföljelserna genom att gömma sig i Budapest under falsk identitet. Hon är så ödmjuk och ärlig. Hon kan helt enkelt inte ljuga. Hon håller med hela sin varelse fast vid den hon tycker om. Man kan inte undgå att älska henne. Hon sade att hon ville sluta på handelsministeriet innan de hann avskeda henne och börja på en fabrik i stället. Sedan jag lämnat radion sökte vi arbete tillsammans ...

– Först gick vi till arbetsförmedlingens distriktskontor och fick några adresser. Pappersbruket som gör nytt papper av gammalt ... Det var en besvikelse. Direktören som tog emot oss sade: ”Nej, mina damer, det här är ingenting för er. Ni har helt andra kvalifikationer. Titta vilken smuts! Och lönerna är mycket låga.” Vi blev faktiskt rädda när vi såg allt dammet ... Den andra adressen: en liten verkstad där man tillverkade termometrar. Där var man mycket snälla och lovade oss arbete. Vi blev lite säkrare på oss själva av deras sätt. Men vi trodde att vi borde söka arbete på någon stor fabrik. På det sättet skulle vi bättre kunna bevisa vår vilja att ta aktiv del i den socialistiska uppbyggnaden av samhället. Partiet skulle inte kunna undgå att ta hänsyn till det vid bedömningen av oss .

– Så gav vi oss iväg till CDK i Sokolovo, Prags största metallverk. Vi åkte spårvagn i över en timme och var ändå inte framme. Avståndet började skrämja oss. Då upptäckte vi anslag i vagnen, att man anställde folk vid CDK-DUKLA i Karlin. Den adressen skulle passa oss mycket bättre, det var ju inte långt från stadens centrum. Vi kom överens om att ifall det måste vara CDK kan det lika gärna bli CDK i Karlin eftersom vi skulle vinna mer än en timmes restid om dagen. När vi kom fram såg vi två ingångar. Den vi valde ledde till Autorenovas kontor, och där upptäckte Renée till sin överraskning en av sina bekanta, som arbetade på personalavdelningen. Hon förklarade situationen, och han sade: ”Det var tur att ni tog fel väg. Autorenova är mycket bättre än CDK för er. Här får ni en rekommendation till Sokolovskafabriken två steg härifrån. Där har ni största chansen att få hyfsat betalt.”

Så hamnade vi hos Karel Berger, Sokolovskafabrikens direktör. Vi visade rekommendationsbrevet. Han läste mitt namn: ”London! Är ni hustru till chefen för de f. d. frivilliga?” – ”Ni känner honom?” Han tittade medlidsamt på mig: ”Honom har jag hört mycket talas om!” Jag berättade utan förbehåll hur jag hade det. Han svarade: ”Det var bra att ni kom hit. Just nu har en av mina anställda blivit inkallad och jag behöver en ersättare. Lagbasen är en utmärkt gosse, en av våra förnämsta specialister. Han kommer att lära er jobbet snabbt så ni kommer upp i bra ackord.”

– Han visade mig till verkstaden och presenterade mig för min nya kollega, Caro, för ordföranden i företagskommittén och för partigruppens ledare. Vi träffade en lång mager man, som Karel Berger sade var en f. d. spanienfrivillig. När denne hört mitt namn tycktes han tveka att ta min hand.

– Där började jag arbeta den första augusti. Senare fick jag veta hur hårt Karel Berger måste kämpa för att få mig accepterad och övertyga en del av kommittémedlemmarna och partiets representanter att det med tanke på min situation skulle vara omänskligt att inte anställa mig.

– Renée tog anställning i den andra Autorenova-fabriken, där hennes vän arbetade. Senare kom hennes man, Lada Krízkovský, in vid KD-DUKLA sedan han relegerats från partiskolan, där han varit aspirant.

Lise berättar skrattande:

– Stackars Lada! Han var så fumlig vid sin maskin att jag nästan aldrig såg honom utan förband och plåsterlappar på fingrarna och i ansiktet. Men han hade verkligen en god vilja och

försäkrade varenda gång att han skulle göra bättre ifrån sig i fortsättningen, och så skrattade han!

När min familj flyttade till Hanspalka bodde den i närheten av Hajdus mor. Hos henne bodde Renée och hennes man. De träffades dagligen. Det blev omsider Renée som till tjeckiska översatte Lises brev till mig och till partiet och regeringen.

4

Femton månader hade gått när Lise den 18 november 1952 per telefon fick order från säkerhetstjänsten att hålla sig hemma dagen därpå. En civilklädd hemlig polis kom för att hämta kostym, slips och skjorta åt mig. Hon försökte locka ur honom några nyheter, men han var mycket undvikande och sade bara att jag mådde bra.

– Detta enkla faktum att de hämtade kläder till dig fyllde mig med nytt hopp. Jag övertygade mig själv om att de skulle släppa dig. Under arbetet sjöng jag. Jag var ju så säker på att allt skulle bli bra igen. Antoinette, som hade fått arbete i samma fabrik, delade min glädje: ”Han är kanske redan hemma när du kommer hem!”

Två dagar senare, torsdagen den 20 november, tog Lise som vanligt spårvagnen klockan fem på morgonen. Hon märkte att alla människor läste tidningen istället för att halvsova. Över varenda första sida löpte en fet, femspaltig rubrik. Eftersom Lise är närsynt drog hon sig närmare en man för att läsa i Rudé Právo över hans axel, och hon såg: ”Process mot ledarna för det av Slánský dirigerade Centrum för konspiration mot staten.” Då förstod hon att de inte kunde släppa mig förrän rättegången var avslutad. Så fick hon ögonen på de fjorton anklagades namn inom en svart ram, och där hittade hon även mitt namn. Det var så hon fick veta det. Trängseln i spårvagnen höll henne uppe så att hon inte sjönk ihop.

Lise berättar:

– När jag kom till verkstaden vågade mina kamrater varken hälsa godmorgon eller titta åt mitt håll. De visste inte hur de skulle bemöta mig. Jag hade ju arbetat över ett år på samma ställe, och de började tycka om mig.

– Antoinette kom. Hon var blek. Hon verkade förstörd av chocken. ”Har du läst anklagelseakten?” – ”Nej, inte än.” – ”Där finns fruktansvärda beskyllningar mot Gérard.” Jag lånade hennes tidning och gick till toaletten för att söka tyda de avsnitt som berörde dig. Det var svårt att fatta, jag läser ju inte tjeckiska så bra, men jag förstod att du var anklagad för spioneri tillsammans med Field och Zilliacus och för samröre med Slánský i hans komplott och förräderi.

– Jag gick tillbaka till arbetsbordet som en robot och försökte arbeta. Men jag såg knappt stycket som jag skulle fila. Det enda som hördes var maskinernas buller. Annars var verkstaden ju en enda ekokammare för skratt och prat och rop. Alla teg av hänsyn till mig.

Efter en stund kom den gamle arbetsledaren: ”Fru London, vi begriper hur svårt det måste kännas i dag. Vore det inte bättre om ni åkte hem? Ni får ledigt till på måndag!” Jag tackade honom och gick medsamma.

När jag skulle byta spårvagn vid Prasny Most hamnade jag mitt emot Françoise, som väntade på sin vagn till skolan. Hon kastade sig om halsen på mig för att trösta mig, och då började mina tårar strömma. Min dotter tröstade mig! ”Detta är bara en mardröm!” sade hon. ”Gråt inte, mamma!”

Vi skildes åt. Françoise visade verkligen sin karaktär – liksom den gången hon vägrade byta skola sedan du blivit arresterad. När jag sökte övertala henne att följa med hem svarade hon: ”Var inte ängslig. Jag tänker inte låta någon tråka mig eller provocera mig i skolan!”

Mina föräldrar var förtvivlade när jag kom hem. Mamma grät. Pappa öste förbannelser över dig. Klockan tolv när lille Gérard kom hem till lunch, frågade han: ”Det är väl sant, mamma, att den där London i processen inte har något med pappa att göra?” – ”Nej, det har han inte.” Han utbrast med en suck av lättnad: ”Det har jag redan sagt till kompisarna!” Jag ljög för pojken för att jag fortfarande hoppades det omöjliga!

– Torsdag ... Fredag... Hela dagarna var det radioutsändningar från domstolen. På lördagen blev det din tur ... Jag väntade otåligt på ditt uttalande eftersom jag fortfarande hoppades att du skulle förklara alltsammans och till och med kanske bevisa att du var oskyldig. Men inte ...

– Vi trängdes kring radion och väntade. Det var Antoinette och Hajdus mor, Renée och hennes man. Mina föräldrar satt tätt tillsammans som för att ge varandra stöd. Françoise hade feber. Hon låg på soffan och höll mig i hand. Michel och Gérard lekte i ett annat rum.

– Hallådamens röst lät plötsligt så viktig: ”Nu följer en direktutsändning från rättegången. Vi får först höra två vittnen mot Clementis och sedan ett förhör med Artur London och Vavro Hajdu, bägge f d utrikesministrar.” Françoise tryckte min hand ännu hårdare. Och så kom din röst! Det var verkligen du. Och fast jag har så svårt att förstå tjeckiska då jag inte ser den som talar, så begrep jag att du erkänner dig skyldig. Men resten av det du sade fattade jag inte mycket av ...

– Om jag behärskat språket bättre hade jag naturligtvis blivit mera skeptisk. Det var först senare som jag fick upp öronen för vissa vändningar och deras sätt att konstruera dina bekännelser. Men just då undgick detaljerna mig helt. Det var bara detta enda jag förstod – att du erkände. Vi föll ihop allesammans.

– Det var fruktansvärt. Jag tänkte: Om han erkänner sig skyldig så är han det också! Jag tänkte ju på ditt uppträdande under kriget, när vi hade tagits av den antiterroristiska specialbrigaden i Paris och förhöordes dag och natt. Den gången teg du. Dina plågoandar fick inte ur dig det ringaste om motståndsrörelsen eller något annat. De kom aldrig underfund med att de råkat få tag i en sådan godbit – Gérard, ledaren för TA! Mannen bakom Travial Allemand – Tyskt arbete – som Gestapo sökte över hela Frankrike och hade betalat hur mycket som helst för att få tag i!

– Jag hade svårt att tro att en man, som hållit ut under en sådan press, skulle erkänna sig skyldig om det inte var sant. Jag anade ju inte att det fanns metoder som gjorde det möjligt att fabricera förbrytare av vilken oskyldig människa som helst! En sådan tanke snuddade jag inte ens vid. I så fall hade jag behövt tvivla på själva partiet, och det kunde jag inte. Då.

– Ett annat skäl för min godtrogenhet var följande: du visste att vi skulle lyssna till ditt vittnesmål. Jag tänkte att av ren kärlek till oss skulle du aldrig erkänna dig skyldig om du inte var det. Det lidande som detta skulle medföra för oss hade hållit dig tillbaka. Hellre går du i döden! tänkte jag. Men jag minns hur jag sade till stackars Françoise, som darrade av feber och upphetsning: ”Det är din far som erkänner. Du hör honom – det är hans röst. Vi får inte glömma att han har svikit alla sina plikter, att han är skyldig ...” Och därefter måste jag säga sanningen till lille Gérard. Jag glömmmer aldrig hur han såg på mig medan hans stora ögon fylldes med tårar. Sedan rusade han ut ur rummet och gömde sig. Hemma talade han inte om dig på länge. Men senare fick jag veta att han ofta slogs med jämnåriga pojkar när de hånade honom med ditt namn ...

– Själv reagerade jag som jag tidigare hade skrivit i de många breven till partiet. Jag ville inte vara en spions och förrädares maka. För en kommunist fanns det inte längre något val mellan partiet och dig om du var skyldig. Jag var fortfarande chockad av din bekännelse när jag skrev till president Gottwald och till domaren. Det brevet utnyttjades skamligt av pressen. Det förvrängdes och berövades varje mänsklig aspekt. Så här lydte det i verkligheten:

”Prag den 22 november 1952.

Till president Gottwald!

När min man arresterades trodde jag – med min vetskap om hans liv och verksamhet – att han var offer för förrädare som ville dölja sina egna kriminella förehavanden bakom ‘fallet London’.

Och ända till det sista ögonblicket – dvs. ända till dess jag hörde honom via radion – hoppades jag att även om han hade begått vissa fel så skulle de vara möjliga att sona. Jag hoppades, även om han måste svara för dem inför partiet och domstolen så skulle han kunna köpa sig fri och återinträda i den stora kommunistiska gemenskapen.

Mina illusioner är nu tyvärr fullständigt krossade. Min make var inget offer utan själv en förrädare mot sitt parti och sitt fosterland. Chocken blev ohygglig. Tillsammans med mig och min familj – alla kommunister sedan länge – har alltså en förrädare levat. Under ockupationen brukade min far säga: ‘Jag är stolt över att mina barn häktades för trohet mot sina ideal och det kommunistiska partiet. Jag skulle hellre se dem döda än veta att de var förrädare!’ Och nu tvingas vi se mina tre barns far inför rätta som förrädare. Jag hade den smärtsamma plikten att informera mina båda äldsta om den bittra verkligheten. De lovade mig att alltid leva som sanna kommunister.

Trots att jag vet att de band som existerar mellan fader, broder, make och barn kommer i andra hand inför partiets och folkets intressen, så är min smärta djup, och det är mänskligt. Men som kommunist är jag i det tjeckoslovakiska folkets och världsfredens namn lycklig över att Centrum för konspiration mot staten har upptäckts och förenar mig med kraven från landets alla rättänkande människor på ett rättvist straff för de människor ni dömer.

Lise London.”

– Min andra reaktion var att lämna in min skilsmässoansökan till den civila domstolen i Prag när processen fortsatte på måndagsmorgonen. Mitt motiv var omöjligheten för en kommunist att leva vidare som maka till en partiets och landets förrädare.

– Samma dag, processens femte, gick jag tillbaka till arbetet. Efter spårvagnsbytet steg Karel Berger på. Han hade förlorat sin direktörsbefattning några månader tidigare under förövändningen att han var av borgerlig härkomst och hade varit i väst under kriget. Han satte sig bredvid mig. Han såg beklämd ut. Han tryckte min hand med känsla och sade sedan: ”Lise, tro bara inte att jag förebrår dig. Jag vet att du är uppriktig och att du skrev som ditt samvete bjöd. Men du borde inte ha gjort det, för din make är oskyldig.” Jag stirrade mållöst på honom. Han fortsatte: ”Jag tror inte på den här processen. Vartenda vittnesmål, själva anklagelseakten, allt – det låter falskt.” – ”Men Karel, partiet står ju bakom rättegången. Det har säkert granskat anklagelserna i förväg. Vad skulle partiet ha för intresse av en sådan process på falska grunder?” – ”Detsamma frågade jag mig också ständigt och jämt. Partiet handlar inte alltid rätt – se bara på hållningen gentemot dig! Har du och din familj förtjänat något sådant? Nej! Jag tror att partiet inte längre är vad det varit. Det har avhumaniserats. Om du förstod tjeckiska perfekt skulle du aldrig ha låtit dig luras. Det finns till exempel en hel del antisemitism både i anklagelseakten och i förhandlingarna som jag inte kan godta. Och hur ska man dessutom motivera att gårdagens hjältar förvandlas till spioner och förrädare över en enda natt? Och eftersom jag varken förstår det eller kan samtycka så har jag skickat tillbaka partikortet!”

– Jag fann det anmärkningsvärt, att en människa i en sådan period av hysteri, hade mod att vända sig mot strömmen, lämna partiet och förklara sin åtgärd så här:

”Min bror var före kriget en av kommunismens ledare i Prag. Han deporterades till Auschwitz och dödades där. Jag var mycket ung då han arbetade för partiet, men jag beundrar honom, och det var hans föredöme som fick mig att respektera de kommunistiska tankarna.

Jag flydde till Frankrike när nazisterna invaderade vårt land och anslöt mig till den tjeckoslovakiska armé som sattes upp i Agde. Jag var då arton år. Där levde jag tillsammans med

före detta spanienfrivilliga under många månader. Jag lärde mig att respektera dem och fattade stort förtroende för dem. Hos dem återfann jag samma renhet och mod som hos min bror. De blev mitt föredöme och jag ville gå i deras fotspår.

I rättegången naglas dessa män vid skampålen. Jag förstår det inte, och eftersom de avgivna förklaringarna absolut inte tillfredsställer mig, tror jag inte det vore ärligt att stanna kvar som medlem i det parti som dömer dem. Det är därför som jag i dag med ett beklagande returnerar mitt partikort ”

Jag visste vilka gräsliga konsekvenser hans tilltag kunde få. Han hade redan förlorat sin befattning. Men för honom var det viktigast att ha fred med sitt samvete.

– Ju mer jag tvivlade på din skuld, desto angelägnare försökte jag hålla fast vid partiet. Jag kände mig likt en nunna som fasar för Satans frestelser och spåker sig och ber för att kunna stå emot. Jag var rädd att min kärlek till dig hade gjort mig blind. Det verkade inte tänkbart att jag skulle kunna ha rätt mot hela partiet.

– Till detta kom min känsla av isolering i det främmande landet. Tomrummet efter mina franska kamrater var totalt. Råkade jag möta någon av dem på gatan vände de sig omedelbart bort. Jag fick veta att en kollega inom fredsrörelsen upplyste Paris om att mitt uppträdande var synnerligen klandervärt – jag intog en partifientlig hållning genom att reagera mer likt honom som söker försvara sin hanne än som en sann kommunist. Ledarna förbjöd mig att så mycket som sätta en fot på deras kontor och gav de andra order att inte tala med mig. Cheferna på radions franska sektion bar sig åt på samma sätt. Jag hade blivit spetälsk. Det enda som fattades var bjällran.

– Genom att försäkra att jag skulle handla som en verklig kommunist så snart partiet gav mig ovederläggliga bevis för min makes förräderi tyckte jag mig bli fånge i min egen roll. För mina barns och mina föräldrars skull måste jag bevara min omutlighet. Så snart tvivlet började spira, råkade hela min konstruktion i fara. Jag tänkte: Lise, du ”spinner en tråd av dåligt ull”, du är ute på hal is. Passa dig noga – den som börjar fråga sig själv om han är en god kommunist är redan på väg ner i reaktionens träsk ... Ah, dessa slagord, dessa fraser som upprepades tills man blev en nickedocka utan eget omdöme!

– Från morgon till kväll sände verkstädernas högtalare från domstolsförhandlingarna. Åklagarens och domarens frågor, vittnesmålen, de anklagades uttalanden – allt var en mardröm! Jag fattade bara några ord här och där och några namn som jag kände till. Jag fattar inte hur jag kunde hålla mig upprätt vid arbetsbänken. Och så kom sammanfattningen och de anklagades sista ord ...

– Sedan en tid hade folk försökt spå vilka straff som skulle utdömas. Många sade att de skulle bli mycket hårda. Men när domaren började läsa upp dem slogs alla av fasa – elva dödsdomar! Men sedan kom ditt och Vavro Hajdus och Löbels namn. Jag hängde över arbetsbänken, jag ville inte höra, jag gömde huvudet mellan händerna. Men kamraterna började skrika i munnen på varandra: ”Livstid! Han slapp undan med livstid!” Jag andades ut, jag började gråta, men jag orkade inte resa mig.

– Så kom Antoinette rusande från lokalen bredvid: ”Han klarade livet!!” Hon kysste mig och grät. Kamraterna teg. Två av dem som en gång arbetade på utrikesministeriet kom och tryckte min hand men sade ingenting. Karel Berger sade: ”Jag är glad både för din och hans och barnens skull!”

– De hade flyttat mig till en annan lokal så snart processen öppnats. Min nye chef, en jovialisk, undersätsig femtioåring, den sannskyldiga reinkarnationen av den tappra soldaten Svejek, sade några dagar senare: ”Det viktigaste, fru London, var att er man får leva. En dag är ni tillsammans igen.” När han såg min överraskning sade han: ”Allting i den där processen

var bara lögner och förbannat spel. Ni kan inte tjeckiska bra nog för att begripa. Men kom ihåg vad jag säger: en dag lever ni tillsammans igen. Ska vi slå vad?"

– Men på kvällen samma dag domen fallit kastade Françoise sig om halsen på mig så snart jag steg över tröskeln där hemma och ropade glatt: "Pappa lever. Det är det viktigaste!" Min mor grät av glädje, men min far försökte dölja sin rörelse under barska miner.

– Den enda sak som han inte kunde godta i hela processen var antisemitismen. Han blev mållös när vi översatte presentationen av de anklagade, där det hette att elva av dem var av judisk börd. När han hämtat sig svor han: "Vad i helvete har det att göra med det här? Ända sedan jag gick med i partiet har jag fått höra att antisemitismen inte är något annat än reaktionens sätt att splittra massorna. Vad skulle det spela för roll i det här sammanhanget? Jude ...! Jude!? Vad skulle det lägga till eller dra ifrån? Säger man någonsin om någon att han är av katolsk börd eller protestantisk börd?" Det var nästan omöjligt att lugna honom. Men vad allt det övriga beträffade så kom det inte i fråga att diskutera partiets dom. Även då partiet kallade hans egen svärson förrädare och spion stod dess uppfattning över all diskussion.

Några dagar efter rättegången hade Lise eftermiddagsskift. Strax före klockan elva på kvällen väntade hon, tyngd av sorgsna tankar, på spårvagnen vid Prasný Most. Plötsligt kom en spenslig liten kvinna springande, klädd i aftonklänning och med en svart mantilj över huvudet. Så kände hon igen kvinnan, som kastade sig om hennes hals och grät. Det var Lea, hustru till Östtysklands ambassadör i Prag, Fritz Grosse. På hemväg i bil från en mottagning hade hon känt igen Lise och bett chauffören släppa av henne under förevändningen att hon tänkte fortsätta hem till fots.

Jag kände Fritz och Lea från ungdomen, då båda var medlemmar av det tyska partiet.

Under kriget häktades Lea men lyckades fly från en tysk fästning och med partisanernas hjälp ta sig genom Polen till Sovjet efter många omvägar. Där stannade hon tills kriget var slut. Fritz satt däremot fängslad hela kriget. Alla trodde att han var död. Till min stora glädje och överraskning återfann jag honom livs levande i Mauthausen. Vi blev mycket goda vänner, ty han deltog också i motståndsrörelsen inom lägret.

Efter hans utnämning till ambassadör i Prag träffades vi ofta. (Han dog 1957 i sviterna efter sin fängelsevistelse under hitlertiden.)

Lea frågade Lise om föräldrarna och barnen. Hon talade också om hur både hon och Fritz led av det som hände i Tjeckoslovakien. Processen ... Och varför denna antisemitism – varför? Det var fruktansvärt hur man behandlat Geminder ... (Under kriget hade hon ett nära samarbete med honom. Han ledde moskvaradions flerspråkiga sändningar för alla ockuperade länder. Hon arbetade inom sektionen för Tyskland.) Det fanns så mycken falskhet i processen ... Hon ville inte stanna kvar längre. Hon ville tillbaka hem till Berlin. Hennes man hade begärt förflyttning. Hon tog reda på Lises nya adress. Innan de lämnade landet skickade de anonymt ett paket med mat och sötsaker till Lise.

5

Början av mars månad 1953 fylls med officiell sorg över Stalins och strax därefter också över Gottwalds död. Radions enda program – sorgmarscher. Gottwalds lik på lit de parade på slottet. Den långa processionen av trogna ... Lise får genom pressen veta att det franska partiets delegationer skall ledas av Raymond Guyot. För Ricols, avskurna från allt därför att de inte behärskar tjeckiska, är detta besök av deras svärson som en skänk från ovan. Och ingen räknar med säkerhetstjänstens åtgärder ... Raymond Guyot lyckas trots upprepade försök aldrig få tillstånd att hälsa på dem och far till flygplatsen utan att ha fått se sina svärföräldrar.

När Lise ser deras sorg över detta vänds hennes ursinne mot mig:

– Varför skulle han släpa oss hit till Prag? Det är Gérards fel att mina föräldrar måste lida så!

Senare förklarade hon:

– Min ilska kom sig av att jag visste att Hajdu både fick skriva brev och ta emot besök. Men vi – vi fick ingenting. Det kom mig att tro att du inte vågade skriva till oss sedan du offentligen hade förklarats skyldig.

– Det var då jag skrev det där brevet som du fick. Men jag måste börja om flera gånger, för allt jag skrev blev kärleksord. Jag kunde inte behärska mig. Mitt hat och mitt raseri färgades av mina innersta känslor för dig och blev något helt annat på papperet. Vad jag än skrev så verkade det stämplat av mitt stora fel – att jag älskade dig trots allt. Och jag retade upp mig över mig själv ännu mer för att vi blev så skakade av Stalins död och vad jag förebrådde mig själv för att jag varit för mild mot dig. Jag sade faktiskt till juristerna som skulle ordna vår skilsmässa att jag inte under några förhållanden tänkte gå med på att du förlorade dina fadersrättigheter till barnen. Jag påpekade att du måste betala dyrt för dina fel och att den socialistiska humanismen inte krävde att individerna skulle krossas utan tvärtom att de skulle få hjälp att friköpa sig ...

Nu är jag verkligen glad över att Lise skrev det där brevet. Det var säkerligen tack vare det som vi fick återse varandra.

Jag har aldrig fattat varför de använde ett sådant överflöd av grymhet mot oss, detta raffinemang att stoppa mina brev under det mina medfångars skrivelser släpptes igenom. Varför skulle jag och min familj behandlas extra hårt?

Spelets ledare i Ruzyň ville säkert avskärma oss. Var de rädda för att olämpliga informationer genom Lise kunde komma fram till Raymond Guyot och vidare till det franska kommunistpartiet?

Men när Lises brev med dess deklARATION angående barnen kom fram till utfrågarna och vidare till de sovjetiska rådgivarna, fick de kanske intrycket att de kunde känna sig säkra på henne. De blev kanske säkra på att hon var så höggradigt kommunistiskt indoktrinerad att de vågade kosta på sig lyxen att låta henne träffa mig.

Så hade vi de nya förhållandena i Sovjet och Tjeckoslovakien efter Stalins och Gottwalds död, vilka oundvikligen måste få en politisk effekt. Revideringen av affären ”vitrockarna”, som skulle sluta med de dömdas rehabilitering, var en av de händelser som förebådade den nya kursen, den som i februari 1956 ledde till den tjugonde partikongressen i Moskva.

Jag tror att de tjeckoslovakiska ledarna plågades av en viss oro under denna tid. De visste inte vilken hållning de skulle inta gentemot processen, som låtit oss överleva. I det aktuella läget var vi en politisk faktor av oerhört mycket större betydelse än dem vi hade som personer.

Händelseutvecklingen visar att mina slutsatser var riktiga. Vi fick uppleva en förbättring av våra villkor under några månader. När Ruzyňmännen, styrkta av sina ”rådgivare” som började ana att processen dock inte skulle revideras, hårdnade till på nytt, skärptes samma villkor tills vår existens blev outhärdligare än om vi varit verkliga fiender till regimen eller den allmänna rättvisan.

Några få dagar efter Raymond Guyots avresa får min familj ett brev från Paris, i vilket han beklagar att han inte lyckades få träffa dem. Han förklarar att han lämnat ett paket med påskdelikatesser till en kamrat på centralkommitténs internationella sektion och hoppas att Lise redan fått det...

(Senare sade hon:

– Vi hade inte fått något paket. Jag ringde flera gånger till sektionsledaren och frågade. Han kom alltid med nya ursäkter för att få mig att vänta i lugn och ro ännu en tid. Det gick tre veckor innan vi fick det – en chokladhöna, en chokladfisk och ett chokladägg med karameller i. Allt var fullständigt krossat. Säkerhetstjänstens experter hade förmodligen letat efter något hemligt budskap som Raymond kunde ha gömt i konfekten ...)

En lavin av olyckor drabbade min familj. Under själva processen flyttades Lise från den verkstad, där hon reparerade tändspolar för militärflygplan, till en annan som sysslade med bilmotorer och delar till civila lastbilar. Hennes lön sjönk avsevärt. Det var som att bli lärling på nytt.

Den 13 mars 1953 meddelar högtalarna att kamrat Hrbákova (Antoinette) och kamrat Londonova skall bege sig till direktörens kontor. Där väntade också Karel Berger .. .

Lise berättade:

– Vi hamnade mitt emot medlemmar av företagskommittén, partiordföranden och fabriken direktör. De satt alla uppradade men verkade inte särskilt belåtna med sig själva. Jag undrade vad som nu skulle ske.

– Partiordföranden talade: ”Vi har bestämt att ni tre ska lämna fabriken omedelbart.” Antoinette började gråta. Karel såg oerhört värdig ut och stirrade sina f. d. arbetskamrater strängt i ögonen. Jag reste mig och frågade dem en efter en vad de hade för anmärkningar emot mig. ”Ni utnämner er själva till domare. Med vilken rätt? Även om min make har förbrutit sig gentemot partiet och landet – på vilket vis är jag då skyldig, jag och min familj? Varför skulle mina barn och mina föräldrar – som ni känner! – lida för det? Avskedar ni mig gör ni mig oförmögen att försörja dem. Ert uppförande kan inte försvaras, vare sig från human synpunkt eller med hänvisning till den socialistiska moralen, som det allt emellanåt refereras till. En gång kommer ni att ångra det här och rodna av skam när ni minns!”

– Jag var alldeles vild. Min tjeckiska vokabulär berikades plötsligt, precis som när man i drömmen hör sig själv hålla tal på ett främmande språk. Jag talade om Karel Berger: ”Han anställde mig för att han visste att jag hade fem personer att försörja och stod helt medlös och var främling i landet. Ni avskedar honom för att han visade sig god och mänsklig. Och Antoinette – vad förebrår ni henne? Att hon var min väninna och förblev det fastän de flesta andra vände mig ryggen! Det är sant att hon står på min sida, men hon vet att jag aldrig missbrukat hennes förtroende ... och därför ska hon kastas ut!”

– Våra domare såg molokna ut. Det var bara partiordföranden och direktören, Karel Bergers efterträdare, som verkade öppet fientliga.

– Fabriken vi flyttades till hade en helt annan karaktär. Där tillverkades vissa små maskindelar. Jag måste lära mig ett nytt yrke. Under tiden sjönk min lön igen. Men jag förstod mycket väl vad som väntade mig. Jag var den senast anställda och dessutom – tänk bara! – Artur Londons fru. Mig skulle de sätta på de obehagligaste och sämst betalda arbetena, de som alla andra vägrade befatta sig med...

– Min första uppgift blev att polera maskindelar med en apparat som saknade skydd. Stålbörstarna snurrade snabbt, ett och annat strå bröts av, snart fick jag ansiktet perforerat och huden full av små blodpärlor. Jag grät av ilska och gick till chefen: ”Se bara hur mitt ansikte ser ut! Hur kan ni låta mig arbeta vid en sådan maskin? Om arbetarskyddskommissionen fick ögonen på detta skulle det sannerligen stå er dyrt!”

– Men dagarna gick. Jag bad om arbete vid en maskin. Men de fortsatte ge mig sådana jobb som ingen ville ha. Jag slet som en straffånge och tjänade en tredjedel av min förra lön. För familjen betydde det katastrof...

– Jag protesterade hos både verkmästaren och fackföreningsombudet. De låtsades inte höra mig. Och i själva verket var det ju praktiskt att äntligen ha fått tag i ett offer att skicka på alla obehagliga sysslor som skjutits upp men som ändå måste bli gjorda till slut ...

– En vacker dag tyckte jag att det där hade varat länge nog. Jag stämplade in som vanligt, men sedan gick jag till verkmästaren: ”Jag är bara här för att markera min närvaro. Det skulle verka förkastligt om en familjeförsörjare håller sig borta från fabriken, men däremot kommer jag att sitta här med armarna i kors ända tills ni ger mig ett arbete som jag kan försörja mina barn och mina föräldrar på!”

– Jag tog en pall och satte mig mitt i lokalen. Både fackföreningsordföranden och en representant för verksledningen kom dit och bad mig tänka mig för. Jag svarade: ”Jag vägrar inte att arbeta, men jag kräver ett arbete med anständig lön. Låt mig stå vid en maskin där jag kan förtjäna mitt uppehälle!”

– Samma eftermiddag kom verkmästaren och talade om att jag redan dagen därpå skulle få lära mig använda en poleringsmaskin. Jag vann alltså. Och jag lärde mig snabbt hantera olika verktyg. Så småningom blev lönen högre igen.

6

Jag känner mig inte längre ensam i cellen. Det är som att sitta inspärrad i ett kalejdoskop, där varje fragment består av bilder och intryck jag samlat under besöken och där dessa bilder, dessa intryck skiftar utan uppehåll och lämnar plats för nya.

En dag meddelar Kohoutek att jag får lov att skriva brev. Han uppträder i majorsuniform. Tack vare processen har han alltså stigit en grad. En ny dekoration glittrar på bröstet ...

Han talar som vanligt om rättegångens politiska betydelse. Jag undrar hur länge de tänker lämna mig i denna isolering. Han svarar:

– Det finns fler fall att reda ut innan de tar itu med Hajdu Löbl och er. Han tillfogar allvarstygnt: Glöm aldrig hur kritiskt hela ert läge är. Försök aldrig spela listig. Partiet måste vara hundra procentigt säker på er inställning innan det någon gång i framtiden kan bli tal om nya beslut .

Kort därefter utsätts jag till min häpnad för en utfrågning. Kohoutek leder den och verkar enbart intresserad av min fru. Hans uppträdande och alla frågorna om människor som jag inte känner skrämmer mig. Vad är han ute efter? Vart vill han komma?

Förut höll de hotet att arrestera henne som ett Damoklessvärd över mitt huvud för att göra mig fogligare. Nu gör de allt för att misskreditera henne – för att vid framtida behov ha skälen klara för att verkligen häkta henne. (Detta lyckas jag senare skriva till henne i en hemlig rapport om mitt läge.) Säkerhetstjänsten försöker också misskreditera andra familjemedlemmar, särskilt Lises syster Fernande, som är gift med ledaren för det franska partiets politbyrå. Honom förtalar de på värsta sätt. De vill antagligen gardera sig mot en inblandning till min förmån från någon inom familjen ...

Eftersom alla mina planer utgår från förutsättningen att min familj skall lyckas återvända till Frankrike, blir jag rädd för att Ruzyň, som nu samlar material mot Lise, skall hindra dem alla från att resa. Men hon måste lämna Tjeckoslovakien så fort som möjligt! Jag är som besatt av denna tanke.

Och vid slutet av förhöret kastar Kohoutek fram sitt vanliga hot: – Tänk på familjen, herr London!

Ända sedan vårt första möte har ångesten gnagt i mig: försökte de ändå inte spela in delar av vårt samtal?

Med denna skräck som bakgrund skrev jag till Lise en fras, som närmast var avsedd för censuren: ”Jag blev djupt rörd när du berättade för mig om partiets generositet att låta mig träffa barnen.”

Men eftersom jag ville att hon skulle tro på mig inflikade jag samtidigt vissa ord, som skulle bekräfta vad jag sagt henne angående processen, och hoppades att jag maskerat dem tillräckligt väl:

”Under rättegången handlade och talade jag på det sätt som partiet fordrade och väntade. Jag bevarade denna inställning hela tiden och intar den även nu. Jag försökte låta mig ledas uteslutande av partiets intressen och lämnade mina egna intressen därhän. Jag håller fast vid de uttalanden som jag redan gjort inför domstolen, från Fieldhistorien till Zilliacus ...”

Detta brev låg kvar på utfrågarens bord i tre hela veckor. Sedan skickades det, och Lise fick det strax innan hon gjorde sitt andra besök.

– Jag blev alldeles tokig av glädje när jag fick brevet på den officiella vägen, med posten! säger hon. Jag kan använda det vid första bästa tillfälle. Ingen kan tvivla längre när han läst det där avsnittet. Bara en oskyldig kan ha skrivit något sådant. Det brevet är mitt första skriftliga bevis för att du verkligen är oskyldig!

Under sitt tredje besök berättar Lise hur det gick när hon fockades ur partiet:

– Den 20 maj 1953 kallades jag till ett sammanträde med min gamla particell på företaget. Ordföranden läste upp dagordningen. Där fanns en enda punkt – min uteslutning enligt en begäran från centralkommittén.

– Det blev absolut tyst i salen. Jag begärde ordet: ”Enligt den rätt som definieras i den fjortonde paragrafen av partiets stadgar kräver jag att få veta motiveringen för denna uteslutning så att jag kan försvara mig.” Jag kände allas ögon på mig. Så läste jag upp brevet, som jag skrivit till kamrat Novotny fyra dagar tidigare angående min partitillhörighet. Jag märkte stum sympati från fler och fler.

– Så lyftes en hand. Det var en arg motståndare till mig, en gammal spanienfrivillig, som begärde ordet. Han hade hela tiden kommit med hårda omdömen om sina arresterade före detta kamrater från de internationella brigaderna. Vi hade haft otaliga gräl om det där. En dag fråste jag till: ”Om jag förstått dig rätt så finns det bara två kategorier före detta frivilliga som har något värde – du själv och de döda!” Han blev ursinnig. Sedan dess hade vi nätt och jämnt hälsat på varandra. Jag var oerhört spänd på vad han skulle ha att komma med. Men han sade: ”Kamrater, det påstås att vi måste rösta för kamrat Londonovas uteslutning på centralkommitténs order. Men vi har inte fått någon motivering. Vi känner henne som en utmärkt arbetare. Ibland kallas hon till och med fabriken bästa. Vi känner henne också som en god mor och en fin kamrat. Vi har bara beröm för hennes uppträdande i allt – även som kommunist.

Det blir alltså svårt för oss att rösta för hennes uteslutning. Centralkommittén har kanske skäl som den inte vill informera oss om. Men i så fall borde centralkommittén själv utesluta henne och inte kräva att vi ska göra det för deras räkning.”

– Ordföranden avbröt honom och skrek ursinnigt: ”Den där inblandningen bevisar Londonovas negativa inflytande på hela vårt kollektiv. Detta är ett försök till opposition mot den demokratiska centralismen. Om centralkommittén vill ha Londonova utesluten så har den sina skäl, och vi behöver ingen förklaring. Inblandningar av den där typen tolereras inte.

Upprepas detta vet vi vilka åtgärder som ska vidtagas. Nu ber jag er att rösta med handuppräckning för Londonovas uteslutning.”

– Då började de sträcka upp händerna, den ene efter den andre. Den f d frivillige gjorde det sist och med den tydligaste motviljan. Sedan sade jag: ”Den här uteslutningen kommer jag att överklaga. Här vill jag bara säga att vad min make Artur Londons förehavanden beträffar så har jag aldrig blivit vare sig förhörd eller straffad. Mitt samvete är rent, och jag är övertygad om att jag alltid har handlat som kommunist. För mig har den uteslutning som ni nu röstat igenom inte någon som helst betydelse. Med eller utan partikort kommer jag alltid att uppträda som kommunist.”

– Ordföranden bad mig lämna lokalen. Jag reste mig. På vägen mot dörren trängdes alla mina kamrater för att ta mig i hand. Jag läste ånger och förlägenhet i deras ögon. Några av mina bästa väninnor började gråta. Jag sade: ”Men jag är inte alls arg på er! Jag vet att ni inte kunde göra annat! Jag räknar er som mina vänner i alla fall!”

Lise tar ett papper ur sin väska och säger:

– Nu ska jag läsa upp mitt protestbrev av den 27 maj till Centralkommittén:

”Härmed överklagas det beslut som fattades av partiorganisationen på företaget CSAO, fabrik 0104, Prag-Karlin, där jag uteslöts ur partiet den 20 maj i år. Detta beslut och sättet på vilket det genomdrevs strider helt mot partiets stadgar. Jag kallades till sammanträdet, där ordföranden läste upp ett brev från partikommittén inom Prags 3: e distrikt. I brevet hette det att det medlemsbevis som tagits ifrån mig under processen inte skall återlämnas och att jag enligt Centralkommitténs order skall uteslutas. Inga skäl för detta beslut åberopades. Det var alltså svårt för mig att andraga något till det självförsvar, som partiets stadgar berättigar mig till. Jag läste inför de församlade upp mitt brev till kamrat Novotný, partiets generalsekreterare, angående min partitillhörighet. En kamrat begärde då att mitt ärende skulle återremitteras till centralkommittén, som torde sitta inne med tillräckliga informationer och kunskaper för att kunna avgöra det. Ordföranden avvisade detta förslag med motiveringen att det stred mot den demokratiska centralismens principer: om centralkommittén utfärdar en order har en underorganisation inget annat att göra än att effektuera denna order utan diskussion. Han tillfogade att jag kunde överklaga detta beslut i efterhand.

Enligt min åsikt är detta förfarande helt ologiskt och illustrerar det franska ordspråket ‘som att spanna plogen för oxarna’ ! Partistadgarnas § 14 säger klart och tydligt ifrån: ‘Vid uteslutning ur partiet måste den allra största försiktighet och omsorg och det bästa kamratskap tillämpas och den allra noggrannaste analys göras av grunden till sådana anklagelser mot en partimedlem.’ Det förfarande man praktiserat gentemot mig kan alltså inte vara giltigt. Först utesluts en medlem, och efteråt erbjuds denne en möjlighet att försvara sig genom att överklaga beslutet.

De närvarande partimedlemmarna röstade för min uteslutning endast och allenast i partidisciplinens anda eftersom min avhysning presenterades som ett krav från centralkommittén. Mina kamrater röstade utan att känna till skälen bakom denna order ...”

Utfrågaren är samme man som talat med Lise och Françoise och hos vilken jag märkt en förändring under de senaste månaderna. Han lyssnar förstummad på vårt samtal. Han ingriper inte en enda gång. Förvirringen syns tydligt i hans blick: är detta ett resonemang mellan en av partiet dömd förrädare och dennes hustru? Det motsvarar tydligen inte de föreställningar som han fått inpräntade i sig. Finns verkligen de sanna kommunisterna bland particheferna, bland Ruzyň-lekarnas anonyma ledare, inbillar jag mig att han tänker.

Jag vet naturligtvis att Lise kämpar och att hon kommer att fortsätta kämpa för det hon betraktar som ”sin” sanning och ”sin” bild av partiet. Men jag vet att hon inte kommer någon vart. Jag är tvärtom rädd för att man kommer att utnyttja den minsta förevändning för att arresteras henne.

Françoise stöjar just högljutt. Jag utnyttjar tillfället att varna Lise:

– Passa dig – du har spioner kring dig! Dina minsta åtgärder rapporteras omedelbart.

Hon ser överraskat på mig. Jag fortsätter:

– Jag har med egna ögon sett en sådan rapport på utfrågarens bord! Och nyss förhördes jag om dig och om personer som du umgås med, bland annat Antoinette. Du måste absolut försöka ta dig tillbaka till Frankrike innan de försöker bura in dig också.

– Må de komma! De ska få se vem de fått att göra med!

– Säg inga dumheter nu – du anar inte vad de kan ta sig till ...

Innan hon lämnar mig, talar hon om att hon tagit tillbaka alla handlingar från den civila domstolen och fått skilsmäsoansökan annullerad.

Lises gest gör mig naturligtvis glad, men jag fruktar att den kan dra med sig nya svårigheter för henne eftersom den bevisat att hon står kvar vid min sida.

7

Några dagar efter detta sista besök får jag byta cell. Innan vakten stänger dörren till den nya säger han:

– Här sätter man igång vattenledningen utifrån. När ni vill dricka eller använda toaletten ställer ni er framför tithålet i dörren och pekar på tvättstället.

Jag blir överraskad. Denna cell är identiskt lik de andra. Det är bara de sanitära installationerna som verkar något annorlunda. Jag är så nyfiken att jag omedelbart måste göra ett försök. Jag pekar alltså. Klosettpolningen brusar genast. En stund senare gör jag om experimentet. Vattnet börjar rinna ur kranen och stängs automatiskt av efter en stund.

Jag blir så intresserad att jag undersöker cellens alla vrår. Den är ren och har nyligen målats om. Men ovanför toalettstolen finns en smutsig fläck. Det påminner mig om något: en dag, då jag var på besök hos Pavel strax efter det han avlägsnats från sin post som vice utrikesminister, började vi tala om den nepotism som höll på att utvecklas hos oss och vars bästa exempel var Čepička (namnet betyder ”Den lilla mössan”). Denne började utnämnas till höga befattningar inom stat och parti så snart han gift sig med Gottwalds dotter och är för närvarande arméminister.

Pavel tystade mig genast med en gest och drog mig in i badrummet, där han öppnade kranarna för fullt och sedan sade:

– Jag vet inte om mina före detta kolleger är inkopplade på mig eller ej. Sådana här samtal bör antingen föras ute på gatan eller i ett badrum medan vattnet rinner. Om de lyssnar just nu har de ingenting för besväret.

Allt blir ännu tydligare när Kohoutek dagen därpå meddelar att min isolering skall brytas. Detta är ett första steg mot förbättring av min situation. Jag får en medfånge i cellen.

Men med honom för jag aldrig några känsliga ämnen på tal. Jag nämner varken vem jag är eller varför jag sitter här.

Fjorton dagar senare, en lördag i juni månad 1953, kallas jag till Doubek. Av honom får jag veta att nya åtgärder vidtagits på president Zápotockýs order för att mildra interneringen för Löbl, Hajdu och mig. Vi skall överföras till fängelsets arbetskommando. Detta innebär att vi från och med nu kommer att blandas med Ruzyňs övriga fångar.

Medan jag vänder tillbaka till cellen för att samla ihop mina tillhörigheter tänker jag att jag förmodligen inte bara fantiserade om en mikrofon i väggen. Man ville pröva hur jag skulle bete mig mot andra fångar. Vid ett samtal några timmar senare med Löbl och Hajdu säger den förre att samma sak inträffat för honom.

En vakt hämtar mig. Han binder för ögonen och leder mig via korridorer och trappor och en hiss någonstans ut i fria luften. När han tagit av bindeln upptäcker jag huvudentrén, som jag gått in och ut genom i tjuugoåttio månader. Det är omöjligt för mig att beskriva byggnadens inre med undantag för mina olika celler och förhørsrummen, eftersom jag alltid blivit förflyttad med förbundna ögon. Till och med när Hajdu, Löbl och jag i fortsättningen blir kallade samtidigt till någon utfrågare görs vi till blindbockar. Fängelsets huvudbyggnad förblir outforskat land ända till slutet.

Vakten för mig tvärs över gården in i bottenvåningen på en annan byggnad, tjänstelokal för ledningen av Ruzyňs lilla arbetskommando. Jag möter Hajdu, som hajar till. Ett lyckligt leende lyser upp hans ansikte. Vi blir båda lika glada över återseendet. Redan detta att vi är tillsammans gör att tillvaron känns mindre svår.

En halvtimme senare träffar vi Löbl ute på gården.

När fängelsechefen i egen hög person, Doubek, kommer ut till oss har vi redan jämfört våra intryck i en timme. Han ber oss sitta ner på en bänk tillsammans med honom. Vi är helt förbluffade över hans hänsynsfullhet. Han berättar att han kallats till presidenten, som gett honom order att placera oss i arbetsgruppen och vidta åtgärder för att göra vårt straff lättare ... Han säger avslutningsvis att vi skall vända oss till honom så snart vi har några önskemål. Hans ministers och presidentens order är uttryckliga!

Medan vi lyssnar tror vi att vi hör en saga ur Tusen och en Natt!

Familjerna kommer att få besöka oss i trädgården varje vecka. Vi ska få ta emot både paket och brev ... Han lovar till och med att vissa tillhörigheter som konfiskerades kommer att återlämnas. Det är så man knappt kan tro sina egna öron!

När han lämnar oss tar han oss i hand. Vi är helt förbluffade. Oss! De ”skabbiga”, de svarta fåren ...

Vi stirrar på varandra. Vad håller egentligen på att hända? Vi börjar göra antaganden om de förändringar som måste ha skett efter Stalins död. Håller hjulet på att vända? Men vi bestämmer oss för att vara försiktiga. Vi får inte glömma att våra bödlar finns här, att vi lever i deras grannskap och att spelets dirigenter finns ovanför och bakom dem. Vi ser förresten två av dem passera med tjocka portföljer under armen.

Kevic, före detta jugoslavisk vicekonsul i Bratislava, talar om att de där båda är sovjetiska rådgivare.

När jag i dag jämför datum för denna förändring med vad som samtidigt skedde i Sovjetunionen, slår det mig att en politisk strömkantring ägde rum i Berlin den 17 juni 1953 och att Rakosi kallades till Moskva, varefter han ersattes som regeringschef i Ungern av Imre Nagy. Det var otänkbart att så viktiga förändringar kunde passera utan vissa eftertankar bland dem som i vårt land hade följt Rakosis linje. Men det visade sig snabbt att dessa förändringar inte fick något att göra med själva processförfarandet. Berija arresterades, men ingen ifrågasatte

hans ansvar för säkerhetstjänstens beteende. Rakosi förblev det ungerska partiets generalsekreterare. Det är åtminstone på det sättet jag förklarar vad som hände oss – slutet på isoleringen vid månadsskiftet juni–juli 1953.

Vår ankomst till arbetsgruppen väcker de nya kamraternas nyfikenhet. De är ett hundratal – några gamla nazimedlöpare men mest vanliga förbrytare. Det finns också några andra politiska fångar.

De arbetar med underhåll av byggnaderna, städning, tvätt och annan klädvård, arbete i trädgården. Några anförtror oss att de knyckt tidningar från utfrågarnas bord och att vi skall få låna dem och läsa om vår process.

Genom Kevic som redan har varit här flera månader (han är dömd till livstids internering) lär vi känna arbetskommandots dagliga liv, olika provokationer och andra faror som vi kan vänta oss. Han avslöjar också polisspioner som vi bör akta oss för.

Ända till måndag utnyttjar vi varje ögonblick till att utbyta erfarenheter från de senaste åren.

– Det här måste man ha gått igenom för att kunna tro på det, säger Hajdu. Tänk bara på en sådan sak som att jag före kriget gick med skuld känslor för att jag inte kunde tro helt på moskvaprocesserna!

Vi kommer underfund med att vi tänkt ungefär likadant. Vi bestämmer oss för att alltid uppträda gemensamt. Varje gång någon av oss får veta något nytt måste han informera de andra. Denna solidaritet är vårt enda självförsvar.

När jag flyttades över till arbetsgruppen fick jag äntligen den cigarettlimpa som min fru gav mig under sitt första besök. Den har varit på noggrann undersökning sedan dess.

Jag tar fram ett paket. Hajdus ögon lyser. Han är lika förtjust i gauloises som jag. Men det första blosset får oss båda att göra en vidrig grimas. Lise hade talat om att hon gömt tobaken omsorgsfullt i ett skåp med mina tillhörigheter – och pepprat med naftalin!

Under våra samtal kommer vi in på möjligheten att få fram bekännelser genom olika droger. Den f. d. jugoslaviske vicekonsuln Kevic är övertygad om att han själv blivit dopad. Han frågar om jag någonsin fått kokt potatis med ett slags olja som smakade beskt. Jag minns att jag fått sådan mat flera gånger. Han påstår att oljan innehållit scopolamin, samma ”sanningsserum” som användes på van der Lubbe, som anklagades av Hitler och Göring för mordbranden i Riksdagshuset i Berlin 1933 och dömdes tillsammans med Dimitrov i Leipzig-processen.

Andra fångar påstod samma sak. Kevic verkade vara en klok och realistisk man, fri från den mytomani som ofta angriper långtidsfångar. Han var dessutom nära vän till en sjuksköterska som arbetade för doktor Sommer. Jag har inga bevis för min uppfattning, men jag tror i alla fall inte att vi påverkats av några droger. Det är sant att vi fick medikamenter utan att veta något om sammansättningen eller deras effekt, och att vi måste svälja dem i sköterskans närvaro eller inför en vakt, som efteråt kontrollerade att vi inte gömt dem under tungan eller på något annat sätt. Det är också sant att jag fick sprutor och att jag fortfarande inte vet vad de skulle ha för verkan. Under förhören var jag ibland helt förvirrad, och ibland hade jag hallucinationer, liksom perioder av apati då allt var mig ligkiltigt och utfrågarna kunde skriva vad de behagade.

Detta ledde mig till att spekulera över frågan, om våra inkvisitorer använde narkotika eller inte. Jag erinrade mig van der Lubbe och allt som skrivits i pressen under den tiden.

Jag tror dock inte att våra plågoandar behövde använda sådana medel. Systemet i Ruzyň var betydligt säkrare när allt kom omkring. Metoderna innebar på sätt och vis en praktisk

tillämpning av Pavlovs lära om de betingade reflexerna, tillsammans med en hel del psykologi.

Detta system är – vilket praktiken bevisat – effektivare än varje slags narkotika. Det användes under Moskva-, Sofia-, Budapest- och andra processer med överraskande resultat. Denna metod, praktiserad under månader och år på samma individ, fungerar mycket mer exakt än någon spruta med scopolamin. Dessutom ligger det i spelledarnas intresse att under rättegångarnas offentliga del kunna förevisa människor, vilkas yttre inte avslöjar någonting av vad de tvingats gå igenom efter arresteringen och vilkas intellektuella och andra egenskaper verkar fullt normala. De önskade framför allt inte åstadkomma några van der Lubbe-typer, förvirrade och dräglade, med tecken på öppen sinnessjukdom.

Och i denna konst att förbereda den anklagade har dirigenterna av spelet i Ruzyň blivit verkliga vetenskapsmän...

Under måndag och tisdag består Vavros och mitt dagsverke i att rensa bort potatisgroddar i en källare och sortera bort ruttna potatisar. Vi sitter i halvdunkel, omvärvda av en vämjelig lukt och utför ett obehagligt arbete, men vi slipper bevakningen och kan tala fritt. Vi utbyter åsikter om situationen inom partiet och inom detta land, som tillåtit processen mot oss. Och gud allena vet hur många hypoteser om framtiden vi fabricerar!

På onsdag kommer vi med i trädgårdsgruppen, där också Löbl arbetar. Den dagen blir fruktansvärd trots solskenet och den friska luften – eller just därför. Allt övervåld och den trettio månader långa interneringen har gjort mig så svag att jag är fullkomligt slut när vi förs tillbaka om kvällen. Jag har feber och kan knappt röra mig. Två dagar senare är det Hajdus tur att lämna arbetskommandot. Solskenet har förorsakat andra gradens brännskador i hans ansikte. Han är uppsvullen, helt deformerad. Det är bara Löbl som klarar sig trots att han arresterades ett år före oss, men det kostar honom en oerhörd viljeanstängning.

Jag skickas till sjukavdelningen i Pankrác.

När jag kommer tillbaka vill Kohoutek veta hur de andra fångarna reagerade. Vilka frågor ställde de och vad fick de för svar?

Jag talar om att Löbls, Hajdus och min ankomst åstadkom en väldig uppståndelse och att fångarna tvivlar på vår skuld och på hela processen.

Kohoutek befäller att vi måste smälta samman med alla de andra och att alltid hävda processens linje:

– Glöm aldrig att ni är dömda för högförräderi och att ni måste spela era roller! Han betraktar mig gravallvarligt och erinrar om att han inte talar för egen del utan på uppdrag av ”cheferna”. Han ber mig slutligen underrätta Hajdu och Löbl om detta så snart jag träffar dem: Om ni vill slippa ut härifrån måste ni göra precis som jag säger. Glöm aldrig att ni under alla omständigheter måste hålla er till erkännandena och detta inför vem det vara månne – statliga organ eller statens representanter eller domstolar, dit ni kanske hämtas för att vittna mot kumpaner som redan fört talan mot er ... Jag uppberor: Ni ska hålla fast vid era bekännelser inför allmänne åklagaren, inför partisekreteraren och om så vore inför presidenten själv!

Av detta samtal med Kohoutek, som vi vet är de sovjetiska rådgivarnas förtroendeman, drar vi slutsatsen att de löften som Doubek gav på Zápotockýs order blivit annullerade av ledarna bakom Ruzyň. Och av de utlovade förmånerna återstår snart inte mycket. Intervallerna mellan breven blir längre, besöken sällsyntare. Men vi slipper dubbla galler mellan oss och våra familjer. Den förmånen består.

En tid lämnades vi i fred inom arbetskommandot. Men Kohoutek blandar sig åter i det hela och tvingar Vavro och mig från tvätten, där vi fått ”anställning”, och pressar in oss bland de övriga fångarna. Påtryckningarna ökar. Han säger cyniskt:

– Vi kan inte tillåta att några tvivel uppstår om processen. Man får inte glömma att här finns fångar med korta straff. I partiets intresse måste man se till att de får de rätta sakerna att säga tills de slipper ut!

Efter någon tid inser vi att Ruzyň-männen och deras anonyma dirigenter använder denna taktik för att skrämja oss från varje tanke på att profitera på utvecklingen i Sovjet och ifrågasätta processens resultat. Behandlingen blir sämre och sämre.

Chefen för arbetskommandot byts ut. Hans efterträdare tycks ha fått order att ge oss en diskriminerande behandling – vi är kriminaldårar, politiska fiender av värsta sort.

Vi utsätts för olika slag av pennalism. En provokativ atmosfär skapas kring oss. De sätter sina spioner på oss. Talrika vakter byts ut. Nykomlingarna tycks anta att det är deras plikt som partimedlemmar att uppträda särskilt vaksamt och strängt gentemot oss.

Denna nya förändring av läget oroar oss djupt. Vi försöker komma underfund med orsakerna. Vi resonerar för att söka fatta något av det hela.

Vi drar slutsatsen att vårt öde beror helt av förändringarna inom Sovjetunionen. Vår process är bara en liten detalj i det enorma systemet, men i vår egenskap av överlevande från den spelar vi en viktig och känslig politisk roll, så mycket mer som situationen kan förändras totalt från den ena dagen till den andra. Det labila läget driver somliga koryféer inom partiet och säkerhetstjänsten att försöka få ryggen fri genom att göra oss vanmäktiga eller – vem vet!? – skaffa undan oss. Vissa andra söker skaffa sig en garanti för den egna framtiden genom att mildra vårt öde. Vi bollas mellan dessa båda ytterligheter. För ögonblicket dominerar de sovjetiska rådgivarnas spöklika inflytande. Vi är helt i deras händer och stannar där till i maj 1954.

För att begripa hur det hela hänger samman räcker det att se hur Doubek viker undan om han råkar se oss på fängelsegården!

Vi måste vänta oss det värsta. Vi måste vara oerhört försiktiga. Vi får inte låta någon provocera oss. Vi måste till varje pris söka vinna tid.

Efter hand som spelets dirigenter och deras män i Ruzyň blir övertygade om att ingen radikal förändring hotar inom Tjeckoslovakien och att processen verkar ”oantastbar”, sätter de igång att förbereda nya rättegångar, förgreningar av vår egen. Mer än sextio personer sitter ju i skyddshäkte, arresterade i samband med vårt ”Centrum för konspiration mot staten”.

Under våren 1954 gör säkerhetsminister Bacílek upp en plan för eliminerandet av dessa ”rester” och underställer den centralkommitténs politiska sekretariat. Fångarna delas in i sju grupper – ekonomerna med Goldmann som chef, den trotskistiska gruppen ”Stora rådet” under Vlk, slovakiska borgerliga nationalisterna med Husak i spetsen, gruppen inom säkerhetstjänsten med Závodský, en grupp inom armén, ledd av Drgáč, gruppen inom utrikesministeriet under Goldstücker. Till detta kommer några individuella rättegångar mot bland andra Smrkovský, Outrata, Nov och Pavel.

Anklagelseakterna i samtliga dessa processer diskuterades inom det politiska sekretariatet, där straffen också bestämdes. Dess medlemmar var Antonín Zápotocký, president när Gottwald dog, konseljpresident Široký, säkerhetsminister Bacílek, partiets generalsekreterare Novotný, Gottwalds svärson Čepička, arméminister, samt vice konseljpresidenten Dolansky och slutligen Kopecký, informations- och kulturminister.

Processen mot ”den utrikespolitiska gruppen” utspelades i maj – efter Stalins och Gottwalds död. De övriga följde mot slutet av 1953 och fortsattes 1954, när Berija redan arresterats och dömts till döden och medan tusentals fångar i Sovjet fick återvända hem från de sibiriska lägren ...

Osvald Závodský avrättades som den siste i raden. Hans nådeansökan avslogs i mars 1954!

Varje gång vi fick kontakt med varandra under vår långa internering fortsatte vi söka efter en förklaring, hur sådana processer kunde organiseras hos oss – i ett land med gammal kultur och gamla demokratiska traditioner. Vi delgav varandra våra erfarenheter från respektive sektorer av den ekonomiska, politiska och sociala förvaltningen. Vi talade om de metoder som användes av de sovjetiska rådgivarna och deras verktyg, utfrågarna. När vi fogade samman dessa fragment lyckades vi åstadkomma samma bild som senare skrivits av partiets historiker.

Kominform, de kommunistiska partiernas och arbetarnas informationsbyrå, bildades i september 1947. Medlemmar blev partierna i Sovjet, Bulgarien, Tjeckoslovakien, Ungern, Polen, Rumänien, Frankrike, Italien och Jugoslavien. Kominforms uppgift skulle vara att underlätta utbytet av erfarenheter och samordna verksamheten. Förbundet hade sitt säte i Belgrad tills det jugoslaviska kommunistpartiet blev uteslutet 1948, och därefter i Bukarest ända till 1956, då förbundet upplöstes.

När Kominform konstituerades, gjorde det sovjetiska partiets chefsideolog Sjdjanov gällande att den aggression, som imperialisterna förberedde mot Sovjet och folkdemokratierna, åtföljdes av politiska och ideologiska angrepp som måste nedkämpas på samtliga fronter. Detta krävde en gemensam front under ledning av Sovjetunionens kommunistiska parti.

Det var Jugoslaviens vilja att finna en egen väg till socialismen som gjorde att dess kommunistiska parti kom i konflikt med Stalins tanke om den socialistiska monolitismen under Sovjets ledning. Denna meningsskiljaktighet mellan två socialistiska länder satte spår inom den kommunistiska världsrörelsen. Kominforms möte i juni 1948 bekräftade den slutliga brytningen med Tito och bannlysningen av Jugoslaviens kommunistiska parti. Man läser i den antagna resolutionen:

”I sin inrikespolitik överger det jugoslaviska partiets ledare arbetarklassens positioner och den marxistiska teorin om klasskampen. De förnekar den verklighet som visar att kapitalistiska element utvecklas inom deras land och att detta präglar klasskampen i de jugoslaviska byarna. Detta deras förnekande avslöjar att de hyser den opportunistiska åsikten att klasskampen inte skärps vid övergången från kapitalism till socialism, såsom marxismen-leninismen lär, utan att den avmattas, som Bucharin och andra opportunisterna ansåg, dessa som spred läran om kapitalismens fredliga övergång till socialismen. – – –”

Enligt Kominform var hållningen gentemot Sovjetunionen det enda kriteriet på trohet mot socialismen. Dessutom fördömdes de specifika vägarnas politik som borgerligt-nationalistiska avvikelser. Mot dessa proklamerades krig på liv och död.

Under september månad 1949 utspelades rättegången mot Rajk i Ungern, vid vilken tre anklagade dömdes till döden. Den konstruerades till alla delar av de sovjetiska rådgivarna i samarbete med den ungerska säkerhetstjänsten för att lämna uppenbara bevis för det titoistiska förräderiet och de jugoslaviska agenternas infiltration inom alla folkdemokratier och för att dessutom ge substans åt Stalins hypotes om den skärpta klasskampen under socialismens uppbyggnadsskede.

För att hålla Moskvaprocessernas goda traditioner levande kläddes de politiska meningsskiljaktigheterna i förräderiets och spionagets skräpuksansikte. Kominforms resolution i november 1949 kallade ”det titoistiska förräderiet i imperialismens tjänst” för en konspiration

”av dem som önskade ett anglo-amerikanskt krig mot Sovjet och folkdemokratierna genom förmedling av Titos fascistisk-nationalistiska liga, som gjorts till ett redskap för den internationella imperialistiska reaktionen”.

Bevisen för detta: ”Klicken i Belgrad av mördare och spioner har ingått en öppen överenskommelse med den imperialistiska reaktionen för att gå den tillhanda, vilket bevisats med full klarhet under processen mot Rajk-Brankov i Budapest ... Titoisternas förräderi har inte skett av en slump utan på order av deras ledare, de amerikanska imperialisterna, vilka de sålt sig till. Titos band har förvandlat Belgrad till ett centrum för amerikanskt spionage och anti-kommunistisk propaganda. Den kontrarevolutionära politik som förts av Tito-Rankovic sedan hans band grep makten inom stat och parti har haft till följd att Jugoslavien förvandlats till en antikommunistisk polisstat av fascistisk natur ...”

Och Kominform slog larm inom den internationella kommunistiska rörelsen genom att i resolutionen hävda att ”en av de viktigaste uppgifterna för kommunistpartierna” mot ”Titos klick av spioner och mördare” var att skärpa vaksamheten inom deras egna led ”för att avslöja och förinta alla borgerliga och nationalistiska agenter, bakom vilken fana de sedan månade dölja sig”. Fienden måste sökas inom partiet. Detta var att blåsa stridsfanfar för de mest aggressiva elementen inom partiernas kadrer.

Det behövdes en Rajkprocess inom folkdemokratierna för att Sovjets roll skulle understrykas och för att deras regeringar och partier skulle anpassas och skjuta de nationella intressena som kallades ”nationalistiska avvikelser”, åt sidan, till förmån för det socialistiska lägrets enighet och den proletära internationalismen ...

Processerna började förberedas överallt på samma gång. På Rakosis begäran lät president Gottwald den tjeckoslovakiska säkerhetstjänsten arresteras Noël Field och Pavlik och dennes hustru i början av 1949 och överlämnade dem till den ungerska hemliga polisen. Några månader senare krävde Rakosi att ytterligare flera dussin partimedlemmar och högre tjänstemän i Tjeckoslovakien skulle häktas. Bland dem var jag, Clementis, Frejka, Löbl, Goldstücker och Holdoš...

Den 5 september meddelade Rakosi president Gottwald att man under rättegången mot Rajk – som just skulle börja – ämnade leda i bevis att sammansvärjningen hade förgreningar till Tjeckoslovakien. Två dagar senare lät Rakosi Šváb meddela Gottwald att han var övertygad om att spionerna hade höga poster i Tjeckoslovakien och att man framför allt skulle söka dem bland sådana personer, som under kriget vistades i London, och även bland de f. d. spanien-frivilliga. De sovjetiska rådgivarna i Budapest sade exakt detsamma som Šváb. Han var förbindelsemannen mellan vår säkerhetstjänst och den ungerska.

Det polska partiets ledare Bierut och Zambrowski informerade Gottwald om att de arresterat ett femtiotal personer, som blivit komprometterade genom Rajkaffären, och att många av dem stod i förbindelse med högt placerade tjeckoslovakier. De pressade honom för att få honom att så snabbt som möjligt börja utrensningen hos oss.

Under Rajkprocessen sade två av de anklagade, Szönyi och Brankov (av jugoslavisk nationalitet) att ”fiendernas arbete var effektivare i Tjeckoslovakien än i Ungern och att den gruppen var bättre organiserad”.

Bulgarerna medverkade i december 1949 till processen mot Kostov och hans dödsdom, polackerna till att Gomulka fängslades ...

Men i Tjeckoslovakien ställde partiledningen sig tveksam till ungrarnas och polackernas krav, att sammansvärjningens förgreningar måste sökas hos oss. Jag minns ett samtal med Široký

innan han tog avstånd från mig. När han förklarat hur ungrarna ville tvinga oss att avslöja en komplott i stil med Rajks lade han till:

– Vår situation är helt annorlunda. Vi är inte på väg ut ur en långvarig illegal aktivitet som de. Vår ledning är helgjuten och arbetar under Gottwald sedan 1929. Varje medlem är känd och har gjort sina mästarprov. Vi tänker sannerligen inte uppfinna någon process för att tillfredsställa ungrare!

Men för att bevara den inställningen hade vår ledning behövt Titos och de jugoslaviska kommunisternas mod. Detta saknades tyvärr hos oss.

Pressen mot Gottwald blev mycket stark. När han hotades med att Tjeckoslovakien skulle bannlysas liksom Jugoslavien och officiellt förklaras som ett land, där man ställt sig fientlig mot hela det socialistiska lägret, gav han slutligen efter.

Typiskt nog var det inte partiet i Sovjet eller Stalin själv som utövade dessa påtryckningar. I sitt ställe lät han ledarna inom de andra folkdemokratierna agera, och framför allt Rakosi...

Den tjeckoslovakiska säkerhetstjänsten lyckades inte upptäcka någon sammansvärjning, hur starka sökarljus man än använde. Rakosi uttryckte emellertid sin beundran för de sovjetiska rådgivarna. Detta förmådde Gottwald att vända sig till Stalin för att begära hjälp från dem.

Rådgivarna började anlända under 1949. De byggde snabbt upp en allsmäktig apparat, som inte svarade för sina åtgärder inför någon annan än Berija själv. Bland andra arbetade där Likhatsjev och Makarov, som hade gjort sina mästarprov under förberedelserna till Rajkprocessen. De satte omedelbart igång med att installera ett speciellt organ inom statens säkerhetstjänst med uppgift att söka den dolda fienden inom partiet. Senare skapades en särskild sektion för kamp mot sionismen.

De utnyttjade sitt rykte och sitt inflytande och tvingade säkerhetstjänstens män till samarbete. Bland dem rekryterade de "förtroendemän" som var dem tillgivna med hela sin varelse, betraktade dem som de verkliga cheferna och tog order från dem utanför sina ordinarie förmäns kontroll.

Inom den hemliga polisen utvecklades mycket snabbt en ännu hemligare polis, en stat i staten vars aktivitet fullständigt undgick såväl ministeriets instanser som partiledningen. På detta sätt kunde arresteringarna förberedas i absolut hemlighet, även de som skulle drabba viceministrar, sektionschefer och andra ansvariga för säkerhetstjänstens nyckelsektorer – Šváb, Závodský, Valeš och många andra – i vilka rådgivarna anade hinder för sina framtidsplaner.

Även partimedlemmar och tjänstemän från andra ämbetsverk brukade vända sig direkt till "rådgivarna".

Officiellt hade dessa ingen makt. I verkligheten var deras inflytande större än både ministrarnas och partiledarnas.

De var välinformerade och visste genast var de skulle finna personer med skumt förflutet, som de kunde manipulera hur de ville och anförtro vilka uppgifter som helst.

Under det "kalla krigets" skede var även den inrikespolitiska situationen oerhört komplicerad. Utländska agenter tog sig in i landet illegalt. Det förekom sabotage. Flygblad spreds. Till och med politiska mord förövades. Nationens ekonomi kämpade med stora svårigheter. Livsmedelsförsörjningen var otillräcklig och försämrades ännu mer på grund av missväxt. Bland befolkningen märktes tilltagande missnöje.

Med denna bakgrund blev partiets hela arbete påverkat och i någon mån styrt av Kominforms resolutioner av 1948 och 1949. Den hysteri som framprovoceras och underhålls kring den

jugoslaviska frågan, förräderiprocesserna i Budapest och Sofia och sanktionerna mot högt uppsatta partimedlemmar i Östtyskland, Polen och Rumänien gav näring åt en allmän misstänksamhet.

Den redan begränsade demokratin försvann mer och mer i det inre partilivet och ersattes av ovillkorlig lydnad och ren kadaverdisciplin. Makten koncentrerades på några få händer. Centralkommittén förvandlades steg för steg till en registreringsinstans, som passivt samtyckte till minoritetens beslut och politiska linje.

Detta läge gjorde det lättare för de sovjetiska rådgivarna att med stöd av ett nät av spioner, angivare och provokatörer inom alla sektorer i det politiska och ekonomiska livet inleda sin kampanj mot ett stort antal partimedlemmar och samla material om dem via hundratals och tusentals anklagelseskrifter, rapporter och tendentiösa informationer ...

Häxjakten hade börjat. Vägen mot processen låg fri! Under förevändningen att avslöja dolda partifiender samarbetade både kontrollkommissionen och centralkommitténs kadersektion intimt med de sovjetiska rådgivarna. Dessa fick insyn i kaderakterna. Specialkommandot inom själva säkerhetstjänsten dominerades av rådgivarna och undgick de vanliga kontrollorganen i partiet. Därmed var det fritt fram hos oss för de metoder som senare fördömdes av den tjugonde partikongressen i Moskva, dessa metoder som förintade de bästa medlemmarna av Sovjetunionens kommunistiska parti liksom de främsta inom armén, vetenskapen och konsten och de modigaste bland arbetarna och bönderna. Det var dessa män och deras metoder som fläckade socialismens sköld inför arbetarna i hela världen.

8

Genom breven och under besöken får jag reda på nya förföljelser mot min familj. Den här gången är det Françoise som råkar illa ut. Hon är fjorton år. Hon avslutar sitt åttonde skolår och klarar avgångsexamen utan svårighet. Hon vill fortsätta studera och lämnar in sin ansökan om detta. Sedan kallas hon tillsammans med sin mor inför den kommission, som har i uppdrag att informera familjerna om examensresultaten och meddela vad som beslutats om barnens framtid. Ordföranden talar om att Françoise fått sin ansökan avslagen därför att hon ”först måste glömma sitt förflutna”. En fjortonårigs förflutna! Hon var elva när jag arresterades ...

Man föreslår henne först att bli sotarlärling. Därefter försöker de få henne att skriva under ett femårskontrakt för byggnadsbranschen – två år som lärling och tre som arbetare. Det skulle för henne betyda att lämna Prag och bo i ett internat i Sumperk, långt från de sina. För första gången verkar Lise missmodig. Hon har varit överallt – på rådhuset, hos skoltjänsten, på utbildningsministeriet. Hon har gått runt och sökt hjälp hos före detta vänner. Överallt har hon stött emot en vägg av likgiltighet eller ännu värre.

Min dotter tar sitt öde i egen hand. För henne är det viktigaste att få stanna i Prag. Hon gör ett avtal med en kamrat. Denna skaffar inskrivningshandlingar till utbildningsanstalten vid CKD-Sokolovofabriken i PragLiben, fyller i dem och låter skriva in sig i hennes ställe. Utrustad med det underskrivna kontraktet kommer Françoise till kommissionen och rektorn och ställer dem inför fullbordat faktum. På så sätt börjar min dotter sin utbildning till verktygsmontör.

Françoise är född med tur. Hon möter vänskap och sympati hos lärarna, framför allt hos verkmästaren Miroslav Turek, som leder hennes klass, och hos kamraterna.

Hon vill liksom alla de andra bli medlem av ungdomsrörelsen CSM. Men hon vägras medlemskort under svepskälet att hon är fransyska. (Eftersom hon är av dubbel nationalitet har hon ett tjeckiskt identitetskort.) Alla hennes klasskamrater och många från de andra avdelningarna ställer sig solidariska med henne och säger under ett allmänt möte, i det de

utnyttjar organisationens stadgar, att ingen av dem tänker behålla sitt medlemsbevis i fall Françoise förvägras sitt. Och min dotter får sitt kort ...

Till det fjärde mötet med min familj eskorterades jag av en ung utfrågare som var helt ny i tjänsten, vilket framgick av hans frågor till chauffören under färden från Ruzyň in mot staden.

Den dagen blandas min glädje över att se Lise och barnen med en verkligt ljus optimism. Sedan några dagar befann jag mig bland levande människor och framför allt tillsammans med min vän Vavro Hajdu. Dagen före hade några fångar dessutom smugglat till oss "Rudé Právo", som de funnit i en papperskorg. Tidningen innehöll "Det bolsjevikiska partiets teser inför dess femtionde årsdag". Varken Vavro, Löbl eller jag förbisåg vid läsningen de oerhört viktiga politiska värderingar, som förebådade en förändring och ifrågasatte många sidor av Stalins politik och hans person.

Denna sida av teserna har heller inte undgått Lise. Hon börjar genast tala om den – i tron att jag inte känner till dem. Utfrågaren försöker hejda oss ett par, tre gånger:

– Nej nej – tala bara familjeangelägenheter!

Lise vänder sig om och säger troskyldigt:

– Men titta här, herr utfrågare – alltsammans stod ju i Rudé Právo i går!

Han är blyg och oerfaren, avgjort ofarlig. Han låter sig förvirras helt av hennes svar.

Så är besöket slut. Lise ger sig av med barnen. En kvart senare stiger jag in i bilen, som väntar på gården. När vi rullat genom porten och chauffören stannar ett ögonblick innan han skall glida ut i trafikströmmen, utsätts vi för en formlig kupp av Lise och de tre barnen. Hon lutar sig mot chauffören och säger med sitt vackraste smil:

– Eftersom ni är på väg mot Ruzyň och vi bor åt det hållet – kunde ni inte ta oss med till spårvagnens ändhållplats?

Utan att fråga utfrågaren öppnar chauffören dörren och svarar:

– Hoppa in bara, det finns säkert plats för allesammans!

Lise sätter sig bredvid mig med Michel i famnen. Françoise och Gérard skuttar in och sätter sig hos chauffören.

Lise pressar sig intill mig. Hon strålar. Vi åker iväg. Utfrågaren försöker protestera, men chauffören tystar honom varje gång:

– Strunt i det där, kamrat utfrågare! Vi kunde väl inte låta dem gå när vi skulle samma väg?

Lises fräckhet både roar och skrämmer. Hon viskar i mitt öra:

– Han kör oss kanske ända hem så du får se var vi bor ...

Under tiden pladdrar Françoise glättigt med chauffören. I stället för att fortsätta mot Ruzyň viker han av från platsen som trådbussarna mot Hanspalka utgår från, far uppför en backe åt höger och in i en labyrint av trånga gator och stannar slutligen.

Lise säger till Françoise:

– Skynda dig in efter mormor och morfar! Själv stannar hon i bilen och börjar beveka utfrågaren: Eftersom han redan är här kan han väl åtminstone få hälsa på mina föräldrar. De är för gamla för att åka någonstans!

Utfrågaren försöker med allt större energi göra slut på denna förbjudna utfärd, som är ett allvarligt tjänstefel från hans sida, men chauffören lugnar honom:

– Vi är ju redan här. Det handlar bara om fem minuter!

Mormor kommer. Jag stiger ur bilen och möter henne. Hon flämtar med tårar i ögonen:

– Jag drömde om dig i natt. Det knackade på dörren. Det var du. Och för en stund sedan tänkte jag: ”Om de lät honom komma hit ...” Och här är du!

Så kommer min svärfar helt sakta. Han vet ännu inte varför Françoise försöker få fart på honom med sådan iver. Han har blivit störd i sin läsning. Han har glasögonen på sig och ”l’Humanité” uppslagen i handen. Han har åldrats mycket. Jag blir rörd av att se honom sådan och är samtidigt nyfiken på hur han kommer att reagera. Hittills har han envetet vägrat komma med och besöka mig.

När han kommit helt nära hejdar han sig och tittar upp. Ögonen uttrycker den största överraskning:

– Nä dra åt ...! Du!! Här!?

Vi omfamnar varandra. Jag frågar hur han mår. Han ger ett svar som bara han lär ha kunnat komma med:

– Jag läser teserna till bolsjevikpartiets femtioårsdag. Lise sade ju i morse att det måste vara något på tok med Stalin eftersom det inte talas så mycket om honom längre. Men jag hittade hans namn på två ställen. Jag skulle tro att det är mycket nog för ett sådant här dokument. Det bevisar åtminstone att ingenting är på tok med honom! Han puffar till mig med armbågen och frågar med förstucken ängslan: Eller hur? Har jag inte rätt?!

Det är rörande att se honom sådan, så gammal, så sliten, och samtidigt känner jag mig avväpnad av all denna renhjärtade troskyldighet. Men jag hinner bara säga:

– Lise kommer att förklara alltsammans. Lita på henne bara!

Vi kramar om varandra än en gång medan den vettskrämda utfrågaren börjar dra mig tillbaka mot bilen. Chauffören blinkar med ena ögat under det han startar.

Under hela vägen till Ruzyň upprepar utfrågaren:

– Framför allt, herr London, inte ett knyst om detta till någon levande själ, för då syr de in mig direkt!

Chauffören ser sig slutligen om:

– Ta det lugnt, kamrat utfrågare, vi ska se till så ingen får veta det.

Så snart jag är tillbaka i arbetskommandots förläggning kan jag inte bärga mig utan letar småskrattande reda på Vavro och beskriver mitt äventyr. Han skrattar tills tårarna tränger fram i ögonen då jag relaterar min svärfars ord. Vi träffas för första gången på så lång tid sedan jag arresterades och dömdes såsom förrädare och spion – och när vi äntligen ses, är det viktigaste för min svärfar att söka stöd hos mig – hos mig, av alla! – mot det tvivel som hans dotter smusslat in i honom genom att fälla ett par skeptiska omdömen om Stalin.

Denna episod roar Vavro och mig en lång tid framöver.

Sjätte delen: Sanningen segrar

1

Jag vet att min situation i Ruzyň är ytterst prekär. Den minsta oförsiktighet kan betyda slutet för mig. Ändå vill jag låta människorna utanför murarna få reda på sanningen. Jag måste förbereda mig på detta inför den dag, då min familj befinner sig i säkerhet och jag själv är

utanför Ruzyňmännens omedelbara, livsfarliga räckvidd. Jag är besatt av denna tanke. I varje brev och vid vart och ett av Lises besök envisas jag med att söka övertyga henne om att hon måste ge sig av så snart som möjligt. Min familj måste hjälpas undan trycket för att tumskrubarna mot mig själv skall lossna. Först därefter kan jag övergå till nästa fas i min strid. Längtan efter att kunna skildra vad vi förvandlades till och hur vi tvingades ”bekänna” är det som ger mig krafter att leva.

Jag har bara min och mina kamraters oskuld att försvara. Men jag är övertygad om att den dag skall komma, då vi trots allt får rätt, då det tryck lättas som nu pressar oss och på vilket vi inte anar något slut. Den posthuma rättvisans dag för alltför många av oss ...

Min ångest växer från månad till månad. Lyckas de få mig att försvinna innan sanningen kommer fram? Jag lyckades otvivelaktigt förklara några sidor av de framtvingade bekännelserna och även delar av själva processens konstruktion för Lise under hennes första besök. Men våra upplevelser ligger så monstruöst långt från allt man kunnat tänka sig vore möjligt, att jag befarar att jag fortfarande sagt för lite. Detta är oändligt mycket svårare att begripa än vår tillvaro i nazisternas läger, och vi har lyckats dåligt med att göra det känt ...

Dessutom och viktigast – det skulle inte tjäna någonting till om Lise försöker avslöja något genom att säga att hon fått uppgifterna av mig. Hon måste kunna använda skrivna dokument som ger tydliga förklaringar –även om de blir summariska – och obestridbara detaljer om rättegångens förspel och uppbyggnad, säkerhetstjänstens verkliga ansikte och de sovjetiska rådgivarnas roll. Det måste göras på ett sådant sätt att sanningen kommer fram även om jag själv skulle försvinna! Min närmaste avsikt blir att börja skriva. Jag lyckas få tag i papper och penna och en avbruten fil att vässa pennan med. Men innan jag sätter igång måste jag finna ett gömställe där min produktion kan undgå de ständiga visitationerna.

Jag står på god fot med Kevic. Han är en prima kamrat, tillgiven och dessutom uppfinningsrik. Utan att avslöja mitt verkliga projekt säger jag till honom att jag tänker göra vissa anteckningar om processen men gömma dem noggrant eftersom de annars skulle kunna få ohyggliga konsekvenser för mig själv. Jag ber honom att skaffa ett litet träskrin genom en kamrat som arbetar på snickeriverkstaden, en ask av det slaget som fångarna förvarar tobak och fimpar i. Jag förklarar hur den måste vara beskaffad. Efter en vecka får jag den (och jag har den kvar som en dyrbar relik). Locket är urholkat. I tomrummet avser jag att gömma mina papper.

Hajdu är den ende som verkligen känner till mina planer och hjälper mig att förverkliga dem. Jag kan inte ha några hemligheter för honom. Han är som mitt andra jag!

Det är bara efter arbetet och på söndagarna som jag kan skriva, och detta under starkt begränsad tid. Jag delar nämligen cellen med en ”vanlig förbrytare” som fått tjugotre år för ett mordförsök. Han är en fruktansvärd figur, stolt över att ha kunnat lura rättvisan två gånger innan han blev fast:

– De bägge första gångerna kunde de inte bevisa ett dugg!

Han arbetar i köket och kommer senare om kvällen än jag, och han tjänstgör på söndagarna också.

Vi bevakas allt strängare under dagarna vid arbetskommandot, och medan vi sitter i cellerna kontrolleras vi genom gluggen. Jag utvecklar en speciell teknik – jag sätter mig att läsa. Detta har vakterna vant sig vid. Mellan bokens blad lägger jag papper av samma storlek som ett halvt skrivmaskinsark. Varje gång jag hör stegen närma sig vänder jag sida. Under mellantiderna skriver jag med minsta möjliga piktur för att kunna säga så mycket som möjligt på ett minimum av utrymme. Vid slutet av varje rad måste jag fila pennan vass.

När min medfånge är på väg viker jag ihop papperet och gömmer det i träskrinets lock. Jag klarar flera noggranna undersökningar utan att någonting upptäcks.

Varje gång jag fyllt ett ark på båda sidor viker jag det noggrant till samma storlek som de cigarettpapper man säljer på marketenteriet. Det som inte ryms i skrinets lock gömmer jag bland cigarettpapperen. För att få de fullskrivna arken att likna cigarettpapperen manglar Hajdu och jag dem på tvättinrättningen, där vi båda arbetar. För att spara mina krafter drar han den tunga handmangeln medan jag matar in linnen mellan valsarna och då och då interfolierar med ett papper.

Lise vet att jag tänker överlämna ett budskap vid första bästa tillfälle. Hennes nästa besök äger rum under andra hälften av februari 1954. Jag ber henne per brev att ta med ett paket tobak och ett block rispapper eftersom jag ”numera föredrar att rulla mina cigaretter själv”.

På så sätt kan jag, medan jag pratar och röker, byta ut mitt eget block cigarettpapper mot det som Lise haft med sig, trots att utfrågaren sitter i rummet hela tiden.

Lise talar då om för mig att hennes syster Fernande kommit till Prag för att hjälpa henne ta hand om föräldrarna, som båda är allvarligt sjuka.

Vintern 1953-1954 var fruktansvärd. Min familj bodde ytterst dåligt trots att man ville låta påskina motsatsen – den delade en villa med två andra familjer. Kolransonerna var absolut otillräckliga. Det var omöjligt att vistas i rummen utan att svepa in sig i filter och ytterplagg. Kusin Mirek Sztogryn lyckades visserligen skaffa en liten spis som de kunde samlas omkring, men när det blev mildare väder och regn sipprade i gengäld vattnet ner genom sprickorna från en terrass och måste samlas upp i baljor ...

Under sådana omständigheter insjuknade Lises mor på hösten 1953. Hon fördes till sjukhuset i Krč, där man dock inte lyckades ställa någon diagnos. På Lises begäran fick hon komma hem till jul och placerades i det minst kyliga rummet. Hon blev bättre till en början men fick så ett återfall och blev sedan allt sämre. I Prag härjade en influensaepidemi som krävde många offer. Sjukhusen var överfyllda. En vän till Lise, doktor Gregor, besökte min svärmor och gav henne penicillin. I fortsättningen måste han ge sina ordinationer per telefon eftersom han aldrig kunde lämna sin tjänst på Charles-sjukhuset. Min kusin Hankas man doktor Pavel Urban föreslog att hon skulle tas in på sjukhuset i Kolin, där han kunde ta hand om henne. Lise organiserade taxitransporten av sin mor, lindade henne i filter med värmeflaskor.

Min svärmor fick den allra bästa vård på sjukhuset, men prognosen var mycket ogynnsam. Man började frukta slutet. Då ringde Lise sin syster i Paris och bad henne komma så snabbt som möjligt tillsammans med brodern. Fernande och Frédo Ricol ansökte omedelbart om visum, men trots flera påstötningar dröjde svaret. De fick inte sina visum förrän en månad senare, och detta först sedan Jacques Duclos hade protesterat hos Tjeckoslovakiens Paris-ambassadör mot denna vägran att utfärda visum för politbyråmedlemmen Raymond Guyots hustru, då denna ville besöka sin sjuka mor. Men min svåger fick själv aldrig något visum.

Detta Prags handlingssätt jämte dess vägran att låta Raymond Guyot ta kontakt med sina släktingar då han bevistade president Gottwalds begravning kunde bara tyda på att myndigheterna sökte hindra min hustru från att träffa sin familj.

Som jag skulle skriva i mitt andra hemliga budskap till Lise:

”Du vet att man redan i början satte i gång att förolämpa dig och de andra. Du vet att de ville få mig att erkänna under tortyr att Raymond kände till min ’trotskistiska verksamhet’ och stödde den.

Om dig sade vissa anklagade att du kände till samma aktiviteter och var närvarande vid våra möten. Samma anklagelser riktades mot Fernande och i ännu högre grad mot Fredo. De påstod att han uteslutits ur partiet, att han liksom jag var amerikansk agent och att detta bevisas av att vi evakuerades från Mauthausen genom Röda Korsets försorg.

Säkerhetstjänsten systematiserade alla dessa beskyllningar mot dig och din familj för att misstänkliggöra er och på sätt gardera sig mot era eventuella försök att intervensera till min förmån.

Du skulle till exempel ha kunnat förklara min förbindelse med Field, men om de lyckades misstänkliggöra dig skulle dina förklaringar aldrig tas på allvar. Och alltsammans kommer antagligen att utnyttjas mot dig för att hindra dig att återvända till Frankrike. Kan de svärta ner dig tillräckligt inför det franska partiet hoppas de att detta kommer att tappa intresset för dig.”

När Fernande kom till Prag låg min svärmor till sängs på nytt med hög feber. Min svärfar led av silikos från sin tid som gruvarbetare. Han hade dessutom astma och emfysem och hade även fått lunginflammation. Han var också sängliggande. Och alla tre barnen hade difteri. Lise hade lämnat arbetet för att sköta om dem. Hon levde av pengar hon fick av några goda vänner och mina kusiner. Och så kom nästa katastrof: vattenledningen frös sönder. Fem sjuka krävde mycket vatten, och det måste bäras från andra sidan gatan. Dagen innan hennes syster anlände var Lise på gränsen till nervsammanbrott. Hon hade halkat i trappan med två hinkar vatten och blivit genomvåt. Vattnet forsade mot våningen inunder. Men där bodde ett ungt par som uppträdde mycket vänligt mot min familj. Mannen, Jan Polačeka, var fysikstuderande. Hustrun, Marie, skulle bli lärarinna. Hon satte sig med Lise i trappan för att trösta henne och hjälpte henne sedan torka upp det flödande vattnet ...

Sådant var alltså det tillstånd i vilket Fernande fann sina släktingar. Hon blev helt omskakad och förtvivlad. I Paris trodde ju alla att jag verkligen var en förrädare och att familjen inte saknade någonting och fortfarande var respekterad eftersom jag dömts på rättvisa grunder. Lise klagade aldrig i sina brev, nämnde aldrig de motigheter hon mötte, varken att hon blivit utesluten ur partiet eller att hon utestängdes från allt som om hon varit pestsmittad. Som hon senare förklarade:

– Jag teg med tanke på censuren både i Prag och Paris. Varför skulle jag förnöja motståndare med att beskriva vad en kommunist kunde råka ut för i ett socialistiskt land?

Förra gången hon besökte mig hade hon också sagt, att hur mycket hon än längtade efter systems besök för att hon behövde hennes hjälp, så fasade hon för hennes reaktion:

– Vad ska hon säga när hon får reda på alltsammans – att jag åkte ur partiet, att jag inte fullföljde skilsmässan utan tvärtemot återupptog förbindelsen med dig och till och med låter barnen besöka dig ... Hur kommer hon att reagera när jag säger att jag handlar så här för att jag tror att du är oskyldig? Kommer hon inte att tro att jag tappat balansen fullständigt? Att jag gått över till fienden för att jag blivit svagsint av ren och skär kärlek till dig? Det skulle vara den normala reaktionen för en kommunist...

Samma kväll Fernande kommit sjönk hon samman vid sina föräldrars bädd och grät:

– Hur skulle vi kunnat föreställa oss att ni hade det så här? Men alltsammans är hans fel! Vad jag hatar honom – hatar, hatar!!

Lise hade inte haft möjlighet att förklara någonting. Tillfället hade inte kommit. Det blev hennes mor, blek och sjuk, orkeslöst lutad mot kuddarna, som började tala:

– Fernande, du får inte säga sådana saker om Gérard. Felet är deras, som försatte honom i ett sådant läge och fortsätter med att pina din syster. Hon har inte kunnat tala om någonting för dig ännu, men de har uteslutit henne ur partiet och förföljer henne på alla sätt ... Och ändå är hon så tapper, så lojal ...

Fernande stirrade misstroget på sin syster:

– Är du fockad ur partiet?

Då började Lise skildra vad hon gått igenom. Hur hon kämpat för mig medan rättegången förbereddes; hur hon efter domen trott på min skuld och resolut ställt sig på partiets sida mot mig; hur denna oförvitliga attityd ändå inte skyddade vare sig henne, barnen eller hennes föräldrar mot övergreppen från den socialistiska humanismens tjänare; och hur hon nu kommit till insikt om att jag måste vara oskyldig.

Min svägerska var helt oförberedd. Hennes hjärna måste ha fyllts av ett kaos av motstridiga tankar och känslor. En dag sade Lise helt plötsligt i spårvagnen på väg in mot centrum:

– Fernande, se mig i ögonen! Du känner mig, eller hur? Tror du jag kunde bli en partiförande?

Fernande tvekade något men svarade sedan:

– Nej, aldrig!

Den gången skulle Lises besök händelsevis inträffa på min födelsedag den första februari. Våra möten försiggick sedan några månader ute på Ruzyň, i vaktrummet och under bevakning av en utfrågare. Lise hade gjort i ordning ett paket med godsaker, och innan hon gick hemifrån tog Fernande fram två paket Gaouloises och sade:

– Ta med rökat till Gérard!

Hennes övertygelse om min skuld hade börjat svikta ...

När Lise skildrat sina samtal med systemen ber jag henne enträget söka Fernandes hjälp så att familjen kan återvända till Frankrike.

Fernande hade redan förstått att detta var enda utvägen att få slut på diskrimineringen mot mina anhöriga. När Lise förde saken på tal, svarade Fernande genast att föräldrarna i fortsättningen inte skulle få leva under sådana omständigheter och att deras öde inte fick avskämmas från Lises eget och barnens. Så snart hon kom tillbaka till Paris skulle hon tala med Raymond.

I slutet av februari skriver Fernande till Lise:

”Jag har den stora glädjen att kunna meddela dig att Raymond har varit hos er ambassadör i går för att officiellt kräva att allting görs för att underlätta din och barnens och våra föräldrars återresa till Frankrike. Här blir livet lättare. Vi är så glada när vi tänker på att vi snart skall vara tillsammans igen ... ”

2

Den första delen av mitt budskap befinner sig redan i Lises händer. Vid hennes följande besök tre månader senare ger jag henne den andra delen – allt som allt sju ark, fullskrivna på båda sidor. Efter utskrift på maskin ger de sextio normala ark.

Meddelandet börjar: ”Rannsakingen gjordes inte för att undersöka huruvida den anklagade var skyldig eller oskyldig. Skulden förutsattes från början, och partiets häktningsbeslut anfördes som bevis. Avsikten med förhören var att rättfärdiga partiets handlingsätt, dvs. att bekräfta den arresterades skuld.”

Efter detta följer den kortfattade beskrivning av säkerhetstjänstens olagliga och omänskliga metoder, som jag redan lämnat, och en redogörelse för deras sätt att konstruera processen. Längre fram avslöjar jag spelets ledare:

”De sovjetiska rådgivarna hade samarbetsmän bland dem som ledde förundersökningen. Kohoutek, som skötte huvudparten av förhören med mig, var en av dessa ... Rådgivarnas upplysningar och önskemål tilläts avgöra utformningen av de kontinuerliga rapporterna från säkerhetstjänsten till partiledningen. Av mig ville de till varje pris göra en ledare för Fjärde Internationalen ... Deras ursinniga anlopp fällde mig slutligen. I deras planer visåvis mig gick vanvettet hand i hand med fantastierna. Till min person koncentrerades alla teorier och teser om de imperialistiska makternas komplott mot Sovjetunionen och folkdemokratierna. Deras ursprungliga avsikt måste ha varit att åstadkomma en separat process innan Slánskýprocessen kom till stånd. De ansåg förmodligen att jag förkroppsligade alla önskade förutsättningar – jag var jude och f. d. spanienfrivillig, jag hade bakom mig en lång vistelse i väst och var bekant med Field och många andra utlänningar. Dessa förbindelser tillät dem – och fortsätter kanske att tillåta dem! – att vidga intresset till andra länder och särskilt till åtskilliga personer i väst, vilket de för övrigt också gjorde. Det är inte uteslutet att de sparar denna möjlighet för framtida behov. En vacker dag kommer kanske vissa personer att anklagas för att de varit mina bekanta ... ”

Jag rekonstruerar processens iscensättning av rådgivarna och dessas tjeckiska medhjälpare på följande sätt:

”Samtliga anklagade tillhörde en kategori, som man önskade utesluta från det politiska och ekonomiska livet – judar, londonemigranter, f. d. frivilliga etc. Bland dessa valdes sedan sådana som det verkade lämpligt att sammanföra till en grupp. Därefter fastställer man en politisk linje, som tillskrives gruppen. Arten av denna linje beror av den för ögonblicket rådande politiska situationen och de åsyftade målen. Därefter bestämmer man vilken av ”gruppens” ”medlemmar” som har det ursprung och det förflutna, som gör honom bäst lämpad att utpekas som ledare ...

Jag skriver vidare: ”Efter processen har situationen i både Sovjet och världen i övrigt förändrats. Spelledarnas taktik och strategi kräver inte längre anslående offentliga processer. Sådana är till och med olämpliga för tillfället. Därför synes man ha övergett den linje, som bestämde uppläggnings- och rättegången mot oss – nämligen att låta den följas av andra, liksom i Sovjetunionen före kriget, och att låta nya huvuden inom andra grupper falla.

Denna ursprungliga linje avgjorde valet av oss fjorton anklagade, som skulle representera alla tendenser och sektorer inom det offentliga och politiska livet hos oss för att kompromettera dem. Utvecklingen av vår process gjorde det antagligen svårt att följa denna linje ... Och eftersom man för tillfället inte planerar flera sådana offentliga rättegångar, har undersökningsmetoderna förändrats. De fängslade behandlas inte längre lika rått. Enligt de informationer som till och med når ända in till oss förekommer inte längre några utfrågningar som varar nätter och dagar i sträck. De anklagade slipper stå upprätt lika länge. De mörka cellerna används inte. Man undviker de psykiska och fysiska förnedringarna. Allt har fått ett sken av legalitet. För närvarande blir till och med vissa anklagade frigivna utan dom. Andra döms till mindre grava straff än som egentligen varit avsikten. Till och med tjugo och tjugofem år i fängelse är lindrigt för dem, som med de tidigare förutsättningarna skulle ha skickats till galgen för samma ”brott”.

Detta beror inte på att de har härdat ut och vägrat underteckna ”bekännelser”, men i stället på att de från början inte valdes att spela någon väsentlig roll i de planerade processerna. Säkerhetstjänsten har följaktligen inte koncentrerat sina optimala ansträngningar på dem.

Sedan den första vågen passerat och förtrycksmetoderna mildrats har somliga även fått en möjlighet att återkalla tidigare bekännelser och vittnesmål, eller också har både anklagelser och domar prutats ner genom partibeslut. Vid den partikonferens som hölls efter processen mot oss sade minister Bacílek i sitt tal: 'Det är partiet som skall besluta vem som är kriminell och vem som inte är det ... vem som samarbetade med Slánský och vem som lurades av honom, och vilka som råkade komma med av misstag ...'

Så gick det till. Det nya politiska klimatet förklarar de mildare domarna och de frigivanden som förekommit på senare tid.

I fallet N. (han som inte nöjde sig med att kora mig till ledare för "den trotskistiska gruppen" utan kom med ännu värre beskyllningar både mot mig och andra frivilliga) anser jag det osmakligt då han berömmar sig av sitt frigivande såsom en personlig merit och fortsätter att slunga nedsättande påståenden mot oss ur sin nyvunna frihet. Jag har redan förklarat hur jag tvingades till bekännelser genom hans och andra frivilligas uttalanden gentemot mig. Vissa av dem, särskilt Závodskýs, hade räckt för att hänga mig fem gånger.

Det är sant att jag till helt nyligen hatade dem alla. Numera förstår jag alltsammans bättre. De tvingades också fram mot sina erkännanden. De förvirrades. Deras rapporter vantolkades och förfalskades på samma sätt som mina egna.

Om jag inte hade hållit ut och nekat i sex månader, något som tycks ha gjort hela situationen annorlunda, skulle de ha öppnat en process mot oss strax efter vår arrestering. Åtminstone tre av oss hade blivit hängda och de övriga hade fått långa frihetsstraff.

Under de månader jag framhärdade angrep Závodský mig lidelsefullt för att överbevisa mig om alla sorters kriminalitet. Till och med senare, då han vittnade mot mig i själva processen, klagade han våldsamt över att man skurit ner hans text från arton sidor till sex. Hans vittnesmål publicerades aldrig i dess helhet i pressen eftersom han nämnde häktningen av Noël Field i Prag, vilken skall hållas hemlig. Hans vittnesmål innebar samtidigt en offentlig bikt av hans egen skuld.

När jag i min tur tvingades vittna mot honom hörde jag honom säga: 'Jag visste redan innan vi häktades att London var spion!'

Med mina medanklagades vittnesmål som stöd tvingade säkerhetstjänsten mig att avlägga mina "bekännelser", som bara var avsedda att styrka raden av falska uttalanden som redan låg färdiga mot mig.

Nu tvingas jag upprepa dessa erkännande i form av vittnesmål mot de av mina medanklagade, som säkerhetstjänsten trots allt bestämt sig för att få dömda... Att vägra vittna är otänkbart. Det skulle innebära vanvettigt stora risker eftersom vi fortfarande sitter här som Ruzyň-männens gisslan.

När jag vittnade hade jag tvingats förvanska sanningen genom att avlägsnas mer och mer från den text, som ursprungligen skrivits av säkerhetstjänsten. Vid flera tillfällen utsatte jag mig för faran att framställa fakta i deras verkliga dager. Jag lyckades sedan ursäkta mig hos utfrågarna genom att skylla på dåligt minne, rädsla och nervositet inför domstolen.

Som jag redan förklarat är alltså vittnesmålen liksom förresten hela rättegången en ren komedi eftersom alla beslut hade fattats i förväg."

Som jag slutligen förklarar för Lise är vi alla indragna i samma omänskliga virvel – både de som erkände omedelbart och vi som stod ut längre, både de döda och vi som slapp undan med orimligt hårda fängelsestraff och de senare dömda, som kunnat återkalla en del "bekännelser".

”Och nu vill jag beröra frågan om din flyttning till Frankrike. Du förstår säkert utan vidare förklaringar vad det betyder för mig. Jag tänker oupphörligen på det och anstänger mig för att ge förnuftet makt över känslorna. Vad det än kostar så förblir min slutsats densamma. Du måste återvända. Jag vill att du gör det och att du använder alla medel för att lyckas.

Min egen situation är följande: om några få månader kommer jag att överföras till ett annat fängelse – troligen Leopoldov i Slovakien. Där får ingen ta emot besök mer än var femte månad och då bara femton minuter under vidriga förhållanden, åtskilda av ett grovt galler. Man får knappt möjlighet att växla ett enda ord. Blir den internationella situationen allvarligare är det också tänkbart att besöken förbjuds helt och hållet. Min glädje över att få se dig någon enstaka gång – barn får aldrig tillstånd – skulle betalas alltför dyrt: både du och barnen och dina föräldrar måste leva långt från era närmaste, i denna fientliga och främmande miljö, under ständig diskriminering, i den atmosfär av misstänksamhet som man skapar kring er alla. (Svårigheterna för Fernande och Frédo är ett av bevisen för vilka välplanerade förnedringar man låter er utstå.)

Nej, min Lise, det priset får ni inte betala. Blotta vetskapen att ni levde under sådan press skulle göra min situation outhärdlig. Jag förebrår mig ideligen att jag inte envisades tillräckligt för att övertyga dig. Men det var säkert för att jag trots allt klängde mig fast vid hoppet, att någonting kunde inträffa som kan förändra mitt öde, och att de inte skulle fördärva ditt liv medan vi väntade.

Du måste ge dig av, Lise min. Det var riktigt som du sade vid förra besöket – när du väl är i Frankrike skulle du kanske kunna göra något för mig och kanske till och med hjälpa mig att rädda livet, även om detta för mig verkar allt mer otänkbart.

Så länge ni finns kvar här hindras jag av ångesten för ert öde att söka resning i målet.

Jag vet inte hur förslaget om din återresa togs emot här efter den officiella framställningen från det franska kommunistpartiet. Jag hoppas att allt går vägen. Men det är möjligt att man försöker hindra dig av fruktan för att du skulle starta en kampanj mot Tjeckoslovakien sedan du väl kommit dit. Du vet kanske inte tillräckligt för att ana den sjukliga rädslan hos säkerhetsmännen och deras ”vänner rådgivare” för en sådan eventualitet, och dessa är just den instans som skulle rådfrågas i dylika fall. Gör de svårigheter eller går så långt att de skriver till det franska partiet att det är omöjligt att släppa dig eftersom du själv skulle vara komprometterad, måste du slåss för att få resa hem. Skriv till Maurice Thorez personligen!

Begär att ansökan om er återresa förnyas! Skriv till Raymond att själv komma hit och lägga sig ut för er! Skriv till vår president! Gör klart för dem alla att det vore en förbrytelse att hålla dig kvar här mot din vilja, så mycket som det talas om vikten av att lagarna tillämpas och blir respekterade. Enligt både de franska lagarna och internationell rätt är du fransyska, och ingen har befogenhet att hålla dig kvar om du själv vill här ifrån.”

Jag är så full av ljusa minnen från mina år i Frankrike att jag ständigt vänder mig mot detta förflutna för att hämta krafter. Trots allt kvävs aldrig min tro på de kommunistiska idealen, deras styrka och renhet. Jag tror så intensivt på dem att jag aldrig ett ögonblick kommer på tanken, att Lises framställning skulle kunna betvivlas.

Vi tog för givet att Maurice Thorez inte skulle kunna göra annat än hjälpa oss, särskilt inte sedan han fått veta att medlemmarna av den franska partiledningen och hela avsnitt av partiets politiska verksamhet under ockupationen hade misstänkliggjorts under processen mot mig.

För mig kändes Maurice Thorez’ intervention utifrån så väsentlig därför att den skulle bli en garanti för att ingen kunde låta mig försvinna i tysthet, när jag å min sida begärde att rättegången skulle revideras. Och även för det fall mina bödlar lyckades bli av med mig så

hade jag redan hunnit slå larm, hävdat min oskuld, lämnat bevis för kriminaliteten inom det system, som fungerade i Tjeckoslovakien med Stalins och Berijas välsignelse och deras medhjälparens bistånd. Den aktion som Lise och jag planerat skulle bara kunna leda till att sanningen segrade och att den kräftsbulst, som uppstått inom den kommunistiska rörelsen, avslöjades och opererades bort.

Lise och jag hade kommit överens om ett system för vår framtida kontakt sedan hon återvänt till Frankrike. Min kusin Hanka lovade att hålla förbindelsen öppen med mig i sin egenskap av min släkting. I de brev som hon fick tillstånd att sända mig skulle hon överföra Lises meddelanden. Hon får nu lära sig den kod Lise och jag kommit överens om.

Beskedet om att mitt budskap hade överlämnats till Maurice Thorez och till Raymond skulle överföras genom frasen: ”Vi har talat med Onkel om adoption av Michel.” När Lise satt igång sin aktion till min förmån skulle jag få veta att ”Michel är bortadopterad”. ”Huset” skall stå för Moskva, ”Josefs vän” är Berija, ”dessa män” lika med de sovjetiska rådgivarna etc. Jag själv är antingen ”Gérard”, ”Émile” eller ”Michel”, ty både i fängelset och hos säkerhetstjänsten nämns jag vid mitt legala förnamn Artur.

3

Jag gjorde sannerligen rätt i att inte vänta längre med att överlämna min skrift till Lise. Hon hann aldrig få slutet, som jag lovat henne till nästa besök, men hon fick med det väsentliga.

Två dagar efter vårt sammanträffande i slutet av maj 1954 flyttas jag tillsammans med Hajdu och Löbl till Leopoldov i Slovakien. I bussen, där vi trängs med fyrtio andra, är Vavro och jag sammankedjade enligt en specialorder som bara gäller oss två. Under den sista etappen efter nattuppehållet vid Illava kedjas också Löbl.

Leopoldov är en fruktansvärt stor gammal fästning, förfärlig att skåda. Blotta namnet framkallar ångestrysningar hos alla fångar som känner till den. Fästningen byggdes vid slutet av 1600-talet av den ungerska monarkin som en länk i försvarskedjan mot turkarna, men den blev inte färdig förrän långt efter turkarnas slutliga nederlag. Eftersom den redan fanns och hade kostat oerhörda summor beslöt monarkin att finna på någon användning för den. På så sätt blev den statligt fängelse på 1700-talet. Dess första gäster var den tidens politiska fångar – protestanter vilka senare såldes till Italien som galärslavar.

Under hela resan gläder Vavro och jag oss åt att mitt budskap kommit igenom, eftersom det skulle vara otänkbart att meddela någonting över huvud taget från detta nya fängelse.

Leopoldov... Känslan att leva utanför världen är här starkare än någon annanstans. Utifrån kan absolut ingenting urskiljas eftersom förskansningarna är högre än centralfästningens torn. Vi föses in i en smutsig håla, där vattnet är snålt tillmätt och de hygieniska förhållandena vidriga. I verkstäderna finns hinkar istället för toaletter. Blixtkorta duschtillfällen erbjuds var sjätte vecka. Maten är helt otillräcklig. Besök får man som sagt var femte månad.

I vår första cell är vi sammanlagt åttio. I fonden finns två primitiva toaletter och ett tiotal kranar från vilka vattnet rinner i tunna strålar en stund om morgonen, mitt på dagen och om kvällen som skall räcka till dryck, diskvatten och tvättning.

Vi placeras i en verkstad, där man reparar dun av fjäder. I lokalen bredvid tillverkas skördegar.

Vi är ett sjuttiototal. Fönstren och dörrarna hålls stängda hela tiden för att dunet inte skall flyga bort. Fjädrarna vi får är inte rengjorda. Vid fästena sitter slamsor av ruttnande kött med tusentals småkryp. Fångarna som arbetar i metallverkstäderna har det något bättre. De tjänar så mycket att de har råd att köpa en smula bröd och fett i marketenteriet.

Bristen på hygien gör att många får eksem, utslag, ögoninflammationer.

Läkaren vårdar alla sjukdomar med kvicksilver-kromsalva och diverse andra krämer i olika färger. Det första uppropet blir alltså för Vavro och mig som en vision ur Dantes Inferno. Verkstadsfångarna samlas som levande fågelskrämmor. Hundratals fötter virvlar upp gårdsdammet i gråsvarta skyar. Ansiktena är fläckade av röda, svarta, blå, vita och bruna salvor. Till detta kommer förband som hålls på plats med plåsterremсор, och som kronan på verket att samtliga skallar rakats medan skäggen växer ohämmat...

Anblicken får oss att studsa och gapa. Jag utbrister:

– Vi har hamnat i Det förtrollade slottet!

Vavro fnissar.

De rakar oss en gång i veckan. I en liten balja, fylld till tredjedelen med vatten, doppas de båda borstar som används vid intvålningen av samtliga våra etthundrafyrtio kinder, utan att desinficeras mellan varje delinkvent och utan att vi kan tvätta oss med rent vatten efteråt.

De orimliga arbetsnormerna gör att vi berövas de små fördelar som vi annars skulle ha fått för våra prestationer. Jag förtjänar maximalt sex å sju kronor i månaden, vilket räcker till en tub tandkräm, två paket tobak av den miserabla kvalitet som av fångarna döpts till ”Stalins hämnd” samt cigarrettpapper och två rullar toalettpapper. Enligt de erfarnare internerna var förhållandena ännu värre tidigare. Men detta är lika hemskt som fängelset i Poissy som är från 1200-talet och vilket jag lärde känna inifrån under ockupationen i Frankrike, där det ansågs vara landets värsta.

Jag placeras i denna dunverkstad trots min lungsjukdom. Jag erhåller inte något tillskott i kosten – vilket skulle bestå av en mugg mjölk – och lyckas trots många försök inte bli undersökt av läkaren.

Hajdu och jag lyckas få vara tillsammans både i cellen och verkstaden.

Löbl hamnade på annat håll, men vi lyckades bevara kontakten med honom. Vi återser många olyckskamrater, som dömts i de processer som följde på vår. Den förste jag träffar är Hromádko, dömd till 12 år, Svoboda med 15, Vale 22, och Josef Pavel som fått 25 år. Jag får veta att Laco Haldos finns i en annan del av fängelset och att han fått 13 år. Jag möter också gamla kamrater från utrikesministeriet -- Pavel, Kavan, Richard Slánský, Edo Goldstücker och många andra. Då och då skymtar jag också min vän Kevic, som också fraktats hit.

De första mötena med olycksbröder är inte alltid varma. Många har märkts av indoktrineringsringens år i Ruzyň, då utfrågarna så som jag redan skildrat lyckades hetsa upp oss mot varandra och fick envar att tro sig vara ett offer för någon annan. Vissa interner har dessutom aldrig fattat vilken manipulation vi utsattes för. Hur otroligt det än kan verka för er som läser mig i dag så gick många omkring med skuld känslor. De talade och uppträdde som om de varit värda partiets straff... Det hade inte stört oss om de nöjt sig med att uppträda som de känner sig, men åtskilliga är så förgiftade att de söker pracka sina skuld känslor på alla andra. En viss hög arméfunktionär betraktar till exempel sig själv som skyldig och ser i Hromádko en gammal trotskist, som alltid fungerat som fientlig sabotör inom krigsmakten. I all sin barnslighet rapporterar han många uttalanden av Hromádko, vilka han betraktar som partifientliga. Otto Hromádko har alltid haft en vass tunga och har för vana att uttrycka sig oförblommerat.

Men i stort sett återknyts vänskapsbanden. Till detta kommer att vi fått nya möjligheter att komplettera vår syn på dramat som vi genomlevt. Förtroendet vaknar igen. Vi tvingas befästa vår solidaritet eftersom vi lever i en fientlig värld. Bland internerna finns både vanliga brottslingar, tyska krigsförbrytare, tjeckiska och slovakiska kollaboratörer samt spioner och agenter, som verkligt skickats av underrättelsetjänster i väst. Dessutom finns här många som

tillfångatagits vid gränserna när de försökt hoppa av, anhängare till president Beneš, socialdemokrater och katoliker, kyrkans män, som i vissa fall verkligen arbetat för oppositionen men också sådana som fallit för polisprovokationer eller oskyldigt dragits in i mer eller mindre fabricerade politiska processer. Alla har som gemensamt drag de orimligt stränga straffen och sin erfarenhet av de omänskliga metoder, som användes för att få dem att erkänna.

Dessa mäns första reaktion var fientlig. För dem var vi inte bara kommunister – alltså fiender, politiska fiender – utan också upphovsmän till denna regim, vars offer de själva blivit.

Även här uppstår en förbättring tack vare förmågan till mänskliga kontakter. I min andra cell blir jag ensam kommunist bland fyrtio andra. Varje kväll hålls en kort andaktsstund trots förbudet. Vi är bara två som inte deltar, en jugoslav och jag själv. Den tredje dagen vet alla vem jag är.

Under de följande dagarna lyckas jag aldrig få i mig någon mat. Varje gång jag fått någonting i min skål knuffas jag till av någon så att innehållet skvalpar ut på golvet. Jag sätts i karantän och var och en som talar till mig hotas med samma sak. Den ende som trotsar kollektivet blir Klima, en högerorienterad deputerad för det nationaldemokratiska partiet. Tillsammans med Rasin, en annan högerman, samt Gottwald, bildade han före München 1938 en delegation, som uppvaktade president Beneš för att manifestera nationens vilja att försvara sig mot Hitlers hot. Klima säger ingenting, men jag blir övertygad om att det är tack vare honom som de andras attityd omsider förändras. Jag ser honom diskutera en lång stund med den unge man som brukar leda andaktsstunden. Samma kväll utgör den korta betraktelsen en kommentar till orden ”Den som är utan synd kaste första stenen”.

Något senare får jag dela cell med både Hajdu och Otto Hromádko.

Den trista och grå tillvaron får ibland ljusare inslag, då skrattet porlar fram igen tack vare honom. Hans giftiga kvickheter träffar alltid prick. Han berättar saftiga och mustiga historier, i vilka han själv alltid är hjälten, och förändrar dem ibland från gång till gång. När han en dag ger oss den tredje eller fjärde versionen av sina bedrifter i Spanien avbryts han av Vavro Hajdu:

– Stopp där, lille Otto, i går lät det på ett annat vis.

Hromádko börjar skratta och replikerar:

– Men det är mycket intressantare så här! Han struntar i de angivare som smyger kring oss och kastar ogenerat pilar mot partiledningen. Pavel får höra talas om hans utfall och blir rädd för konsekvenserna för oss alla. En dag när Svoboda, Hromádko, Hajdu och jag samlas till rastning, märker vi att Pavel stirrar på oss från cellen. Han gör häftiga tecken. Vi frågar förvånat vad Pavel vill ha sagt. Otto säger obekymrat.

– Jag vet inte. Förmodligen vill han utesluta mig ur partiet.

Inom denna fästning har även antisemitismen stamrätt. En av vakterna säger till Eduard Goldstücker under ett förhör:

– Men vad hette ni förr i tiden?

– Jag har alltid hetat Goldstücker.

– Ni ljuger! Såna som ni har alltid hetat någonting annat förut!

Otto Hromádko, renrasig tjeck, är av naturen försedd med en stor och krokig näsa – som på en antisemitisk karikatyr. På grund av denna näsa blir han måltavla för alla judejägare. Med sitt

ironiska och retsamma sätt är han för övrigt den förste att väcka de onda andarna med sina vitsar:

– Ja, saken är den att jag hette Kleinberg innan jag kallade mig Hromádko! (Hromádko betyder ”en liten hög” och det tyska Kleinberg ”ett litet berg”.)

Men även om Hromádkos näsa räddar Goldstückers liv så håller den slutligen på att kosta honom hans eget. År 1955 flyttades båda från Leopoldov till urangruvorna i Jachimov. Där organiserades en sammansvärjning mot Goldstücker av de antisemitiska fångar som redan fanns på platsen. Flocken tog fel och kastade sig över Hromádko för den stora näsans skull och slog honom tills han låg blödande och medvetlös på marken.

I Leopoldov råkar både judar och kommunister ut för liknande intermezzon. Medlemmar av Hlinkas gamla fascistiska garde, kollaboratörer och tyska krigsförbrytare kastar sig med förtjusning över varje jude som de kommer åt.

Vakterna utgör tyvärr en del av denna fientliga värld. Med några få undantag är de till och med de värsta. De hyser samma uppfattning som en del av utfrågarna i Ruzyň – Hlinkagardister och gamla nazister, ja, till och med agenter från väst är bara ärliga fiender, som slagits med öppet visir. Vi är däremot förbrytare av värsta slag eftersom vi stridit maskerade till kommunister.

Hajdu och jag slipper med knapp nöd undan en provokation, som organiseras av en vakt med öknamnet ”herr Oxe” på grund av sin enfald och brutalitet. Tillsammans med oss finns också en främlingslegionär, som stridit i Indokina och där låtit sig enrolleras av den amerikanska underrättelsetjänsten, vilken skickade honom till Tjeckoslovakien. När han andra gången kom för att spionera och utföra sabotage greps han och dömdes till tjugofem år, som skall sonas i Leopoldov. Han är kolerisk och våldsam, massivt byggd och utbildad i närstrid. Vidare hatar han kommunister och judar. Han förenar alla egenskaper för att kunna bli ett lämpligt verktyg för Herr Oxes mordiska avsikter. Men legionären och jag börjar talas vid. När han kommer underfund med att jag varit frivillig i Spanien stiger jag enormt i hans aktning. Han ställer otaliga frågor och har dessutom fått i sitt huvud att lära sig spanska. Jag blir hans lärare.

En dag pekar Herr Oxe ut Vavro och mig och säger:

– Om du kastar de där bägge över trappträcket så har jag inte sett någonting. Det ska bli ett nöje att låta dem bäras bort i småbitar i ett lakan!

Vår främlingslegionär sätter honom hårt och definitivt på plats. Från den dagen har vi en försvarare, som öppet markerar att han står på vår sida...

Hur hård interneringen än är så får den förmildrande inslag tack vare dessa återseenden med gamla kamrater.

Men jag magrar. Som tur är skall en extra ranson bröd delas ut. Mitt tillstånd förvärras dock utan uppehåll. Jag får feber. Slutligen hamnar jag på sjukavdelningen. Men läkaren nöjer sig med att ordinera tre dagars vila samt aspirin, men begär varken arbetsbyte eller den mjölk-tilldelning jag som tbc-sjuk har rättighet till.

Jag tänker mycket på Lise. Har hon lyckats organisera resan till Frankrike? Sist vi träffades berättade hon att partiet sökte övertala henne att stanna i Tjeckoslovakien. Kamrat Baranova, numera ledare för central-kommitténs kadersektion, kallade henne till sig och beordrade henne att tänka sig för innan hon fattade något beslut om att lämna landet:

– Du är i alla fall hustru till en förrädare och spion, som dömts av en folkdomstol. Dina före detta kamrater i Frankrike kommer att vända ryggen till – allrahelst som du varit därifrån så länge. Du är glömd.

Lise svarade:

– Mina kamrater lärde känna mig under omständigheter där individens rätta värde brukar komma fram. Jag ängslas inte det minsta för att någon skulle vända mig ryggen.

Baranova fortsatte:

– Här kommer vi att förbättra er situation avsevärt genom olika åtgärder. I Ústi-nad-Labem finns en stor spansk koloni. Om ni har långtråkigt i Prag och känner er mycket isolerad kan vi flytta er dit!!! (De spanska kamraterna blev helt enkelt förvisade dit efter 1951. Samma försök gjordes alltså mot min familj, maskerat av vackra ord.)

Lise fick också höra att amerikanska spionorganisationer skulle försöka värva henne. På detta replikerade hon lugnt:

– För sådant måste man vara två – den som erbjuder och den som tar emot ... eller tackar nej!

Därnäst försökte man hota:

– Och om det amerikanska spionaget skulle kidnappa dina barn för att få dig mjuk? Sådant har man redan sett!

Hon fann lämpliga svar på alla invändningar. Så långt hade vi kommit när jag flyttade till Leopoldov.

Vi kom överens om att hon skulle göra allt för att få se mig än en gång innan hon återvände till Frankrike. Och nu lever jag bara i denna väntan på hennes besök ...

Den 30 maj 1954, kort efter ankomsten till Leopoldov, får jag samma rätt som varje nykomling att skriva ett brev och informera mina anhöriga om den nya adressen och villkoren för besök och korrespondens:

”Jag tror, min Lise, att det bästa blir att anhålla om besökstillstånd på ministeriet först när du avslutat förberedelserna inför flyttningen. Tidigare har det ingen mening eftersom jag inte kommer att få ta emot något nytt besök förrän efter fem månader och jag vill tala med dig om det bästa sättet att reglera våra personliga mellanhavanden. Jag tror fortfarande att ju snabbare du flyttar, desto bättre blir allt för både dig och de andra. Jag tror säkert att du får hjälp på nytt av din syster och av Jeanne och hennes man” – dvs. Maurice Thorez – ”och jag anser det bortkastat att tala med herr Keler” – alltså Bruno Köhler – ”före flyttningen. Det hjälper dig varken med den eller med något annat. När du får bo med våra barn och dina föräldrar i ett annat hus blir det säkert lättare för dig att lösa de olika familjeproblemen ... Jag kan inte skriva till dig förrän om tre månader, men jag hoppas att vi får ett sammanträffande under tiden, det vill säga om flyttningen då redan är förberedd. Bry dig inte om några löften om bättre arbete etc” – censurerat – ”för vår sons bortadopterings är detta det bästa.”

Den 29 juli tar jag rätt att skicka mitt första reguljära brev till min familj. Jag ger Lise nya anvisningar:

”Jag hoppas att formaliteterna kring flyttningen snart kommer att ordnas. Vad Michels bortadopterings gäller kan jag inte bortse från vissa svårigheter, även om vi är helt överens om den. Men jag vet hur energiska Jeanne och hennes man är” – Maurice Thorez – ”och jag är övertygad om att de kan klara alla besvärligheter som kan uppstå i hemmet” – Moskva – ”Jag tror det vore bra i samband med bortadopterings av den lille som du gör gällande vilket dåligt inflytande Josefs vän” – Berija – ”hade på hans uppfostran och hur han och hans män” – de sovjetiska rådgivarna – ”uppförde sig illa mot vår Michel.” – mig – ”Och eftersom vi håller på med att definitivt lösa våra familjeproblem borde Raymonds affärer med hemmet” – Moskva – ”ordnas. Jag är förvånad över att inte bara Gérard” – jag – ”utan även hans

kamrater” –mina medanklagade – ”råkade ut för så många svårigheter i samband med den där affären ni talade om ... När du begär besökstillstånd så anhåll om en längre tid än vanligt.”

Jag infogar här några meddelanden, som Vavro ber mig låta Lise framföra till hans anhöriga och avslutar sedan:

”För mig intet nytt. Jag hade en bronkit men har hämtat mig. Gör dig inga bekymmer. Jag tänker mycket på er, och jag älskar dig, Lise.”

I början av oktober kommer vakten en dag och hämtar mig till en genomgångscell i nybyggnaden. Jag får inte tid att tala med vare sig Vavro eller Otto innan jag åker. De kommer naturligtvis att få veta det av våra medfångare, och jag hade ändå inte kunnat säga dem varhän jag skall, men jag anar vilken ångest de måste känna. Varje förflyttning eller förändring är olycksbådande i vår situation. Jag tillbringar natten ensam. Mycket tidigt dagen därpå får jag klä mig civil, men mina armar och ben kedjas innan jag placeras mellan två vakter i en bil med ogenomskinliga rutor. Vi åker i okänd riktning.

Det är inte förrän vi stannar i Olomouc som vakterna talar om att vi är på väg till Prag. Varför? Det vet de inte, men transporten sker på order från inrikesministeriet. Jag ber dem ta bort kedjorna. De ursäktar sig artigt för att de inte kan detta, eftersom transportordern uttryckligen säger ifrån att jag skall fraktas fjättrad. Det är gräsligt kallt. Jag darrar hela vägen i detta fordon, som av okända skäl inte är uppvärmt. Jag känner mig febrig.

4

När jag kommer till Pankrác-fängelset i Prag på kvällen tas kedjorna av. Jag stängs utan mat in i en cell och får tillbringa natten i fullständig isolering. Jag kan inte sova och undrar vad förflyttningen kan innebära. Utöver alla pessimistiska förklaringar, som jag försöker se i vitögat, finns det ytterligare en som jag knappt vågar snudda vid – ett sammanträffande med de mina innan de reser till Frankrike! Men jag kan inte tänka mig att något sådant skulle äga rum i Prag. Jag är övertygad om att Lise skulle komma till Leopoldov för att ta farväl.

Hela natten marscherar jag i cellen. En ny dag gryr. Tiden går. Ingenting händer. Jag blir alltmer nervös. Det känns som om febern stiger. Efter en evighet kommer slutligen en vakt och hämtar mig. Han leder mig genom ett virrvarr av underjordiska gångar, en sannskyldig labyrint. Jag börjar tro att vi aldrig skall komma ut, men så ställer han mig mot väggen på en smal avsats och befäller mig att vänta. Efter en stund kommer han tillbaka och för mig in i en bur, som tudelas av dubbla galler. Jag befinner mig i samtalsrummet. Mitt emot ser jag Lise och barnen, mormor. Och för första gången i fängelset – morfar!

Det gäller således resan! Jag blir överlycklig, men återseendets förtjusning blandas med ångesten att det kan vara för sista gången.

Lise säger:

– Gérard, vi far i övermorgon. Jag bad centralkommittén stödja min anhållan hos inrikesministern att vi skulle få träffas här i Prag, så att du kunde få se oss alla. Men det var aldrig meningen att vi skulle mötas under de här förhållandena!

Hon vänder sig mot vakten och fortsätter:

– Jag emigrerar med hela familjen till Frankrike. Vi har aldrig behövt se min make bakom galler, och det skulle inte behöva gå till på det sättet nu heller. Detta vägrar vi helt enkelt att gå med på! Jag fordrar att få tala med direktören!

Hon talar till mig på nytt:

– Stanna inte här en minut längre, Gérard! Vi ska träffas men inte så här, jag försäkrar. Vänta en liten stund!

Hon motar barnen och föräldrarna med sig ut. Jag ber vakten ta mig därifrån och lämnar buren.

Jag hamnar för andra gången på avsatsen, där andra interner väntar på sina besökare. Mina tankar är stridiga. Kommer jag att återse dem? Hur som helst så reser de, och detta är det väsentliga. Jag lade märke till Lises svarta blick när hon förklarade sin inställning för vakten. Hon är både envis och uthållig. Jag är säker på att hon inte kommer att lämna någonting oförsökt för att vi skall få talas vid och omfamna varandra innan hon ger sig av.

Jag märker inte ens att någon drar i min ärm. Det är först då jag får en knuff i sidan som jag märker att Rudolf Peschl, en av mina gamla kamrater från Ostrava, står bredvid mig. Han kommer ursprungligen från Bilovet, ett område med en tysk minoritet. Där ledde han den kommunistiska ungdomsrörelsen. Vi arbetade länge tillsammans eftersom jag var instruktör inom samma distrikt. Vi brukade sitta bredvid varandra under regionalkommitténs sammanträden. Tillsammans organiserade vi den första ungdomsstrejken på en stor järnvägsverkstad inom hans distrikt. Vilket möte! Han skrattar åt mig och säger som om han besvarat min stumma fråga:

– Trodde du att du var den enda gamla kommunisten här på Pankrác? Känner du inte igen mig?

Sedan jag lämnat Ostrava 1933 råkades vi av en slump i Moskva 1935 eller 1936. Över ett bord med salt sill och en flaska vodka talade vi länge om hans vistelse vid Leninskolan. År 1949 träffades vi på nytt vid en partikonferens i Ostrava. Då berättade han om sin verksamhet under kriget och skildrade ett vådligt äventyr: han hoppade ner i fallskärm över vad han antog var ostravatrakten för att delta i det illegala arbetet. Landningen gick utmärkt. Men då han orienterat sig upptäckte han att han befann sig åtskilliga hundra kilometer från målet – i utkanten av Warschava! Efter en serie otroliga äventyr kom han välbehållen dit han egentligen skulle.

Hur kommer det sig att han är här? Han förklarar att han arresterades som så många andra gamla kommunister men att han haft större tur än jag. Han fick ett lindrigt straff. Han fattar ingenting av det som sker. Han har skrivit till Zápotocký och räknar med att träffa presidenten personligen inom kort, eftersom strafftiden snart är ute:

– Jag ska tala ut med honom. Han har ingen aning om vad som händer!

Av hans skildring av förhören inser jag att metoderna mot honom inte alls kan jämföras med vad som drabbade oss andra i Koloděje och Ruzyň. Han ber mig förklara vad som verkligen hänt oss och vad processerna går ut på. Jag förklarar kortfattat att hela systemet var konstruerat och att jag själv är utan all skuld.

Peschl kallas därifrån för att ta emot sitt besök. Vi omfamnar varandra. Båda är vi rörda. Vi tänker förmodligen på samma sätt: ”Här är vi alltså – efter tjugofem års kamp!”

Jag blir ensam. Den ene efter den andre kallas till besöksrummet och återvänder sedan in i själva fängelset. Men äntligen är det min tur. Jag släpps in i besökarnas väntrum. Alla de mina är här! Vi sätter oss kring ett bord. Två vaktbefälhavare är närvarande.

Lise förklarar, mycket stolt över sin framgång, att hon varit hos direktören och protesterat. Hon formligen tvingade honom att ta telefonkontakt med både inrikesministern och partisekretariatet för att utverka ett sammanträffande utan galler emellan. Fängelsedirektionen råkade i fullt uppror. Något liknande hade man aldrig varit med om – vilket jag livligt kan

föreställa mig. Jag känner Lise då hon är på det humöret, då blir hon en vild lejoninna! Direktören visste inte vart han skulle ta vägen undan min hustrus rysk-fransk-tjeckiska svada. Slutligen smet han ut ur rummet – antagligen för att inhämta order. Strax därpå kom han tillbaka och bad henne ha en smula tålmod. Efter den ordinarie besökstidens slut skulle vi få vårt sammanträffande.

Och här är vi! Hon sitter bredvid mig. Vi håller varandra i hand. Pojkarna är blyga, men efter en stund kommer de och kramar om mig. Françoise säger att hon är ledsen över att behöva resa. Jag betraktar rörd mina svärföräldrar. Vad skulle det ha blivit av min hustru utan dem under dessa år? Tack vare dem hade barnen ett varmt hem trots mitt öde och trots Lises tröttande arbete i fabriken.

Morfar försöker skämta, men bakom hans leende anar jag tårarna. Jag minns honom från 1942 då vi satt hos Specialbrigaden i Paris. Hans mod och hans goda humör lät sig inte knäckas. När vi fördes över till polishögkvarteret fick han en cell rakt ovanför min och vi kunde talas vid genom gallren. Han sänkte ner cigaretter till mig på ett snöre. När de tog ut oss för rastning i omgångar hojtade han uppmuntrande. Vi ropade till Lise, som klängde mot gallret i sin egen cell och ropade tillbaka till oss.

Och mormor med sitt Mater Dolorosaansikte! Hennes liv med alla dess plågor! När vi andra arresterats var hon ensam med Françoise, som då var tre år. Hennes man, hennes son, dotter och svärson satt fängslade på samma gång. Frédo, som blev fast redan 1941, måste genomgå en svår operation efter alla de slag mot huvudet som han fått. Han låg på sjukhuset i Fresnes. Varje vecka gick mormor från fängelse till fängelse med paket eller på besök. Med sig hade hon Françoise, som klamrade sig fast vid kjolarna och ibland grät av trötthet. På det sättet drog de båda från Depån, där morfar satt, till mig på La Sante och därifrån till Lise på La Roquette och vidare till fängelsesjukhuset i Fresnes, där Frédo låg ... Hon klagade aldrig. Hon muntrade upp oss så gott hon kunde och försökte förmedla de senaste nyheterna från fronten. Och hon hjälpte till att förbereda Frédos flykt. Att denna strandade i sista ögonblicket berodde på att den ansvarige ledaren blev fast i en razzia dagen före.

Här sitter de, dessa två som jag betraktar som mina andra föräldrar. Tack för att ni valde att stanna med Lise! Tack för att ni genom er blotta närvaro bildade en sköld för familjen! Utan er hade ingenting kunnat avhålla dem från att arresteras Lise och skicka våra barn till något hem för föräldralösa! Nu vågade de aldrig – ni är ju också Fernandes och Raymonds föräldrar!

Allt detta far genom mitt huvud när jag ser på dem.

Lise berättar om sina förberedelser. Möblerna och det andra skickas per tåg. Familjen flyger. Hanka Urbanová kommer att hålla kontakten mellan oss, överlämna post och paket, komma på besök. Lise informerade partiledningen om detta för att avvärja de möjliga konsekvenserna. Och på inrikesministeriet begärde hon ett protokoll. Ingen skulle kunna anklaga Urban för att han upprätthåller förbindelsen med mig. Men på så sätt kommer jag att få nyheter genom Hanka och kan skicka meddelanden genom henne.

Lise är orolig för mitt utseende. Hon tycker att jag har magrat oerhört och att mitt ansikte fått djupa fåror efter förflyttningen från Ruzyň till Leopoldov för fem månader sedan. Ja, jag har varit sjuk. Jag känner mig verkligen inte alls bra!

– Så snart jag kommit till Paris tänker jag övertala vår onkel att adoptera lille Michel, säger hon. Det är min resas enda mening och mål!

Den medgivna halvtimmen går snabbt. Vi måste skiljas åt. Jag vet att minuterna är räknade, och jag vill pränta in bilden av de minas ansikten. Nu kommer sanningen fram. Men jag har

mycket litet hopp om att härda ut tills allting blivit ordnat. Lise håller tårarna tillbaka med svårighet. Hon försöker dölja sin beklämning.

– Det viktigaste för dig är att se till att du sköter din hälsa, säger hon. Resten ordnar sig. Lita på oss!

Jag omfamnar dem i tur och ordning. Jag trycker Lise hårt intill mig och viskar i hennes öra:

– Förhållandena i Leopoldov blir livsfarliga för mig i längden. Jag får ingen som helst vård. Jag känner mig sämre och sämre. Jag tror inte jag hårdar ut länge till. Försök göra någonting så fort som möjligt! Jag är själv också beredd att sätta igång!

Lise ler mot mig.

Så går de.

Två dagar senare förs jag tillbaka till Leopoldov med en stor fångtransport. Jag är ensam om att vara kedjad. Jag känner mig allt sjukare. Febern tycks stiga igen. Resan i kölden och utan ordentliga kläder har inte varit nyttig. Jag hamnar i en ny cell tillsammans med fyrtio fångar, bland vilka jag inte känner en enda. Dagen därpå måste jag återgå till arbetet. Jag träffar Vavro helt hastigt och talar om varför jag varit i Prag.

Febern stiger. Allt börjar snurra. På eftermiddagen svimmar jag. En sjukvårdare kommer. Jag har 41 grader. Han ger mig aspirin och antecknar mig för sjukvisitation dagen därpå. Jag tillbringar en fruktansvärd natt med mardrömmar och hallucinationer. Jag svettas, fryser, blir het och kall, får svårt att andas, tror att jag skall dö ...

På morgonen orkar jag inte stiga upp. Vakten envisas, men jag kan inte stödja på benen. Två timmar senare hämtas jag på en bår till sjukavdelningen. Jag är helt enkelt slut!

Läkaren – en fånge som förestår sjukavdelningen – tar temperaturen. Febern är lika hög. Han låter mig omedelbart genomgå en omfattande och grundlig undersökning. Han konstaterar att jag har lunginflammation och bronkitis och dessutom ett dubbelsidigt återfall av tuberkulosen. Jag måste omedelbart läggas in ...

Så hamnar jag i en sjukcell, där jag får behandling med penicillin och streptomycin.

5

Min familj lämnar Prag den 6 oktober 1954. Avresan är fördröjd eftersom mina svärföräldrars nansenpass gått ut och de måst vänta på sina franska pass. Och visum får de först efter flera hänvändelser direkt till dåvarande inrikesministern Francois Mitterand. Men det franska konsulatet gjorde vad det kunde för att göra formaliteterna före avresan enklare.

En avskedsmåltid äger rum hemma hos Antoinette. Leopold Hoffman och hans fru Libuse reser dit från Budejovice, varifrån de härstammar och dit Leopold återvände när han släpptes fri 1952. Han vet om att Lise kommer att försöka få en revision av processen till stånd så snart hon kommit till Paris. Han uppmuntrar henne:

– När det franska partiet får veta hur det ligger till kommer du att få all tänkbar hjälp!

(– Vi drack en skål för vårt snara återseende! sade Lise då vi möttes nästa gång och hon kunde berätta hur allt hade gått till.)

Renée och hennes familj och Věra Hromadková kommer också för att ta farväl. Varje avresa innebär sorg, men denna är också full av löften. På återseende – och snart!

Trots beklämningen över att tvingas lämna mig på sådant avstånd är de mina glada över att denna smärtyllda etapp av deras liv är förbi. Nu börjar en ny fas. Ingen tvivlar på att den skall sluta med seger för sanningen.

Fernande och Raymond, Frédo och hans unga hustru Monique möter på flygplatsen. Alla utom Lise skall bo hos Raymond. På kvällen åker hon till Ivry för att övernatta hos sin bror. Mitt hemliga budskap ligger gömt i en möbel. Lise gjorde rätt när hon inte tog hand om det själv. På flygplatsen i Prag snokade tullmännen igenom allt bagage ytterst noggrant och lade beslag på allt som var skrivet. Utan tvivel hade de sina instruktioner från säkerhetstjänsten ...

Lises syster skaffar henne plats som sekreterare i en konfektionsfirma. Därmed är familjens uppehälle säkrat.

Lise informerar muntligen Raymond om min situation och förklarar i detalj den konstruktion, som säkerhetstjänsten byggt upp emot mig, och redogör för de lömska angreppen mot det franska partiet och vissa av dess medlemmar. Allt blir en chock för min svåger. Tre veckor senare kan hon hämta ut min skriftliga redogörelse från det möbelmagasin, där våra saker skall förvaras ända tills familjen får tag i en våning.

Raymond råder henne att skriva till partiledningen och begära ett medlemsbevis, vilket hon genast gör.

Min behandling på sjukavdelningen består bland annat av sprutor, som jag måste få var fjärde timme dygnet runt. Under dagen går det lätt. Då sköter läkaren eller sjukvårdaren om det. Men om nätterna är de inte här – och behandlingen får inte avbrytas. Vakten frågar om någon av de övriga patienterna i salen kan ge mig sprutorna. En fånge anmäler sig. Vakterna kommer överens med honom om att lämna in en spruta genom bevakningshålet i dörren var fjärde timme.

Denne man tar väl hand om mig. Jag har fortfarande över 40 i feber och känner mig eländig. Han sitter vid sängen och lägger kylande kompresser över tinningar och handleder, ger mig att dricka och sköter om sprutorna. Samtidigt skildrar han sitt liv. Han är från Spisská Nová /Ves. Han var medlem av det nationalsocialistiska partiet. Under kriget blev han löjtnant vid SS-divisionen Das Reich. Han avslutar sin berättelse så här:

– Du ser var vi hamnat båda två! Vi betalar vår hängivenhet – du ditt förtroende för Stalin, jag mitt för Hitler.

Han anmärker:

– Hade Hitler inte varit så korkad – om han inte hade angripit Sovjet, om han inte hade företagit dessa massakrer i de ockuperade länderna, särskilt i Sovjetunionen, och om han inte hade likviderat judarna, så hade vi aldrig förlorat kriget. Och allt det där var värre än ett misstag. Jag och många tyskar med mig kan aldrig förlåta Hitler att han bar sig åt på det viset. Inte bara det att det var meningslöst utan ännu mer för att dessa barbariska handlingar stämplade oss inför världsoptionen som ett folk av mördare. Och därför förlorade vi kriget ...

En annan gång säger han:

– Det är bra underligt att vi två skulle träffas så här fast vi stod på var sin sida ... Nu sitter vi i samma fängelse och i samma cell. Jag är dömd till trettio år som krigsförbrytare, du till livstid som kommunist ...

Han tar verkligen väl hand om mig hela tiden. (Vi återsågs aldrig. Senare fick jag veta att han utväxlades till Västtyskland.)

Han säger hela tiden att han inte har några förbrytelser att förebrå sig själv. Han blev fast efter en angivelse, enligt vilken han skulle ha varit en rabiast nazist. Och i själva verket förnekade han aldrig att han dock varit medlem av hitlerpartiet.

Efter ungefär en vecka på sjukavdelningen förs jag eftermiddagen den 20 oktober till ett rum, där jag träffar en man som jag känner igen från något tillfälle under rättegången mot Závodský.

Han presenterar sig som åklagare inom Högsta militärdomstolen och börjar fråga ut mig om Pavel. Jag blir häpen eftersom Pavel redan är dömd. Till att börja med svarar jag undvikande för att vinna tid och söka räkna ut vart han vill komma. Samtidigt mobiliserar jag mina krafter likt en akrobat före saltomortalen – min ärliga åsikt om alla dessa processer.

Jag tar mitt parti. Jag utbrister:

– Varenda en av anklagelserna mot Pavel är falska! Han är oskyldig! Mannen stirrar överraskat och ryter till:

– Och det säger ni till mig i dag!?

Jag avbryter:

– Skrik inte! Jag säger det här och nu, och jag har mycket mer att säga. Att jag inte talat om det långt tidigare beror på att jag inte kunnat. Jag avslöjar hotelserna i Ruzyň mot både mig och mina anhöriga. Jag ger honom namnet Kohoutek och beskriver dennes utseende. Så tillfogar jag:

– Vem hotade er? frågar han.

– Eftersom min familj redan är i säkerhet utanför landet och jag själv för första gången träffar en man som inte har med Hemliga Polisen att göra, så kan jag säga det här. Och på samma gång ber jag er se till att mitt liv skyddas. Jag upprepar: De har hotat med att jag kommer att få dö som en råtta ifall jag tar tillbaka någonting av mina bekännelser.

Han har blivit blek som ett lik. Han frågar:

– Och vad de andra spanienfrivilliga beträffar?

– Samma sak gäller för alla. Jag kan bevisa att alla mina vittnesmål och bekännelser om dem är falska, och så är det också med deras beskyllningar mot mig. Ingen enda av dem är någon partifient – tvärtom!

Han tigger en stund.

– Och ni själv? frågar han.

– Jag är lika oskyldig som de andra. Hela Slánskýprocessen byggdes upp av konstruktioner.

Pipán har slocknat i hans mun. Han reser sig och ropar in en vakt. Han är så upprörd att han darrar. Han befäller att jag skall vänta i korridoren.

Efter en halvtimme hämtas jag in. Han marscherar av och an:

– Herr London, det ni kommer med är ett fruktansvärt avslöjande. Det är oerhört allvarligt. Jag måste lägga fram det för mina chefer.

– Det är meningen. Det var därför jag vände mig till er. Jag ber – meddela era överordnade och presidenten och partiledningen också. Var snäll och se till att jag tas i regelrätta förhör så att jag kan förklara allting in i minsta detalj. Men jag upprepar också: Se till att min egen säkerhet garanteras!

Jag flyttas tillbaka till sjukavdelningen. Dagen därpå ber jag om papper för att skriva till allmänne åklagaren. Jag får ett enda ark. Med några rader förklarar jag hur jag tvingats till bekännelserna om mig själv och mina medanklagade genom fysisk och psykisk tortyr.

Det är gjort. De hämtar brevet. För mig återstår bara att vänta på den vidare utvecklingen.

Jag lyckas smuggla ut ett meddelande till Hajdu och Hromádko om mitt samtal med åklagaren och min skriftliga begäran om resning i målet. Till Hajdu säger jag att tiden torde vara inne för honom att göra samma sak.

Det är nu, den 24 oktober 1954, som jag får besök av min kusin Hanka. Ett underbart, oväntat tillfälle att låta det bli känt utanför murarna vilket försök jag har gjort!

Hennes besök tre veckor efter resan till Prag är en lycklig slump. Tillståndet för detta ordinarie femtemånads-besök skickades automatiskt av fängelseadministrationen till henne, min förbindelselänk med omvärlden. Mötet med familjen i Prag räknas inte.

Hanka meddelar att min familj anlant lyckligt till Paris. Utan att bry mig om vakten meddelar jag Hanka de nya fakta. Inom några dagar skall Lise ha fått meddelandet från henne.

Vakten lyssnar förbluffat. Han vet vem jag är och vilken process det handlar om. Han är så nyfiken att han inte reser några som helst hinder för samtalet.

Nyheter om militäråklagaren och min resningsanhållan ”på grund av att alla mina erkännanden kom till efter lagvidriga fysiska och psykiska påtryckningar” gör Hanka glad. Men det jag säger om mitt hälsotillstånd skrämmer henne. Hon lovar att skriva till Lise så snart hon kommit hem till Kolin.

Här följer Lises skildring, hur hon använde brevet som hon fick av min kusin i början av november:

– Min första hemska tanke var att sjukdomen skulle ta dig från oss för alltid – och detta just när du lyckats begära resning! Vilken otäck känsla! Jag fattade att det skulle bli fråga om en kapplöpning med tiden om ditt liv. Jag tänkte oupphörligt på dina ord i samma ögonblick som vi lämnade dig: ”Var snäll och skynda dig, Lise! Jag klarar mig inte länge till i Leopoldov !”

– Raymond fick genast besked om alltsammans. Han rådde mig att till en början bara röra vid sakens rent humanitära sida – omsorgen om din hälsa. En polemik om din rehabilitering skulle kanske dra med sig tidsödande komplikationer. Hans resonemang verkade riktigt. Jag skrev omedelbart till både Zápotočký och Novotný och till justitieministern.

– Här är brevet till presidenten:

”Paris den 9 november 1954.

Till presidenten i Republiken Tjeckoslovakien, Antonin Zápotočký,

Prag.

Herr president!

I mina tre barns namn, Françoise, Gérard och Michel, och i mitt eget, anhåller jag vördsamt att ni ville visa den stora bevågenheten att bevilja villkorlig frigivning av deras fader, min make, Artur London, som för närvarande är internerad i Leopoldovfängelset. Hans hälsotillstånd har under den senaste tiden försämrats så att hans liv nu är i fara. Jag informerades om detta i ett brev från min makes kusin Hanka Urbanová, som fått tillstånd att besöka honom söndagen den 24 oktober och som fann honom intagen på sjukavdelningen för en bronkitisk lunginflammation.

När min make hade återvänt från koncentrationslägret fick han 1946 ett recidiv av sin tuberkulos, vilket vi trodde skulle sluta med döden. Han överlevde som genom ett mirakel, men sjukdomen lämnade oläkbara spår. Hans andningskapacitet var 1948 mindre än 50 procent, vilket gjorde

honom till invalid. Det är alltså med goda skäl som vi befarar det värsta inför en ny bronkitisk lunginflammation. Under sådana förhållanden anhåller vi, våra barn och jag, att han måtte bli villkorligt frigiven, en begäran som helt och hållet dikteras av mänsklig medkänsla.

Med fördjupandet av demokratin inom republiken förstår jag, herr president, att omsorgen om människan måste ha skjutits ännu mer i förgrunden, och det är därför som jag ber er samtycka till den villkorliga frigivningen av en man som är så sjuk att hans liv är i fara.

Herr president, jag känner väl de upphöjda känslor ni besjålas av, er uppriktighet som kommunist och statsman, vilken gör er respekterad av alla, och er innerliga medmänsklighet, och därför är det med förtroende jag som maka och mor vänder mig till er, ty det skulle innebära en oerhörd smärta att se min make, mina tre barns far, dö i fängelset.

Herr president, jag vet att jag inte vänder mig fåfängt till er under dessa omständigheter, och jag tackar er i förväg i mitt eget och mina barns namn.

Lise Ricol-Londonová.”

Hon fortsatte sin berättelse:

– Jag tog kontakt med Tjeckoslovakiens ambassadör i Paris, Soucek, och bad om en brådskande audiens. Han tog emot mig redan dagen därpå. Han visade sig oerhört välvillig. Jag lämnade honom de tre breven. Han lovade skicka dem med kurirposten följande dag och att de skulle vara framme i Prag redan på eftermiddagen. Det var alltså den 1 i november 1954 – samma dag som Françoise fyllde sexton år!

6

Några dagar senare kommer order att jag skall tillbaka från sjukavdelningen till cellen. Läkaren protesterar förgäves. De förbjuder honom till och med att fortsätta ge mig medicin. Jag förs över till nybyggnaden. Jag misstänker att förflyttningen är en följd av mitt brev till allmänne åklagaren. Tänker de skicka mig tillbaka till Ruzyň? Den utsikten skrämmer mig mest. Men jag förstår snart att det inte handlar om något sådant. Jag förs till isoleringscellerna istället för genomgångsavdelningen.

Ryktena om isoleringsavdelningen i den nya byggnaden har cirkulerat någon tid. Redan innan jag reste till Prag fick jag veta att man där förvarade de som dömts i processen mot de ”slovakiska borgerliga nationalisterna”, bland vilka Švermová-gruppens distriktssekreterare befann sig. Sedan jag kommit tillbaka fick jag veta att även andra fångar skickades dit – bland andra Pavel, Valeš och Kevic. Denna åtgärd betraktades med oro av alla eftersom ingen visste vad den egentligen innebar.

Här sitter jag nu tillsammans med Kostohryz, som fått ett hårt straff i rättegången mot ”den gröna internationalen”, dvs. de högerbetonade partierna, framför allt agrarpartiet. Han tar emot mig vänligt och informerar mig genast om förhållandena. Vi är fullständigt isolerade. Bara ett begränsat antal vakter får komma in i denna avdelning. Våningarna är fullständigt avskurna från varandra. Isoleringen mellan de enskilda cellerna på samma plan är svårare att genomföra. Vi lyckas kommunicera genom knackningar i väggarna och under promenaderna i rastgården. Där får jag en skymt av Goldstücker, Kevic, Pavel, Hašek, Valeš och några till. Till min häpnad får jag veta att Hajdu förts hit ungefär samtidigt. Han sitter i granncellen. Men Löbl finns kvar i gamla fängelset.

Min medfånge talar om att Pavel städar på vår våning. Han visar sig vid den första sopp-utdelningen. Han ger mig skickligt penna, papper och ett kort meddelande på samma gång som han överlämnar två skålar: ”Jag behöver veta om du redan blivit förhörd och hur det avlöpte.”

När jag lämnar tillbaka de tömda skålarna viskar jag:

– I kväll!

På eftermiddagen skriver jag en redogörelse för mitt samtal med militäråklagaren medan min kamrat vaktar vid gluggen.

När Pavel plockar bort skålarna om kvällen lyckas han med en trollkarls skicklighet snappa till sig meddelandet.

Jag försöker komma i kontakt med Vavro. Men han behärskar inte de gamla bolsjevikernas alfabet som jag använder. Tack vare Pavels penna kan jag dagen därpå ge honom nyckeln till signalerna. Med stor försiktighet kan vi sedan upprätthålla kontakten. Han meddelar att han föredrar att vänta en tid innan han skriver ansökan om resning i sitt eget mål.

Varje dag anhåller jag om medicin och ett läkarbesök. Jag får ingetdera. Det enda de består mig är en extra mjölkranon. Dagarna går. Min feber stiger på nytt. Jag mår allt sämre. Jag tror de vill låta mig gå åt som en råtta i detta hål. Tydligt är detta förverkligandet av Ruzyňmännens hot!

Sent en kväll omkring den 10 december 1954, strax före tapto, får jag order av vaktchefen att förbereda mig för flyttning. Jag försöker meddela Vavro, men i brådskan missuppfattar han mina signaler. Jag ber min cellkamrat informera honom senare.

Jag hamnar ensam och utan varje förklaring i en cell i bottenvåningen. Ungefär en timme senare kommer städaren och skrapar på dörren och viskar att Löbl finns i en annan cell i samma avdelning. Han skall transporteras någon annanstans och vill veta varthän jag skall. Jag svarar att jag inte vet någonting och undrar om någon känner till vart Hajdu förts. Jag frågar mig om det är meningen att vi alla tre skall tillbaka till Ruzyň på grund av mitt brev.

Ända till morgonen grubblar jag över de repressalier som jag kan råka ut för.

Den dagen hämtas jag ut i korridoren men hålls på avstånd från de övriga internerna, som också tycks förberedas inför en transport. Jag ser Löbl men inte Vavro! Löbl lyckas omsider ta sig närmare genom att byta plats med kamraterna. Han frågar vad som är på gång. Jag informerar honom snabbt om samtalet med åklagaren och om mitt brev. Han blir skakad: har jag tänkt på vad mitt tilltag kan föra med sig? Jag svarar att jag bestämt mig för att löpa linan ut och råder honom att göra samma sak:

– Det gäller nu eller aldrig!

Alla får order att återvända till cellerna. Jag utnyttjar villervallan för att gå närmare Löbl. Vi får några ovärderliga minuter för ett samtal. Han frågar efter förhållandena på isoleringsavdelningen, vilka som sitter där och fångarnas åsikt om sin egen situation.

Jag låter honom få reda på det lilla jag själv kommit underfund med och understryker min önskan att de andra anklagade borde göra samma sak som jag. Löbl säger helt förbluffad:

– Vad säger Goldstücker?

– Han funderar på saken och jag tror att han också begär resning.

Jag hoppas få åka tillsammans med de andra i bussen, men istället placeras jag kedjad på bår i en ambulans. En vakt sitter bredvid mig och en annan framme hos chauffören.

Jag visste inte att min hustru, informerad genom brevet från min kusin Hanka, redan hade börjat göra framställningar från sitt håll, parallellt med mina egna.

Under färden kommer jag underfund med att vi är på väg mot Prag.

Varthän? Till Ruzyň? Men vid midnatt hamnar vi i Pankrác. Jag förs till en obekant avdelning och får order att klä av mig. Det överraskande är att så få celler är upptagna och att kläderna ligger sammanvikta utanför dörren till de bebodda. Det är första gången jag ser något sådant.

Min cell är mycket ren, helt nymålad. Under färgen skönjes gamla inskriptioner, men de är noggrant sönderrispade för att vara oläsliga. Halmmadrassen ligger helt nära dörren. När jag lagt mig befinner sig huvudet en meter från denna, och jag har ansiktet mot fönstret. Kläderna är borta, men tobaken fick jag behålla. Jag kan inte somna. Tankarna är alltför efterhängsna. Jag grubblar över vad som egentligen skall hända. Framför allt marteras jag av föreställningen att de ämnar skynda sig att göra sig av med mig ...

Takbelysningen är tänd. Eftersom jag inte kan somna tänder jag en cigarett. Då märker jag att gluggen öppnats och att en vakt observerar mig. Jag tror det är dags för rondan. Men en stund senare finns vakten alltjämt kvar. Då kommer det för mig! Denna ständiga övervakning brukar ju förekomma i de dödsdömdas avdelningar! Nu begriper jag varför kläderna placeras utanför och varför cellen är så ren, så noggrant befriad från inskriptioner och nymålad ...

Jag vänder mig till vakten och frågar:

- Var är jag egentligen?
- Det borde ni väl veta.
- Jag vet att jag är på Pankrác – men varför bland de dödsdömda?
- Ni vet väl själv vad ni har gjort. Ni har inte hamnat här utan orsak.
- Men jag dömdes till livstid, inte till döden!
- Fråga i morron bitti vid rapporteringen! På morgonen ber jag att få träffa direktören eller vaktchefen. Ingen kommer för att hämta mig. Istället förs jag ut på rastning. Innan jag får lämna cellen klappar vakten i händerna och skriker:
- Bort från korridoren allesammans – in i cellerna! Jag vallas ensam i en liten rastgård. På återvägen upprepas samma ritual innan jag får beträda korridoren: fångarna som städar måste försvinna.

Samma ceremoni upprepas när jag förs till duschen något senare. Jag tvivlar inte längre. Detta är de dödsdömdas region. Och fortfarande visar sig varken fängelsedirektör eller vaktchef.

Den tredje dagen säger jag ifrån att jag tänker matstrejka. Vakterna försöker tala mig till rätta. Jag envisas:

- I den här avdelningen har jag ingenting att göra. Jag är inte dödsdömd. Jag vill veta vad som är på gång!

Dagen därpå förs jag in till fängelsedirektören. Han vill veta varför jag tänker vägra äta. När han lyssnat till min motivering, råder han mig att låta bli:

- Jag har skaffat upplysningar om er hos statens säkerhetstjänst. Beskedet lyder att ni snart kommer att förhöras av deras folk. Ta det alltså lugnt. Ni är i fängelseförvaltningens händer på Pankrác.

Jag börjar äta igen medan jag otåligt och oroligt väntar på det utlovade förhöret. Men samma rutin fortsätter, och ingen kommer. Den 24 december återupptar jag matstrejken. På eftermiddagen samma dag kommer en löjtnant in i cellen med beskedet:

- Ni ska flyttas från den här avdelningen! Ni ska någon annanstans. Men varthän?

Så känner jag igen sjukavdelningen.

Men jag vet också att avrättningsplatsen finns omedelbart bakom .. . Säker blir jag inte förrän löjtnanten öppnar en dörr och säger:

– Kliv in. Vi är framme.

Jag är inne på själva sjukavdelningen!

Jag andas ut. I cellen finns ett dussin sängar men bara två patienter –en zigenare och en jugoslav. Jag har klarat mig igenom denna oerhört kritiska period! Jag har återtagit mina erkännanden och jag lever i alla fall!

Senare fick jag veta att det var min hustrus parallella aktion i Paris som fick vågen att balansera åt andra hållet.

Detta är för mig en vacker jul, en hoppfullhetens jul. Jag känner hur jag börjar leva upp igen!

7

Under senare delen av december läste min fru en glädjande nyhet i ”Le Monde”: Noël Field har blivit officiellt rehabiliterad av den ungerska regeringen. Kort dessförinnan hände samma sak för hans bror Herman i Polen.

Hon berättade senare:

– Jag fick se det i metron på väg till Madeleine Chaumeils begravning. (Vi kände hennes förste man, Petit-Louis, som stupade i Spanien.) Jag blev alldeles upphetsad och önskade bara att jag varit hos Raymond för att kunna säga till honom att vi fått ett nytt juridiskt faktum till stöd för en ansökan om revision av processen.

– Dagen därpå gick jag till ambassadören och ansökte om visum till Tjeckoslovakien. Jag förklarade alltsammans för honom och bad honom vidarebefordra min anhållan till Prag.

Det var så min familj upplevde slutet av året, jul och nyår. Min fru skrev nästan varje dag till Prag, till Hanka och till Renée och Antoinette, för att de genom att lägga samman brevens innehåll skulle kunna bilda sig en uppfattning om vad Lise företog sig, vilket Hanka sedan kunde meddela mig.

I ett långt brev av den 26 december maskerar hon med en skildring av julfirandet hos sin syster och Raymond nyheten om bröderna Fields rehabilitering och flikar även in ett besked om sitt eget besök hos ambassadören. Hon fortsätter:

”Hankas nya brev, där hon talade om vad Émile” – jag! – ”råkat ut för, låter oss ana att hans tillstånd är oroväckande. Men det faktum att han lämnat sin vistelseort” – Leopoldov – ”och återvänt till hemstaden” – Prag – ”verkar vara något positivt. Det är nog resultatet av hans familjs begäran i början av november. Vi hoppas att han får den vård han behöver och att han snart skall uppleva ljusare tider.”

De vet alltså att jag blivit förflyttad!

Den första januari skriver Lise på nytt:

”I vilket fall som helst tänker jag återvända till läkaren” – ambassadören – ”efter helgen för att fråga efter resultatet av min ansökan.

Jag talade länge med Fernandes man om barnens uppfostran. Han är belåten med Gérards arbete” – brevet med min ansökan om resning i målet – ”men tror inte att han kan nå de verkligt goda resultaten om han inte anstränger sig ännu mer. Det finns dock goda möjligheter för att hans nya teori kommer att accepteras, och i så fall står dörrarna öppna till en professur.” – Min rehabilitering! –

”Jeans fader” – Maurice Thorez – ”är inte i Paris. Han tillbringar vintern i Provence för hälsans skull. Hans fru kom och hälsade på mig med sina bägge pojkar. Hon visade sig mycket vänlig. Hennes man intresserar sig för min äldsta pojkes hälsa. Han tycker att han borde låta sig opereras” – att jag skulle ansöka om rehabilitering – ”ty den som är sjuk kan bara botas om han själv visar vilja att slåss för sitt liv. I förra veckan uttryckte han sin stora tillgivenhet för oss alla.

”Hos Tonča” – dvs. i Tjeckoslovakien – ”tar det längre tid med saker och ting, men på andra håll tycks det mesta ha ordnat upp sig, sade Saymond i söndags. Tillsammans med sin vän” – Maurice Thorez – ”förundrar han sig mycket över det och frågar vad de egentligen håller på med hos Tonca. De tänker inte gå till henne med sina egna problem utan vänder sig direkt till gamla hemmet.” – Moskva – ”Men det är deras ensak ...”

När Lise inte får något svar på vare sig det första brevet, i vilket hon ansökte om mitt frigivande, eller på sin anhållan om visum, beslutar hon att officiellt kräva revidering av processen mot mig. Hon adresserar skrivelsen till president Zápotocký och överlämnar den till ambassadör Soucek den 22 februari 1955 för vidare befordran:

”Den to november 1954 vände jag mig till er och anhöll om villkorlig frigivning av min make Artur London, som sitter fängslad sedan den 28 januari 1951.

Sedan jag gjorde denna hemställan har någonting inträffat, som helt ifrågasätter domen mot min make och ger mig all anledning att kräva resning i målet mot honom. Huvudanklagelsen har fallit, nämligen att han skulle ha stått i Noël Fields sold som spion. Efter det att Herman Field rehabiliterats av den polska regeringen har i sin tur Noël Field, som suttit fängslad fem år i Ungern frisläppts och blivit offentligt rehabiliterad på samma sätt och erbjuds dessutom asylrätt. Kommunikéerna om detta har inför världspinionen understrukt det faktum att bröderna Fields spionverksamhet helt och hållet var en konstruktion av demokratins fiender och att de som gjort sig skyldiga till detta övergrepp mot de mänskliga rättigheterna kommer att bestraffas på lämpligt sätt.

Dessa nya fakta förpliktar den tjeckoslovakiska regeringen att revidera domen mot Artur London. (Envar kan föreställa sig graden av de brottsliga påtryckningarna, de kriminella polismetoder som används för att få min make att offentligen erkänna sig skyldig till förbrytelser han aldrig hade begått!)

Eftersom ni är Republikens högsta instans vänder jag mig till er med min anhållan att Artur London måtte lä resning, på act att hela sanningen skall komma i dagen och det blir möjligt för en oskyldig och dessutom svårt sjuk människa att återvinna friheten, återförenas med sin familj och dessutom få vård.

Jag ber få upplysa er om att jag samtidigt skickar ett utförligt brev till det tjeckoslovakiska kommunistiska partiets ledning, där jag förklarar vissa aspekter, på vilka jag redan innan bröderna Field rehabiliterades grundade min övertygelse om att min make var oskyldig.

Jag upprepar det förslag som jag ställde till det tjeckoslovakiska kommunistiska partiet, nämligen att jag är beredd att resa till Prag för att av alla krafter hjälpa partiet och regeringen att kasta ljus över fallet London genom att framlägga alla dokument och meddela varje upplysning jag har tillgång till och som kan vara av värde för en ny undersökning.”

I sitt brev till partiet, adresserat till Antonin Novotný, tar hon åter upp anklagelseaktens alla halvsanningar. Hon börjar med ”spionförbindelserna med Noël Field”, ”den trotskistiska verksamheten” och ”sabotagen mot den franska arbetarrörelsen”. Hon rekapitulerar i korthet mitt arbete inom frivilligkåren i Spanien, för MOI under och efter kriget och min delaktighet i

den illegala motståndsrörelsen i fängelserna och koncentrationslägren. I detta sista avsnitt skriver hon:

”Den respekt och det förtroende som kom honom till del överallt där han internerats gjorde honom regelbundet till ledare inom de illegala partiorganisationerna. I Mauthausen gjorde hans internationalistiska sinnelag honom till en av organisationerna och ledarna för lägrens internationella kommitté. Detta kan bestyrkas av de tjeckoslovakiska kamrater som var tillsammans med honom – Antonin Novotný, Hendrych, båda två medlemmar av partisekretariatet, Leopold Hoffman från Budejovice och många andra.”

Men dagarna går. Lise tappar tålamodet. Hittills har hon isolerat sig och undvikit sina gamla kamrater för att slippa en störtskur av frågor. Hon vet att hon måste vara ytterst försiktig om pressen skall hållas utanför. Publicitet skulle kunna ställa till oerhört mycket mer ont än gott.

Men eftersom svaren uteblir väljer hon nu att handla mera öppet och dra in sina vänner i kampanjen. Onsdagen den 9 mars 1955 är det premiär på marionettspelen ”Hurvinek och Špejbl”. Genom sin väninna Janine Chaintron får hon en biljett. Hennes ankomst till teatern väcker sannerligen uppmärksamhet. Många vänner och kamrater från förr välkomnar henne – Hilsoms, Wurmsers, Daquins, Magniens och bröderna Soria ... Den tjeckoslovakiska ambassadören skakar hand med henne. I ett brev till Prag skildrar hon kvällen så här:

”Janine och jag hade fina platser nära orkestern. Aragon och Elsa Triolet satt i en avantscenloge. När de upptäckte mig så hälsade de och vinkade åt mig att komma upp. Jag gick dit. Medan vi väntade på att ridån skulle gå upp, svarade jag utan förbehåll på alla deras frågor.”

Lise berättade senare att de talat om för henne hur de 1954, på genomresa till Moskva där Aragon skulle sitta ordförande då Leninpriset delades ut, hade bönat och bett att få träffa henne i Prag men aldrig lyckats bryta igenom de osynliga barriärerna kring henne.

I logen mitt emot sitter ambassadören och hans hustru. Hela tiden tillsammans med Aragon tänker Lise: ”I morgon får Prag veta vilket mottagande jag fick här i kväll!”

Den aftonen accepterar hon alla invitationer hon får till luncher och middagar.

8

Den 15 april 1955 tar min hustru nästa steg. Hon överlämnar via ambassadören ett brev till konseljpresident Viliam Široký:

”Kära kamrat!

När jag den 10 november 1954 fick veta att min make var allvarligt sjuk, sände jag genom parisambassaden en anhållan om hans villkorliga frigivande. Ansökan gick till republikens president, kamrat Antonin Zápotocký, och jag informerade det tjeckoslovakiska kommunistiska partiets sekretariat om denna åtgärd.

Kort därefter kom underrättelsen om att bröderna Herman och Noël Field hade frigivits och rehabiliterats. Juridiskt sett innebar detta att resning i målet mot min make borde följa automatiskt. Därför sände jag den 22 februari en ansökan om revision av processen samt ett brev till partiledningen, i vilket jag detaljerat förklarade varför jag gjorde denna anhållan. Jag bifogar kopior av dessa brev. Ända till nu har jag inte fått något svar på vare sig det första eller det senare brevet, trots att de saker som berörs är av sådan vikt att de borde berättiga till ett svar. Därför frågar jag nu om breven någonsin kommit fram till adressaterna eller om de stoppats på vägen av alltför nitiska funktionärer.

Jag vet att min make å sin sida begärt resning i målet två gånger, i november månad och därefter i ett brev av den 22 februari detta år till partiets generalsekretariat. Han har inte heller fått något svar, vilket möjligen kan bero på att hans skrivelser aldrig nådde adressaterna.

Kära kamrat, det är inte bara som hustru och mor jag kommer med denna begäran. Den är också min plikt som kommunist. Jag har genom min personliga hållning i det förflutna bevisat att jag sätter min partianda över mina personliga känslor. Men sedan jag förstått att min make aldrig var skyldig utan enbart ett offer, är det min plikt att satsa allt för att hjälpa sanningen att segra, och detta alltså inte bara av personligt intresse utan också för partiets skull. Kampen för sanning och rättvisa är en del av kampen för kommunismen. Sovjetunionen har inför världsoptionen bevisat att den inte fruktar sanningen. Sovjet har lämnat strålande bevis för dess vilja att gottgöra allt ont, som Berijas band förorsakat, genom att rehabilitera hans offer via 'presidierna', dessa oberoende juridiska instanser med uppgift att granska alla ansökningar om revision av rättegångar, inklusive dem som gällt högförräderi och spionage."

Min hustrus bror Frédo, min synnerliga vän sedan tiden i motståndsrörelsen och fångenskapen, tog oerhört illa vid sig när Lise lät honom veta att jag var oskyldig och beskrev vad jag måst gå igenom. Han skickar Hanka ett litet brev, som hon skulle läsa upp för mig vid nästa besök:

"Idag – lille Gérards födelsedag, den 3 april 1955 – har jag den stora glädjen att kunna skriva detta till dig. Det gläder mig att veta att du är oskyldig. Innerst inne trodde jag aldrig på beskyllningarna. Men för mig, kommunisten, var det svårare än för dina vänner som inte är partimedlemmar – Fichez, Souchère och många andra – vilka hela tiden öppet vägrat att betrakta dig som skyldig. Du anar inte hur många frågor vi ställde oss då vi träffades! Jag är samtidigt olycklig över att inte kunna ingripa. Men det hela rör sig framåt. Tappa inte tillförsikten, Gérard! Många, många håller av dig och står på din sida. Mardrömmen kommer att ta slut, och den dagen skall du få erfara vilken uppmärksamhet och omsorg vi ägnar dig.

Jag omfamnar dig lika intensivt som den gången de förde oss i kedjor från Blois och vi inte visste att vi skulle till Compiègne."

Genom honom återknyter Lise bekantskapen med de f. d. Mauthausenfångarnas kamratförbund och framför allt med dess sekreterare, Émile Valley, som också är min gamle vän. När hon talar om för honom att jag är oskyldig, röjer han inte den ringaste förvåning:

– Det trodde jag heller aldrig. Jag fattade ingenting, men jag väntade på det här. Nu ska vi göra allt för att hjälpa honom.

Den 3 maj skriver Lise till Prag:

"Sedan jag fått de nyaste rapporterna om Gérards hälsa, vilka tyvärr bekräftades genom ett brev från min kusin, lever jag inte längre, kan aldrig sova. Den första maj kändes ohyggligt trist. Jag var med bland de söndagsklädda demonstranterna i Vincennes, men jag såg bara honom, hörde ingenting annat. Jag tänkte på att han för tio år sedan deltog i de första befriade utrotningslägerfångarnas defilerings. Den dagen snöade det visst ..."

Det är under denna demonstration som min hustru genom Émile Valley får veta att Kamratförbundet gett ut ett arbete av professor Michel De Bouard om lägret i Mauthausen, där min roll inom motståndsrörelsen nämns på samma gång som Leopold Hoffmans. Detta är en utmärkt nyhet. Detta vittnesmål krossar den beryktade anklagelsen att jag skulle ha gått fienderna till handa i Mauthausen. Kamratförbundets sekreterare – kallad Mimile av alla – skickar Lise flera exemplar av boken dagen därpå. Hon söker upp ambassadören, ger honom två exemplar och begär att de skall skickas till partiledningen i Prag. Dessutom förnyar hon sin visumansökan.

Frédo och Mimik samlar flera kamrater från deporteringen, bland dem några som kände mig särskilt väl i lägret, och ber dem styrka uppgifterna om min roll i Mauthausen och bekräfta den avsevärda hjälp som jag gav åt franska fångar. Professor De Bouard uppvaktar personligen Jacques Duclos för att be honom sätta igång en aktion till min förmån. Doktor Fischer, kamratförbundets vice ordförande, begär audiens hos ambassadören.

Själv skriver jag på nytt från sjukavdelningen i Pankrác till partiledningen och upprepar min anhållan att bli förhörd av någon bland ledarna angående säkerhetstjänstens lagstridiga metoder.

Fortfarande inget svar!

Genom breven från min kusin kan jag följa Lises åtgärder för att få mig frigiven. Under ett av Hankas besök får jag besked om bröderna Fields rehabilitering. Jag låter henne veta – för att hon skall kunna informera Lise – vad jag själv har gjort. Jag talar också om att jag samma dag anhållit om tillåtelse att än en gång skriva till partiet.

Vi talar helt fritt. Vakten försöker aldrig hindra oss. Han håller sig i närheten och hans båda kolleger lämnar till och med de fångar de skall bevaka för att kunna lyssna. De är så uppenbart intresserade att de helt sonika struntar i sina förpliktelser.

Av en ren slump skriver jag detta nya brev till centralkommittén på samma dag – den 22 februari – som Lise lämnar parisambassadören det brev till Zápotocký och Novotný, i vilket hon krävde revision av processen. Jag vänder mig direkt till Viliam Široký med min upprepade anhållan att få tala med någon av ledarna.

Men inget svar den här gången heller!

Det enda som inträffar är att mitt straff sänks till 25 år – detta inom ramen för en allmän amnesti på tioårsdagen av befrielsen från Hitler.

Min tillvaro i sjuksalen förändras inte. Jag får vård, men jag blir inte bättre. Röntgenundersökningen avslöjar kaverner och dubbelsidiga sjukdomshärdar under full utveckling. Till detta kommer astmaanfall, emfysem och komplikationer av nervös art, som yttrar sig i form av sömnlöshet och en maginflammation med sårbildningar.

Jag får veta av en fånge, som tjänstgör som läkare, att man från högsta ort begärt en rapport över mitt hälsotillstånd. En annan fånge berättar hur han kallats till ett ingående förhör om mitt uppträdande i cellen och vad jag yttrat vid olika tillfällen. Han försäkrar att han sökt tala helt till min fördel. Allt tillsammans får mig att tro att något måste vara i görningen. Men vad? Det är redan maj månad.

Under en middag hos familjen Wurmser får Lise tillfälle att tala med Ilja Ehrenburg. Han anförtror henne att han personligen aldrig trott på processen och på min skuld. Lise säger att hon är beredd att knacka på alla tänkbara dörrar för att påskynda min rehabilitering:

– Om du visste hur jag har det! Det finns inte ord ... Om jag inte var så övertygad om att kommunismens sak är rättvis och att ingenting får göras som skadar den, så skulle jag skrika ut min övertygelse om min makes oskuld på gator och torg! Jag skulle offentliggöra vartenda dokument som bevisar hans oskuld. Jag skulle riva upp en offentlig debatt!

Ehrenburg ger henne rätt men säger att enligt hans uppfattning är hennes sätt att gå tillväga det bästa tänkbara – att låta så många kamrater som möjligt uppträda till min förmån.

Louise Wurmser låter Lise och min dotter följa med till en mottagning för Ilja Ehrenburg. Där återknyter Lise bekantskapen med många människor. Hon skriver till Antoinette:

”Pierre Daix talade med tårar i ögonen om Gérard och frågade vad han skulle kunna göra. Jag talade om det för honom.”

Följande söndag, den 15 maj, deltar hon tillsammans med sin far och sin bror i staden Ivryrs bankett på trettioårsdagen av det kommunistiska maktövertagandet i kommunen. Maurice Thorez satt ordförande. Han omfamnade min svärfar och sade att han hoppades att snart få se honom tillsammans med hela familjen. Det mottagande min hustru får av alla gamla kamrater styrker hennes tillförsikt betydligt.

Några dagar senare blir hon uppringd av Marcel Servin, partiorganisationens dåvarande sekreterare. Han meddelar att hennes partikort kommer att överlämnas officiellt till henne inom kort. För Lise är medlemskap i partiet oerhört viktigt inför återresan till Prag. Fastän hon blivit utesluten ur det tjeckoslovakiska partiet vill hon komma tillbaka som organiserad kommunist.

Lise var mycket rörd när hon berättade om detta sammanträde i partigruppen République. Sekreteraren höll tal och presenterade henne för kamraterna, erinrade dem om att hon var en gammal aktiv medlem och att en utlandsvistelse avbrutit hennes verksamhet inom det franska partiet, som med glädje hälsade henne välkommen åter.

Hela tiden satt hon och tänkte på ett annat sammanträde – i Prag, där hon blivit utesluten men i alla fall sade: ”Med eller utan kort – jag var, jag är och jag skall förbli kommunist ...”

Den andra juni 1955 meddelar ambassaden att hennes visum kommit från Prag och kan hämtas när som helst. Dagen därpå flyger hon till Prag och tas emot på flygplatsen Ruzyň av mina kusiner Urban och Sztogryn, Antionette och Renée. Hennes återkomst är inledningen till ett nytt skede, som alla hoppas skall bli avgörande – inte bara för mig utan också för Vavro och alla de andra. Den första Lise besöker är Vavro Hajdus mor ...

9

Jag har legat på sjukavdelningen i Pankrác i sex månader. Genom nyligen häktade medfångar eller sådana som kommit från arbetsläger, där de haft rätt att läsa tidningar, kompletterar jag min kunskap om världshändelserna. Jag får veta nya detaljer i Berijaaffären och de processer den medförde, särskilt de mot Abakumov och Riumin. Jag kommer underfund med förändringarna inom Sovjet efter Stalins död – Malenkovs avsättning, Chrusjtjovs karriär, införandet av den ”kollektiva ledningen”, att Jugoslavien tas till nåder ... Denna politiska utveckling känns uppmuntrande. Våra tidningar är fyllda av artiklar om den socialistiska legaliteten och fördömer lagöverträdelse...

Men på mina brev får jag inga svar.

Nyheter från Lise genom Hanka ger tröst. Jag vet att det franska partiet känner till hennes ansökan, att min process skall revideras. Jag vet också att hon väntar på visum för att komma hit och hjälpa mig på ort och ställe.

Från Löbl och Hajdu hörs ingenting. Jag vet inte var de finns. I Leopoldov ? I något arbetsläger?

Jag väntar. Dagarna sniglar sig fram. De känns ändlösa.

Vid slutet av maj hämtas jag till en byggnad ganska långt från sjukavdelningen. Bakom ett bord i ett av rummen sitter tre män. De talar om att de tillhör en specialkommission inom centralkommittén som fått i uppdrag att kontrollera överträdelser av den socialistiska legaliteten. En av dem presenterar sig – Ineman. Honom har jag hört talas om. Han är en av partiets gamla kämpar och deporterades under kriget till Buchenwald.

Äntligen! De har kommit! Jag kan knappt behärska min glädje. Alla tre uppträder korrekt, till och med vänligt. De frågar om Pavel och Valeš. Jag ger positiva upplysningar om båda, förklarar hur undersökningarna leddes i Ruzyň och Koloděje. Jag vidgar omedelbart ramen till att omfatta samtliga f. d. frivilliga som dömdes. Men kommissionens representanter tvingar mig tillbaka in på den smalare vägen:

– För närvarande undersöker vi bara fallen Pavel och Valeš. Håll dig till dem.

Men de är avgjort intresserade och antecknar noggrant.

När jag förstår att de tänker gå utbrister jag:

– Låt mig understryka att allt som jag har sagt inte bara gäller de bägge! Det gäller samtliga de gamla kämparna från Spanien!

För dessa andra, svarar de, är situationen allt annat än enkel. Kommissionen står inför en mycket tilltrasslad problematik. Det tar tid att reda ut allt ... De ordnar sina papper i portföljerna. De bereder sig att gå.

– Hur blir det för min egen del? ropar jag. Flera gånger har jag skrivit till partiledningen för att få mitt fall undersökt. När kommer ni att ta itu med det?

Ineman säger rakt på sak:

– Just nu är det otänkbart att röra vid den stora processen. Gör dig inga illusioner – det kan dröja år! Du är en av de fjorton som dömdes offentligt såsom ledare av Centrum för konspiration mot staten. Hela världspressen har behandlat den. Det har skrivits böcker om den. Politbyrån har beslutat att inte revidera den processen.

När han ser min reaktion tillfogar han uppmuntrande:

– Tappa bara inte modet! Allt hänger ihop med hur den inre och yttre politiska situationen utvecklas. Förr eller senare måste vi ta itu med den processen också, men när och hur, det vet jag inte!

Jag återvänder förkrossad till sjuksalen. Senare upptäcker jag hur korrekt Hajdu, Löbl och jag bedömde situationen då vi märkte de första tecknen på en förändring av det politiska klimatet: ”En dag kommer samtliga processer utom vår egen att revideras. Just den kan de inte röra vid, för de vill inte frambesvärja elva oskyldigt avrättades spöken. Att sätta giltigheten av vår process ifråga skulle också föra med sig problem som har att göra med själva systemet och människorna inom detta. Därför måste den begravas i evig tystnad!”

Jag är djupt deprimerad. För Hajdu, Löbl och mig finns alltså ingen utväg? Men efter två eller tre dagar repar jag mig igen och kan pröva saken ur andra aspekter: det måste finnas någon utväg ur dilemmat! När de väl har börjat revidera processer kommer förr eller senare hela systemet av konstruktioner att ifrågasättas. En dag tvingas de att gräva sig ända ner till oss. Som Ineman sade: Det viktiga är att hålla modet uppe. Men så sjuk som jag är – hur länge kommer jag egentligen att hålla? Jag är fortfarande BK-positiv trots de stora doserna antibiotika och annan medicin. Jag förmodar att jag har ännu ett år framför mig och undrar hur jag skall organisera väntetiden.

Några dagar senare hämtas jag strax före tapto, får rena kläder, rakas och förs till ett rum där jag träffar vice inrikesministern Jindra Kotal. Han har det högsta överinseendet över landets fängelser. I Mauthausen lärde jag känna honom som en enkel, anspråkslös och modig kamrat. Han deltog med stor självförsakelse i den hemliga motståndsanslutningen. Efter min återkomst till Tjeckoslovakien träffade jag honom flera gånger. Han arbetade då: vid den regionala partikommittén i Prag tillsammans med Antonín Novotný.

Senare såg jag honom också i Leopoldov. Då korn han i officersuniform för att inspektera. Medan jag satt i verkstaden och spritade fjäder uppfångade jag en spydig min då han passerade. Jag var inte hans enda bekanting i lokalen ... De fruktansvärda förhållandena var alltså väl bekanta för honom – själv en f. d. fånge! Hur kan han tillåta sådant i en socialistisk stat, och detta inom det som man så pompöst kallar ”institut för återanpassning genom arbete”? Och hur kunde han gå förbi sina gamla kamrater på det viset utan att skämmas? Vad detta system ändå kan göra av människor, som från början varit humana och positiva!

Nu är han här, sitter mitt emot mig. Han niar mig så artigt som om vi aldrig träffats förr. Han förhör sig om mitt hälsotillstånd. Har jag möjligen någon önskan? Jag häpnar. Var är nu detta igen? Jag svarar att min enda önskan är att se mitt fall uppklärat och bli fri! Jag erinrar honom om de skriftliga och muntliga ansökningar jag redan gjort och ger besked om samtalet med representanterna för centralkommitténs speciella kommission. Han säger att han saknar befogenhet att syssla med dessa frågor. Det är mina övriga önskemål han vill veta.

– Men jag har inga andra.

Han kommer med förslag:

– Vill ni att vi ska skaffa böcker åt er?

– Naturligtvis, läsningen saknar jag. Böcker blir jag alltid glad åt.

– Något annat? En bättre cell kanske?

– Nej tack. Men säg till kamrat Ineman att komma hit så snart som möjligt så jag får förklara i detalj hur anklagelserna tvingades fram och processen konstruerades!

Han lovar framföra detta och envisas sedan på nytt:

– Vad kan jag göra mer för er?

Jag tänker på Lise och hennes väntan i Paris:

– Låt dem ge min hustru hennes visum så hon får komma hit till mig!

– Er fru, javisst ja! Varför envisas ni med att oroa henne med skrivelser om er hälsa? Hon kan hur som helst inte göra något för er. Ni ger henne bara bekymmer i onödan. Hon har redan tillräckligt.

Det där väntade jag mig sannerligen inte!

– Tycker ni då att det skulle vara min plikt att dölja mitt verkliga tillstånd för henne? frågar jag. Min egen uppfattning är rakt motsatt. Jag har ingen rätt att låta dem hysa några illusioner!

Han avbryter och frågar åter igen efter mina önskemål. Jag svarar kort:

– Jag vill ha resning i målet, visum för min hustru och – om ni behagar – böcker.

Han drar på munnen:

– Vi får väl se hur det blir ...

Sedan går han.

Tillbaka i cellen undrar jag vad som varit avsikten med detta sammanträffande. Dikterades åtgärden av specialkommissionen? Tycker de att eftersom jag ändå inte kan släppas ut så bör åtminstone själva interneringen göras lättare? Jag ältar mina tankar hela natten. På morgonen flyttas jag till ensamcell. De kommer med böcker. Men vakten har ingen förklaring att ge. Och själva isoleringen gör mig inte glad, långt därifrån.

I tre dagar steks jag över sakta eld. Jag ber om specialtillstånd att skriva till partiledningen och till presidenten och kräver fri tillgång till papper. Jag beslutar också skriva ner allt som hände oss, beskriva säkerhetstjänstens metoder, skildra allt, allt ... I tankarna skissar jag rapporten, som jag vill formulera så förståeligt och övertygande som möjligt.

Tapto har gått för en timme sedan. Jag ligger redan då dörren öppnas. Sjukavdelningens befälhavare, en kapten, kommer in:

– Upp med er. Ni skall rakas och få rena kläder. Men sno på, vi har ont om tid!

Medan jag rakas, viskar frisören:

– Vad betyder detta? Vart skall du hän?

Jag vet ingenting.

Jag förs över till en annan byggnad. Jag får order att vända mig mot väggen och vänta. En vakt sitter vid min sida. Plötsligt öppnas en dörr bakom mig. En stämman befäller:

– Vänd er om! Kom hit!

Jag lyder. Officeren i dörröppningen ger mig tecken att gå förbi honom. Och i nästa ögonblick står jag mitt emot Lise! Hon strålar. Ögonen tindrar. Hon kastar sig om halsen på mig:

– Äntligen är jag här! Už jsem tady!

Enda avsikten med Kotals besök var alltså att förbereda detta möte med min fru!

Centralkommitténs specialkommission tillsattes i början av år 1955. Partiledningen har redan sin uppfattning klar om säkerhetstjänstens roll vid tiden omkring 1950. Det är trycket av händelserna ute i världen som tvingar partiets ledare att titta närmare på vissa anklagelser som sammanställdes under processerna, eftersom de strider mot den nya politiska kursen. I Sovjet släpptes fångar hem från de sibiriska lägren. Bröderna Field rehabiliterades. I Ungern reviderades Rajkprocessen. Relationerna till Jugoslavien förändrades rent spekulativt. Det gällde att anpassa sig. Men framtiden förblir hölj i osäkerhet och förvirring.

Lise har i princip kommit för att stanna i fjorton dagar. Hon inlogeras till sin häpnad på partiets hotell. Varje dag kommer hon till Pankrác och stannar hos mig en timme. Redan denna paradoxala situation uttrycker något av motsägelsefullheten i tiden.

Samma kväll hon kommit ringde Baramová, nu ansvarig för centralkommitténs internationella sektion, och meddelade att inrikesminister Baral hade ”uttryckt en önskan att träffa dig”, och väntade henne klockan 15 på måndagen.

Denna soliga söndag, innan vi ännu fått mötas, såg Lise för första gången Stalinmonumentet, som blev färdigt sedan hon lämnade Prag. Hon fann det enormt och fult där uppe på Letná, som om det skulle kunna krossa hela staden. Förmodligen utan konstnärens medvetna avsikt gav hans verk intrycket att Stalin förde en fandekorerad kista till graven. ”Kommunismens jordfästning!” sade Lise. Och denna fasa avtäcktes när man redan börjat avslöja och brännmärka ”personkulten”! Även detta ett av tidens paradoxfyllda sammanträffanden!

Dagen därpå togs min hustru emot av Barak. Han började förklara systemet med denna specialkommission och dess uppgifter att undersöka lagöverträdelsena i legalitetens namn. Lise tog upp problemets kärna:

– Vid förundersökningen gick säkerhetstjänsten fram så här ...! Ministern lyssnade i över en timme utan att avbryta. Slutligen sade han:

– Men kamrat, du vet mycket mer om detta än jag. Var har du allt ifrån?

Lise förklarade.

Minister Barák frågade var mitt skriftliga budskap fanns. Hon talade om att det fanns i Paris. Till sist meddelade han att hon dagen därpå skulle frågas ut av specialkommissionen. Han tillfogade med en gest som om han tvådde sina händer:

– Allt det där hade jag ingenting att göra med. Men nu vill jag att det kommer i dagen ...

Lise bad att få träffa mig redan samma kväll. Barák gick med på det trots att det var så sent. Så gick det alltså till när Lise kom till Pankrác en halvtimme senare och jag fick ta henne i mina armar.

Varje dag har hon ett matpaket med sig. Det är hennes egen middag, som hon varje dag låter sätta in i hotellkökets kylskåp. På det viset får jag, som är dömd till livstids fängelse för högförräderi, varje dag en korg som kommer raka vägen från partiets hotell.

I början sitter en man från säkerhetstjänsten där som tredje person. Han verkar fientlig, ser grov och brutal ut. Han protesterar då jag vill hålla Lises hand och vill förbjuda vissa samtalsämnen. Men vi tänker inte låta oss kommenderas. Vi fortsätter lugnt att tala. Han ilsknar till och hotar att avbryta besöket. Men senare ändrar han taktik och lyssnar med halvslutna ögon. Min hustru beklagar sig över individens närvaro. Han ersätts till vår belåtenhet av en fängelsevakt som uppträder hyfsat. Senare säger Ineman att grobianen var en av de sovjetiska rådgivarnas springpojkar, som hade i uppdrag att sätta upp rapporter mot oss.

Lise förhörs flera gånger av specialkommissionen. Hon återger med fler och fler detaljer innehållet i min skrivelse och talar om hur hon begagnar sig av den. De begär att få hand om budskapet, men hon vägrar lämna från sig detta otvetydiga påtryckningsmedel.

Ineman medger utan omsvep att samma människor finns kvar inom den hemliga polisen som då processerna förbereddes. De hopar svårigheter för specialkommissionen och vill förhindra tillträde till arkivet. De gör allt för att revisionen skall stoppas. Han ber Lise vara försiktig vid alla samtal och i synnerhet i telefon.

Vad finns egentligen kvar av de anklagelser, som utgjorde grundvalen för min dom? Noël Field är rehabiliterad. Beskyllningen för att ha varit hans lejda agent föll automatiskt. Jugoslavien togs till nåder. Moskva erkände att landet förblivit socialistiskt. Beskyllningen att jag varit titoist blev alltså meningslös. Zilliacus rehabiliterades också. Den andra beskyllningen för spionage annullerades därmed. Rajkprocessen är reviderad. Detta krossade större delen av anklagelserna mot mig och alla de andra spanienfrivilliga ... Varje dag uppträder nya sprickor i den byggnad av förfalskningar och lögner som konstruerades av de sovjetiska lekledarna och deras lakejer i Ruzyň.

Vad finns egentligen kvar? Politbyråns beslut att inte ifrågasätta någon revidering av vår process!

Vi ser med ångest fram emot slutet av Lises sejour i Prag. Men en dag kommer Ineman och hans båda kamrater tillbaka:

– Nu har kommissionen fått i uppdrag att ta itu med ditt fall!

Trots politbyråns ursprungliga beslut måste hela härvan undersökas. Varför?

Jag tror nu att orsakerna var följande: till det faktum att de huvudsakliga anklagelserna vittrat sönder kom Maurice Thorez', åtgärderna vilkas konkreta karaktär jag inte känner till men som bestyrks av inställningen gentemot Lise och mina barn, hänvändelserna av mina kamrater från fångenskapen i Tyskland och de övriga vänner Lise kontaktat i Paris, och till allt detta kom utstrålningen från mitt manuskript, deponerat på säkert ställe!

Partiets sekretariat ber Lise uppskjuta hemresan till Frankrike och stanna i Prag ända tills revideringen av processen genomförs. Detta beslut dikteras säkert av partiledningens ängslan för ovälkomna diskretioner i utlandet, men hon tar emot det med glädje. Hon får stå vid min sida under denna sista prövning!

10

Under denna tid har min svägerska och hennes make hand om min familj i Paris. Lise får ta in på en annexvåning till partiets hotell i Prag.

På grund av beslutet att processen i dess helhet inte skall revideras försöker specialkommissionen bryta ut mitt fall. De försöker hitta ett sätt att ta bort en hörnpelare utan att hela konstruktionen rasar ihop! Vilken önskedröm! Förr eller senare måste det ske trots alla improviserade förstärkningar. Ineman anförtror mig öppenjärtigt att vissa medlemmar inom politbyrån motsätter sig revideringen av mitt fall. Som Oskar Valeš sade en dag på tal om partiets ledande grupp: ”De förlåter oss aldrig sina misstag!” De försöker skaffa sig förmildrande omständigheter bakom vår rygg: ”Det finns ingen rök utan eld! De har kanske inte begått alla förbrytelser de anklagades för, men...!” De försöker till och med kasta ansvaret på oss för deras egen attityd under den tiden: ”De sökte själva sitt öde! De lurade oss att göra misstag i och med att de erkände sig skyldiga, och på det sättet ställde de till besvär för partiet!”

När kommissionsmedlemmarna tar fram dessa argument en dag ger jag dem svar på tal:

– Här ser ni själva! Nu ska de skyldiga bli offer!

Jag erinrar dem om den strålande rehabilitering som ”vitrockarna” fått i Sovjet och om straffen mot de skyldiga – ända upp till och inbegripet Berija! Ett av offren, Vinogradov, fick till och med en Leninorden. Varför skickades han inte tillbaka till fängelset istället?

Man försöker också bryta offrens front. Vissa kamrater nappar tillfälligt. Man smickrar den ene och klandrar den andre i relation till det kortare eller längre motstånd som de bjöd sina bödlar. Man försöker även introducera dessa begrepp inför den offentliga opinionen för att misskreditera oss.

Så söta de är, dessa som varit processernas supportere och röstat med dubbel handupp-räkning för det allra strängaste straff mot förrädarna och som i dag docerande argumenterar om ”bekännelserna” där de sitter vid desserten, innan de dricker sitt kaffe; dessa som så enfaldigt säger: ”Mig hade de aldrig tvingat skriva under något sådant!”; dessa som efteråt, när de känner till allt från början till slut, gör en notisartad nyhet av detta drama, i det de glömmer att de för kort tid sedan själva tog partiets beslut som självklara eller hycklande teg ...

Varför inte helt enkelt öppna en andra process mot oss, anklaga oss för mened och bestraffa oss för att vi gav vika för säkerhetstjänstens allra omänskligaste metoder, mystifikationerna, bedrägerierna och utpressningen i partiets namn? Allt medan ni är i färd med att dekorera rättegångarnas regissörer och textförfattare!

(När jag läste korrektur på den här boken, såg jag i de tjeckoslovakiska fackorganisationernas tidskrift ”Práce” för den 5 oktober 1968 att Liternaturnaja Gazeta i Moskva den 2 samma månad gick till ursinniga angrepp mot Eduard Goldstücker, den tjeckoslovakiska författarföreningens ordförande. Detta offer för det stalinistiska förtrycket, livstidsdömd 1953, anklagades nu för att ha varit angivare och ett av åklagarsidans huvudvittnen i Slánský-processen. En liknande hatkampanj, som strax dessförinnan fördes mot f. d. utrikesminister Jiří Hájek, anklagad för att ha varit socialdemokrat, gestapoagent och sionist när han inte ens är jude, bevisar att de bödlar som övervintrat med neostalinisternas hjälp inte drar sig för att

trots den tjugonde partikongressens beslut och rehabiliteringarna rota efter nya argument i de fabricerade processernas smuts och att använda samma kriminella, vidriga anklagelser på nytt mot dem som de betraktar som hinder för sin egen politik.)

Innan mitt fall revideras – säger kommissionen – måste man röja terrängen genom att börja med mindre uppseendeväckande delar av processen, med män som dömdes bakom lyckta dörrar eller i sekundära rättegångar utan publicitet, med sådana fall i vilka anklagelsemotiven sammanfaller med tillvitelserna mot mig – f. d. spanienfrivilliga, tjänstemän på utrikesministeriet. Först därefter kommer de att verkligen kunna ta itu med mitt eget mål.

Man måste – säger kommissionen vidare – gå försiktigt fram. Det minsta feltramp skulle utnyttjas av de krafter inom politbyrån, som är emot rehabiliteringarna. Kommissionen döjljer inte att den saknar beslutsbefogenhet, att dess inflytande begränsas genom beslut inom partiets högsta instanser.

När min fru inser att det hela kan dra ut på tiden ansöker hon – utan att nämna det i förväg, för att bespara mig besvikelsen om det skulle bli avslag – om mitt villkorliga frigivande så att jag skulle kunna få vård på ett sanatorium. Under över alla under, överraskning och lycka! Den 20 juli får jag i Pankrác-fängelsets kansli, i Lises och två kamraters närvaro reda på, att jag skall släppas.

Jag överförs till sanatoriet Pleš. Min vistelseort hålls hemlig. Ingen förutom Lise och min kusin Urban får besöka mig. Jag lever dock under ett slags övervakning.

Efter fyra och ett halvt års sträng internering har jag äntligen en viss frihet. Dyrbar! Otrolig! Den enda skuggan över min glädje är det ständiga grubblet över kamraterna, alla lika oskyldiga, som sitter kvar i fängelse. Lise talar om att de flesta flyttats från Pankrác till urangruvorna i Jáchimov och Příbram. Jag söker övertyga mig själv om att deras lott måste vara mindre ohygglig i arbetsläger än i Leopoldov, framför allt för dem som suttit isolerade, men det är en dålig tröst. Inte ett ögonblick glömmer jag dem!

En lördagseftermiddagen i augusti kommer min fru till sanatoriet fullständigt utom sig.

– Gissa vem jag träffade på bussen! Margolius' änka!

Jag glömmer aldrig hennes berättelse:

Kort efter avfärden från busshållplatsen kände Lise intensiva blickar emot sig från en ung, blond kvinna med ansiktet till hälften dold av mörka glasögon. Efter en stunds tvekan omfamnade de varandra:

– Londonová! Är du här? Jag trodde du var i Frankrike!

Min fru förklarade omständigheterna kring sin återkomst. Trots att det är förbjudet talade hon om var jag fanns och om specialkommissionens undersökning. Heda Margolius sade att hon var glad för att ödet åtminstone var gunstigt mot oss. Lise uppmanade henne att gå till centralkommittén med en ansökan om rehabilitering av hennes make. Hon svarade:

– Det väcker honom i alla fall inte till liv igen... Men jag ska göra det för vår sons skull.

Sedan beskrev de för varandra vad de varit med om under de senaste åren. Heda sade:

– När din man arresterades blev Rudolf mycket upprörd. Han hade stor sympati för er båda. Så många gånger han berättade för mig hur ni träffades i Paris 1948, när han var där med sin chef minister Gregor. Han tyckte mycket om dig, och vi undrade ofta hur du fått det, ensam med barnen och dina föräldrar. Han anade aldrig att det skulle bli hans tur ett år senare – den 1 januari 1952!

Efter sin makes arrestering sparkades Heda Margolius från förlaget, där hon var tecknare och konstnärlig rådgivare. Hon fick anställning som hålkortsoperatris på ett försäkringsbolag. Hennes lön var ytterst låg. Hon skaffade omsider arbete på annat håll under sitt flicknamn. Så snart hennes verkliga identitet blivit känd avhystes hon på nytt.

Under processen låg hon svårt sjuk på Bulovkalasarettet i Prag. Dagen efter hennes makes vittnesmål inför domstolen meddelade avdelningsläkaren, att han fått order att skriva ut henne trots att infektionen hon blivit inlagd för inte var botad och den serie sprutor som hon skulle få inte avslutats. En sköterska, som blev chockerad över detta förfarande, erbjöd sig lyckligtvis att varje dag gå hem till henne och ge sprutorna.

Den 3 december 1952 kom två män från säkerhetstjänsten och sade att hon fått tillåtelse att göra ett avskedsbesök hos sin man. Detta gav henne en fruktansvärd chock – Rudolf skulle avrättas, hon skulle se honom för sista gången ... Hon betvivlade aldrig att han var oskyldig, men nu skulle han dö.

– Jag klädde mig så snyggt jag kunde, kammade mig och målade bort blekheten och det sjukliga utseendet. Jag ville att han skulle få bilden av vår kärlek med sig. Jag ville att han skulle veta att han inte var ensam i sin sista stund utan att jag var med honom...

Hon fick se sin man genom ett grovt, dubbelt pallar i besöksrummet på Pankrác. Hon kunde knappt skönja hans drag i halvmörkret. Hon ansträngde sig att tala ledigt om deras närmaste, särskilt om sonen. Hon hade med sig det senaste fotot och försökte visa det genom gallret. Men han kunde inte se det ordentligt. Hon bad vakten räcka över bilden, men denne vägrade. Hon sade till sin make att hennes förtroende var orubbat, att hon var säker på att han aldrig begått några förbrytelser. Hon erinrade honom om deras liv tillsammans, deras lycka ... Han bad om fler detaljer kring sonen. Innan han fördes bort sade han:

– När han blir vuxen nog att förstå ska du säga till honom från mig att han måste läsa ”Männen med det rena samvetet”.

Detta var Rudolf Margolius’ sista hälsning till sin son. Vilket drama för Heda att stå så maktlös inför den hon älskade och se honom gå mot döden ”med rent samvete”!

Ett helt år sökte hon få officiell bekräftelse på sin makes död. Hon började hoppas att han levde och att allt bara varit en makaber scen i något politiskt syfte som hon inte förstod. Hon föreställde sig att de elva dödsdömda internerats någonstans i väntan på att glömskan skulle falla och att hon en dag skulle återse Rudolf. Den 3 december 1953, ett helt år efter avrättningen, fick hon dödsattesten ...

Hon levde i armod med sin son tills hon en dag träffade en man, som valde att offra sin professorskarriär för att få gifta sig med henne och som sedan tog arbete i en fabrik:

– Genom att dela mitt liv och uppfostra Rudolf Margolius’ son dömde han ju sig själv!

Vid den punkten i sin berättelse vände hon sig till en resenär, som taktfullt hållit sig på avstånd, och presenterade honom:

– Min man – professor Kovaly!

Margolius! Jag hade alltid stått på god fot med honom ända sedan vi lärde känna varandra i Paris. Han var ung, briljant, hade en blixtrande intelligens, var djupt ärlig. Både han och hans hustru hade suttit i koncentrationsläger. Det var där de lärt känna kommunisterna och börjat respektera dem. Margolius sade att det han beundrade mest hos dem var deras förmåga att även under lägrens tragiska förhållanden glömma sig själva för solidariteten med andra, deras förmåga att se mot framtiden. Så snart Margolius och hans hustru befriats, anslöt de sig till kommunistpartiet.

Margolius – mannen med det rena samvetet!

I sanatoriet tas jag väl emot av personalen. Nunnorna som arbetar som sköterskor är mycket tjänstvilliga och vänliga. De blundar när Lise smiter in på området genom ett hål i muren under icke-besöksdagar, och även senare, då det är jag som ”går genom muren” för att besöka Lise i ett rum som hon hyrt i ett avlägset hus intill skogen.

Kommissionen, som besöker mig regelbundet, vill att jag skall skriva en rapport över min verksamhet inom partiet och om allt som haft att göra med häktningen. Samtidigt får jag rådet att inte röra vid själva processen, för i så fall kommer min redogörelse inte att godtagas. Inom loppet av sex veckor – till slutet av september – diktar jag på franska tre hundra sidor för Lise. Hon återvänder till Prag, diktar i sin tur för Renée, som omedelbart översätter texten till tjeckiska för att vi skall överlämna rapportens olika delar efter hand som de skrivs.

(Tack vare detta kunde jag behålla en kopia, vilken tillsammans med budskapet som jag skrivit i Ruzyň gett mig underlaget för denna bok.)

Rapporten är avslutad och i kommissionens händer flera månader före den tjugonde partikongressen i Moskva. Trots alla varningar har jag inte hållit mig enbart till mina egna erfarenheter utan försökte – fastän jag respekterade vissa tabun – dissekera de kriminella metoder som användes av Ruzyň-männen under ”deras verkliga chefs” ledning.

Jag talade om Spanien och de frivilliga, om mina medanklagades verkliga aktiviteter och deras insatser i den franska motståndsrörelsen. I denna del av skildringen gav jag dem mycket större utrymme än mig själv.

I den del som handlar om min tid i Koloděje och i Ruzyň sökte jag ge nytt liv åt min och mina kamraters tillvaro. Genom mina egna omständigheter avslöjades hela processens mekanism. Bakom min oskuld syntes mina medanklagades.

Jag får senare veta att min rapport betydde mycket för insikten om rättegångarnas mekanism och för arbetet med att rekonstruera dem.

Jag minns en kväll, då jag skrämt tvekade innan jag till min fru överlämnade den del av rapporten som avslöjade de sovjetiska rådgivarnas roll. Hon hade faktiskt hört genom Věra Hromádkova att en f. d. säkerhetstjänsteman, vars namn jag glömt men som kom från Leopoldov till Pankrác för att få sitt fall undersökt, skrev till partiledningen att det bland de dömda i gruppen Abakumov och Riumin också befann sig två sovjetiska rådgivare, Likatchev och Makarov, som hade deltagit i processernas förberedelser och förverkligande. Kort efter det han lämnat sin skrivelse fraktades han tillbaka till Leopoldov. Undersökningen av hans mål stoppades.

Skulle jag skicka den här delen av rapporten som den var? Min slutsats blev att sanningen måste sägas vad som än skulle hända. De verkliga upphovsmännen till arresteringarna och alla dessa processer måste avslöjas om det över huvud taget skulle bli möjligt att förstå utvecklingen av denna affär.

Jag avslutade rapporten på följande sätt:

”Jag har sökt förklara så tydligt som möjligt allt som synes mig väsentligt för analysen av mitt fall och därigenom hela vidden av de illegala och terroristiska metoder, som användes av säkerhetstjänsten för att tvinga en ärlig partimedlem att erkänna sig skyldig till förbrytelser som han aldrig begått.

Det är mycket svårt att skildra detta så att någon som inte varit med om samma sak fattar alla dessa komplicerade aspekter. På samma sätt var det svårt att 1945 göra koncentrationslägrens

verklighet begriplig för dem som inte hade den ringaste aning om hur det verkligen gick till under deportationerna till Tyskland.

Många detaljer kan verka obetydliga vid den första anblicken. Jag meddelade dem för att göra det möjligt för de kamrater, som läser mig, att förstå tekniken i den fysiska och psykiska tortyren och att föreställa sig hur de själva skulle ha betett sig, om de hade befunnit sig i en liknande situation i månader och år.

Jag har kanske glömt vissa detaljer, fakta som kan vara viktiga och som kan återvända i minnet senare! Men i fråga om väsentligheterna tror jag att jag sagt allt.

Till dem av kamraterna som tycker: 'Du borde ha hållit ut!' säger jag att jag var i partiets händer, anklagad, dömd och fördömd av partiet. Hur skall man under sådana omständigheter kunna slåss med en fiende – när denne fiende är partiet och dess sovjetiska rådgivare och när varje form av motstånd betraktas som fientligheter mot partiet och Sovjetunionen?

Det var först efter domen som jag fick tillgång till de politiska fakta – dels från min hustru, som under sitt första besök berättade om "vitrockarna", och sedan genom sovjetiska kommunikéer, som gällde Berija, Riumin och Abakumov. Detta hjälpte mig att fatta vilket drama jag genomlevde och vilka fiender som iscensatte hela denna makabra föreställning, dolda under partiets mantel.

När jag fick veta att Sovjetunionens kommunistiska parti avslöjat den antisemitiska kampanjen kring processen mot "vitrockarna", förstod jag varifrån den antisemitism och pogromanda utgick, vars offer jag själv var i Ruzyn.

När jag hörde att Berija och hans medbrottslingar blivit dömda och att man avslöjat de metoder, som den sovjetiska säkerhetstjänsten använde mot hederliga partimedlemmar, förstod jag att jag själv som så många andra varit Berijas och hans knektars offer i Tjeckoslovakien.

Sovjetunionen gav ett lysande exempel på politiskt och medborgerligt mod när den inför världsoptionen avslöjade de nedrigheter, som i kommunismens namn begicks av fiender inom partiet självt och när den söker gottgöra det onda som skett.

Genom att förstå problemet har jag återvunnit mitt förtroende för partiet och Sovjet. Jag visste att sanningen var på väg och att den snart skulle framträda öppet.

Jag hoppas att min ärliga redogörelse bidrar till att hjälpa partiet att kasta ljus över hela detta problemkomplex."

(Några månader senare bekräftades rapportens innehåll av Chrusjtjovs tal vid den tjugonde partikongressen i Moskva.

I det ögonblicket såg jag i denna tjugonde kongress den renande ström, som skulle röja upp i Augiasstallet. Jag trodde inte att de byråkratiska och bakåtsträvande krafterna i den kommunistiska rörelsen fortfarande var tillräckligt starka för att bygga en damm och hålla vågen tillbaka; jag trodde inte att i mitt eget land hundratals dömda skulle sitta i årtal eller dö i fångelserna trots att man visste om att de var oskyldigt dömda ...)

I oktober meddelar kommissionen att politbyrån snart kommer att fatta beslut om min framtid. Men veckorna går. Det är redan december. Ingen lösning hörs av. Jag får veta att Pavel och Vale befriats. Jag vet också att Dufeks, Goldstückers och Kavans rehabilitering är på god väg och att man förbereder undersökningen av Vavro Hajdus fall. Dessa nyheter är glädjande och bekräftar min uppfattning att revisionen av min egen process nödvändigtvis måste medföra översyn av de andras.

Varje gång jag får besök av kommissionens medlemmar, fångar jag tillfället och talar för Hromádsko, Svoboda, Holdoš, Erwin Polak, Vavro Hajdu och de andra ... Beträffande Hromádsko säger de att rapporterna tyder på att han bär sig illa åt i fängelset. Jag informerar dem detaljerat om förhållandena i Leopoldov och nämner författaren till dessa smådeskrifter, en man som flera av oss kände och misstrodde. Deras tystnad är en bekräftelse. Jag säger:

– Ni känner till Hromádskos sätt. Han har en vid käft! Och ni tror väl inte att han som är dömd till tolv år skulle lovsjunga partiledningen medan han sitter i Leopoldov och vet om hur svårt hans hustru och barn har det??

Ineman erkänner att jag har rätt, men påpekar att det finns personer som söker använda dessa omständigheter för att hindra att Hromádskos affär blir utredd.

I slutet av december visar Ineman sig med två kamrater på sanatoriet och säger att svårigheter uppstått i sista ögonblicket – Köhler och Široký påstår att jag avsiktligt motarbetat dem under kriget i Frankrike.

Det räckte alltså inte för dem att ha deltagit aktivt i härjakten, att ha låtit oss häktas, anklagas och dömas! Nu vill de rättfärdiga sitt handlande genom att förfalska sanningen. De kastar ett sista bananskal på rehabiliteringens väg. I tidens atmosfär, som inte var särskilt positiv mot någon resning i mitt mål, kan de påverka politbyrån genom att vidhålla sina beskyllningar.

Lyckligtvis kan jag utan svårighet bevisa sanningen för kommissionen. Ackermann och hans fru, som bor i Östtyskland och som använde de pass Köhlers ratat, är två levande vittnen ...

Široký orkar inte inför mig och ännu fler vittnen från den tiden förneka att det var han själv som begärde nya pass för Köhler och dennes hustru på grund av den ängslan som de uttryckt. Historien om Široký, som steg på fel tåg i Paris, är alltför enfaldig för att kunna åberopas – om man inte skulle vilja återuppta förfalskningspolitiken från Ruzyň!

Januari månad går utan att något nytt inträffar.

Men den 2 februari 1956 kommer jag överens med min fru om att jag skall resa till Prag under veckoslutet – givetvis utan tillstånd. Jag lämnar sanatorieområdet och går vägen genom skogen mot busshållplatsen. I dalen ser jag en gestalt som pulsar fram genom den djupa, nyfallna snön under våldsamt gestikulerande. Jag hör rop. Jag stannar och känner till min häpnad igen Lises röst:

– Gérard, Gérard!

Jag snubblar fram mot henne fylld av oro. Jag spänner hörseln men uppfattar inte själva orden förrän vi hunnit alldeles intill varandra:

– Gérard, du är fri!

Hon gråter och skrattar, kastar sig i mina armar, kysser mig:

– Fri! Fri!

Hon förklarar:

– Jag ringde till kommissionen i morse för att fråga om det var något nytt. Och tänk – redan för två dagar sedan fattades beslut om din rehabilitering! De hade helt enkelt glömt att tala om det för oss!

Paris-Biot, april–augusti 1968

Tolv år senare

Tolv år efter slutet på denna historia slog det fenomen ut i blom, som i historien kommer att kallas ”den tjeckoslovakiska våren”. 1968 brast den tvångströja av förtryckande krafter som hållit vårt samhälle tillbaka och släppte äntligen fram den tjugonde partikongressens renande avstaliniseringsströmmar.

Tolv hela år för att ta ställning till en ohygglig period, för att rehabiliteringarna – inklusive min egen! – skulle verkställas på det sätt som rehabiliteringar bör ske – med den kraft som förintar själva ”brottet”. Tolv år för att man hos oss skulle kunna skriva och säga att socialismen är gjord för människan, att den är människans ansikte; för att tjecker och slovakier som grenar på samma träd skulle kunna se fram mot en gemensam framtid och omfatta socialismen med en tro som kan förflytta berg.

Men samma dag som min hustru och jag kom till Prag för att överlämna detta manuskript till den tjeckoslovakiska författarföreningens förlag, upplevde vi hur Warszawapakt-styrkorna invaderade mitt land med 600 000 soldater och 6 000 stridsvagnar. Vi hade varit fem timmar i Prag då det började. I mitt livs historia finns alltså även detta kapitel, kanske ännu värre från moralisk synpunkt än allt vad jag redan upplevt. För första gången i historien angreps ett socialistiskt land av andra socialistiska länder – ett socialistiskt land, som gjort sig skyldigt till att söka återställa sitt folks förtroende för socialismen.

Jag fick tillfälle att se mitt folks beundransvärda hållning och bevittna dess motståndanda, dess utomordentliga politiska medvetenhet, dess kurage.

Jag såg på morgonen den 21 augusti hur ett hundratal unga män och kvinnor marscherade upp framför inrikesministeriet, som var omringat av sovjetiska fallskärmstrupper och tanks. Jag hörde dem ropa:

– Leve Pavel! Vi är med er!

Jag tänkte: Vi levde ändå inte förgäves. Jag tänkte ... Men de uttryckte vad jag tänkte när de vecklade ut vår fana, doppad i blodet av den förste som dödats den morgonen, och sjöng den gamla revolutionssången för de ryska soldaterna:

”Se hitåt, se hitåt, betrakta!
Den vajar och fladdrar så stolt,
Vår fana i böljor och veck!
Våga, våga försmäda
Vårt obesegrade röda baner!
Rött som arbetarblod,
Rött som arbetarblod!”

De ropade till soldaterna:

– Varför är ni här, bröder? Ni har blivit lurade! Kontrarevolutionärerna, det är vi – hela vårt folk! Vi är som revolutionen själv!

De förkunnade livet, socialismen och friheten, innebörden av allt det som jag försökt åstadkomma, allt vad jag drömt om, allt det som vi alla strävat för och drömt om, allt det som till sist hade börjat realiseras i vårt land.

Vid slutet av denna september månad vet jag redan att mitt land har vunnit en väldig seger. Om det hade gett upp, om det hade låtit ockupanterna fylla fångelserna på nytt, gått med på att den ringaste av dess söner blivit indragen i processer, tillåtit undersökningskvárnarna att börja mala på nytt, om det så bara gällt en enda av dem vilkas huvuden sovjetmännen krävde – vilka konsekvenser hade det inte kunnat få, inte bara för Tjeckoslovakien utan även för var

och en av de fem angriparna! Hur många oskyldiga hade inte måst underkasta sig det nya förtrycket ...

Även om förhoppningarna som föddes hos oss i januari 1968 inte åstadkommit mer än denna rehabilitering av själva begreppet ”socialism”, denna nya respekt för de mänskliga värdena som innefattas däri, så har de tjeckiska och slovakiska folken redan utträttat mycket för arbetarrörelsen i dess helhet. Men denna förhoppning, hur undertryckt och hotad den än må synas, är inte längre lika bräcklig. Den har redan bevisat sin styrka gentemot så många brutala angrepp att den inte låter sig släckas av något mindre än kyrkogårdarnas stillhet. Jan Huss’ folk har rehabiliterat hans paroll: ”Sanningen segrar!” genom att för alltid förmäla den med *Internationalen*.

Paris den 30 september 1968

Historiska och biografiska anmärkningar

I december 1954 offentliggjorde Pravda rättegången mot och exekutionen av Abakumov, minister för säkerhetstjänsten och Berijas medhjälpare, samt vissa av de sovjetiska rådgivarnas chefer – framför allt Likhatchev – som varit med om att konstruera rättegången mot Slánský.

1955 arresterades Kohoutek och Doubek och dömdes till fängelsestraff. Tack vare amnestier och förkortningar av straffen släpptes de 1958. Kohoutek pensionerades. Doubek fick en ledande befattning inom den statliga resebyrån Čedok och deltog i den tjeckoslovakiska representationen vid den internationella utställningen i Bryssel – medan åtskilliga av hans offer ända från 1950 fortfarande skulle få sitta inspärrade mer än två år.

Smola och andra utfrågare utsattes för administrativa ”åtgärder”, dock utan större tyngd.

Statsåklagaren Urválek och domaren Novák träffades inte heller av något annat än sådana administrativa åtgärder – och detta åtskilligt senare.

Ladislav Kopřiva uteslöts av centralkommittén ur partiet 1963 – på samma gång som Alexander Čepička, Gottwalds svärson och före detta arméminister.

Karol Bacílek avsattes från sin post inom partiledningen och måste även avgå som förste sekreterare inom det slovakiska kommunistiska partiet, där han ersattes med Alexander Dubček. Bruno Köhler måste samtidigt avgå som sekreterare inom det tjeckoslovakiska partiets centralkommitté.

Varken Bacílek eller Köhler blev avstängda från centralkommittén och uteslutna ur partiet förrän vid centralkommitténs sammanträde i maj 1968, då även Novotný och Široký avpolletterades.

En första rehabiliteringskommission under inrikesminister Ruldolf Baráks ordförandeskap avgav sin rapport i september 1957. I sin halvhjärtade utsaga hävdade den att domarna var korrekta. Den ansåg till och med att det faktum att Slánský blivit ”avslöjad” hade ”hjälpt partiet mycket” och att hans straff var ”rätt och rättvist”.

En andra kommission, ledd av Drahomir Kolder, tillsattes 1962. Den framlade sin rapport i april året därpå. I motsats till den föregående undersökningen ledde denna till slutsatsen att rättegången baserats på uppfunna anklagelser, krävde att domarna skulle annulleras och uttalade sig för rehabilitering av de dömda. Centralkommittén hänsköt frågan om rehabilitering av Rudolf Slánský, Otto Šling, Bedřich Reicin, Otto Fischl och Karel Šváb till partiet ...

Rehabiliteringsfrågan togs inte upp i sin fulla vidd förrän 1968. I samband med första majfirandet erhöll de dömda i Slánský-processen och de med denna sammanhängande rättegångarna den tjeckoslovakiska statens förnämsta utmärkelsetecken.

Bland personerna som spelar en roll i denna bok har fem av de överlevande medverkat på ett avgörande sätt i demokratiseringsprocessen – Josef Smrkovský, president i den tjeckoslovakiska nationalförsamlingen, Gustav Husák, förste sekreterare i det slovakiska kommunistiska partiet, Eduard Goldstücker, ordförande i den tjeckoslovakiska författarföreningen, Josef Pavel, inrikesminister från maj till slutet av augusti 1968, då han måste avgå efter påtryckningar från Sovjet, samt Leopold Hoffman, ordförande i nationalförsamlingens försvarskommission.

Den 25 februari 1948 gick Beneš, den tjeckoslovakiska republikens president, efter flera veckor av politisk förvirring med på att de icke-kommunistiska ministrarna trädde tillbaka ur Nationella frontens regering. Han gav partiets ledare Klement Gottwald i uppdrag att bilda en ny ministär i vilken hälften av ministrarna, 12 av 24, var kommunister. Det var denna händelse som västerlandet senare lärde känna under beteckningen ”Pragkuppen”.

Den hade dock ingenting med en statskupp att göra. De kommunistiska traditionerna var av gammalt datum inom Böhmen-Mährens industriområden. Partiet bildades 1921 vid den klassiska delningen av socialdemokraterna inför inträdet i Tredje internationalen och hade aldrig varit förbjudet före den tyska invasionen 1938. Som oppositionsparti hade det alltid bevarat sin nationella karaktär, till och med under de stora omvälvningarna 1928-1929, som markerade Internationalens återgruppering kring Moskva. Både Gottwald och Slánský, vilka garanterat partiets omorganisering enligt mönster från den strikta sovjetiska centralismen, och de nya medlemskadreerna, som sedan dess utbildades i Moskva, grep in på alla nivåer av kampen mot de nazityska inkräktarna eller stred inom Röda armén. Det pris som måste betalas för befrielsen 1945 berättigade dem att spela en ny roll liksom i många andra länder i det befriade Europa, och utvecklingen stärkte snabbt deras ambitioner att komma i regeringsställning.

Landets befrielse försiggick under förvirring. Röda armén och det kommunistiska partiet förblev under lång tid de enda organisationer som fungerade. Under deras ledning organiserades progressiva nationalkommittéer inom de befriade områdena, vilka i realiteten innehade makten under flera månader. Ingenting hade då hindrat de tjeckiska kommunisterna att bilda regering – vid det första valet efter kriget i Böhmen-Mähren erhöll de 38 respektive 43 % av rösterna, vilket visar att de splittrade borgerliga partierna inte hade kunnat hejda dem. Experimentet sköts emellertid på framtiden i tre år. Vid överenskommelsen i Jalta placerades Tjeckoslovakien bland de östeuropeiska demokratier som kom under Sovjets inflytande, en mycket diffus bestämning, som i praktiken förde med sig många och skiftande komplikationer. Lösningen av det tjeckoslovakiska problemet gjordes dock mycket nära överenskommelsens anda: internationellt sett hade Beneš’ diplomatiska spel under krigsåren förberett närmandet till Sovjetunionen, något som dock inte uteslöt de traditionella förbindelserna västerut. På det inrikespolitiska planet bildades Nationella fronten, en gruppering (som Moskva önskat sedan 1941) av samtliga patriotiska politiker och motståndsledare. Den fick sin första manifestation i Košics programförklaring (mars 1945) och bildandet av den provisoriska regeringen, som till en tredjedel bestod av kommunister. Gottwald och Slánský var vice premiärministrar under det slovaken Clementis ledde utrikespolitiken tillsammans med Jan Masaryk.

Denna osäkra balansgång slutade emellertid illa. Problemen i samband med landets ekonomiska återhämtning visade sig snart. 1947 gav Marshall-planen dem en politisk färgning. Sovjetunionen fruktade att Centraleuropa skulle dras in i den amerikanska intressesfären och

underblåste Tjeckoslovakiens tvekan att ta emot hjälp västerifrån. Samtidigt knöts de kommersiella och diplomatiska förbindelserna fastare med Sovjet och senare också med de övriga östländerna, vilket innebar en ny solidaritet som i september 1947 ledde till grundandet av Kominform, en informationsbyrå med uppgift att samordna de nio stora europeiska kommunistpartiernas verksamhet. Inom Tjeckoslovakien liksom annorstädes markerade året 1947 tillsammans med förklaringen av det kalla kriget utformningen av efterkrigspolitikkens stora linjer på ett helt annat sätt än ”Pragkuppen” 1948. Faktum är att ingenting stod i vägen för det tjeckoslovakiska kommunistpartiets aktion då Moskva animerade de olika partierna att ta makten inom respektive länder. Genom Zápotocký kontrollerade det fackföreningarna. Dess krafter hade samlats under en tid av hårt politiskt och ekonomiskt tryck. Krigsministern general Svoboda betraktade det med välvillig neutralitet. Partimedlemmar arbetade överallt inom administrationen och polisväsendet. Det hade, som Bene uttryckte förhållandet, ”nått långt på vägen mot makten”. I beaktande av denna positiva kraft förblev ”Pragkuppens” konstitutionella problem sekundära – mångfaldigandet av de revolutionära aktionsgrupperna på appell från partiet mellan den 21 och 25 februari 1948, biståndet från företagscellerna gjorde det möjligt att mobilisera hela landet till kommunisternas stöd inför maktövertagandet.

Dessa eniga massor dröjde emellertid inte med att dela upp sig och splittras, vilket ledde till kommunistpartiets allvarliga kris mellan 1949 och 1953. Den samtidiga försämringen av den internationella situationen och klyvnaden inom den kommunistiska världen gör denna utveckling förståelig. Kominforms bannlysning av Jugoslavien i juni 1948 innebar att ett broderland förklarades brottsligt för att det markerat sitt oberoende gentemot Moskvas politiska och ekonomiska målsättning. Tito hade varit Stalins mest avhållne satrap men blev från det ögonblicket symbolen för den ”inre fiende”, vars spöke så ofta skulle frambesvärjas i gyckelspelet kring processerna från och med 1950. För att möta dessa impulser till ”nationell kommunism” förde Stalin upp ”klasskampens intensifiering” på dagordningen på samma gång som bolsjeviseringen tagit makten över det kommunistiska partiet. Det gällde att till varje pris förfölja den inre fienden och att rena partiet och därigenom försäkra sig om att det följde direktiven från Kominform.

Inom Tjeckoslovakien blommade en opposition från de icke regerande partierna upp under hösten 1948. Motspänstigheten hos den nationella slovakiska oppositionen bidrog mer än någon annan till att skärpa partiets attityd. Slánský och Geminder beskylldes för att ha gjort upp en plan ”mot klasskampen”. Båda återfanns bland de dömda 1952. I denna atmosfär av misstänksamhet och angiveri utformades det politiska tema som, dirigerat från Moskva, skulle manifesteras sig i anklagelseakterna. Traditionella vålnader frambesvors, såsom trotskismen, spioneri för väst eller ”borgerlig åskådning”. Moderna spöken återopades också – ”titoismen”, den ”slovakiska borgerliga nationalismen” eller ”dålig vaksamhet”. Inom denna slutna värld blev till sist, som synes, också individuell politisk erfarenhet en grund för diskriminering. De som i likhet med Artur London kämpade i Spanien eller inom de västliga motståndsrörelserna framstod i en suspekt dager för dem som varit landsflyktiga i Sovjetunionen eller deltagit i den tjeckoslovakiska motståndsrörelsen. Den antisemitism, som återupplivades vid slutet av Stalin-perioden, användes för att komplettera anklagelseakterna. Det återstod bara att koordinera dessa temata. Processen mot utrikesminister Rajk i Ungern 1949 och affären med bröderna Field utnyttjades både som modell för och inslag i de framtida processerna. Från en rättegång till nästa, från en bekännelse till de följande löpte samma anspelningar och samma motsägelser. I Prag tvekade Gottwald en tid, men sedan han gett efter upptäcktes det ena ”sabotagecentret” efter det andra – inom utrikes- och handelsministerierna (London, Hajdu, Löbl, Margolius), i det slovakiska kommunistpartiet (Šling, Clementis, Husák), bland höga partifunktionärer (Geminder, Šváb, Simone och i synnerhet Slánský, som sist av alla arresterades i december 1951). De huvudanklagade inom ”Centrum

för konspiration mot staten” blev åtalade och dömdes i december 1952. På detta sätt tillmötesgick det tjeckoslovakiska kommunistpartiet de önskemål, som hade uttryckts från Moskva. I september 1951 ersatte sex nya sekreterare från centralkommittén Slánský, vars sekretariat var det enda som upplöstes, och alla dessa sex tillhörde ”den hårda bolsjevikiska skolan”. Bland dem fanns Antonin Novotný. Under samma tid måste regeringen kämpa mot både ekonomiska och industriella svårigheter inom landet, vartill kom brister i livsmedelsförsörjningen. Det kalla krigets retorik, uppgörelser inom partiapparaten, slitningar i hela kommunistvärlden, påtryckningar från Moskva bidrog till att skärpa utrensingsförfarandet.

Trots den period av förvirring och tveågsenhet som följde på Stalins död och trots Chrusjtjovs tal till den tjugonde partikongressen i Moskva 1956 började det tjeckoslovakiska kommunistiska partiets ledning ytterst långsamt befatta sig med handlingarna i Pragprocessen. En specialkommission fick i uppdrag att inleda undersökningar, men dess rapport offentliggjordes aldrig. Man började dock i tysthet att släppa några av de anklagade fria. Den ledande klicken överlevde både 1956 års chock och avstaliniseringen. De överlevande började inte rehabiliteras förrän under 1961. I april 1963 måste Novotný för centralkommittén lägga fram en rapport från en ny kommission angående de elva dödsdömda från 1952. Fastän rapporten hade hyfsats och offentliggjordes med största försiktighet bekräftade den de juridiska ämbetsförsummelserna och grundlösheten bakom samtliga anklagelseakter. Men vissa av de dömda blev ändå inte rentvådda på det politiska planet, fastän de blivit det på de straffrättsliga. Slánský, Šling och Fischl förblev posthumt uteslutna ur partiet ända till 1968, Clementis ur centralkommittén lika länge. Deras fullständiga rehabilitering skedde inte förrän på våren 1968.

Förläggaren av den franska upplagan